НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса

РОТАР Н. Ю.

ПОЛІТИЧНІ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: МІСЬКА ГРОМАДА ЧЕРНІВЦІВ

КИЇВ – 2016

УДК 32.22/28(477.85-25)
ББК 66.03(4Укр)
Р 79

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (протокол №3 від 30 червня 2016 р.)

Рецензенти:
Г.М. Куц, доктор політичних наук, професор
Т. Я. Лупул, доктор політичних наук, професор
А. С. Романюк, доктор політичних наук, професор

Ротар Н. Ю.

Р 79 **Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Чернівців.** – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 344 с.

ISBN 978-966-02-8192-9

На основі використання широкого кола джерел у монографії аналізується формування, відтворення та циркуляція політичних ідентичностей у чернівецькій міській громаді. Окрему увагу приділено дослідженню кростемпоральної динаміки електоральних ідентичностей, соціокультурним вимірам процесів політичної ідентифікації та символічним структурам політичних ідентичностей мешканців міста Чернівці.

УДК 32.22/28(477.85-25)
ББК 66.03(4Укр)

ISBN 978-966-02-8192-9

© Н. Ю. Ротар, 2016
© Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ В СТРУКТУРІ ЇЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КІНЦЯ 80-х – 1990-х рр.

1.1. Ідентифікаційний розрив з минулим: виборчі кампанії, опитування та референдуми 1989 – 1991 рр. 17

1.2. Ціннісне оновлення політичних ідентичності чернівецької громади.....37

1.3. Конкуренція ідентичностей на виборах мера та місцевих органів влади у 1990-х рр. 67

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ У КРОСТЕМПОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ЦИКЛІВ 2004–2015 рр.

2.1. Партійна самоідентифікація чернівецької громади в електоральному просторі під час парламентських виборів 2002–2014 рр. 86

2.2. Ціннісна самоідентифікація чернівецької громади на виборах Президента України.....139

РОЗДІЛ 3. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ПРОЦЕСУ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ

3.1. Особливості та механізми політизації етнонаціональних ідентичностей чернівецької громади 164

3.2. Конфесійні та мовні ідентичності у чернівецькій матриці політичних ідентичностей 184
3.3. Роль локального євроінтеграційного дискурсу в оновленні політичних ідентичностей громадян України 201

РОЗДІЛ 4. СИМВОЛІЧНІ СТРУКТУРИ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ
4.1. Символічна репрезентація політичних ідентичностей чернівецької громади: повернення минулого 211
4.2. Дискурс нових політичних свят у чернівецькій громаді 226

ВИСНОВКИ 250
ДОДАТКИ 254

ВСТУП

Політична ідентифікація як характеристика індивідуального рівня є інтерсуб'єктним процесом, адже продукується під час соціальної взаємодії. Саме тому процес самоідентифікації не може бути визначений як однобічний та механістичний, оскільки він відображає результат діалектичного зв'язку між ідентифікацією інших та самоідентифікацією – між об'єктивно приписаною та суб'єктивно встановленою ідентичностями. Водночас, політичні ідентичності є колективними ідентичностями та формуються на основі принципу «відмежування» Ми і Вони, коли дистанція між ними вимірюється ідентифікаційним статусом Вони (нейтральний Інший, актуальний Інший, Друг, Ворог).

Вважаємо, що дослідження політичної ідентичності має ґрунтуватися на таких загальних методологічних принципах. По-перше, необхідною умовою для колективної ідентичності є взаємодія між членами суспільства. Ідентичність у сенсі спільного почуття «Ми» може виникнути виключно в певному співтоваристві. Подібно індивідуальній ідентичності, колективна ідентичність також не має фіксованої форми, оскільки безперервно змінюється шляхом динаміки людських ресурсів співтовариства, зміни його орієнтації або основних проблем розвитку. Зміна ідентичності може призвести до змін у розвитку суспільства в цілому[1]. По-друге, ідентифікуючи себе з певною політичною спільнотою, гро-мадяни наділяють легітимністю політичне співтовариство, надаючи йому можливість діяти для виконання їхньої волі[2]. Зважаючи на те, що інтереси членів політичної спільноти не перебувають виключно в політичній площині, не варто вивчати політичну ідентичність у контексті розширення соціальної ідентичності індивіда або зводити її тільки до одного компонента зі сфери соціального чи

[1] Risse T. A European Identity? Europeanization and the Evolution of Nation-State Identities // T. Risse (Eds.), M. Cowles, J. Caporaso. Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change. – New York: Cornell University Press, 2001. – P. 198–216.

[2] Bruter M. Citizens of Europe: The Emergence of Mass European Identity / M. Bruter. – London: Palgrave, 2004. – P. 2–10.

політичного. По-третє, політичну ідентичність слід розглядати як «набір характеристик, за якими людина визнається політичними акторами як член політичної групи. Є багато джерел такого визнання, такі як партійна належність, національно-державне членство, етнічна приналежність, економічний статус, мова і так далі»[3]. По-четверте, незалежно від того, що характеризує суспільство (традиційне, індустріальне, постіндустріальне), і політичної системи (авторитарна чи демократична), ідентичність у рамках однієї держави змінюється під впливом глобалізаційних процесів, які відбуваються у галузі культури, політичній, економічній та соціальній сферах[4].

Саме останній принцип спонукає більш детально визначитися з методологічними засадами дослідження європейської ідентичності, формування та ствердження якої є особливо актуальним для україн-ського суспільства. Розуміння європейської ідентичності як ідентифікації з Європою неминуче провокує конфлікт з поняттям національної ідентифікації. Основою цієї «омани» є достатньо поширене припущення: якщо існує європейська ідентичність, то «Європа» має стати національною державою з великої літери. Дж. Делантей стверджує: «Якщо ми хочемо знайти і зрозуміти європейську ідентичність, ми не повинні дозволити собі бути введені в оману поняттями і теоріями, заснованими на національно-державній ідентифікації»[5]. Згідно з цією позицією сьогодні формується новий вид ідентичності та ідентифікації, які цілком можуть сформувати соціальну реальність у найближчі десятиліття.

У сучасній політичній науці використовуються два основні підходи до вивчення європейської ідентичності. Перший підхід умовно може бути названий «згори донизу». Він є близьким до соціально-історичної дослідницької традиції, згідно з якою особис-

---

[3] Smith R. M. Identities, interests, and the future of political science / R. M. Smith // Perspectives on Politics. – 2004. – Vol. 2. June 2004. – № 2. – P. 301–312.

[4] Zhang H. Changing of Political Identities within the Globalization Context / H. Zhang // International Journal of Social Science and Humanity. – 2014. – Vol. 4. – № 4. – July . – P. 281.

[5] Delanty G. Borders in a changing Europe: dynamics of openness and closure / G. Delanty // Comparative European politics. – 2006. – 4 (2–3). – P. 183–202.

тість завжди намагається виявити спільні об'єктивні характеристики або знайти «спільну спадщину» (цінності, історію, етнічну близькість тощо) між європейцями. В рамках цього підходу М. Вінтл[6], спираючись на факт наявності спільної історичної спадщини між європейцями, вказує на існування спільних образів, сформованих цілою низкою історичних традицій, насамперед періодів Античності та Відродження, які зумовлюють можливість існування європейської ідентичності. Дж. Ван Дез та Е. Скарборо[7] в дослідженні європейської ідентичності пропонують зосередитися на існуючих спільних цінностях, які, на їхню думку, об'єднують європейців і відрізняють від населення інших частинах світу. Зрештою, С. Шор[8], М. Ебіелс, І. Беліер та М. МакДональд[9] в обґрунтуванні існування європейської ідентичності виходять з існування колективних соціальних образів, особливо поширених серед європейських еліт. Другий підхід – «знизу догори», який виник хронологічно пізніше за перший, ширше використовує елементи політичної психології, концентруючись на питаннях: як і через що люди визначають себе європейцями та що вони мають на увазі під цим. Цей підхід передбачає вивчення (1) динаміки процесу виникнення та масового поширення європейської ідентичності, (2) відмінностей між європейцями в сприйнятті власної європейськості та «відчутті» Європи, які проявляються на рівні політичної участі.

Важливим методологічним принципом дослідження європейської ідентичності є визначення співвідношення між національною та європейською ідентичностями. Традиційно постматеріалісти,

---

[6] Wintle M. Europe's Image: Visual Representations of Europe from the Earliest Times to the Twentieth Century / M. Wintle // Culture and Identity in Europe. Perceptions of divergence and unity in past and present. – London: Avesbury, 1995. – P. 52–98.

[7] Van Deth J.The Impact of Values / J. Van Deth, E. Scarborough. – Oxford: Oxford University Press. – 1995. – 598 p.

[8] Shore C. Inventing the People's Europe: Critical perspectives on European Community cultural policy / C. Shore // Man. – 1993. – Vol. 28.4 – P. 779–800.

[9] Abeles M. An Anthropological Approach to the European Commission / M.Abeles, I. Bellier, M. McDonald // Unpublished report. – 1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hal.archives-ouvertes.fr/halshs-00467768/document

зокрема Р. Інглегарт[10], визначають європейську інтеграцію та європейську ідентичність як подібні поняття, коли остання наділяється характеристиками віртуальної «не-ідентичності», заснованої на космополітизмі та виникаючої в опозиції до національних ідентичностей. Проте з розвитком інтеграційних процесів ця позиція поступово витісняється науковим підходом, згідно з яким європейські та інші політичні ідентичності не тільки сумісні, але й позитивно корелюються. Р. Херман, Р. Ріссе та М. Бреве[11] запропонували моделі сумісності та взаємодії між різними проявами політичних ідентичностей в Європі – модель «Мармуровий кекс» (модель взаємовпливаючої автономії) і модель «Російська лялька» (модель вкладених ідентичності). Модель «Російська лялька» передбачає багаторівневу тотожність проявів усіх видів політичних ідентичностей, які накладаються і включають одна одну. Будь-яка зміна в одному рівні буде змінювати інший. На від-міну від «Мармурового кексу», що передбачає порівняно автономне існування національної та європейської ідентичності, модель вкладених ідентичностей передбачає взаємодії та переплетіння національної та європейської ідентичності в сенсі політичної.

М. Брітер[12] йде ще далі, доводячи, що для більшості громадян можливим є не тільки суміщення національної та європейської політичної ідентичностей, але і їх позитивні взаємні впливи. Такі самі позитивні кореляції існують між європейською ідентичністю, з одного боку, та регіональними і локальними ідентичностями, з іншого. М. Брітер стверджує, що європейська ідентичність, як і будь-який інший вид політичної ідентичності, можна розділити на дві складові, а саме – «громадянську» (ідентифікація з ЄС як політичної системою) та «культурну (символічну)», яка передбачає

[10]Inglehart R. The Silent Revolution Changing Values and Political Styles Among Western Publics / R. Inglehart. – Princeton: Princeton University Press, 2015. – 496 p.

[11]Herrmann R., Risse R., Brewer M. Transnational Identities: Becoming European in the EU / R. Herrmann, R. Risse, M. Brewer. – New York: Rowmann and Littlefield, 2004. – 305 p.

[12]Bruter M. Winning Hearts and Minds for Europe: News, Symbols, and European Identity / M. Bruter // Comparative Political Studies. – 2003. – December. – Vol. 36.10. – P. 1148–1179.

ідентифікацію з ЄС через раціональне та ірраціональне сприйняття ціннісного виміру Європи. Впливаючи на європейську ідентичність, політичні та культурні фактори діють незалежно один від одного. По суті, людина може мати європейську ідентичність на основі сприйняття спільної культури, але, тим не менш, відкидати ЄС як політичний інститут. Європейська ідентичність багато в чому залежить від інформації щодо природи подібності з іншими європейцями або легітимності політичного актора / інституту, який претендує на асоціацію з європейською ідентичністю.

Для дослідження динаміки політичних ідентичностей важливо визначитися з методологічними принципами дослідження політики ідентичності. В політичній науці сьогодні конкурують два протилеж-ні підходи в оцінках функціонального призначення політики ідентичності та її доцільності. Представник першого підходу, умовно назвемо його скептичним, Л. Мак Най стверджує, що вимоги визнання ідентичності у вигляді політики ідентичності є однією з базових характеристик сучасних соціальних рухів, які впливають чи намагаються впливати на політичний процес. Політика ідентичності цих соціальних груп спрямована на їх самоствердження в політиці, зорієнтована на визнання політичними акторами їх суб'єктності в політиці та здійснюється у вигляді вимог про політичне визнання за рахунок занадто спрощеного розуміння влади. Зважаючи на те, що найбільш важливою темою соціальних рухів у політиці є визнання, а не дії, вони залишаються на значній дистанції від системи влади, яка створює умови можливості для існування конкретних політичних ідентичностей[13]. Не менш категоричними у запереченні політики ідентичності є постструктуралісти, заявляючи, що політика ідентичності спотворює онтологію особистості та її політичне значення[14]. Радикальна версія заперечення політики ідентичності наводиться у Стенфордській енциклопедії: «Сам термін «політика ідентичності» здається,

[13] McNay L. Against Recognition / L. McNay. – Cambridge: Polity, 2008. – P. 1–23.

[14] Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity / J. Butler. – NewYork: Routledge, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lauragonzalez.com/TC/BUTLER_gender_trouble.pdf

багато в чому безнадійно застарілим, оскільки ґрунтується на моделі категоричної ідентифікації, яка більше неадекватна складним політичним відносинам. Політика ідентичності передбачає не стільки формування внутрішньо групової єдності як основи політичної солідарності, як, скоріше, зорієнтована на заперечення іншого»[15].

У рамках другого підходу вивчення політики ідентичності політика ідентичності не передбачає розуміння особистості як покірного абстрактного і універсального механізму. Люди розглядаються як «пучки» ідентичностей; як суб'єкти та об'єкти присвоєння значення; як елементи в рівнях і практиках політики; як такі, що дискурсивно створюють/відтворюють себе на шляху через усі ці рівні і практики, в які вони контекстуально вбудовані[16]. Більшість тих, хто вивчає політичну ідентичність у рамках цього підходу, скептично ставляться до можливості побудови абстрактного ідеалу громадянськості, відмовляючись від нього на користь розробки конкретних дискурсивних практик з управління ідентичностями у вигляді політики ідентичності[17]. Г. Р. Бенг вважає, що політика ідентичності як проектна політика виходить за межі політичного питання про конфлікт інтересів і боротьби ідентич-ностей, оскільки передбачає вільний і рівний доступ до процесів прийняття рішень. Саме ця теза найбільш прийнятна у дослідженні політики ідентичності в локальних спільнотах, якими є міські спільноти.

---

[15] Identity Politics. First published Tue Jul 16, 2002; substantial vere vision Tue Feb 7, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://plato.stanford.edu/entries/identity-politics/

[16] White H. C. Identity & Control / White H. – Princeton: Princeton University Press, 2008. – 456 p.; Beck U. The Reinvention of Politics: Rethinking Modernity in the Global Social Order / U. Beck. – Cambridge: Polity, 1996. – 214 p.; Giddens A. Modernity and Self Identity: Self and Society in the Late Modern Age / A. Giddens. – Cambridge. Polity Press, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arena-attachments.s3.amazonaws.com/50002/Giddens_ModernityandSelf-Identity.pdf

[17] Giddens A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration / A. Giddens. – Berkeley: The University of California Press, 1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/-8/8/10887248/the_constitution_of_society.pdf; Mouffe Ch. The Democratic Paradox / Ch. Mouffe. – London: Verso, 2000. – 160 p.

Політика ідентичності як проектна політика може бути описана як «чорна діра в сучасних демократичних дослідженнях, тому що вона припускає, що люди хочуть керувати собою та іншими через звернення до наслідків конкретних подій і процесів»[18].

Відкритим у сучасній політичній науці залишається й питання про те, «чи зможе сформована за допомогою політики ідентичності ідентичність у перспективі привести до політичної солідарності та консенсусу або перетвориться на «сентиментально навантажений виняток?»»[19]. Відсутність емпірично перевіреної відповіді на це питання свідчить про інтелектуальну кризу категорії «політика ідентичності».

Таким чином, у дослідженні ми виходили з того, що політична ідентичність є комплексом ідейно-політичних орієнтацій та переваг, якими суб'єкти політичного процесу наділяють себе та одне одного в процесі комунікації, та передбачає ототожнення носія політичної ідентичності з тим чи іншим політичним співтовариством. Будь-яка колективна ідентичність, будучи соціальною за своєю природою, може бути наділена політичною якістю. Зважаючи на те, що політичні ідентичність як сукупність уявлень про ідейні орієнтації, політичні переваги та інтереси політичних акторів є маркером політичної суб'єктності, ми пропонуємо розуміти модель чернівецької політичної ідентифікаційної матриці як сукупність колективних ідентичностей, які пов'язані між собою системою взаємовпливів та можуть бути політизовані залежно від інтересів носіїв цієї ідентичності. Свого часу К. Шмітт зауважив, що «будь-яка протилежність – релігійна, моральна, економічна або етнічна – перетворюється на протилежність політичну, якщо вона є достатньо сильною для того, щоб ефективно розділяти людей на групи друзів та ворогів»[20]. Відповідно, політизується та ідентич-

[18] Yes We Can: Identity politics and project politics for a late-modern world. By Henrik P. Bang // The University of Copenhagen Department of Political Science. – 2009. – April. – P. 8–9.

[19] Bhambra G. K. Identity Politics and the Need for a Tomorrow / G. K. Bhambra, V. Margree // Economic and Political Weekly. – 2010. – Vol. XLV:15ю – April 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.brighton.ac.uk/12679/1/Identity_politics.pdf

[20] Шмитт К. Понятие политического / К. Шмитт // Вопросы социологии. – 1992. – № 1. – С. 40.

ність зі структури матриці, що актуалізується у політичній взаємодії та за допомогою якої осмислюється дана політична взаємодія макрорівня.

Предметом дослідницької уваги в рамках нашого дослідження є динаміка (формування, відтворення та циркуляція) політичних ідентичностей у чернівецькій громаді. Чернівці* як простір формування та відтворення політичних ідентичностей чернівецької громади є самоврядною територіальною одиницею – містом, у межах території якого територіальна громада здійснює місцеве самоврядування, має свою комунальну власність, бюджет міста та органи місцевого самоврядування. Територіальну громаду міста Чернівців становлять усі жителі міста – фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які постійно проживають на території міста Чернівців[21].

Дослідження політичних ідентичностей міських громад України потребує використання комплексу джерел, у яких відображено процес формування, динаміку, розгортання/згортання матриці ідентичності такого типу локальних спільнот. Під час вивчення політичних ідентичностей чернівецької громади у період 1991–2015 рр. було використано такі типи джерел:

По-перше, це архівні документи та матеріали. Достатньо велика кількість джерел зосереджена сьогодні у фондах архівного відділу Чернівецької міської ради (до 1993 р. – Чернівецького міського архіву). *Фонд 563 Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови.* У документах цього фонду відображено зміст електоральних процесів у м. Чернівці під час виборів мера міста та Чернівецької міської ради. Були вивчені та аналітично опрацьовані документи, у яких наведені дані про: межі виборчих округів по виборах депутатів Чернівецької міської ради депутатів XXII скликання (оп. 1, спр.1), передвиборні програ-

* Чернівці – адміністративний центр області, загальна площа – 153, кв. км,ількість мешканців – 258,0 тис. осіб, працездатне населення – 162,91 тис. осіб, щільність населення – 1645,6 осіб на 1 кв. км

[21] Статут територіальної громади міста Чернівці. Затверджено зі змінами рішенням 69 сесії Чернівецької міської ради VI скликання 25.09.2015 № 1726 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chernivtsy.eu/portal/statut-terytorialnoyi-gromady-mista-chernivtsiv

ми кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради (оп. 1, спр.1), протоколи засідань територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської ради (оп. 1, спр. 3), облікові картки кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради, протоколи територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови, декларації про доходи кандидатів у депутати і кандидатів на посаду голови міської ради та про наявність у власності нерухомого майна (оп. 1, спр. 6, 8, 10, 12. 15), рішення територіальної виборчої комісії по виборах депутатів і голови Чернівецької міської ради про результати виборів (оп. 1, спр. 2, 4, 24, 74), протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (оп. 1, спр. 44–54, це єдиний вид документа, який дозволив визначити кількість членів міських осередків політичних партій у м. Чернівці у 1994–1998 рр.), заяви та звернення суб'єктів виборчого процесу до територіальної виборчої комісії для розв'язання конфліктних ситуацій (оп. 1, спр. 1).

Фонд Р-152 Міський відділ статистики. У документах цього фонду відображено процеси міграції населення міста (оп. 9, спр. 983, 987, 1144, 1027, 1065).

Фонд Р-412 Управління культури Чернівецької міської ради. У документах цього фонду на особливу увагу заслуговують протоколи засідань щодо встановлення пам'ятників та пам'ятних знаків (оп. 2, спр. 14), відзначення свят регіонального за державного значення (оп. 2, спр. 14, 15, 16), інформація про дотримання в м. Чернівці чинного законодавства України «Про мову» та про хід реалізації в місті програми розвитку української мови та мов національних меншин (оп. 2, спр. 56).

Важливими для дослідження є документи, що зберігаються у фондах Державного архіву Чернівецької області, насамперед у Фонді 2896 Чернівецька обласна державна адміністрація. У них відображено процеси звернення та заяви міських і обласних осередків політичних партій до органів влади та органів місцевого самоврядування (оп. 1, спр. 44, 141, 167; оп. 2, спр. 102, 494, 736, 737, 739, 741); інформація про релігійні та міжконфесійні відносини (оп. 1, спр. 53, 54, 151, 232); звіти Чернівецької обласної адмі-

ністрації про формування інформаційного простору у Чернівецькій області та інформування населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики (оп. 1, спр. 44; оп. 2, спр. 49, 165, 166, 492, 495, 735, 737, 740, 741); звіти про перебування офіційних румунських делегацій у Чернівецькій області (оп. 1, спр. 44, 141; оп. 2, спр. 166, 736); інформація про діяльність національно-культурних товариств та забезпечення прав національних меншин на території міста та області (оп.1, спр. 44, 141, 226, 233; оп. 2, спр. 165, 736, 741); інформація про реалізацію мовної політики на території Чернівецької області (оп. 1, спр.60, 165; оп. 2, спр. 490); інформація про діяльність політичних партій та суспільно-політичну ситуацію в м. Чернівці та Чернівецькій області (оп. 1, спр. 141, 142; оп. 2. 18, 494, 495, 748).

Важливими для дослідження стали й документи Державного архіву Чернівецької області, що відображають основні характеристики виборчих процесів на території Чернівецької області (Фонд Р-2997. Територіальна виборча комісія Чернівецького виборчого округу № 25 по виборах Президента України Державного архіву Чер-нівецької області (оп. 1, спр. 1); Фонд Р-2926 «місцевий референдум «Чи згідні Ви з тим, що Чернівецькій області потрібен статус території найбільшого сприяння зовнішньоекономічної діяльності?» (оп.1, спр.1); Фонд 2915. (оп. 1, спр. 1–9; оп. 5, спр. 1–6); Фонд 2923 (оп.1, спр. 2; оп. 2, спр. 1); Фонд 2884 (оп. 1, спр. 15).

Усі використані архівні документи вводяться в науковий обіг вперше. Однак варто вказати на те, що вивчення архівних документів періоду 1991 –2003 рр. вказує на потребу переосмислення принципів їх класифікації, адже формування справ відбувається за умовно тематичним принципом.

Друга група джерел утворена офіційними документами, у яких відображено особливості функціонування чернівецької громади: Профіль громади міста Чернівці (додаток 1 до Стратегічного плану розвитку Чернівців на 2012–2016 роки, затвердженого рішенням 22-ї сесії міської ради VI скликання 29.03.2012 № 445); опис герба м. Чернівці; опис прапора м. Чернівці; статут територіальної громади міста Чернівці (Затверджений рішенням 7-ї сесії міської ради XXIV скликання 26.12.2002 №115)

До третьої групи джерел відносимо опубліковані результати соціологічних досліджень, які проводилися в м. Чернівці у досліджуваний період. На нашу думку, варто вказати на особливості соціологічних досліджень, які проводилися з метою визначення специфіки політичних процесів загалом та політичної ідентичності / ідентифікації зокрема: (1) у 1990-х рр. результати соціологічних досліджень публікувалися в міській пресі недостатньо часто[22], проте, працюючи з архівними документами, доводилося постійно стикатися з посиланнями різних структурних підрозділів Чернівецької обласної державної адміністрації на результати соціологічних досліджень, які проводилися ними, однак самі результати (у чітко соціологічному науковому сенсі) не були передані на збереження у державні архіви, а їх результати залишалися невідомими для міської громади; (2) результати соціологічних досліджень, які проводилися у період з 2001 р. до сьогодні, також є «закритими» для науковців, адже існує можливість ознайомитися тільки з їх окремими результатами; (3) результати соціологічних досліджень, які щорічно проводяться студентами кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, через їх навчальний харак-тер, не має можливості вважати достовірними.

До четвертої групи віднесено матеріали чернівецького медіапростору, зокрема, (1) друкованих періодичних видань, у яких відображено як офіційний, так і громадський зріз процесу формування, функціонування та трансформації політичних ідентичностей чернівецької громади: «Чернівці» (друкований орган Чернівецької міської ради»; «Буковинське віче» (друкований орган Чернівецької обласної ради); «Буковина»; «Молодий буковинець»;

[22] Турченков Д. Громадська думка / Д. Турченков // Радянська Буковина. – 1989. – 18 червня. – № 116. – С. 1; Чернівецький соціологічний центр. Експрес-інформація результатів опитування громадської думки жителів М. Чернівці на тему: «Ставлення населення до існуючої структури адміністративно-територіального управління міста» (наводяться відповіді респондентів на питання анкети в процентах» // Чернівці. – 1991. – 22 березня. – № 13. – С. 2; Максимова Г. Мовою соціології / Г. Максимова, М. Губчук // Буковина. – 1991. – 30 листопада. – № 65/228. – С. 2; Як бачаться проблеми міста. Соціологічний аналіз // Чернівці. – 1991. - № 28. – 5 липня. – С. 5

«Час», «Плай роминеск» (румунською мовою); (2) випуски теленовин і телепередач місцевих телеканалів ТРК «Чернівці», «ТВА», «Чернівецький промінь»; (3) публікації в Інтернет-виданнях «Бук-Інфо», «BukNews», «Chernivtsi Times»; (4) моніторинг блогів у блогосфері «ВКурсі.ком» та соціальних мереж («Facebook»).

До п'ятої групи джерел віднесені наукові дослідження, у яких висвітлено історію Чернівців від найдавніших часів до наших днів (насамперед, відзначимо дослідження В. Ботушанського, О. Доброжанського, О. Масана, С. Осадчука, С. Пивоварова, Б. Тимощука) та сучасні політичні процеси у чернівецькій громаді (І. Гаврада, М. Гуйтор, І. Буркут, О. Колесников, А. Круглашов).

Зауважимо, що дослідження політичних ідентичностей у локальних поліетнічних спільнотах потребує вивчення внутрішніх архівів національно-культурних товариств. На тлі того, що документи цих громадських організацій не передаються до державних архівів, уява про них може формуватися тільки на статистичних звітах органів статистики, які є надто формальним документом для дослідження ідентичностей, та матеріалах друкованих ЗМІ, які подекуди мають упереджений характер. Звернення автора до національно-культурних товариств, які діють у місті, щодо надання можливості роботи з документами цих громадських організацій, за винятком польського товариства, не були задоволені.

Аналітичне опрацювання охарактеризованих джерел дозволило здійснити комплексне політологічне дослідження політичних ідентичностей чернівецької міської громади у 1991–2015 рр. Шляхом визначення особливостей символічної репрезентації політичних ідентичностей чернівецької громади; дискурсу політичного минулого чернівецької громади в розрізі нових політичних свят; механізмів політизації етнонаціональних ідентичностей чернівецької громади; конфесійних та мовних ідентичностей у чернівецькій матриці політичних ідентичностей; технологій ствердження політичних ідентичностей на рівні чернівецької локальної спільноти; формування ідентифікаційного розриву з минулим під час виборчих кампаній та референдумів 1989–1991 рр.; процесу конкуренції ідентичностей на виборах мера та місцевих органів влади; ідеологічного наповнення політичних ідентичностей чернівецької громади та її партійних ідентичностей.

РОЗДІЛ 1
ПОЛІТИЧНІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ В СТРУКТУРІ ЇЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КІНЦЯ 80-х – 1990-х рр.

1.1. Ідентифікаційний розрив з минулим: виборчі кампанії, опитування та референдуми 1989 – 1991 рр.

Політична ідентифікація як характеристика індивідуального рівня є інтерсуб'єктним процесом, адже продукується під час соціальної взаємодії. Саме тому процес самоідентифікації не може бути визначений як однобічний та механістичний, оскільки він відображає результат діалектичного зв'язку між ідентифікацією інших та самоідентифікацією – між об'єктивно приписаною та суб'єктивно встановленою ідентичностями. Водночас, політичні ідентичності є колективними ідентичностями та формуються на основі принципу «відмежування» *Ми* і *Вони*, коли дистанція між ними вимірюється ідентифікаційним статусом *Вони* (нейтральний Інший, актуальний Інший, Друг, Ворог).

Формування нових політичних ідентичностей, яке завжди відбувається шляхом розриву з вже існуючими, стало одним з викликів для країн, що визначили шлях демократизації прі-оритетом свого політичного розвитку в кінці 1980-х рр. Особливістю цього періоду розвитку України було те, що, окрім відродження української державності, перед українським суспільством стояло завдання віднайдення нових політичних смислів, вироблення на їх основі принципів функціонування політичної системи та обрисів нових політичних ідентичностей, насамперед у макрополітичному вимірі. Для вивчення цих процесів особливо важливим є звернення до аналізу ідентичностей сформованих на локальному рівні територіальних громад, адже вони наділені властивістю безпосередньо визначати зміст політичних процесів на національному рівні.

Досліджуючи політичні ідентичності, окрім врахування фактів відкритого визнання громадянином власної належності до пев-

ної групи, необхідно брати до уваги і факти наявності відкритої згоди громади з цією належністю та визнання декларованої ідентичності з боку інших представників громади. На нашу думку, ці три параметри ідентичності можна зафіксувати на рівні офіційних результатів виборів та референдумів 1989–1991 рр. та змісту публічного дискурсу, предметом якого була оцінка результатів та наслідків виборчих процесів, відображених у інституціональному оформленні бажаної моделі влади.

Певні зміни в системі понять і категорій самоідентифікації чернівецької громади зафіксовані нами вже на виборах народних депутатів СРСР та УРСР, що відбулися упродовж 1989–1990 рр. Першими у цьому шерегу були вибори народних депутатів СРСР від територіальних і національно-територіального виборчих округів, що відбулися 26 березня 1989 р. За оцінками місцевих ЗМІ підготовка і проведення виборів «здійснювалися в умовах широкої демократизації суспільного життя, гласності і активної участі громадян у передвиборчих заходах».[23]

У Чернівецькому територіальному виборчому окрузі № 544 у першому турі народним депутатом СРСР було обрано Л. Сандуляка («за» проголосувало 77,86 % виборців, які взяли участь у голосуванні), члена КПРС, завідувача кафедри фізіології і зоології біологічного факультету Чернівецького держуніверситету, мешканця Чернівців, активного учасника зеленого руху Буковини, який переміг представника місцевого машинобудівного комплексу В. Фотокакіса. Це була очікувана перемога, оскільки Л. Сандуляк політизував екологічні проблеми, які для чернівецької громади були особливо актуальними – у 1988 р. алопеція невідомої етіології масово уразила чернівецьких дітей.

Натомість, у Чернівецькому національно-територіальному виборчому окрузі № 64 не був обраний жоден кандидат, тому на 14 травня 1989 р. були призначені перевибори, участь у яких взяли

[23] Повідомлення окружних виборчих комісій про результати виборів по Чернівецькій області // Радянська Буковина. – 1989. – 28 березня. – № 62. – С. 1.

участь 92,4 % виборців[24]. Конкурували на виборах машиніст екскаватора управління механізації тресту «Чернівцібуд», член КПРС В. Візнюк, завідувач ідеологічного відділу ЦК Компартії України Л. Кравчук, працівниця Чернівецької міської ради народних депутатів, член КПРС О. Паньковська. У сенсі політичної ідентичності, то всі три кандидати були членами КПРС, тому у передвиборчому дискурсі вагомості набуло питання про характер ідентифікації з локальною спільнотою – чернівецькою громадою. Усі три кандидати ідентифікували себе із Чернівцями – для Л. Кравчука місто було його минулим, для В. Візнюка та О. Паньковської – теперішнім. Це позначилося на тих маркерах ідентифікації, які використовувалися під час виборчої кампанії. Л. Кравчук зводив їх до загального контексту суспільно-політичних процесів, які відбувалися в країні: «Свій обов'язок бачу у тому, аби допомагати перебудові. Стержнем моєї платформи є проблеми міжнаціональних відносин»[25]. Фактично, Л. Кравчук уперше в офіційному регіональному публічному дискурсі вказав на потенційну політизацію етнічних ідентичностей у чернівецькій громаді. Характеризуючи Буковину як «край багатонаціональний», у якому «проблема міжнаціональних відносин тут не стоїть так гостро, як в інших регіонах країни, все ж таки цим слід всерйоз займатися. Люди повинні говорити рідною мовою, мати відповідні культурні заклади»[26]. В. Візнюк та О. Паньковська ідентифікаційно виходили з чернівецьких проблем соціально-економічного розвитку, які опосередковано вписували в суспільно-політичний контекст. Перемога ж В.

---

[24] Повідомлення окружної виборчої комісії по виборах народного депутата СРСР по Чернівецькому національно-територіальному виборчому округу № 64 // Радянська Буковина. – 1989. – № 99. – 23 травня. – С. 1.

Повідомлення окружної виборчої комісії про результати повторних виборів народного депутата СРСР по Чернівецькому національно-територіальному виборчому округу № 64 // Радянська Буковина. – 1989. – № 94. – 16 травня. – С. 1.

[25] Миронюк Д. «Він від народу, він від землі», – так сказали виборці про кандидата у народні депутати СРСР по Чернівецькому національно-територіальному виборчому округу № 64 завідуючого ідеологічним відділом ЦК Компартії України Л.М. Кравчука / Д. Миронюк // Радянська Буковина. – 1989. – № 85. – 30 квітня. – С. 1.

[26] Там само.

Візнюка з невеликим відривом від інших кандидатів (В. Візнюк – 35,7 %; Л. Кравчук – 33,0 %; О. Паньковська – 23,9 % виборці[27]) стала швидше проявом локальної територіальної ідентичності, коли в умовах політичної конкуренції на тлі відсутності ідеологічних відмінностей між кандидатами, виборцями актуалізувався без-посередній зв'язок кандидата з чернівецькою територіальною громадою.

Для оцінки динаміки політичних ідентичностей чернівецької громади під час цієї виборчої кампанії важливими є, по-перше, характеристики, якими наділяла масова свідомість виборчу кампанію до ВР СРСР; по-друге, це оцінки чернівчан діяльності народних обранців та якості їх ідентифікаційного зв'язку з виборцями. Оцінюючи вибори як демократичні: «Наші вибори нарешті стали справді народними. Була й чесна, гласна передвиборна боротьба кандидатів»; «Моє побажання, депутати – бути більше серед людей, жити їх інтересами»[28]; вперше «кожен мав можливість добре подумати, зважити програму дій, платформу претендента в народні обранці і на цій основі зробити вибір»; «колись це було скучним завченим ритуалом, а тепер – живою справою»[29], більшість чернівчан фактично заперечували можливість бути носіями інших, ніж демократичні, у ціннісному вимірі, політичних ідентичностей. На нашу думку, такі оцінки є свідченням наявності ознак розриву з тоталітарним минулим, за якого вибори не передбачали вибору.

Щодо оцінки чернівчанами діяльності народних обранців та якості їх ідентифікаційного зв'язку з виборцями, то за результатами опитувань, за роботою З'їзду народних депутатів СРСР пос-

---

[27] Повідомлення окружної виборчої комісії по виборах народного депутата СРСР по Чернівецькому національно-територіальному виборчому округу № 64 // Радянська Буковина. – 1989. – № 99. – 23 травня. – С. 1.

Повідомлення окружної виборчої комісії про результати повторних виборів народного депутата СРСР по Чернівецькому національно-територіальному виборчому округу № 64 // Радянська Буковина. – 1989. – № 94. – 16 травня. – С. 1.

[28] Миронюк Д. Вибори відбулися, вибори попереду / Д. Миронюк // Радянська Буковина. – 1989. – № 94. – 16 травня. – С. 1.

[29] За наше майбутнє // Радянська Буковина. – 1989. – 27 березня. – № 61. – С. 1.

тійно стежили 27 % респондентів, більш-менш постійно – 47 %, від випадку до випадку – 24 %, практично не слідкували – 2 %. Тільки у незначної частини виборців справдилися надії, які вони покладали на роботу З'їзду: у 12 % вони справдилися повністю; скоріше «так», ніж «ні» – у 24 %; скоріше «ні», ніж «так» – у 24 %, не справдилися у 17 %, вагалися з оцінкою 23 % опитаних. Оцінюючи роботу З'їзду, 34 % чернівчан вказували, що вони задоволені рівнем його демократичності, 44 % – задоволені, але не повною мірою, 15 % – не задоволені, 7 % – не змогли визначитися[30]. Перебування рівня зацікавленості в отриманні інформації про роботу новообраного парламенту в зоні високих показників стимулювало формування нових оцінювальних стандартів якості політичного процесу, наповнених інтерпретаціями демократичних цінностей. Проте жителі міста загалом були незадоволені рівнем поінформованості про діяльність саме своїх депутатів у період З'їзду, що до певної міри відбилося на їхньому ставленні до майбутніх виборів у місцеві ради. Зокрема, у 33 % підвищилася зацікавленість і відповідальність до власного вибору, у 32 % ставлення практично не змінилося, у 14 % зацікавлення виборчим процесом знизилося, 14 % опитаних не змогли визначитися[31]. Серед загалом позитивних оцінок роботи з'їзду народних депутатів СРСР найбільшим розчаруванням для чернівчан стала відсутність інформації про діяльність обраних від міста народних депутатів, що опосередковано вказує на потенційну втрату ідентифікаційного зв'язку зі своїми депутатами.

Наведені особливості перших конкурентних виборів – виборів до ВР СРСР дозволяють стверджувати, що їх можна вважати початком трансформації політичних ідентичностей чернівецької громади та ідентифікаційного розриву з тоталітарним минулим. На те, що це був тільки початок розриву, вказує відсутність у передвиборчому дискурсі маркерів ідентифікації, пов'язаних з формуванням нових політичних ідентичностей у макрополітичному вимірі.

---

[30] Турченков Д. Громадська думка / Д. Турченков // Радянська Буковина. – 1989. – 18 червня. – № 116. – С. 1.

[31] Там само.

Менше ніж через рік, 4 березня 1990 р., виборцям області потрібно було визначити обранців до ВР УРСР та органів місцевого самоврядування. У чернівецьких ЗМІ пропонувалися численні публікації, насичені новим розуміння виборів. Наведемо ту з них, яка максимально відображає смислове навантаження комунікативного дискурсу: «Смисл виборчої кампанії полягає в тому, щоб одержали підтримку ті кандидати у депутати, які за своїми діловими і моральними якостями цього заслуговують. Обрані депутати повинні бути справжніми політичними бійцями, компетентними лідерами. В депутатському корпусі потрібні люди, які мають чітку, глибоко продуману, соціально значиму програму, що повною мірою відповідає потребам виборців»[32]. Отже, маркерами нових політичних ідентичностей для чернівецької громади стали *ділові та моральні якості, політичні бійці, справжні лідери, чітка програма, потреби виборців*. З наведеної низки маркерів ідентифікації тільки два останніх не були інтерпретацією демократії, а відображали зміст цього нового для українців політичного явища, перші ж три так чи інакше були наділені різними відтінками авторитаризму.

Підтвердженням поєднання демократичних та авторитарних тенденцій у смислах комунікативного простору чернівецької громади на виборах до ВР УРСР є соціально-професійні характеристики кандидатів, що виступають як ідентифікаційні маркери для виборців під час електорального вибору. Перш ніж проаналізувати їх, варто наголосити на структурних відмінностях чернівецької громади: у радянський час Ленінський район міста був «інтелектуальним», Першотравневий – промисловим. Така ідентичність населення районів м. Чернівців сприяла тому, що у Ленінському виборчому округі № 430 до списків кандидатів були внесені 10 кандидатур, з яких 7 були представниками інтелігенції, натомість у Першотравневому виборчому округу № 431 з 10 кандидатів, занесених до списків для голосування, не було жодного представника інтелігенції, тоді як досить активно були представлені

[32] Ковбас В. Вільне волевиявлення громадян / В. Ковбас // Радянська Буковина. – 1990. – 3 березня. – № 45. – С. 1.

партійні активісти КПРС[33]. За майже однакової активності виборців (у Ленінському – 77,56 %, у Першотравневому – 78,24 %) у першому турі голосування у Ленінському виборчому округу найбільшу кількість голосів набрали професор Чернівецького державного університету, представник демократичного блоку О. Панчук (27,12 % виборців, які взяли участь у голосуванні) та професор Чернівецького медичного інституту, представник «проперебудовчих кіл» Г. Ходоровський (17,39 % виборців, які взяли участь у голосуванні); у Першотравневому виборчому округу найбільшу кількість голосів набрали представник чернівецьких промислових кіл С. Бакіс (13,56 % виборців, які взяли участь у голосуванні) та другий секретар Чернівецького міськкому партії І. Бойко (13,19 % виборців, які взяли участь у голосуванні)[34]. У базових характеристиках цих кандидатів фактично відображено вектор та параметри ідентифікаційного розриву у чернівецькій громаді. Якщо побудувати рейтинг результатів підтримки кандидатів, матимемо таку картину: *демократичний блок* (27, 12 %) – *«проперебудовчі кола»* (17,39 %) – *промислові кола* (13,56 %) – *професійна партійна діяльність комуніста* (13,19 %). Отже, вектор ідентифікаційного розриву в чернівецькій громаді спрямований від комуністичного минулого до демократичного майбутнього та безпосередньо вказує на розрив ідентичностей на рівні ідеології та цінностей. Але відрив від комуністичних ідеологем був важким та складним, що суттєво уповільнювало формування політичних ідентичностей чернівчан, основою яких були б демократичні цінності.

Підтвердженням складності остаточного розриву ідентичностей стали результати голосування чернівчан у другому турі на виборах до ВР УРСР: народними депутатами УРСР стали у Ленінському виборчому окрузі № 430 Г. Ходоровський (50, 66 %), у

[33] Повідомлення окружних виборчих комісій про результати виборів народних депутатів Української РСР по Чернівецькій області // Радянська Буковина. – 1990. – 8 березня. – № 48. – С. 1.

[34] Повідомлення окружних виборчих комісій про результати виборів народних депутатів Української РСР по Чернівецькій області // Радянська Буковина. – 1990. – 8 березня. – № 48. – С. 1.

Першотравневому округу № 431 – І. Бойко (50,55 %)[35]. Незважаючи на наявність у виборчих списках кандидатів від демократичних сил, які починали поширювати маркери ідентифікації, насичені смислами нових макрополітичних та громадянських орієнтирів, перемогу здобули члени КПРС, які не актуалізували ідею незалежності України. Це вказує на уповільнення процесу остаточного ідентифікаційного розриву населення міста.

Паралельно з виборами народних депутатів до ВР УРСР відбувалися вибори до Чернівецької міської ради, Ленінської, Першотравневої та Садгірської у м. Чернівці районних рад. За підсумками голосування 4 березня 1990 р. на 110 депутатських мандатів Чернівецької міської ради було обрано лише 28 депутатів[36]. У 69 виборчих округах було проведене повторне голосування, а у 13 – повторні вибори. Аналіз основних характеристик депутатів Чернівецької міської ради, які були обрані у першому турі голосування, вказує на підтвердження окремих ідентифікаційних тенденцій у чернівецькій громаді, зафіксованих під час голосування за кандидатів у депутати ВР УРСР. По-перше, із 28 обраних депутатів – 20 не були раніше депутатами Чернівецької міської ради[37], що вказує на певне ідентифікаційне відмежування від минулого. По-друге, незважаючи на дистанціювання від радянської ідентифікаційної моделі, на локальному рівні чернівчани більшою мірою ідентифікували себе з депутатом – членом КПРС (19 з 28 обраних депутатів були членами КПРС), представником не робітничої професії (серед 28 обраних депутатів не було жодного робітника). Подібна тенденція простежується і за результатами виборів до Чернівецької обласної ради по Чернівецькому виборчому округу: під час повторного голосування у 32 Чернівецьких

[35] Повідомлення окружної виборчої комісії про результати повторного голосування за кандидата в народні депутати Української РСР // Радянська Буковина. – 1990. – 24 березня. – № 58. – С. 3.

[36] Повідомлення міської виборчої комісії по виборах депутатів Чернівецької міської Ради народних депутатів // Радянська Буковина. – 1990. – 10 березня. – № 49. – С. 3.

[37] За підсумками голосування. Інтерв'ю В. Ковбаса Д. Миронюку // Радянська Буковина. – 1990. – 6 березня. – № 47. – С. 1.

виборчих округах було обрано 28 членів КПРС, 1 члена ВЛКСМ та 3 безпартійних, серед останніх був і єдиний обраний робітник[38]. Це вказує на те, що радянська ідентифікаційна модель ще не перетворилася на минуле, а позначена системними кризовими явищами.

Розтягнутий у часі процес виборів, повторного голосування та перевиборів унаочнив відсутність стійких політичних ідентичностей у членів чернівецької громади. Свідченням цього є насамперед постійне зниження явки виборців, відповідно, намірів голосувати саме за того кандидата, який ідентифікаційно оцінюється як «свій». Наприклад, 22 квітня 1990 р., коли відбувалися повторні вибори, на виборчій дільниці № 58 (Ленінський виборчий округ) на 14-00 проголосували тільки 34 %[39] ; вибори депутата Чернівецької міської ради у 1-му виборчому окрузі, призначені на 16 червня 1990 року, не відбулися, оскільки участь у голосуванні взяли 28,8 %[40]. Мотивація участі чернівчан в виборах відображена переважно у таких позиціях: «Йшла сюди без охоти. … агітація за кандидатів в депутати велася незадовільно, інформації про них було обмаль. Я лише в останню мить розібралася»; «Голосую востаннє. Не вірю вже нікому. Викреслила всіх кандидатів»[41]. Такі оцінки мотивації електоральної участі є відображенням кризи ідентичностей, які на тлі відмежування від радянської іден-тифікаційної моделі не наповнювалися новими смислами настіль-ки швидко, щоб мати цілісний, несуперечливий вигляд.

Формуванню нових смислів ідентифікації могла сприяти внутрішня структура Чернівецькій міськради, яка за результатами виборів була представлена трьома депутатськими групами – «Демократичний блок», «Єдність», «За соціальну справедливість»[42].

---

[38] Повідомлення окружних виборчих комісій про результати повторного голосування за кандидатів у депутати Чернівецької обласної ради народних депутатів // Радянська Буковина. – 1990. – 24 березня. – № 58. – С. 3.

[39] Повторний вибір: плюси і мінуси // Радянська Буковина. – 1990. – 24 квітня. – № 80. – С. 1.

[40] Повідомлення міської виборчої комісії // Радянська Буковина. – 1990. – 22 червня. – № 117. – С. 3.

[41] Повторний вибір: плюси і мінуси. – С. 1.

[42] Як обрати голову? // Чернівці. – 1991. – № 13. – С. 3.

«Демократичний блок» утворений депутатами, що ідентифікували себе з ідеєю незалежної демократичної України, «Єдність» – прокомуністична частина Чернівецької міськради, група «За соціальну справедливість», утворена з 37 депутатів, відстоювала інтереси виборців тих округів, де дуже слабо або й зовсім не розвинуті соціально-культурна сфера та благоустрій[43], але ідеологічно була більш близькою до групи «Єдність». Отже, в Чернівецькій міськраді 1990 р. не було демократичної більшості, але те, що в публічному просторі органу місцевої влади відбувалося протистояння в ідеологічній системі *демократи – комуністи,* сприяло якщо не формуванню нових смислів, то принаймні критичному переосмисленню комплексу існуючих політичних ідентичностей. Так, на третій сесії міської ради велися активні дебати щодо доцільності внесення до порядку денного питання про виведення партійних комітетів з підприємств. 35 депутатів проголосували «за», однак більшість депутатів (група «Єдність») була «проти», посилаючись на те, що розглядати це питання мають партійні органи, а не сесія міської ради. Аналогічно було вирішено питання деполітизації МВС, КДБ та інших правоохоронних органів. Переважна більшість депутатів була також проти підняття над міською ратушею жовто-блакитного прапора, однак це питання з поіменним голосуванням не внесли до порядку денного[44]. Останній приклад є свідчення того, що представники прокомуністичної більшості не наважувалися голосувати поіменно, саме через новий (ще не остаточно демократичний, але вже некомуністичний) зміст політичних ідентичностей чернівецької громади.

Відповідно, виникає питання – Хто? або Що? могло виступити в ролі ідентента як референта демократичних за змістом ідентичностей для представників чернівецької громади. По-перше, це могли бути найбільш авторитетні місцеві політики демократичного спрямування. Однак оцінка авторитету і, відповідно, вектор іден-

[43] Ми – за соціальну справедливість / Координаційна рада групи «За соціальну справедливість» // Чернівці. – 1991. – 8 лютого. – № 7. – С. 3.

[44] Сенчик О. Час нелегкого вибору. Нотатки з третьої сесії міської Ради народних депутатів двадцять першого скликання / О. Сенчик, М. Максимець // Радянська Буковина. – 1990. – 28 вересня. – № 185. – С. 3.

тифікації з лідером суттєво відрізнялися на рівнях міської громади, депутатів міськради та працівників міськвиконкому. Якщо безперечними лідерами громадської думки були представники демократичного напряму – В. Павлюк та В. Старик (очільник громадської організації «Український народний дім»), то серед депутатів міськради поряд зі В. Стариком найчастіше згадується прізвище народного депутата СРСР у Чернівецькому виборчому округу Л. Сандуляка. Але ці політичні лідери не набули ознак персоніідентифікатора для працівників міськвиконкому. М. Федорук, який згодом, у 1994 р., конкурував з М. Павлюком на прямих виборах міського голови, у 1991 р. для чернівецької міської громади залишився поза ідентифікаційним колом, тоді як для депутатів міської ради та працівників міськвиконкому він з різним рівнем інтенсивності визначався як авторитетна людина[45].

По-друге, це ті політичні інститути, на які були зорієнтовані мешканці громади під час розв'язання своїх проблем. Так, у 1991 р. найбільшим авторитетом у м. Чернівці користувалися Чернівецька міська рада народних депутатів (23, 0 %) та міськвиконком (25,0 %), тоді як реальна влада для більшості чернівчан асоціювалася не з обраним громадою органом влади – міськрадою, а з міськвиконкомом. Згідно з результатами соціологічного опитування, мешканці міста дотримувалися думки, що для підвищення ефективності управління необхідна реорганізація його структури шляхом концентрації влади в одних руках (зберігши міську чи районну ланки) – 48,8 %. Однак, обираючи між районним та міським рівнями влади, переваги надавалися загальноміському рівню – на користь того, що потрібно зосередити владу і ресурси в міськраді, ліквідувавши районні ланки. Щоб запобігти дублюванню функцій, скоротити апарат управління дали відповідь 52,5 % респондентів[46].

---

[45] Чернівецький соціологічний центр. Експрес-інформація результатів опитування громадської думки жителів м. Чернівці на тему: «Ставлення населення до існуючої структури адміністративно-територіального управління міста» (наводяться відповіді респондентів на питання анкети в процентах» // Чернівці. – 1991. – 22 березня. – № 13. – С. 2.

[46] Там само.

Оцінюючи роботу органів місцевої влади за 1990–1991 рр., чернівчани були достатньо критичними. Формування нових політичних ідентичностей у чернівецькій громаді відбувалося на тлі суперечливих оцінок роботи міської ради: 6 % респондентів вказали, що робота Чернівецької міської ради змінилася на краще, і це найвищий показник, порівняно з іншими об'єктами оцінки, а 33 % респондентів зазначили, що робота міськради погіршилася, що також є найвищим показником. На думку чернівчан, для підвищення ефективності роботи міськрада повинна шукати підтримку в першу чергу у промислових підприємств міста – 66,5 %; республіканських органів влади та відомств – 21,5 %; народних депутатів – 31,3 %; комуністичної партії – 12,1 %; обласних органів влади – 17,4 %; інших партій, нових суспільних рухів – 14,9 %; профспілок – 18,6 %; комсомолу – 3,2 %; кооператорів і підприємців – 14,5 %; преси, радіо, телебачення – 19,5 %[47]. Наведені дані засвідчують, що формування нових політичних ідентичностей не пов'язується чернівецькою громадою з будь-якими політичними партіями, найбільший рейтинг як ідентента мають промислові підприємства міста, народні депутати та центральні органи влади.

По-третє, це нові практики економічних відносин, які максимально конкретизували ідентифікаційний розрив з минулим. Оцінюючи рейтинг найважливіших для чернівецької громади проблем, складений у березні 1991 р., особливо слід наголосити на тому, що перша трійка проблем безпосередньо стосується не політичного, а економічного розвитку – зниження рівня добробуту населення, зростання цін та соціальна незахищеність людей. Серед проблем, що викликають найбільше занепокоєння, чернівчани виокремили погіршення постачання продовольчими товарами – 74 %; соціальну незахищеність людей – 63 %; стан будівель, шляхів, тротуарів, скверів – 47 %; можливість безробіття – 35 %; погіршення постачання промтоварами – 60 %; зниження рівня добробуту населення, зростання цін – 68 %; екологічний стан – 70 %; погіршення

[47] Як бачаться проблеми міста. Соціологічний аналіз // Чернівці. – 1991. – № 28. – 5 липня. – С. 5.

між-національних відносин – 27 %; загострення відносин між релігійними конфесіями – 12 %; боротьбу за владу між партіями – 25 %; посилення корупції, тіньової економіки – 1 %; занепад культури та моралі населення – 47 %. Незважаючи на актуалізовані соціальні проблеми, позитивно ставилися до ринкової економіки 36 % чернівчан, швидше позитивно, ніж негативно – 19 %, що разом більше, ніж половина населення міста[48]. Свідченням ідентифікаційного розриву є й те, що на тлі усвідомлення 62 % опитаних, що з переходом до ринку може виникнути проблема безробіття, яка потенційно загрожує особисто респонденту, більшість чер-нівчан позитивно ставилися до реструктуризації економіки (Див. Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Ставлення чернівчан до суспільно-політичних проблем, 1991 р.

Як Ви ставитеся до:	За	Проти	Не знаю
Приватизації житла	59	19	10
Оренди підприємств	52	10	14
Приватизації підприємств	42	16	17
Розвитку кооперативів	33	26	14
Приватизації установ побуту, торгівлі	43	14	13
Створення акціонерних підприємств	47	8	15
Передачі землі у власність людей	70	9	7
Створення біржі праці	51	8	14

Джерело: Чернівецький соціологічний центр. Експрес-інформація результатів опитування громадської думки жителів м. Чернівці на тему: «Ставлення населення до існуючої структури адміністративно-територіального управління міста» (наводяться відповіді респондентів на питання анкети в процентах» // Чернівці. – 1991. – 22 березня. – № 13. – С. 2.

Дані Таблиці 1.1 засвідчують, по-перше, що ідентифікуючи себе з новими економічними практиками, чернівчани фактично, нехай на економічному, а не політичному рівнях, але остаточно дистанціювалися від радянської ідентифікаційної моделі, яка не передбачала цінності приватної власності як маркера політичних

[48] Там само.

ідентичностей; по-друге, для чернівецької громади локальний рівень політичних ідентичностей був надзвичайно важливим, адже саме на локальному рівні, через повсякденність, відбувалося формування моделі політичних ідентичностей.

Отже, здійснений аналіз електоральних практик чернівецької громади у період 1989 – початок 1991 рр. засвідчує, що політичні ідентичності чернівчан суттєво змінилися. Розрив ідентичностей як процес відходу від радянської моделі ідентичностей в напрямі створення нової ідентичності демократичного характеру був уповільнений відсутністю ресурсів у демократичних лідерів, які актуалізували нові ідентичності як українські у макрополітичному (держава Україна) та громадянському (громадянин України) вимірах.

Зауважимо, що виокремлення макрополітичного виміру політичної ідентичності як сукупності різних способів ідентифікації з державою – макрополітичною спільнотою – не викликає заперечень серед науковців. Проте поняття «громадянська ідентичність» є предметом дискусій стосовно того, наскільки доречним та необхідним є його відокремлення в умовах неповного розмежування держави та громадянського суспільства, від «макрополітичної ідентичності», яка маркується через «державу», та «національної ідентичності», коли маркування відбувається через «політичну націю»[49]. Вважаємо, що на початковому етапі політичних трансформацій саме громадянська самоідентифікація є відображенням рівня солідарної підтримки конкретних суспільно-значимих цілей. Згодом формується основа громадянської ідентичності як потенційна можливість та впевненість громадян у здатності впливати на процес ухвалення політичних рішень, тобто підтримка суспільно-значимих цілей шляхом використання різних форм політичної участі.

Подіями-маркерами, які дозволяють визначити тенденції формування громадянських ідентичностей населення міста, є референдуми і опитування 1991 р. та ставлення до утвореного в

[49] Дробижева Л.М. Государственная и этническая идентичность: выбор и подвижность / Л.М. Дробижева // Гражданские, этнические и религозные идентичности в современной России / отв. ред. В.С. Магун. – М.: Изд-во ИС РАН, 2006. – С. 12.

Москві ДКНС. Актуалізація громадянської самоідентифікації як рівня солідарної підтримки суспільно-значимих цілей, викладених у декларації про державний суверенітет у січні-березні 1991 р., відбувалася переважно на вербальному рівні. Місцевий суспільно-політичний дискурс напередодні референдуму 17 березня 1991 р. представлений такими маркерами-ідеологемами, навколо яких відбувалися процеси політичної ідентифікації чернівчан:

– «*Обраний Україною шлях до повноцінного суверенітету – єдина наша надія на краще життя*» (Буковинський Комітет Громадської Згоди, В. Павлюк)[50].

– «*Майбутнє України мені бачиться лише в складі Союзу держав. Народ має право вирішувати, чи голосувати йому за новий союз, чи ні*» (М. Федорук)[51].

– «*Підтримуючи ідею підписання нового Союзного договору, ... у зв'язку з територіальними домаганнями з боку республіки Молдова*» (збори народних депутатів Чернівецької області всіх рівнів)[52].

На тлі смислового наповнення останньої маркер-ідеологеми важливим є оцінка ставлення румунського і молдавського населення міста та області до цієї події. За результатами соціологічного дослідження, проведеного Інститутом соціології України та лабораторією соціологічних досліджень Чернівецького держуніверситету у жовтні 1991 р., вибірка якого від-повідала демографічному складу румунського та молдавського населення Буковини у місцях компактного проживання, 72,8 % опитаних збиралися брати участь у референдумі, 15,1 % не виявили цього бажання, а 11,5 % – ще не визначилися. Акт проголошення України незалежною державою підтримували 45,2 % опитаних, не підтримували – 17,8 %, 5,4 % – відповіли, що їм байдуже, а 31,2 % – вагалися (переважно сільські жителі старше 50 років). Ідея незалежності більшу підтримку знайшла серед молдавського та румунського міського населення. У

[50] Договір: «За» і «Проти» // Чернівці. – 1991. – 21 лютого. – № 9. – С. 1

[51] Там само.

[52] Оновленому Союзові – бути. Прес-група обкому Компартії України // Радянська Буковина. – 1991. – 7 березня. – № 46. – С. 2.

певної частини респондентів були побоювання, що проголошення Акту незалежності України може призвести до недружніх стосунків між людьми різних національностей (26 %), погіршення економічного становища (24,5 %), неповаги до звичаїв, традицій, мов інших народів (20 %). Водночас, 27,5 % вважали, що таких явищ не буде, а 30,6 % – не змогли визначити свою позицію[53]. Отже, маркер-ідеологема «*територіальні домагання з боку республіки Молдова»* не був прийнятний для більшості населення м. Чернівців та Чернівецької області.

Стверджуючи свої громадянські ідентичності під час голосування на референдумі 17 березня 1991 р. шляхом відповіді на питання «Чи вважаєте Ви необхідним збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, в якій повною мірою гарантуються права і свободи людини будь-якої національності», 48,9 %[54] виборців м. Чернівців вказали на те, що вони ідентифікують себе з позицією «*Обраний Україною шлях до повноцінного суверенітету – єдина наша надія на краще життя*», що на 1,3 % більше тих, хто ідентифікує себе з ідеєю оновленого Союзу.

Ще наочніше ствердження суверенних громадянських ідентичностей фіксується у результатах опитування населення УРСР, у якому давалася відповідь на питання «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України» – 78,8 % виборців, для яких була характерна активна модель громадянської ідентифікації, дали схвальну відповідь[55]. Отже, всесоюзний референдум та республіканське опитування 17 березня 1991р. вказують на кризу радянської ідентичності, зміст якої виз-

[53] Максимова Г. Мовою соціології / Г. Максимова, М. Губчук // Буковина. – 1991. – 30 листопада. – № 65/228. – С. 2

[54] Підсумки Всесоюзного референдуму і республіканського опитування. Чернівецька окружна комісія по проведенню референдуму і опитуванню населення // Радянська Буковина. – 1991. – 19 березня. – № 53. – С. 2.

[55] Про підсумки голосування по референдуму 17 березня 1991 року у м. Чернівцях // Чернівці. – 1991. – 22 березня. - № 13. – С. 1.

начався такою суспільно-значимою метою, як збереження та оновлення СРСР та ствердження нових ідентичностей, де *Ми* – це:

– «Представники демократичних партій, рухів і громадських організацій»;

– «Демократія і повний державний суверенітет України, побудова самостійної правової держави, суб'єкта міжнародних відносин, відповідно до Декларації про державний суверенітет України»;

– «… за ліквідацію монополії КПУ на владу та наці-оналізацію її незаконно нажитого майна»

– «… за роздержавлення власності і рівноправність її форм, за ринкову економіку та соціальну захищеність громадян»;

– «… за національне та духовне відродження, за вільний розвито людської особистості»[56].

Відповідно, *Вони* – це Кремль, Союзний договір, імперія, центральна влада: «На заваді в досягненні нашої мети стоять намагання *Кремля* нав'язати народам так званий *Союзний договір*, тобто *підновлену імперію* з надзвичайними повноваженнями *центральної влади*»[57]. Підтвердженням саме такого змістовного наповнення «Ми» та «Вони» є результати соціологічного дослідження (липень 1991 р.), дані якого засвідчують, що для чернівчан ідентифікаційний розрив з минулим політично відбувся на рівні СРСР (20 % чернівчан вважали, що місцевій владі потрібно орієнтуватися на політичні програми, що розроблялися в Москві), а формування нового ідентифікаційного зв'язку громадян з політичним відбувалося на рівні України в цілому (77 % вважали, що місцевій владі потрібно орієнтуватися на політичні програми України) та міста (70 % вважали, що місцевій владі потрібно орієнтуватися на політичні програми України)[58].

---

[56] Ні – підновленій імперії . Так – співдружності // Чернівці. – 15 березня. – № 15. – С. 1.

[57] Там само.

[58] Як бачаться проблеми міста. Соціологічний аналіз // Чернівці. – 1991. – № 28. – 5 липня. – С. 5.

Прискорив процес ствердження нових громадянських ідентичностей у чернівчан факт державного перевороту. Звертаючись до чернівчан 20 серпня 1991 р., виконком Чернівецької міської ради народних депутатів констатував, що «жителі міста, робітники, інтелігенція, люди різних національностей, віросповідань і політичних поглядів, керуючись здоровим глуздом, опираючись на традиції дружби і взаєморозуміння, прагнуть не допустити необдуманих поспішних дій і вчинків, які б могли привести до трагічних наслідків, дестабілізації обстановки, дальшого розбалансування і так само нестабільної економіки»[59]. Варто вказати на те, що, окрім вербального рівня, для ствердження нових політичних ідентичностей був використаний і фізичний. Зокрема, 22 серпня 1991 р. біля міської ратуші силами демократичних організацій краю відбулося пікетування. На плакатах були написи: «Демократію врятували демократи, а комуністи сиділи в лопухах», «Єльцин! Ми з Тобою!». «Хунту за грати!», «Газети «Радянська Буковина» і «Буковинське віче є органами ГКЧП» та інші[60].

Свідченням того, що нові громадянські ідентичності не були випадковою подієвою реакцією, а до певної міри відображенням реконструкції історичного минулого, насамперед державницького характеру, в масовій свідомості, є результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р., на якому відбулося підтвердження Акту проголошення незалежності України. Напередодні, понад 80 % опитаних чернівчан вирішили прийти на виборчі дільниці 1 грудня, і лише 3 % мали намір проігнорувати участь у голосуванні. Про свою підтримку проголошенню незалежності України заявили 72 %, і тільки 8 % – ні[61]. Ці наміри були підтверджені на практиці, хоча на території міста напередодні самого референдуму поширювалися «листівки якогось українського антифашистського руху опору та інших громадсько-політичних угруповань про бой-

[59] Керуватися розумом, а не амбіціями. Виконком Чернівецької міської ради народних депутатів. 20 серпня. 14 година 30 хвилин // Чернівці. – 1991. – 20 серпня. – № 35. – С. 1.

[60] Пікет біля ратуші // Чернівці. – 1991. – 23 серпня. – № 35. – С. 1.

[61] Результати очима соціологів // Чернівці. – 1991. – 15 листопада. – № 46. – С. 3.

котування референдуму», у яких лунали заклики до непідтвердження Акту проголошення незалежності України, оскільки це призведе до «територіального розподілу області»[62]. Із загальної кількості тих виборців м. Чернівців, які взяли участь у голосуванні, 90,9 % ідентифікували себе з ідеєю незалежності, голосуючи «за» Акт проголошення незалежності України[63]. Цим голосуванням відбулося ствердження на рівні міської громади нових макрополітичних ідентичностей, які політично визначаються як ідентифікація з новою державою Україна та незворотній ідентифікаційний розрив з державою СРСР.

На перших президентських виборах 1991 р. політичні установки чернівчан, які визначили результати голосування, мали двоїстий характер – з одного боку, вони були підкорені ідеї підтвердження Акту про незалежність України на всеукраїнському референдумі, що проводився одночасно з виборами Президента 1 грудня, з іншого – спрацював механізм самозахисту від невідомого майбутнього в усіх сферах життєдіяльності українського сус-пільства, оскільки незворотність змін, розпочатих у кінці 1980-х р., була очевидною. Результати виборів Президента України у 1991 р. у м. Чернівці наведені у Таблиці 1.2.

---

[62] Іван Гнатишин: «Потрібні злагода і взаєморозуміння» // Буковина. – 1991. – 30 листопада. – № 65/228. – С. 2.

[63] Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Протокол Ленінської районної в місті Чернівці комісії з Всеукраїнського референдуму (Чернівецька область, Україна) про результати підрахунку голосів // ЧДОА. – Ф. 2923. Обласна комісія з всеукраїнського референдуму. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 2; Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Протокол Першотравневої районної в місті Чернівці комісії з Всеукраїнського референдуму (Чернівецька область, Україна) про результати підрахунку голосів // ЧДОА. – Ф. 2923. Обласна комісія з всеукраїнського референдуму. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 108; Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Протокол Садгірської районної в місті Чернівці комісії з Всеукраїнського референдуму (Чернівецька область, Україна) про результати підрахунку голосів // ЧДОА. – Ф. 2923. Обласна комісія з всеукраїнського референдуму. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 146.

Таблиця 1.2

Результати виборів Президента України, м. Чернівці (1991 р.)

Прізвище кандидата	Ленінський район		Першо-травневий район		Садгір-ський район		Разом по місту	
	За	**Проти**	**За**	**Проти**	**За**	**Проти**	**За**	**Проти**
Гриньов В.	3043	80462	1224	37127	151	16485	4418	134074
Кравчук Л.	**35261**	48244	**16316**	22035	**4166**	12470	**55743**	82749
Лук'яненко Л.	3812	79693	1890	36461	1469	15167	7171	131321
Табурян-ський Л.	454	83051	178	38173	41	16595	673	137819
Чорновіл В.	**37631**	45874	**17140**	21211	**10342**	6234	**65113**	73319
Юхнов-ський І.	2543	80962	1184	37167	339	16297	4066	134426

Джерело: *Складено за:* Відомості про бюлетені по виборах Президента України по Першотравневому району // ДАЧО. – Ф. 2927. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 109; Відомості про результати голосування на виборах Президента України по Ленінському району м. Чернівці. Таблиця № 1–А // ДАЧО. – Ф. 2927. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 3; Відомості про результати голосування на виборах Президента України по Першотравневому району м. Чернівці. Таблиця № 1–А // ДАЧО. – Ф. 2927. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 109-а; Відомості про результати голосування на виборах Президента України по Садгірському району м. Чернівці. Таблиця № 1–А // ДАЧО. – Ф. 2927. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 147.

Результати голосування, наведені у Таблиці 1.2, засвідчують, що у м. Чернівці найбільшу кількість голосів виборців набрав В. Чорновіл. Зауважимо, що у Чернівецькій області вибори виграв Л. Кравчук, який, незважаючи на номенклатурне минуле, наділявся громадянами певними ідентифікаційними маркерами: з одного боку, як прихильник справи незалежності України, з іншого – як носій радянських схем політичного мислення, що на той час для переважної більшості громадян означали певну стабільність. На перших демократичних виборах 1991 р. уже макрополітичні ідентичності виборців домінували над громадянськими, оскільки основним питанням, яке розв'язувалося за їх допомогою, було питання національного суверенітету, зміни політичного режиму,

визначення вектора суспільно-політичного розвитку, ставлення до політичного минулого.

Отже, початок 1990-х рр. для України став періодом, коли політичні трансформації макрополітичного рівня вимагали від кожного громадянина самоідентифікуватися в нових політичних координатах, «відірватися» від нефункціональних смислів політичних ідентичностей радянського формату. Політичні процеси періоду 1989–1991 рр. зруйнували стабільні позитивні ідентичності, які констатували усвідомлення консолідованої єдності соціальних цінностей та моральних норм радянської людини, ліквідували соціально-культурні стереотипи, перезавантажили модель громадянських ідентичностей. Однак реалії соціально-економічної кризи, які супроводжували процеси політичних трансформацій, не сприяли швидкому зростанню нових політичних ідентичностей державного та громадянського рівнів ані на загальнонаціональному, ані на локальному рівнях. На цьому тлі якість ідентифікаційного розриву з минулим не слід розуміти як негативну ідентичність, а скоріше оцінювати як час, з одного боку, ідентифікаційної невизначеності, з іншого – категоричної відмови від реакцій на ті маркери ідентифікації, які асоціюються з радянським минулим.

У чернівецькій громаді процес ідентифікаційного розриву з минулим відбувався послідовно через відмову від радянської ідентифікаційної моделі (вибори до ВР СРСР, 1989 р.), уповільнення самоідентифікації через пасивну присутність нових маркерів в офіційному політичному дискурсі та інформаційному просторі (після виборів до ВР УРСР), інтеграцію в нову ідентифікаційну модель маркерів макрополітичного та громадянського рівнів (серпень – грудень 1991 р.).

1.2. Ціннісне оновлення політичних ідентичностей чернівецької громади

Після ідентифікаційного розриву з радянським минулим, який відбувся під час низки виборів та референдумів 1989 – 1991 рр., у чернівецькій громаді розпочався процес ціннісного оновлення політичних ідентичностей, який був безпосередньо пов’язаний з

формуванням партійного спектра та електоральною активністю на виборах загальнонаціонального рівня. Визначальними особливостями формування партійних ідентичностей чернівчан на початковому етапі постсоціалістичних трансформацій було те, що, на відміну від більшості посткомуністичних країн ЦСЄ, на території нашої держави не були відновлені історичні партії, що проголошували себе нащадками партій періоду національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. В умовах кризового перебігу політичного процесу, інтенсивної руйнації звичної системи соціально-економічних відносин політична ідентифікація відбувалася від протилежного, коли громадяни швидше усвідомлювали, з ким вони себе категорично не ідентифікують, ніж відчували позитивну партійну ідентичність. Перманентна політична криза сприяла появі актуальної (ситуативної) ідентичності, яка формувалася безпосередньо у процесі політичних дій та ґрунтувалася на особистості політичного лідера.

Процес формування спектра нових партійних ідентичностей розпочався одночасно з плюралізацією електоральних процесів. У 1990 р. найбільш популярною некомуністичною політичною силою у місті був Народний Рух України, який ідентифікаційно сприймався як «альтернатива застою», створена інтелігенцією та трансформована на масову громадську організацію. Маркерами ідентифікації з ідеологією Руху були твердження, які активно поширювалися у чернівецьких ЗМІ: Рух може виконати свою місію, лише взявши владу; Рух об'єднує людей різних поглядів.[64]

Поширенню маркерів-ідеологем Народного Руху України у чернівецькій громаді сприяла його інтенсивна інституціоналізація, перші результати якої обговорювалися на звітно-виборній конференції Чернівецької обласної організації НРУ, вересня 1991 р., у роботі якої взяли участь 125 делегатів від понад тисячі членів[65]. На конференції були чітко визначені вже сформовані інструменти та

[64] Семенів А. До конструктивного діалогу. Нотатки із зустрічі з «неформалами» / А. Семенів // Радянська Буковина. – 1990. – 27 березня. – № 60. – С. 3.

[65] Масан О. Нова доба настала / О. Масан // Чернівці. – 1991. – 13 вересня. – № 38. – С. 1.

механізми формування ідентифікаційного зв'язку чернівчан з місцевим осередком НРУ, до яких було віднесено перехід апарату Проводу Руху на професійну роботу (постійно зайняті 4 працівники); «відвойовано приміщення для Руху, почався випуск газети «Час», що мало величезне значення для пропаганди демократичних ідей; значно зросла матеріальна база; створено Буковинський комітет «Злагода», який об'єднав практично всі нові партії, організації та національно-культурні товариства; започаткована робота громадської приймальні Руху»[66]. Саме у цей період починає змінюватися характер ствердження ідентичностей з рухівською ідеологією. Якщо раніше акції руху мали у Чернівцях здебільшого деструктивний характер стосовно органів тоталітарної системи, то на звітній конференції НРУ у 1991 р. наголошувалося, що «слід починати конструктивну співпрацю з органами влади» та «абсолютно нерозумним було б вимагати повної відставки Рад чи виконкомів різного рівня».[67] Визначаючи дистанцію стосовно чернівецьких комуністів, голова крайової організації Руху О. Панчук вказував, що «важливим питанням для майбутнього є ставлення до комуністів – колишніх, чи тих, що причаїлися. Я переконаний, що більшість рядових членів партії є порядними людьми, які фактично були вимушені втупити до її лав. Ми повинні бути зразком демократичності по відношенню до них, проявити великодушність, щоб люди зрозуміли: ми не для того боролись за демократію, врешті за владу, щоб, оволодівши нею, з часом розправитись зі своїми опонентами, як це зробили більшовики зі своїми після 1917 року, коли винищували буржуазію «як клас». Вірю, що лише тоді, коли ми підтвердимо свою цивілізованість, свою демократичність, ми завоюємо довір'я людей, обурених і заляканих десятиріччями комуністичної пропаганди»[68].

---

[66] Михаловський В. «Головне – це виграти референдум!». Інтерв'ю з головою крайової організації Руху О. Панчуком / В. Михаловський // Буковина. – 1991. – 14 вересня. – № 10/173. – С. 2.

[67] Михаловський В. «Головне – це виграти референдум!». Інтерв'ю з головою крайової організації Руху О. Панчуком / В. Михаловський // Буковина. – 1991. – 14 вересня. – № 10/173. – С. 2.

[68] Там само.

У значної частини чернівчан сформувалися позитивні ідентичності стосовно Демократичної партії України, стратегією якої, на думку лідера партії у Чернівцях Т. Кияка, «є не власне боротьба за владу, яку сьогодні інколи приписують політичним силам, а в першу чергу передача влади народові. Демократична партія проти влади в одних руках, але це не означає, що вона проти сильної влади. Зате під сильною владою розуміється влада, що сильна своєю мудрістю, силою переконання. Ми за еволюційні, а не революційні перетворення»[69]. Чернівецький осередок ДемПУ, наголошуючи, що «партія увібрала у себе кращі традиції соціал-демократії Західної Європи», пишалася тим, що в поліетнічних умовах Буковини політичні ідентичності мають будуватися з врахуванням національної специфіки: «Тішить і ось такий факт: на докір одного з гостей з приводу того, що збори проходять не тільки з національним прапором, а й з державним прапором України, румунським «трикольором», один з прихильників партії відповів: «Ми не маємо права порушувати закон і виходимо з того, що формуємо Демократичну партію України, а не Українську демократичну партію»[70].

У перший рік від проголошення незалежності України до спектру політичних партій, стосовно яких формувалися політичні ідентичності чернівецької громади, входили Демократична партія України, Партія демократичного відродження України, Українська республіканська партія, Партія Зелених України, Соціалістична партія України, Народний Рух України. Зважаючи на те, що для оцінки характеру партійних ідентичностей важливе значення мають рівень поінформованості та довіри до них, звернемося до даних соціологічного опитування, проведеного у Чернівецькій області у 1992 р. (Див. Табл. 1.3).

---

[69] Демократична партія – місток до взаєморозуміння. Інтерв'ю Т. Кияка. Розмову вела В. Мацерук // Радянська Буковина. – 1990. – 31 жовтня. – № 208. – С. 3.

[70] Демократична партія – місток до взаєморозуміння. Інтерв'ю Т. Кияка. Розмову вела В. Мацерук // Радянська Буковина. – 1990. – 31 жовтня. - № 208. – С. 3.

Таблиця 1.3

Стан поінформованості населення області про діяльність партій і об'єднань і ступінь довіри до них з боку населення, 1992 р.

№	Назва партії / громадсько-політичного об'єднання	Населення області				Журналісти			
		Інформованість		Довіра		Інформованість		Довіра	
		так	ні	так	ні	так	ні	так	ні
1	Демократична партія України	12,3	61,3	6,0	49,0	42,5	14,9	44,7	36,2
2	Партія демократичного відродження України	10,0	61,7	7,0	47,3	14,9	44,7	10,6	44,7
3	Українська республіканська партія	18,9	58,1	8,9	49,6	34,0	27,7	42,5	34,0
4	Партія Зелених України	21,7	56,0	17,0	43,7	51,1	19,1	38,3	34,0
5	Соціалістична партія України	17,0	59,0	10,4	44,6	21,3	40,4	14,9	61,7
6	Народний Рух України	37,3	43,9	19,1	49,2	42,3	10,6	53,2	25,5

Джерело: Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних об'єднань, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 4–5. Арк. 6.

Дані, наведені у Таблиці 1.3, засвідчують, що найбільше чернівчани були поінформовані про ідеологію та діяльність Народного Руху України (37,3 %), однак довіряли йому тільки 19,1 % (-18,2). Друге місце за поінформованістю населення міста щодо своєї діяльності займала Партія зелених України (21,7 %), довіряло партії – 17,0 % (-4,7). Однак більше половини чернівецької громади не були поінформовані про діяльність жодної політичної

партії, отже, потенційно не могли визначитися зі своїми партійними ідентичностями. Зафіксовані показники обізнаності журналістів про діяльність місцевих осередків політичних партій, згідно з якими близько половини чернівецького журналістського корпусу не були поінформовані про їх діяльність, вказують на нерозвиненість комунікативних механізмів взаємодії між партіями та їх потенційними прихильниками. Співвідношення показників довіри до політичних партій, сформованих на рівні громадян та журналістів, вказує на поширення в чернівецькій громаді дифузно-специфічного типу довіри, заснованого на ідеологічній оцінці конкретних результатів діяльності владних структур та специфічно-дифузного типу, що ґрунтується на інструментальній оцінці соціальних наслідків діяльності влади та поширюється не тільки на дії конкретного політичного інституту, а й на всю політичну систему. Такі типи довіри є характерними для перехідних політичних систем і більш інтенсивно продукують орієнтації на використання протестних моделей політичної участі. Це зумовлюється показниками соціального самопочуття та динамікою соціальних очікувань громадян, які в кризових умовах переходу на особистому рівні формують суб'єктивне почуття невдоволення стосовно свого теперішнього становища – стан депривації, а на інституціональному – живлять модель несумісності одночасних економічних та політичних змін. Водночас, кризу довіри до політичних партій як нових інститутів політичної системи можна означити швидше «як скептицизм, ніж недовіру», який у ситуації незавершеності трансформацій здатен привести до формування у перехідних суспільствах синдрому неприязні до політики, суть якого полягає у «цинізмі, неефективності, байдужості й загальному відчуженні від політики»[71].

Важливим індикатором, який відображає ідентифікаційних зв'язок з політичною партією, є членство у ній та участь у діяль-

[71] Раймонд Л. Консолідація демократії і політична культура / Л. Раймонд // Демократія: Антологія / упоряд. О.Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 931–932.

ності первинного осередку. На нашу думку, для партійних систем, які функціонують в умовах системних політичних трансформацій, проблема членства в партії, його якості та мети є актуальною як для самих партій, так і для громадян, які зорієнтовані на представництво власних інтересів за допомогою інституціоналізованих практик. Для політичних партій необхідність формування ефективного членства визначається тим, що воно є важливим механізмом забезпечення процесу самовідтворення партій на організаційному рівні; одним з небагатьох надійних ресурсів, що використовується в електоральних ситуаціях; джерелом внутрішньопартійних дискусій, і, відповідно, саморозвитку й самооновлення партій; одним з індикаторів актуальності партійних програм та її значимості для суспільства; базовим механізмом формування та підтримки внутрішньопартійної демократії. Для громадян членство в партії може бути однією з основних форм здійснення впливу на політичну систему; каналом для публічного декларування власних ціннісних чи ідеологічних позицій; можливістю підвищення власних статусних позицій у суспільстві; видом професійної діяльності. Останні дві позиції переважають у формуванні комплексу мотивів щодо набуття членства в партії в умовах політичних трансформацій та засвідчують про зміни у якості членства. Проте до моменту, коли політичні партії стали постійним суб'єктом виборчого процесу в Україні (1998 р.), членство в партії чи навіть ідентифікація з нею не були актуальним вектором самовизначення в політиці. Достатньо наочно ця теза підтверджується порівнянням кількості членів політичних партій у чернівецькій громаді у період 1992 – 1998 рр.

Зважаючи на те, що ціннісний спектр політичних ідентичностей чернівецької громади формувався Демократичною партією України, Партією демократичного відродження України, Українською республіканською партією, Партією Зелених України, Соціалістичною партією України, Народним Рухом України, звернемося до кількісних характеристик чернівецьких міських осередків політичних партій у 1992 р. (Див. Табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Кількісні характеристики Чернівецьких міських осередків політичних партій, 1992 р.

№	Назва партії / громадсько-політичного об'єднання	Кількість осередків в м. Чернівці (в районах області)	Кількість членів міських осередків	Динаміка членства	Представництво партій у владних структурах різних рівнів
1	Демократична партія України	1 (8)	142	Падіння чисельності	– Сільради – 4 – Чернівецька міськрада – 2 – Районні Ради – 1 – Апарат -РДА – 2
2	Партія демократичного відродження України	1 (0)	7	Падіння чисельності	– Чернівецька міськрада – 3 – Апарат ОДА – 2
3	Українська республіканська партія	1 (3)	147	Без змін	– Чернівецька міськрада – 3 – Районні Ради міста – 2
4	Партія Зелених України	3 (2)	90	Падіння чисельності	Немає
5	Соціалістична партія України	1 (7)	немає відомостей	немає	Немає
6	Народний Рух України	1 (7)	1524	«динаміка членства прямо пропорційна напруженості суспільства»	– Сільради – 4 – Облрада – 2 – Районні Ради – 3 – Апарат РДА – 3 – Апарат ОДА – 2

Джерело: *Складено за:* Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 4–5.

Показники членства в партії, наведені у Таблиці 1.4, вказують на те, що цей механізм формування партійних ідентичностей не був важливим для чернівчан. У міських осередках трьох політичних партій – Демократична партія України, Партія демократичного відродження України, Партія Зелених України – було зафіксовано «падіння чисельності», що на тлі і так незначного зафіксованого членства ставило питання існування самого партійного осередку (наприклад, Партія демократичного відродження України). Не сприяла розвитку інституту членства в партії як механізму формування стабільної політичної ідентифікації з ціннісною партійною моделлю й політика регіональних органів влади, які на тлі низького рівня довіри до політичних партій почали проводити діяльність, спрямовану на поступове встановлення контролю за діяльністю місцевих осередків політичних партій. Першим кроком було створення у 1992 р. спільно з представниками партій та об'єднань ряду обласних комісій з питань соціально-економічного, політичного життя, проводилися масові заходи. Оцінюючи свої дії в цьому напрямі, ЧОДА, звітуючи в Адміністрацію Президента України, зазначала: «В цілому діяльність обласної державної адміністрації знаходить активну підтримку політичних організацій краю. Завдяки постійному діалогу владних структур з громадськістю в області зберігається порозуміння і спокій. Разом з тим політична активність партій стимулюється наявністю гострих протиріч в суспільстві. Наприклад, з точки зору керівників крайового проводу НРУ, обласних організацій ДемПУ, Республіканської партії, в державі прогресуючими темпами відбувається збіднiння населення на фоні безкарного зловживання посадовими можливостями корумпованих керівників, і як наслідок цього – ріст злочинності, відсутність пального, використання процесу роздержавлення в інтересах номенклатури тощо»[72]. Наведений уривок звіту вказує, що регіональну владу турбує не стільки збіднiння населення, скільки політична активність партій. Отже, вже у

[72] Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних об'єднань, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 1.

1992 р. органи влади у м. Чернівці спрямували свої зусилля на формування аполітичних (провладних) ідентичностей, коли громадянин ідентифікує себе не з конкретною політичною силою, а з владою в етатичному вимірі.

Така стратегія сприяла тому, що попри те, що у 1995 р. у м. Чернівці діяло близько 80 осередків партій та громадських організацій, вони не мали публічно помітної підтримки серед населення. Зокрема, на конференції Конгресу Українських Націоналістів вказувалося, що «значна частина громадян веде себе пасивно, не бере участі у політичних заходах, а цією ситуацією можуть скористатися лідери лівих сил і зробити спробу знову повернути народ до старих часів»[73]. За оцінками ЧОДА, які базуються на результатах власноруч проведеного соціологічного дослідження (опитано 1000 осіб у червні 1995 р.), найбільш позитивно респонденти ставилися до Зеленого руху (Партія Зелених України, Зелений рух і світ Буковини), тоді як «партії та рухи загальнореспубліканського значення не набули в області помітного поширення, а підтримка населенням їхньої діяльності не відповідала їхньому статусу та амбіціям. Виняток становила лише ДемПУ – 18,6 % опитаних виявили позитивне ставлення до неї. При цьому у відповідях респондентів переважав емоційний бік, тобто їм імпонували назва та цільова декларація цих партій: екологія та демократія, а не конкретність і програмні документи, з якими більшість громадян не знайома».[74] Для нашого дослідження важливим є те, що ціннісне наповнення політичних ідентичностей у чернівецькій громаді формувалося навколо ідеологем Партії Зелених, НРУ, УРП, ДемПУ, тоді як у районах чернівецької області «більше підтримували КПУ та СПУ»[75]. Отже, ідентифікаційно мешканці міста були більш демократичними.

З «відновленням діяльності районних партійних комітетів КПУ» у Чернівцях в 1995 р. розпочався процес актуалізації як

[73] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес-інформація станом на 28 липня 1995 року. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18.. – Арк. 26.

[74] Там само.

[75] Там само

комуністичних, так і демократичних ідентичностей городян у партійному вимірі. Після відміни заборони КПУ відбулася конференція комуністів Першотравневого району міста, на якій було обрано районний партійний комітет та бюро райкому КПУ (перший секретар – М. Воробйов) та визначені «завдання комуністів області»[76]. І фактично одразу розпочалася публічна боротьба за ціннісне оновлення політичної ідентичності у чернівецькій громаді між демократичними силами та комуністами. Зокрема, у жовтні 1995 р. обласний осередок УРП та міський осередок КПУ паралельно організували та провели мітинги: 22 жовтня 1995 р. відбувся мітинг під гаслом: «Людині праці – людська доля», організований обласною організацією УРП (заявку подано на 2000 учасників., в акції взяло участь близько 600 осіб); 25 жовтня 1995 р. відбувся мітинг з нагоди дня єдиних дій трудящих України на захист своїх прав та похід до Центральної площі, де знаходився пам'ятник В. Леніну, організований обласною та міською організаціями КПУ (заявка подана на 500 учасників, в акції взяло участь близько 300 осіб)[77]. Відновлення міського осередку КПУ, попри процеси інституційної та ціннісно-культурної десимволізації радянської ідентичності в чернівецькій громаді, вказувало на кризу умов продуктивного формування нового соціокультурного і екзистенційного досвіду, актуалізуючи «розгублене Я» людини, яка втратила одні цінності, життєві орієнтири, стандарти поведінки, але не набула інших.

На тлі таких дестабілізуючих внутрішньополітичну ситуацію факторів, як заборгованість з виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, соціальних виплат уповільнювався процес оновлення ціннісного навантаження політичних ідентичностей. Це дозволило політичним силам лівого спрямування активно використовують

[76] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 15 вересня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 63.

[77] Голові облдержадміністрації І.М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 20 жовтня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. Інформації, довідки, доповідні з питань організаційно-масової роботи. – Арк. 88.

соціальну проблематику як маркер ідентифікації зі своїми політичним партіями. Так, упродовж грудня 1997 р. обласні організації КПУ та Всеукраїнського союзу робітників намагалися «дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в краї»[78], що було особливо помітно напередодні «Всесоюзного політичного страйку», який ліві сили планували провести 17 грудня 1997 р. З цією метою комуністи розповсюджували листівки із закликом приєднатися до політичного страйку, в яких інформували населення міста про основні вимоги опозиції та цілі політичної акції. З'явилася й листівка антипрезидентського спрямування, видана ніде не зареєстрованою «організацією радянських патріотів» під гаслом «Переможи, народ України», яка закликала обрати у березні 1998 р. депутатами Верховної Ради України представників Компартії України, не надавати підтримки «буржуазно-націоналістичним та демократичним партіям», вимагати відставки Президента Л. Кучми.

Ці заклики не знайшли масової підтримки серед населення міста. Як наслідок, станом на 15 грудня 1997 р. лише міський комітет КПУ подав заявку на проведення 17 грудня політичної акції в обласному центрі за участю тільки 500 осіб[79]. Зауважимо, що органи виконавчої влади області вживали дієвих заходів щодо нейтралізації подій, пов'язаних з проведенням 17 грудня політичного страйку Всеукраїнським союзом робітників, що унеможливило масові виступи трудящих області під політичними гаслами організаторів цієї акції. Серед заходів лівих сил, проведених 17-18 грудня, найбільш чітко було організовано пікетування облдержадміністрації, у якому взяли участь 220 осіб[80]. Ініціаторами

[78] Кабінету Міністрів України [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [08.01.1998] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 2.

[79] Кабінету Міністрів України [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [08.01.1998] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 2. Арк. 1–4.

[80] Кабінету Міністрів України [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [08.01.1998] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 2. Арк. 1–4.

проведення пікетування виступили обком і міськом КПУ (секретар обкому КПУ, депутат обласної ради В. Довгешко, секретар міському КПУ, депутат міської ради М. Виноградов), окремі члени обласної організації Всеукраїнського союзу робітників та ініціативна група пенсіонерів Міністерства оборони. Працівники місцевих підприємств та представники профспілок краю участі у зазначеному заході не брали. Вимоги учасників акції протесту мали переважно економічний характер і стосувалися здебільшого шляхів розв'язання соціальних проблем, зокрема погашення заборгованості з пенсій, заробітної плати та соціальної допомоги. Загалом упродовж 1997 р. партійними осередками КПУ та СПУ у взаємодії з обласною організацією Всеукраїнського союзу робітників було організовано 17 акцій протесту (мітингів, демонстрацій, пікетувань, урочистих зборів тощо), в яких загалом взяли участь 1690 осіб переважно похилого віку.[81] Масові заходи лівих сил проводилися під типовими гаслами – «Антинародним реформам – ні!», «Соціалістичне народовладдя – спасіння України», «Народ України, встань з колін!», «Ліві сили – за незалежну і міцну Україну!», «Геть Президента Кучму!», «Демократи – нам урок! Голосуй за лівий блок!». Отже, комуністичні цінності, навіть на тлі складної соціально-економічної ситуації, не стали маркерами ідентифікації для чернівецької громади та не стимулювали протестну політичну активність громади.

У січні – березні 1998 р. тривала організаційна розбудова новостворених обласних організацій політичних партій. Так, станом на 20 березня 1998 р. на території Чернівецькій області офіційно були зареєстровані і функціонували 20 обласних організацій політичних партій та 145 громадських організацій[82]. Із запровадженням нової

[81] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 10. Арк. 9–11.

[82] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області в січні – березні 1998 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [20.03.96 № 07.37/1-510] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 46.

системи виборів до Верховної Ради України місце та роль політичних партій поступово починали набирати нового значення, що пов'язано з формалізацією статусу партій як суб'єктів виборчого процесу. Це стимулювало як розширення спектра політичних партій, так і позитивну динаміку членства у них (Див. Табл. 1.5)

Таблиця 1.5

Кількість членів Чернівецьких міських осередків політичних партій, 1998 р.

	Назва політичної партії	**Кількість членів партійного осередку**	**Кількість висунутих партією кандидатів у депутати ЧМР**
1.	Ліберальна партія України	468	15
2.	Соціалістична партія України	116	3
3.	Соціал-демократична партія (об'єднана)	2352	30
4.	Народний Рух України	160	3
5.	Українська партія справедливості	60	2
6.	Комуністична партія України	250	2
7.	Народно-демократична партія	225	30
8.	Всеукраїнське об'єднання «Громада»	367	4
9.	Партія Зелених України	1768	4
10.	Партія «Реформи і порядок»	78	19
11.	Українська Республіканська Партія	64	7

Джерело: *Складено за:* Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 15–16) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 17–23, 42, 52, 103, 112; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у

депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 17–18) //Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 15, 27, 38, 78, 110, 116; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчий округ № 21) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 41, 100, 109, 118, 141; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 22–23) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 20. 58, 94; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 13–14) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 2–7, 140; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 24–25) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 29, 41–41 зв.; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 22–27) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 51. – Арк. 13–18; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 28–29) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 118, 175; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 30) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 86–86 зв.; Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округа № 31) // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 86.

Дані Таблиці 1.5 свідчать, що напередодні виборів до Верховної Ради України суттєво активізувався процес легалізації новоутворених осередків політичних партій та громадських об'єднань, який зумовив певну ревізію ідентичностей чернівчан. У цій ситуації, «з метою консолідації національно свідомої, політично незаангажованої частини електорату в березні 1997 р. на теренах краю створено обласне громадське об'єднання «Буковина», головою якого обрано голову облдержадміністрації Георгія Філіпчука. Організація, районні та первинні осередки якої створені в усіх районах області, об'єднує понад 26 тисяч членів і об'єктивно є найпотужнішою громадською силою, якій до снаги виконати покладену на неї об'єднавчу і стабілізаційну роль».[83] Отже, це є ще одним свідченням того, що політика ідентичності, яка здійснювалася регіональною владою, може бути охарактеризована як така, що спрямована на формування і ствердження «аполітичних» політичних ідентичностей, які є змістовно аморфними, розмитими у смисловому наповненні, і, відповідно, їх носії доволі легко керованими.

За даними соціологічних опитувань, проведених у лютому 1998 р. ЧОДА, серед обласних осередків політичних партій найбільшою популярністю у Чернівцях користувалися осередки КПУ (6,4 %), НРУ (5 %), НДП (4 %), СДПУ(о) (4,2 %), ЛПУ (4,2 %), СПУ (12,1 %), ВО «Громада» (1,4 %), АПУ(1 %). Проте переважна більшість електорату ідентифікаційно не визначала себе як прихильника конкретної політичної партії, а ідентифікувала себе з політичним напрямом: близько 16 % виборців у лютому 1998 р. ідентифікували себе з політичними силами демократичного та національно-демократичного спрямування, близько 15 % електорату – комуністичного та соціалістичного, 8 % – соціал-демократією. 11 % виборців не ідентифікували себе з жодною політичною

[83] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 10.

силою[84]. Якщо ж порівняти показники членства в партії та підтримку чернівчанами конкретної політичної партії, то побачимо, що найбільш стабільні партійні ідентичності сформовані у прихильників комуністичних ідеологем. Такий реверс в оновленні ціннісної складової політичних ідентичностей чернівецької громади можна пояснити за допомогою влучної термінології Р. Барта. Адже ті залишкові елементи радянської ідентичності, що збереглися та відтворювалися в соціокультурній ситуації 1990-х рр. можна визначити як «парадигматичну свідомість», яка «є свідомістю формальною», для якої «означене важливіше за саме значення»[85].

Специфікою актуалізації політичних ідентичностей чернівецької громади на парламентських виборах 1998 р. стало, по-перше, те, що більшість обласних політичних та громадських організацій не мали намірів блокуватися задля визначення спільних кандидатів у депутати до місцевих рад і, особливо, кандидатів до Верховної Ради України. Ця тенденція особливо чітко виявилася під час кампанії зі збору підписів під партійними підписними листками. Усі обласні організації політичних партій краю активно включилися в боротьбу за виборця. Найбільше підписів зібрали обласні організації СДПУ (о) (35 тисяч) та НРУ (30 тисяч). Значну кількість підписів зібрали також активісти обласних осередків ПЗУ (18 тисяч), Всеукраїнського об'єднання «Громада» (16,8 тисяч) та ЛПУ (15,5 тисяч)[86]. По-друге, на цих виборах відбувалася конкуренція маркерів ідентифікації національно-демократичного спрямування та безпартійних самовисуванців. Зокрема, на парламентських виборах 1998 р. з 24 кандидатів у 202 одномандатному виборчому окрузі (м. Чернівці) 14 позиціонували себе саме

[84] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області в січні – березні 1998 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [20.03.96 № 07.37/1-510] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 46.

[85] Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. : Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 249–251.

[86] Кабінету Міністрів України [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [08.01.1998] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 3. Арк. 1–4.

як безпартійних самовисуванців. Попри те, що участь у виборах брали члени Народно-демократичної партії (В. Андрущук), Партії Зелених України (М. Гуцол), Соціалістичної партії України (Л. Додонова), Демократичної партії України (народний депутат України Т. Кияк), Партії «Наша Україна» (В. Куліш), Ліберальної партії України (М. Ожеван), Народного Руху України (В. Павлюк), Української селянської демократичної партії (Т. Скрипник), Всеукраїнського об'єднання «Громада» (І. Школа) та Української Республіканської партії «СОБОР» (О. Юрійчук)[87], перемогу здобув самовисуванець В. Король (1948 р. н., освіта вища, проживав у м. Києві, перший заступник голови Державної податкової адміністрації України, безпартійний), отримавши 24,08 % голосів «за»[88].

Ще більш суперечливий характер політичної ідентичності чернівецької громади зафіксований нами на рівні результатів голосування за партійні виборчі списки. Електоральний вибір чернівецької громади був здійснений на користь восьми політичних партій, які у рейтинговому порядку результатів розташовані так: Комуністична партія України (20,18%); Народний Рух України (15,29%); Соціал-демократична партія України (об'єднана) (9,04 %); Виборчий блок Соціалістичної партії України та Селянської партії України «За правду, за народ, за Україну!» (6,64%); Народно-демократична партія (4,99%); ПАРТІЯ РЕГІОНІВ (4,57%)[89]. Результати голосування у багатомандатному виборчому окрузі підтвердили, що ціннісне оновлення політичних ідентичностей чернівецької громади було позначене конфліктом ліберально-індивідуалістичної (західної) та колективістської-патерналістської (радянської) систем цінностей. Порівняння сумарних

[87] Парламенські вибори 1998 р. Зареєстровані кандидати [Електоральний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=-1&rejim=0

[88] Виборчий округ № 202. Чернівецька область [Електоральний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0

[89] Партії, які за підсумками голосування набрали 4% та більше у регіоні. 29.03.1998. Чергові вибори [Електоральний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0

результатів лівих партій (35,3 %), правих (18,1 %) та центристських (9,72 %) вказують на чітко окреслену тенденцію до реверсу радянської ціннісної моделі у значної частини чернівецьких виборців.

Політичні ідентичності чернівецької громади, зафіксовані на парламентських виборах 1998 р, вказують на ряд особливостей їх ціннісного оновлення. По-перше, привертає увагу той факт, що з 22 кандидатів, прізвища яких були занесені до виборчого бюлетеня в одномандатному виборчому округу, 5 були представниками силових структур (МВС України – 1, Збройні сили України – 3, ДПА України – 1), а 2 увійшли до шестірки кандидатів, що набрали понад 6 % голосів підтримки. По-друге, попри значне представництво партійних кандидатів національно-демократичного ціннісного сегмента, чернівецька громада надала перевагу безпартійному кандидату, номінально чернівчанину, але фактично представнику системи центральних органів влади. По-третє, 8,53 % виборців не підтримали жодного кандидата в одномандатному виборчому округу та 6,6 – в багатомандатному, що відповідно до методики оцінки рівня протестного голосування[90] належить до зони високих показників. На нашу думку, протестне голосування в одномандатному виборчому округу в чернівецькій громаді мало системно-протестний характер, оскільки виборці не бачили у списку кандидата, здатного розв'язати актуальні для громадян проблеми, ініціювати інституційні чи будь-які інші суспільні перетворення, які могли б поліпшити життя громадян у чітко окресленій перспективі, запропонувати програми поліпшення життя громадян, які супроводжувалися конкретними механізмами реалізації цих програм. У багатомандатному виборчому округу чернівецькі виборці звернулися до активно-протестної моделі голосування, яка застосовується в ситуації, коли громадяни не можуть визначити серед політичних партій ті, які виражають їхні політичні та соціально-економічні інтереси. Ця форма електорального протесту є най-

[90] Ахременко А.С. Голосование «против всех» как форма политического протеста: проблемы изучения / А. С. Ахременко, Е. Ю. Мелешкина // Политическая наука. – 2002. – Вып. 1. – С. 45–46.

більш виразним показником ставлення громадян до діючої системи влади, оскільки має стійкий, закономірний, повторюваний у часі характер з тенденцією до посилення.

Загалом же, результати голосування до Верховної Ради України у 1998 р. засвідчують, що для чернівецької громади того періоду характерними були негативні ідентичності, які характеризувалися недостатньо стійкими орієнтаціями на програмні гасла будь-якої однієї партії й різким запереченням можливості підтримки конкретної політичної сили, та апатичні ідентичності, зміст яких визначався відсутністю чітко оформлених та усвідомлених установок на підтримку або заперечення ідеології будь-якої партії.

Щодо переможця парламентських виборів 1998 р. КПУ, то на регіональному рівні поряд з ейфорією (26 грудня 1998 р. відбувся пленум обласного комітету КПУ, на якому йшлося про те, що «після очікуваної перемоги на виборах представники лівих сил мають очолити усі основні владні структури, користуючись принципом «Від єдиного кандидата до єдиної команди»[91]), чітко простежувалася тенденції до зменшення кількості чернівчан, навіть в електоральній ситуації, які ідентифікували себе з цінностями цієї політичної сили. Так, керівництво міської організації КПУ відмовилося виконувати постанову пленуму обкому про перереєстрацію членів міської організації КПУ та створення замість міськкому КПУ трьох райкомів. Отже, заклик до чернівчан «Комуністична партія – це єдина сила, яка в змозі зберегти народ України від рабства і геноциду. Комуністи Буковини вважають, що необхідно взяти владу у свої руки та ліквідувати антинародну владу», – залишився без відповіді.

Упродовж 1998 р. ліві політичні сили області провели 23 мітинги і зборів, 7 пікетувань органів державної виконавчої влади, в яких взяло участь загалом понад 4 тис. осіб. Основні вимоги учасників акцій протесту: змінити існуючий курс реформ,

[91] Інформація про суспільно-політичну ситуацію в області в грудні [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [05.01.99] // ДАЧО. – Ф. 2896.Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 748. – Арк. 2.

відправити у відставку Президента та уряд України, негайно погасити заборгованість із зарплати, пенсій і соціальних виплат, терміново розпочати реприватизацію та дати правову оцінку злов-живанням під час проведення приватизації, захистити інформаційний простір держави від культу насильства та розпусти, не допустити вступу України до НАТО, привести прожитковий мінімум у відповідність до вартості споживчого кошика, проіндексувати заощадження населення та заборговану заробітну плату, забезпечити неухильне виконання конституційних прав на безоплатну освіту та медичне обслуговування, переглянути діюче пенсійне законодавство з метою збільшення мінімальних пенсій, дієвого зарахування трудового стажу для визначення пенсій та ліквідації необґрунтованих привілеїв для окремих категорій населення. Однак, демагогічний характер подібної пропаганди, одіозність особистостей місцевих керівників комуністичної та соціалістичної опозиції, а також «інтенсивна упереджувальна робота з громадськістю дозволять звести нанівець сподівання антидержавних сил на масовий характер акцій протесту»[92].

Одним з таких запобігаючих механізмів поширення та ствердження комуністичних маркерів політичної ідентифікації голова ЧОДА Т. Бауер упродовж 1998 р. провів 6 зустрічей з лідерами обласних осередків політичних партій і громадських організацій різної політичної орієнтації та 8 зустрічей з активом опозиційних політичних сил, на яких розглядалися вимоги учасників акцій про-тесту. На всі вимоги учасників акцій протесту підготовлені і спрямовані аргументовані та конкретні відповіді, цю безумовно сприяло покращанню суспільно-політичної ситуації в області: «Активна робота органів влади щодо попередження масових проявів невдоволення та відновлення роботи політичної ради при облдержадміністрації зумовили фактичну відсутність на теренах області деструктивної опозиції (за винятком частини активістів обласного осередку КПУ)»[93].

---

[92] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася в області впродовж 1998 року [К. Нікітович]. Чернівеціка обласна державна адміністрація // ДАЧО. – Ф. 2896.Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 748. – Арк. 8.

[93] Там само. – Арк. 9.

Ціннісне оновлення політичних ідентичностей у чернівецькій громаді відбувалося в умовах вироблення локальної кому-нікативної моделі. У першій половині 1990-х рр. відбувалося формування інформаційного простору м. Чернівці. Станом на 1 липня 1996 р. у Чернівецькій області було зареєстровано 14 місцевих періодичних видань.[94] Проте вже через два роки відбулося суттєве збільшення частки місцевих друкованих ЗМІ, які активно використовувалися для поширення провладних політичних ідентичностей. Так, станом на 1 вересня 1998 р. у Чернівецькій області було зареєстровано 85 періодичних друкованих видань (15 – з державною участю), з яких 76 газет і 9 журналів з місцевою сферою поширення. Проте реально діючими з останніх були, відповідно, 56 та 6 друкованих ЗМІ. Крім цього, у Чернівцях знаходилися редакції 10 періодичних видань, які зареєстровані і МЮУ та мають загальнодержавну сферу розповсюдження, 4 місцеві телекомпанії та 2 радіостанції. Окрім румуномовної преси, більшість місцевих періодичних видань дотримувалося у період 1991–2000 рр. центристських та право-центристських позицій, що загалом відповідало настроям чернівецького сегмента буковинського електорату.

Потужність інформаційних ресурсів політичних партій як інструменту формування стабільних партійних ідентичностей виз-началася насамперед наявністю власних друкованих органів, які у другій половині 1990-х рр. були в осередку КПУ («Объективная газета», «Радянська Буковина» – друкувалися за межами області, головний редактор обох видань В. Довгешко) та НРУ («Нова буковинська газета», го-ловний редактор – Г. Задорожна). Неодно-разово заявляли про намір заснувати власний друкований орган осередки НДП та ДемПУ, однак втілити ці наміри в життя лідери цих партійних організацій не змогли.[95]

---

[94] Пропозиції щодо пункту і висновку Мінфіну України, вміщеному в листі від 24.05.1996 р. № 12-02/8-2459 «про питання друкованих засобів масової інформації». Чернівецька обласна державна адміністрація [01.07.1996 № 07.37-6/1881] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 166. – Арк. 79. Арк. 79–80.

[95] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чер-нівецькій області в січні – березні 1998 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [20.03.96 № 07.37/1-510] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 47.

Паралельно, регіональні органи державної влади та місцевого самоврядування досить активно використовували ЗМІ для поширення в масовій політичній свідомості маркера «аполітичної» політичної ідентичності. Особливо ці процеси прискорилися з прийняттям Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». Відповідно, у 1998 р. голова комітету інформації ЧОДА наказом затвердив «Заходи щодо інформаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування»;[96] були підписані розпорядження «Про комплексні заходи щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики» (1 вересня 1998 р.); та «Про додаткові заходи щодо поліпшення інформаційної діяльності» (11 листопада 1998 р.).[97] В оцінках влади ухвалення комплексу постанов свідчить про те, що в місті та області «створено певну систему політичного інформування населення».[98]

Всебічне висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування постійно перебувало в полі зору місцевих друкованих і аудіовізуальних ЗМІ. Із прийняттям Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» в області прийнято низку заходів щодо поліпшення роботи в цьому напрямі. Зокрема, для розбудови і вдосконалення інформаційних служб органів місцевого самоврядування голова комітету інформації облдержадміністрації своїм наказом затвердив «Заходи щодо інформаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування», якими було передбачено урізноманітнювати форми подачі матеріалів, пропагувати засади

---

[96] Довідка про висвітлення аудіовізуальними та друкованими ЗМІ діяльності верховної Ради України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування Голові комітету з питань свободи слова та інформації Верховної ради України п. І.Чижу [на № 06-22 10-107 від 28.08.98 р] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 492. – Арк. 47.

[97] Чернівецька обласна державна адміністрація. Лист від 05.01.99 № 07.37-30/4233 на № 30/4233 від 04.12.98 // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 494. – Арк. 101.

[98] Чернівецька обласна державна адміністрація. Лист від 05.01.99 № 07.37-30/4233 на № 30/4233 від 04.12.98 // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 494. – Арк. 101.

місцевого самоврядування, позитивний досвід діяльності органів місцевого самоврядування інших територіальних громад у ЗМІ області.[99] У 1996–1999 рр., за інформацією ЧОДА, із загального обсягу телерадіомовлення в Чернівецькій області власне мовлення становило 365 годин, з яких 10 годин відведено на висвітлення діяльності місцевих органів влади, 260 годин – на інформаційні програми, 140 годин – на суспільно-політичні програми, 340 годин – на художні програми, 40 годин – становили програми для дітей та юнацтва і 305 годин – інші програми.[100] Але з метою поліпшення поінформованості населення міста та області, широкого висвітлення всіх сфер життя та поширення маркерів політичних ідентичностей, що зв'язуватимуть громадянина з владою, у 1999 р. було вирішено збільшити обсяг телевізійного мовлення до 110 хвилин для програм, що висвітлюють діяльність виконавчої влади[101], і вдосконалити його програмну структуру згідно з Державним контрактом, затвердженим Держтелерадіо України. Невдовзі згідно з даними за підписом генерального директора Чернівецької державної телерадіокомпанії Г. Терона 365 годин власних передач компанії розподілено таким чином: 6 годин – діяльність місцевих органів виконавчої влади (оприлюднення офіційної інформації прес-служби), 172 години – на інформаційні програми, 90 годин – на суспільно-політичні програми, 64,2 години – на художні програми; 33 години – на програми для молодів та дітей[102].

---

[99] Довідка про висвітлення аудіовізуальними та друкованими ЗМІ діяльності верховної Ради України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування Голові комітету з питань свободи слова та інформації Верховної ради України п. І.Чижу [на № 06-22 10-107 від 28.08.98 р] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 492. – Арк. 47.

[100] Довідка щодо роботи обласної державної телерадіокомпанії [І. Вергун]. Комітет інформації Чернівецької обласної державної адміністрації [5.05.99 № 06-115] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 737. – Арк. 5.

[101] Довідка щодо роботи обласної державної телерадіокомпанії [І. Вергун]. Комітет інформації Чернівецької обласної державної адміністрації [5.05.99 № 06-115] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 737. – Арк. 6.

[102] Довідка про виконання пропозицій обласного комітету інформації щодо поліпшення роботи обласної державної телераджіокамапанії [Г.Г. Терон]. Чернівецька обласна державна телерадіокомпанія [10.06.99 р. № 203] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 737. – Арк. 8.

Отже, з 356 годин мовлення на рік – 267,8 годин становлять передачі інформаційного і громадсько-політичного спрямування (73,4 %). Порівняно з попереднім періодом, обсяг інформаційного і громадсько-політичного мовлення збільшився на 30,5 %.

Аналіз місцевих ЗМІ засвідчує, що питання державної політики постійно перебували у полі зору місцевих періодичних питань та телерадіокомпаній з державною участю. В друкованих ЗМІ під рубриками «Що робить влада», «Із будинку з левами», «В обласній раді», «Рада і адміністрація», «Міськвиконком інформує», у телепередачах «Резонанс», «Пряма лінія», «Політика: дійові особи», у випусках «Новин» подавалися різноманітні інформаційні матеріали, які відображали роботу Чернівецької міської ради. Меншою мірою практикувалися інтерв'ю з керівниками районних рад. Зокрема, на сторінках газети «Чернівці», засновником якої є Чернівецька міська рада, близько 20 % газетної площі займали матеріали, що інформували міську громаду про основні напрями діяльності міської ради та публікували її рішення.

У найпоширеніших на території міста виданнях – «Чернівці», «Молодий Буковинець» та «Час» у період 1991–2000 рр. матеріали прес-служб місцевих органів влади зазвичай не публікувалися, а увага до політичних проблем підвищувалася під час виборчих кампаній до органів влади різного рівня. Фактично не висвітлювалася на сторінках місцевої преси діяльність ВРУ, насамперед тому, що у цей період велася постійна трансляція засі-дань українського парламенту. Ще однією причиною того, що пріоритетом для місцевих ЗМІ була локальна суспільно-політична чи соці-ально-економічна тематика, є те, що «до 1998 р. для обласних і районних газет з державною участю централізовано передплачувалися фотоінформаційні видання УНІАНУ. На сьогодні таких можливостей немає, і тому більшість газет залишилась без цього важливого, на наш погляд, джерела інформації»[103].

[103] Довідка про висвітлення аудіовізуальними та друкованими ЗМІ діяльності верховної Ради України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування Голові комітету з питань свободи слова та інформації Верховної ради України п. І.Чижу [на № 06-22 10-107 від 28.08.98 р] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 492. – Арк. 49.

Основним напрямом політики ідентичності за допомогою ЗМІ було визначено «суспільно-політичну ситуацію в краї, формування у громадськості державницької позиції». Базовими механізмами реалізації політики ідентичності стали:

По-перше, щотижневі конференції та брифінги (у 1998 р. їх було проведено 117), на які запрошувалися журналісти усіх загальнополітичних періодичних видань, радіо і телебачення[104]. З 1999 р. почала використовуватися практика підготовки та передачі прес-релізів для ЗМІ про заходи виконавчої влади щодо стабілізації соціально-економічної ситуації (за 1999 р. було передано 38 прес-релізів, які містили 110 повідомлень)[105], хоча в інформації за другий квартал 1999 р. бачимо цифру «57 прес-релізів (130 повідомлень)[106], а за третій квартал 1999 р. – «52 прес-релізів (112 повідомлень)»[107].

По-друге, висвітлення у місцевих ЗМІ нарад голови Чернівецької облдержадміністрації з керівниками обласних управлінь. У 1999 р., часу започаткування такого використання ЗМІ, як інструменту формування політичних ідентичностей, було опубліковано 138 повідомлень[108].

---

[104] Інформація про форми впливу органів виконавчої влади на місцеві засоби масової інформації з метою стабілізації соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в краї у 1997 році [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.99 № 0737/1-54] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 5.

[105] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [04.01.00 № 07-37-6/621] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 41.

[106] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [М. Березовський] // Чернівецька обласна державна адміністрація [05.07.99 № 07-376/621] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 49.

[107] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [М. Березовський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [11.10.99 № 07.37-6/621] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 40.

[108] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [04.01.00 № 07-37-6/621] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 40.

По-третє, різноманітні форми прямого звернення до краян, коли двічі-тричі на місяць обласні та районні газети друкували виступи перших осіб області, які приурочені до визначних подій або стосувалися нагальних проблем. Наприклад, у газеті «Буковинське віче» з 1998 р. була започаткована рубрика «Колонка губернатора», де голова ЧОДА Г. Філіпчук у тому ж році «регулярно ділиться своїм баченням ходу суспільних процесів», відкрито висловлював невдоволення темпами ринкових перетворень у регіоні, жорстко оцінює дії керівників окремих структур, які недостатньо якісно виконували свої функції, змальовував шляхи виходу з кризи платежів, подолання спаду виробництва, реструктуризації агропромислового комплексу, подальшого розвитку на теренах краю малого та середнього бізнесу, посилення боротьби з корупцією та організованою злочинністю, конкретні кроки щодо розв'язання соціальних проблем, відродження національної культури та народних традицій[109].

По-четверте, щомісячні засідання клубу ринкових реформ, на яких представники влади мали змогу докладно заявити гро-мадськості про свою суспільну позицію, а резюме цих засідань публікували усі обласні та низка районних часописів[110].

По-п'яте, щотижневе інтерв'ю голови ОДА Чернівецькій облдержтелерадіокомпанії «З перших вуст» з приводу «процесу вирішення нагальних проблем». Загалом, у 1999 р. в телеефірі даної телерадокомпанії вийшло 150 сюжетів, в яких йшлося про діяльність виконавчої влади[111], упродовж квітня – червня 1999 р. було видано в ефір 26 передач циклу «Діалог», в яких взяли участь

[109] Інформація про форми впливу органів виконавчої влади на місцеві засоби масової інформації з метою стабілізації соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в краї у 1997 році [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.99 № 0737/1-54] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 6.

[110] Там само.

[111] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [04.01.00] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 48–50.

керівники управлінь та відділів облдержадміністрації, підготовлено і оприлюднено 4 програми циклу «Відповідаємо на ваші запитання» та 2 передачі «Що робить влада». Щопонеділка по радіо в прямому ефірі (45-хвилинна передача «Алло, вас слухають») з радіослухачами спілкувалися відповідальні працівники місцевої виконавчої влади, основними темами обговорення були виконання обласної програми підтримки малого підприємництва, основні засади антиінфляційної політики, стан обласного ринку зайнятості[112].

По-шосте, діяльність 12 лекційних груп, які були створені розпорядженням голови ОДА від 12.04.96 р. № 243-р на громадських засадах. Однак діяльність таких лекційних груп та лекційно-інформаційної роботи, що здійснювалася такими громадськими організаціями, як «Знання», обласна організація Товариства Червоного Хреста України, обласна організація ВУТ «Просвіта» імені Т.Г. Шевченка, визначалася недостатньо ефективною: «згадана категорія лекторів працювати на громадських засадах не заці-кавлена». Тому «з огляду на потребу консолідації суспільства, узгодженості дій усіх інституцій державного управління» вив-чалася можливість налагодження до кінця 1998 р. «постійної пропагандистської мережі для формування політичної культури мешканців області, їх свідомого ставлення до реформ в Україні»[113]. Одним з варіантів реалізації «постійної пропа-гандист-ської мережі» став «єдиний день політичного інформування», що проводився у всіх районах міста та області кожного четвертого вівторка[114].

---

[112] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [М. Березовський] // Чернівецька обласна державна адміністрація [05.07.99 № 07-376/621] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 49.

[113] Інформація про стан лекційної роботи в області [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [27.05.98 № 0737/1-884] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 117–118.

[114] Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [04.01.00] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 735. – Арк. 41.

По-сьоме, встановлення плану передплати офіційних всеукраїнських видань та суворий контроль за дотриманням термінів виконання. Наприклад, згідно з додатком до доручення заступника голови ЧОДА М. Березовського була визначена кількість примірників газети «Урядовий кур'єр», доведених для передплати в районах області. У Чернівцях мало бути передплачено на 2000 р. 950 примірників цього видання[115]. Однак станом на кінець терміну передплати цей план у м. Чернівці було недовиконано на 136 примірників (14,3 %)[116].

Зважаючи на поліетнічний характер населення міста, поряд з україномовними редакціями у м. Чернівці працювала Головна редакція підготовки передач румунською мовою. Зокрема, телебачення представлене громадсько-політичним телеальманахом «Рефлектор» та інформаційною програмою «Актуальність», у яких висвітлювалася діяльність органів влади та органів місцевого самоврядування, суспільно-політичне життя в місті та області, найважливіші події тижня[117]. Проте формування проукраїнських поліетнічних ідентичностей у контексті української політичної нації у румунської частини населення області було подекуди проблематичним. Наприклад, у 1996 р. найнижчий відсоток охоплення населення проводовим мовленням був зафіксований саме у місцях компактного проживання румунської та молдавської національних меншин: у Новоселицькому районі він становив 30 %, Герцаївському – 52 %, Сторожинецькому – 54 %, Глибоцькому – 83%[118].

Важливою особливістю чернівецького політичного простору було те, що навколо інформаційних ресурсів з державною участю

---

[115] Кількість примірників газети «Урядовий кур'єр», доведених для передплати в районах області [М. Березовскький]. Чернівецька обласна державна адміністрація [1999] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 741. – Арк. 113.

[116] Про виконання доручення № 07.37-6/5156 [І. Вернгун]. Управління у справах преси та інформації Чернівецької обласної державної адміністрації [17.01.2000] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 741. – Арк. 116.

[117] Інформація про деякі аспекти мовлення Чернівецької обласної державної телерадіокомпанії [М. Березовський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [10.11.99 № 3037-6/4434] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 740. – Арк. 109.

[118] Довідка про функціонування проводового радіомовлення у населених пунктах Чернівецької області [А.Г. Казімірський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.07.1993] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 166. – Арк. 193.

точилися доволі гострі дискусії з приводу доступу до такого важливого інструменту формування політичних ідентичностей. Зокрема, конференція Чернівецької обласної Соціалістичної партії 28 листопада 1998 р. прийняла заяву до ЧОДА «Про засоби масової інформації», у якій констатувала: «Телебачення і радіо, які за своїми можливостями перевищують вплив усіх інших засобів, проявляють себе як політичні дальтоніки. Майже повністю зникли з ефіру аналітичні і політичні передачі, де зіставлялись, дискутувались і обговорювались пропозиції різних політичних сил щодо ситуації в Україні та за її межами. Натомість усе забито роз-важальними, низькопробними та іноземними передачами, а інформація подається однобоко і виключно з подання Президента Л. Кучми і його найближчого оточення»[119]. На тлі «наступу виконавчої влади на свободу слова та розповсюдження інформації, оста-точна мета якої – встановлення над телеефіром України тотального контролю з боку президентських структур і вилучення пози-цій опозиційних сил», чернівецький осередок СПУ вимагав не уявної, а справжньої свободи слова; обов'язкової наявності різних, альтернативних джерел інформації, непідконтрольних іншій владі; правдивого висвітлення подій внутрішнього та міжнародного життя країни та соціального стану населення; створення рівних умов для висвітлення в державних ЗМІ позицій і оцінок різних політичних сил.

Парадоксально, але у відповіді на звернення СПУ заступник голови ЧОДА К. Нікітович зазначив, що поділяє висловлену «стурбованість станом інформаційного простору держави»[120]. Однак, на його думку, функціонуюча в місті та області структура ЗМІ засвідчує, що вони «мають власну позицію і непідконтрольні державним структурам, що дозволяє мешканцям краю отримувати різнопланову та правдиву інформацію про події внутрішнього і міжнародного життя країни загалом та регіону зокрема» [121], а сама

[119] Заява конференції Чернівецької обласної організації Соцпартії України від 28 листопада 1998 року «Про засоби масової інформації [Л. Додонова] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 494. – Арк. 104.

[120] Чернівецька обласна державна адміністрація. Лист від 05.01.99 № 07.37-30/4233 на № 30/4233 від 04.12.98 // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 494. – Арк. 101.

[121] Чернівецька обласна державна адміністрація. Лист від 05.01.99 № 07.37-30/4233 на № 30/4233 від 04.12.98 // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 494. – Арк. 101.

Л. Додонова у 1998 р. виступала з позицією СПУ у теле- та радіопередачах Облдержтерадіокомпанії. Проте в інших документах ЧОДА визнається, що «намагаючись усунути рецидиви адміністративно-вольового керування пресою, обласна влада шукає нові шляхи співпраці зі ЗМІ»[122]. Одним із таких шляхів стало ухвалене облдержадміністрацією рішення про вихід з числа засновників газети «Буковинське віче» напередодні парламентських виборів 1998 р. Такий крок був покликаний сприяти редакції у більш об'єктивному висвітленні ситуації у регіоні.

Зрештою, спрямований вплив на чернівецькі ЗМІ дозволив ЧОДА констатувати, що обласні, міські та районні друковані ЗМІ «практично всі тримають у полі зору питання державної політики, а абсолютна більшості підтримують курс Президента України Л. Кучми на «поглиблення суспільно-економічних реформ, виважено підходять до висвітлення діяльності державних органів, розуміючи свою роль у формуванні стабільної суспільно-політичної ситуації в краї»[123]. Отже, основним маркером ідентифікації у політиці ідентичності чернівецької регіональної влади є «поглиблення соціально-економічних реформ» у поєднанні з «суспільно-політичною стабільністю».

1.3. Конкуренція ідентичностей на виборах мера та міс-цевих органів влади у 1990-х рр.

Руйнування звичних дискурсивних кодів, розрив мереж комунікацій і структур влади, політичної, соціальної, символічної, соціокультурної, ідеологічної цілісності у макрополітичному вимірі спричинили дестабілізацію структур повсякденного життя громадян на локальному рівні. Відмінні системи очікувань на національному та регіональному рівнях політичних відносин акту-алізували звернення подекуди до різних за змістом маркерів політичної

[122] Інформація про форми впливу органів виконавчої влади на місцеві засоби масової інформації з метою стабілізації соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в краї у 1997 році [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.99 № 0737/1-54] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 7.

[123] Там само. – Арк. 6.

ідентифікації. Найбільш яскраво специфіка локальної політичної ідентичності чернівецької громади проявилася на виборах чернівецького міського голови у 1994 р., які визначили зміст політичних ідентичностей городян у локальному вимірі, до певної міри дали відповідь на питання щодо того, які ж ідентифікаційні смисли є більш важливими для громади, та визначили характер системи місцевих політичних відносин на найближчі роки.

Офіційно, кандидатами на посаду голови Чернівецької міської ради були зареєстровані 5 кандидатів, двоє з яких – В. Павлюк та М. Федорук уже конкурували за цю посаду у 1991 р. (Див. Табл. 1.6)

Таблиця 1.6

Офіційні оприлюднені біографії кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради, 1994 р.

№	Прізвище, ім'я кандидата	Дата та місце народження, соціальне походження	Освіта, трудова діяльність	Партійність
1	Федорук Микола Трохимович	20 березня 1954 р. Батьки – селяни	*Освіта:* Львівський політехнічний інститут з відзнакою; 1991 р – Київський інститут політології і соціального управління (місцеве самоврядування). *Трудова діяльність:* 1976 р. – з-д «Гравітон», м. Чернівці (інженер); перший секретар обкому комсомолу; 1985–1986 рр. – начальник цеху з-у «Гравітон»; 1986–1987 рр. – Другий секретар Першотравневого райкому партії; з 1987 р. – голова Першотравневого райвиконкому.	Не вказана
2	Дутко Ярослав Васильович	14 березня 1953 р., м. Чернівці (р-н Роша)	*Освіта:* 1972 р. – Чернівецький житлово-комунальний технікум; 1981 – Одеський інженерно-будівельний інститут (інженер-будівельник).	

Продовж. табл. 1.6.

			Трудова діяльність: 1972 р. – майстер в ремонтно-житловому управлінні (м. Чернівці); 1974–1978 рр. – майстер Чернівецького рембудуправління; З лютого 1979 р. – старший інженер райжитлоуправління, головний інженер міськжитлоуправління, начальник житлово-експлуатаційного об'єднання Першотравневого району; на даний час (1994 р.) – заступник директора з адміністративно-господарської роботи Науково-дослідного інституту медико-екологічних проблем МОЗ України	Не вказана
3	Гончарук Леонід Іванович	1943 р. н., с. Слобідка-Малієвецька Дунаївецького р-ну, Хмельницької обл.	*Освіта:* Художньо-ремісниче училище № 5, м. Чернівці; Будівельний технікум, м. Чернівці; Історичний ф-т Чернівецького держуніверситету; Економічний ф-т Чернівецького держуніверситету. *Трудова діяльність:* Сторожинецький лісокомбінат; з 1967 р. – тесляр, звільнений секретар комітету комсомолу тресту «Чернівець-буд», заступник директора СМПТУ № 2, інструктор та завідувач оргвідділу Ленінського райкому партії; з 1980 р. – начальник Центру по нарахуванню і виплаті пенсій та допомоги; у 1991 р. призначений начальником управління соцзахисту населення облдержадміністрації. Депутат обласної ради	Не вказана

Продовж. табл. 1.6.

4	Гаврилюк Юрій Іванович	11 серпня 1947 р., м. Кіцмань Чернівецької обл. Батьки – робітники	*Освіта:* будівельна; економічний факультет Чернівецького держуніверситету. *Трудова діяльність:* пройшов трудовий шлях від робітника до керівника Чернівецького облгробуду	Позапартійний
5	Павлюк Віктор Ігорович	1957 р. н., с. Лопушна Вижницького р-ну Чернівецької обл. Батьки – вчителі	*Освіта:* 1979 р. – Чернівецький держуніверситет, фізичний факультет з відзнакою *Трудова діяльність:* 1979–1981 – військова служба; з 1981 – науковий співробітник Інституту проблем матеріалознавства АН України; 1990 – депутат Чернівецької міської ради, голова депутатської комісії; 30.10 1991 р. – обраний головою Чернівецької міської ради та її виконкому.	Не вказана

Джерело: *Складено за:* Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Микола Федорук. Передвиборна програма // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 101; Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Ярослав Васильович Дутко. Передвиборна платформа //Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 102; Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Леонід Іванович Гончарук. Основні тези передвиборної програми // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 103; Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Юрій Іванович Гаврилюк. Передвиборна платформа // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 104; Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Віктор Ігорович Павлюк. Передвиборна програма // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 105.

Дані Таблиці 1.6 засвідчують, що кандидати з метою зменшення ідентифікаційної дистанції з виборцями, особливу увагу звертали, по-перше, на місце народження – М. Федорук не вказав, що він народився на Волині, а Я. Дутко не тільки визначив, що він народився в Чернівцях, але й вказав конкретний, позначений специфікою, район; по-друге, на партійність – з п'яти кандидатів тільки один – Ю. Гаврилюк вказав на те, що він є позапартійним, інші чотири кандидати не визначили ані того, чи належать до будь-якої політичної партії, чи є безпартійними; по-третє, на соціальний стан – соціальне походження вказали троє кандидатів, при чому незважаючи на те, що воно відображає радянську тріаду робітники – селяни – інтелігенція, жоден із кандидатів на момент балотування не належав до тієї соціальної страти, з якою намагався встановити ідентифікаційний зв'язок, позиціонуючи своє походження.

Облікова картка кандидата на посаду голови Чернівецької міської ради містила пункт про обрання раніше депутатом місцевих рад: В. Павлюк був депутатом Чернівецької міської ради XXI скликання[124]; М. Федорук обирався депутатом Чернівецької обласної, міської, Першотравневої районної ради у м. Чернівці[125]; Я. Дутко – Першотравневої районної у м. Чернівці ради[126];

[124] Облікова картка кандидата на посаду голови Чернівецької міської Ради, зареєстрованого міською територіальною виборчою комісією. 24 травня 1994 р. [Павлюк В.І.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 8. Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню Павлюка В.І. на посаду голови міської Ради, протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидата на посаду голови, заява про згоду балотуватися. 26 квітня – 27 червня 1994 р. – Арк. 1.

[125] Облікова картка кандидата на посаду голови Чернівецької міської Ради, зареєстрованого міською територіальною виборчої комісією. 24 травня 1994 р. [Федорук М.Т.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 6. Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню Федорука М.Т. на посаду голови міської Ради, протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидата на посаду голови, заява про згоду балотуватися. 26 квітня – 27 червня 1994 р. – Арк. 2

[126] Облікова картка кандидата на посаду голови Чернівецької міської Ради, зареєстрованого міською територіальною виборчої комісією. 24 травня 1994 р. [Дутко Я.В.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 10. Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню Дутка Я.В. на посаду голови міської Ради, протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидата на посаду голови, заява про згоду балотуватися. 26 квітня – 27 червня 1994 р. – Арк. 1

Л. Гончарук – Ленінської районної ради у м. Чернівці та Чернівецької обласної ради[127]; Ю. Гаврилюк – Чернівецької міської ради та Чернівецької обласної ради[128]. Отже, всі зареєстровані кандидати в минулому мали досвід роботи в органах місцевого самоврядування. І якщо в цій характеристиці ми знаходимо багато спільного між ними, то аналіз протоколів загальних зборів трудових колективів по висуванню їх кандидатами дозволяють з'ясувати специфічні риси та групи потенційних виборців, які ідентифікували себе з тим чи іншим кандидатом (Див. Табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Порівняльний аналіз загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради, 1994 р.

№	Прізвище, ім'я кандидата	Перелік загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів
1	Федорук Микола Трохимович	Маслосирбаза ОП «Чернівціоблмолпром»; Чернівецький завод технологічного обладнання; АТЗВ панчішне підприємство «Мальва»; Пасажирське вагонне депо; СППР-АО «Сансервіс»; ОС РБУ-1; Хімзавод; Облкардіодиспансер; АТП-177755; Завод «Тона»; ПКФ «Електрон»; Завод «Електроприбор»; Госпіталь інвалідів та ветеранів Великої Вітчизняної війни; Кооператив «Віраж»; ВАТ «Вимірювач»; збори громадян за місцем проживання (Московської олімпіади, 1А)

[127] Облікова картка кандидата на посаду голови Чернівецької міської Ради, зареєстрованого міською територіальною виборчої комісією. 24 травня 1994 р. [Дутко Я.В.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 12. Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню Дутка Я.В. на посаду голови міської Ради, протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидата на посаду голови, заява про згоду балотуватися. 26 квітня – 27 червня 1994 р. – Арк. 1

[128] Облікова картка кандидата на посаду голови Чернівецької міської Ради, зареєстрованого міською територіальною виборчої комісією. 24 травня 1994 р. [Гаврилюк Ю.І.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 15. Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню Гаврилюка Ю.І. на посаду голови міської Ради, протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидата на посаду голови, заява про згоду балотуватися. 26 квітня – 27 червня 1994 р. – Арк. 1

Продовж. табл. 1.7.

2	Дутко Ярослав Васильович	Трудовий колектив ЖРЕП–13
3	Гончарук Леонід Іванович	Міський центр соціального, медичного обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацюючих громадян «Турбота»; Фабрика «Буковина»; Центр по нарахуванню та виплаті соціальної допомоги; Президія ради ветеранів війни, працівників Збройних сил; Міський комітет профспілки працівників агропромислового комплексу
4	Гаврилюк Юрій Іванович	Науково-виробнича фірма «Граніт»; ВО «Кварц»; Цегельний завод № 3; ДП «Будіндустрія»; ДП «Управління механізації»; МДП БУ-2 «Промбуд»-2; ДП завод ЗБВ І К; БУ-5; Домобудівний комбінат; ДП «Житлобуд»; ДП СБУ «Житлобуд»
5	Павлюк Віктор Ігорович	Орендний колективний АТП 2228; СШ № 27; Товариство «Народний Дім в Чернівцях»; ОРБУ–2; Вищий педагогічний заклад імені Осипа Маковея; ВКФ «Чернівецький меблевий комбінат»; Чернівецький державний університет імені Юрія Федьковича; Чернівецький медичний університет

Джерело: *Складено за:* Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови від 21.05.1994 р. [Павлюк В.І.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 2; Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови від 21.05.1994 р. [Федорук М.Т.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 3; Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови від 21.05.1994 р. [Дутко Я.В.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 2; Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови від 21.05.1994 р. [Гончарук Л.І.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 2; Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови від 21.05.1994 р. [Гаврилюк Ю.І.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 2.

Отже, у структурі зборів трудових колективів чинного мера В. Павлюка переважали трудові колективи навчальних закладів міста (50 %); М. Федорук заручився підтримкою трудових

колективів промислових підприємств Першотравневого району міста (75 %). Ще більш соціально вузькими були збори трудових колективів Ю. Гаврилюка (90,9 % зборів відбулися у трудових колективах будівельної галузі); Л. Гончарука (100 % – це трудові колективи, пов'язані з місцевим самоврядуванням та комунальною власністю); Я. Дутка, якого було висунуто зборами одного трудового колективу.

Проте, як засвідчує аналіз передвиборчих програм кандидатів, жоден з них не внісвключив до своєї програми маркерів ідентифікації, у смисловому вимірі повністю спрямованих на інтереси трудових колективів, які їх висували. Зокрема, у передвиборчій програмі В. Павлюка домінуюче місце займало висвітлення того, що кандидат зробив за час роботи на посаді голови міської ради: «Створено міський центр соціальної та медичної допомоги пенсіонерам та непрацездатним громадянам «Турбота», що повністю утримується на кошти міського бюджету та обслуговує 1282 чернівчан, 400 з яких отримує доплату на харчування; встановлено додаткові пільги по квартплаті та платі за комунальні послуги ряду незахищених чернівчан – багатодітним сім'ям, інвалідам, одиноким, престарілим тощо; міськвиконкомом постійно виділялися кошти для надання допомоги малозабезпеченим городянам; в місті створено умови для зростання здачі житла в експлуатацію (59 тис. кв. м в 1991 р., 68 тис. кв. м. в 1992, 86 тис. кв. м. – в 1993 р.); придбано 8 автобусів та 6 спарених тролейбусів; проведено демонополізацію сфери торгівлі, громадського харчування та побуту, що дозволило створити 3,5 тис. робочих місць, створити мережу фірмової торгівлі місцевих підприємств, покрити борги державно-комунальних підприємств. Зробив усе можливе для того, щоб у Чернівцях запанували міжнаціональна та міжконфесійна толерантність». Маркерами ідентифікації, що визначають соціально-економічне та політичне майбутнє міста, були «*прискорення економічних реформ* у місті та формування цивілізованого багатоукладного ринкового господарства; створення нових робочих місць; створення *пільгових умов* для розвитку життєво необхідних міста підприємств; сприяння розвитку *ринкової інфраструктури*; *приватизація повинна стати народною*; створення альтернатив-

них до існуючих транспортних мереж; введення тарифів за проїзд через місто транзитного транспорту; максимальне сприяння індивідуальним забудовникам; створення *екологічно безпечного підприємства*; організація гарантованого цілодобового водо-постачання»[129].

Передвиборча програма кандидата на посаду голови Чернівецької міської ради М. Федорука вперше в історії виборів, що відбувалися на території міста, була створена з побудовою символічного ряду, який стверджував локальні територіальні ідентичності мешканців міста: Чернівці – це: «Ч – чистота і благоустрій; Е – економіка і фінанси; Р – роздержавлення і приватизація; Н – народна освіта, культура і медицина; І – інвестиції і будівництво житла; В – влада і людина; Ц – цільові програми; І – інформативність». У практичних діях це означало сприяння розвитку всіх форм підприємницької діяльності; роздержавлення і приватизація не як самоціль, а як засіб стимулювання виробництва товарів та послуг; створення точкових зон на базі наукомістких виробництв міста; здійснення на ділі принципу: «Не людина для влади, а влада для людини»; розв'язання конкретних проблем конкретної людини; критеріями кадрових призначень мають стати чесність і професіоналізм; розробка і втілення в життя цільових міських програм «Самофінансування», «Транспорт», «Право-порядок», «Турбота», «Земля», «Дороги і околиці», «Екологія», «Водопостачання» та щомісячні звіти голови міської ради, його заступників у ЗМІ, в трудових колективах по місцю проживання гро-мадян про роботу виконавчої влади[130].

Передвиборча платформа кандидата на посаду голови Чернівецької міської ради Ю. Гаврилюка розпочиналася словами «Наше місто – наш дім». Концептуально вона була побудована в рамках футуристичної моделі передвиборчої програми: «Чернівці

[129] Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Віктор Ігорович Павлюк. Передвиборна програма // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 105.

[130] Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Микола Федорук. Передвиборна програма // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 101.

мають стати містом, відомим не тільки буковинській діаспорі та найближчим сусідам, а добре знаним в усьому світі культурним, науковим і промисловим центром, з міцною виробничою базою, розвиненою інфраструктурою та сервісною сферою, з найпередовішою наукою і освітою, якісним медичним обслуговуванням, постійною турботою про кожного свого мешканця, увагою і шаною до гостей, з турботою про старість і піклування про молодість. Відродження, оновлення і примноження краси і могутності міста можливі тільки через поєднання найвищої відповідальності міської влади та її голови як батька дому, господаря міста з бажанням і волею людей, зусиллями кожного із нас. Тому згуртування ресурсів і можливостей міської влади, знань, наукового і технічного потенціалу, фінансових резервів, підприємств, організацій і установ, незалежно від форм власності і орга-нізаційно-правової форми їх існування, добрих намірів та допомоги друзів міста, спрямування зусиль релігійних організацій на виховання громадян міста, стане моїм першочерговим завданням. Найголовніше – навести елементарний порядок у місті; сформувати професійний, висококомпетентний виконавчий апарат; вести безкомпромісну боротьбу з хабарництвом і дилетантством, сприяти приватизаційним процесам, залученню іноземних інвестицій»[131]. Особливістю передвиборчої програми Ю. Гаврилюка було те, що це єдиний кандидат, який вказав свою національність – українець, яка мала виступити в ролі маркера ідентифікації та фактично закликав до здійснення локальної політики «поза політикою»: «Час припинити політичні баталії, гру на почуттях людей», що на тлі позиціонування власної позапартійності виглядає досить показово.

В основних тезах передвиборчої програми кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Л. Гончарук чітко визначає ту частину чернівецького електорату, на яку вони спрямовані: «Як

[131] Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Юрій Іванович Гаврилюк. Передвиборна платформа // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 104.

представник громадянського блоку «Захист», що відстоює інтереси знедолених верств населення і не сприймає політики грабунку людей під виглядом реформ та перетворення владних структур у бюрократично-мафіозні, виступаю за: повне народовладдя і верховенство Закону; економіку для людей, а не для спритних ділків; інвентаризацію цінностей міста та їх оптимальне використання; акціонування, орендизацію і паювання як способи зміни відносин власності, роздержавлення виробництва; створення робочих міць та самозахисту громадян; авторитетну професійну владу; порядок, дисципліну, законність, безпеку людини; соціальну справедливість на основі чесної праці; організацію ради директорів і банківських працівників та торгової управи; відновлення військового параду на честь Дня Перемоги; опору на експертну оцінку науковців, фахівців, авторитетних громадян; сприяння розвитку національних традицій, реалізації свободи совісті та віросповідання; відбір працівників міської адміністрації на конкурсній основі в умовах максимальної гласності; сприяння роботі ЗМІ, створення міських радіо і телеканалів»[132].

Передвиборча платформа кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Я. Дутка була концептуально доволі обмеженою з позицій муніципального менеджменту. До неї були занесені розділи «комунальне господарство», «медицина і освіта», «торгівля», «культура» та «релігія», «фізкультура і спорт»[133].

28 червня 1994 р. відбулися перші прямі вибори голови Чернівецької міської ради на 66 виборчих дільницях Ленінського району, 38 дільницях Першотравневого району та 13 дільницях Садгірського району[134]. Загальна кількість виборців у м. Чернівці становила 181487, кількість виборців, які одержали виборчі

[132] Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Леонід Іванович Гончарук. Основні тези передвиборної програми // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 103.

[133] Кандидат на посаду Голови Чернівецької міської ради Ярослав Васильович Дутко. Передвиборна платформа //Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 102.

[134] Графік видачі бюлетенів по виборах голови міської Ради дільничним виборчим комісіям // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 51

бюлетені, – 109131, кількість виборців, які взяли участь у голосування, – 109018[135]. За результатами голосування кількість бюлетенів, визнаних недійсними, становила 3024[136]. Результати виборів наведені у Таблицях 1.8 та 1.9.

Таблиця 1.8

Результати виборів голови Чернівецької міської Ради (28 червня 1994 р., 1 тур)

№	Прізвище, ім'я, по батькові (в алфавітному порядку)	Кількість голосів, поданих за кандидата		Кількість голосів, поданих проти кандидата
		Абсолютна кількість.	% до загальної кількості виборців	
1	Гаврилюк Юрій Іванович	21747	11,9	82247
2	Гончарук Леонід Іванович	11346	6,2	94648
3	Дутко Ярослав Васильович	3668	2	102326
4	Павлюк Віктор Ігорович	36347	19,4	70647
5	Федорук Микола Трохимович	22364	12,3	83630

Джерело: Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 2.

[135] Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради. Протокол № 18 засідання комісії та матеріали до нього від 27 червня 1994 р.// Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 2

[136] Там само.

Таблиця 1.9

Підсумкова таблиця про результати виборів голови Чернівецької міської Ради в місті Чернівці (28 червня 1994 р., 1 тур)

Назва району	К-ть виборців внесених в списки	К-ть виборців які взяли участь в голосуванні	К-ть виборців які проголосували	Гаврилюк Ю.І.		Гончарук Л.І.		Дутко Я.В.		Павлюк В.І.		Федорук М.Т.		К-ть бюлетенів недійсних
				За	Проти	За	Проти	За	Проти	За	Проти	За	Проти	
Ленінський	109441	64214	64161	14254	47994	7341	54907	2061	60187	19838	42410	12045	50203	1913
Першотравневий	61166	31080	31024	5652	24767	2631	27788	1246	29173	9134	21285	8654	21765	605
Садгірський	20880	13837	13833	1841	11486	1374	1193	361	12966	6375	6952	1665	11662	506
Всього по місту	181487	109131	109018	21747	84247	11346	94648	3668	102326	35374	70647	22364	83630	3024

Джерело: Підсумкова таблиця про результати виборів голови Чернівецької міської Ради в місті Чернівці // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 24. Протокол територіальної виборчої комісії по результатам голосування по виборах у міську раду народних депутатів та голови міської ради. 26 червня 1994 р. – Арк. 16

Отже, дані Таблиць 1.8 та 1.9 вказують на те, що кількість виборців, які відреагували на маркери ідентифікації, поширені В. Павлюком, на 7,1 % більша, ніж кількість виборців, які ідентифікували себе з ідеологемами М. Федорука. У розрізі районів міста М. Федорук не переміг М. Павлюка в жодному, навіть у Першотравневому, де відбувалися всі збори трудових колективів, які висунули його кандидатом на посаду мера. Однак жоден з них не набрав необхідної кількості голосів для того, щоб бути визнаним переможцем. Тому відповідно до статей 48 і 49 Закону України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних рад» територіальна виборча комісія вирішила провести повторне голосування 10 липня 1994 р., заносячи до списків кандидатів В. Павлюка і М. Федорука[137]. За результатами повторного голосування, територіальна виборча комісія «вирішила вважати Федорука Миколу Трохимовича обраним головою Чернівецької міської Ради»[138] (одержали виборчі бюлетені – 107205 ви-борців, взяли участь у голосування – 107167[139]). Результати голосування наведені у Таблицях 1.10 та 1.11.

Таблиця 1.10

Результати виборів голови Чернівецької міської ради (10 липня 1994 р., 2 тур)

№	Прізвище, ім'я, по батькові (в алфавітному порядку)	Кількість голосів, поданих за кандидата		Кількість голосів, поданих проти кандидата
		Абсолютна кількість	% до загальної кількості виборців	
1	Павлюк Віктор Ігорович	49713	46,4 %	56392

[137] Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. Протокол № 18 засідання комісії та матеріали до нього від 27 червня 1994 р. – Арк. 5.

[138] Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради від 10 липня 1994 р. // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 8

[139] Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради від 10 липня 1994 р. // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 6

Продовж. табл. 1.10

2	Федорук Микола Трохимович	50957	47,5 %	55148

Джерело: Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради від 10 липня 1994 р. // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 6.

Таблиця 1.11

Підсумкова таблиця про результати виборів голови Чернівецької міської ради 10 липня 1994 року

Назва району	Кількість виборців, внесених до списків	Кількість виборців які взяли участь в голосуванні	Кількість виборців які проголосували	Павлюк В.І		Федорук М.Т.		К-ть бюлетенів недійсних
				За	Проти	За	Проти	
Ленінський	106556	63910	63895 (60 %)	28805 (45,1 %)	34506 (54 %)	31205 (48,8 %)	32106 (50,2 %)	584 (0,9 %)
Першотравневий	49142	30374	30353 (61,8 %)	12549 (41,3 %)	17486 (57,6 %)	16000 (52,7 %)	14035 (46,2 %)	318 (1 %)
Садгірський	20465	12921	12919 (63,1 %)	8359 (64,7 %)	4400 (34 %)	3752 (29 %)	9007 (69,7)	160 (1,2 %)
Всього по місту	176163	107205	107167 (60,8 %)	49713 (46,4 %)	56392 (52,6 %)	50957 (47,5 %)	55148 (51,5 %)	1062 (1 %)

Джерело: Підсумкова таблиця про результати виборів голови міськради 10.07.1994 року // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 17.

Аналіз даних Таблиць 1.10 та 1.11 засвідчує, що (1) М. Федорук переміг В. Павлюка з мінімальним відривом у 1,1 % голосів; (2) якщо В. Павлюк збільшив кількість прихильників у Ленінському районі міста на 8967, то М. Федорук зміг знайти підтримку у 31205 виборців, що на 19160 виборців більше, ніж у першому турі голосування. Майже порівну вони додали у Садгірському районі (В. Павлюк здобув на 1984 голоси більше, ніж у першому турі, М. Федорук – на 2098 голосів більше), де в першому турі домінуючою підтримкою користувався В. Павлюк.

Ми свідомо так детально зупинилися на перших прямих виборах мера чернівецькою громадою. Адже вибори 1998 р. відбувалися не в такій жорсткій конкуренції, тому їх результати були досить прогнозованими – М. Федорук переміг, здобувши 49,31 % голосів виборців, при чому в структурі голосів, поданих за нього, була вдвічі збільшена кількість голосів виборців Садгірського району, тоді як результати по Ленінському та Першотравневому районах міста були підтверджені (Див. Табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Результати виборів Чернівецького міського голови, 1998 р.

Кандидат	**Ленінський район**		**Першотравневий район**		**Садгірський район**		**По всьому місту**	
	Кількість голосів "за"	% голосів "за"	Кількість голосів "за"	% голосів "за"	Кількість голосів "за"	% голосів "за"	Кількість голосів "за"	% голосів "за"
Федорук М.Т.	32987	50,27	15391	49,05	5351	44,73	53729	49,31
Блонський В.Л.	10171	15,50	5267	16,79	1710	14,30	17148	15,74
Гаврилюк Ю.І.	10592	16,14	4769	15,20	1594	13,33	16955	15,56
Клим В.О.	4146	6,32	2039	6,50	1160	9,70	7345	6,74
Мороз В.Г.	1491	2,27	719	2,29	489	4,09	2699	2,48
Гуско В.І.	740	1,13	327	1,04	121	1,01	1188	1,09
Ляшенко С.В.	525	0,82	259	0,83	58	0,48	852	0,78
Верник В.О.	326	0,50	166	0,53	72	0,60	564	0,52
Проти всіх	2975	4,53	1672	5,53	792	6,62	5439	4,99

Джерело: Результати виборів міського голови [1998 р.] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 1.

Подібні тенденції – конкуренції ідентичностей – були характерними для виборів депутатів Чернівецької міської ради. Найбільш показовими є вибори 1994 р., коли незаконні спроби чернівецьких комуністів взяти участь у виборах наштовхнулися на супротив демократичних політичних сил. Зокрема, у червні 1994 р. голова проводу Чернівецької обласної організації Конгресу

Українських націоналістів К. Катеринчук та голова Секретаріату Чернівецької ОО Конгресу Українських націоналістів Л. Рак звернулися до голові Чернівецької міської ради В. Павлюка з листом, у якому повідомляли, що Повідомляємо Вас, що «Чернівецька міська територіальна комісія по виборах голови та депутатів міської Ради своїм рішенням зареєструвала кандидатів у депутати міської ради, які були висунуті не легалізованими відповідно до чинного законодавства міськими осередками Соціалістичної та Комуністичної партії України. … Просимо Вас розглянути питання про роботу міської територіальної виборчої комісії і скликати позачергову сесію міської Ради з цього питання»[140]. Подібні вимоги були сформульовані у заяві депутатів Чернівецької міської ради, надісланої до терироріальної виборчої комісії по виборах депутатів і голови Чернівецької міської ради, у якій депутати пропонували комісії «негайно переглянути своє рішення та зняти з реєстрації представників від вищезгаданих партій. У разі невиконання нашої вимоги звертаємось до голови Чернівецької міської ради з пропозицією скликати в 5-денний термін позачергову сесію міської ради, на якій розглянути питання про роботу міської територіальної виборчої комісії»[141]. Своє ставлення до незаконних дій ТВК висловив і голова крайової організації НРУ, народний депутат України Г. Манчуленко, наполягаючи пере-глянути рішення виборчої комісії про реєстрацію кандидатів в депутати міської ради від незареєстрованих партій як таке, що суперечить закону[142].

---

[140] Лист Голови проводу Чернівецької обласної організації Конгресу Українських націоналістів К. Катеринчука та Голови Секретаріату Чернівецької ОО Конгресу Українських націоналістів Л. Рак Голові Чернівецької міської Ради п. Віктору Павлюку. [Вхідний № 23–1265 від 2.06.1994] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 145.

[141] Заява депутатів Чернівецької міської ради Територіальній виборчої комісії по виборах депутатів і голови Чернівецької міської Ради. Копія Голові Чернівецької міської Ради п. Павлюку В. [Вхідний № Кол–139 від 2.06.1994] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 146.

[142] Лист Голови крайової організації НРУ, народного депутату України Г. Манчуленко міській територіальній виборчій комісії по виборах голови та депутатів міської ради від 29 травня 1994 р. Копія засобам масової інформації //

ТВК, відреагувавши на звернення, запросивши на своє засідання Козорєзову Г. Г. – адвоката, члена КПУ, Виноградова М. М. – першого секретаря міському КПУ, Обдуленка В. О. – секретаря міському СПУ, Додонову Л. Г. – секретаря міському СПУ, Волкова В. Л. – секретаря обкому СПУ, Галиця Л.К. – керівника виборчого штабу крайової організації НРУ, Баглея Б.М. – голову штабу демократичного об'єднання «Україна», вирішила, що «згідно чинного законодавства міська територіальна виборча комісія не має підстав для скасування свого рішення про реєстрацію кандидатів у депутати міськради, висунутих міськими осередками Комуністичної партії України та Соціалістичної партії України», тому рекомендує оскаржити в суді питання дієздатності та право-здатності вищевказаних партійних осередків. За таке рішення проголосували 8 – за, 2 – проти, 1 – утримався[143]. Однак уже через тиждень ТВК відмінила своє рішення від 10.04.1994 р. про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради, «висунутих міським пленумом Комуністичної партії України: Проданчука В. М., Митринюка Ф. В., Рудя В. В., Виноградова М. М., Кравчука В. Г., Коломійця О. М., Рогова В. О., Вільшанського Л. А., Александрова О. М., Ригу І. В.; від 13.05.1994 р., 16.05.1994 р., 19.05.1994 р., 25.05.94 р. про реєстрацію кандидатами в депутати висунутих пленумом Соціалістичної партії України: Мельника Г. В., Степічева О. Є., Ілащука В. М., Обдуленко В. О., Михайленко О. В., Мунтяна В. Д., Висоцького В. М., Неретіна О. В. у зв'язку з тим, що при висуванні дані місцеві осередки партій не були зареєстровані (легалізовані) на відповідній території міської ради згідно ст. 14 Закону України «Про об'єднання громадян»[144]. Проте, незважаючи на таке

Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 147.

[143] Протокол № 10 засідання територіальної виборчої комісії по виборах депутатів і голови Чернівецької міської Ради депутатів від 31.08.1994 р. Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. – Арк. 143.

[144] Рішення територіальної виборчої комісії по виборах депутатів і голови Чернівецької міської Ради від 9.06.1994 р. // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 2. Протоколи №№ 11–17 засідання комісії та матеріали до них. 6 червня 1994 р. – 24 червня 1994 р. – Арк. 143.

рішення, перший секретар міському КПУ М. Виноградов балотувався та переміг по 21 округу у конкуренції з чотирма іншими кандидатами (Див.: Додаток А). Результати виборів наочно засвідчують відсутність у більшої частини чернівчан позитивних стабільних ідентичностей. Адже до Чернівецької міської ради з першого разу було обрано тільки 5 кандидатів з 30, які поширювали партійні маркери ідентифікації.

Основними гальмуючими чинниками формування партійних ідентичностей на цьому етапі трансформаційних перетворень стала відсутність спеціального партійного законодавства та збереження змішаної виборчої системи, що робило політичні партії фактично «зайвим» інститутом політичної системи. А в ситуації відсутності визначеної соціальної бази функціонування політичних партій набувало хаотичного характеру. Партії як активні суб'єкти політичного процесу з'являлися тільки під час виборчих кампаній, закликаючи потенційний електорат до використання звичної і відомої з радянських часів форми політичної участі – голосування. Одним з результатів цих процесів стало формування специфічної структури партійних ідентичностей чернівецької громади, яка набула такого вигляду: (1) громадяни з *поляризованою ідентичністю* демонструють виключну орієнтацію на одну політичну силу поряд з жорстким, непримиренним дистанціюванням від усіх інших. Цей тип ідентичності насамперед характеризує прихильників радикальних політичних партій та межових сегментів партійного спектра в системі *ліві – праві*; громадяни з *лояльною ідентичністю* позначені сильною прив'язкою до ідей власної партії та поміркованим запереченням програмних установок інших політичних сил; громадяни з *негативною ідентичністю* характеризуються недостатньо стійкими орієнтаціями на програмні гасла будь-якої однієї партії та різким запереченням можливості підтримки конкретної політичної сили; громадяни з *апатичною ідентичністю* визначаються відсутністю чітко оформлених та усвідомлених установок на підтримку або заперечення ідеології будь-якої партії. Дві останні категорії були найбільш чисельними, свідченням чого є насамперед статистичні дані щодо кількості членів політичних партій.

РОЗДІЛ 2
ПОЛІТИЧНІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ У КРОСТЕМПОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ЦИКЛІВ 2002–2015 рр.

2.1. Партійна самоідентифікація чернівецької громади в електоральному просторі під час парламентських виборів 2002–2014 рр.

Незважаючи на всі розчарування в практичному функціонуванні української демократії, вибори залишаються реальним механізмом зміни влади, а участь громадян у них – суттєвим механізмом впливу на політичний процес. Участь в електоральних процесах приводить до того, що методом спроб та помилок громадяни формують для себе достатньо чітку картину про те, яким чином співвідносяться основні гілки влади, якими є принципи їх функціонування у міжвиборчий період, формують, стандартизують і «перевіряють» власні політичні ідентичності.

Партійна самоідентифікація чернівецької громади на парламентських виборах виявляється у декількох вимірах, зокрема, це (1) присутність чернівчан у передвиборчих списках політичних партій та блоків; (2) результати голосування у багатомандатному виборчому округу, які є електоральною реакцією виборців на ідентифікаційні маркери, що декларуються партіями у передвиборчих програмах; (3) результати голосування у одномандатному виборчому округу, які є електоральною реакцією виборців щодо політичних лідерів у їх зв'язку з політичною партією; (4) особливості комунікативної взаємодії між політичними партіями, у якій відображено ставлення до інших партій (партнери, конкуренти, вороги).

Послідовно проаналізуємо усі визначені вияви партійної самоідентифікації чернівецької громади на виборах до Верховної Ради України у період 2002–2014 рр. Насамперед звернемося до вивчення проблеми занесення чернівчан до передвиборчих списків політичних партій та блоків. Узагальнені дані, що відображають кількісну та якісну динаміку занесення чернівчан до перед-виборчих списків,

наведені у Додатку А. Оцінюючи процес інкорпорації представників чернівецької громади до передвиборчих списків, ми оперували такою формальною ознакою кандидата в народні депутати, як офіційно задекларований ним факт «проживає в місті Чернівці (Чернівцях)».

На парламентських виборах 2002 р. 64 чернівчанина були занесені до передвиборчих списків 23 суб'єктів виборчого процесу з 33, за винятком списків Виборчого блоку політичних партій «ЗУБР» (За Україну, Білорусію, Росію); Виборчого блоку політичних партій «Проти всіх»; Народної партії вкладників та соціального захисту; Партії «Нова генерація України»; Партії Реабілітації Народу України (стара назва – Партії реабілітації тяжкохворих України); Селянської партії України; Соціалдемокра-тичної партії України; Української Національної Асамблеї; Української політичної партії «Християнський рух». Домінуючою тенденцією інкорпорації чернівчан у передвиборчі списки партій та блоків у 2002 р. було те, що здебільшого вони потрапляли на непрохідні позиції списків тих суб'єктів виборчого процесу, які мали великі шанси на представництво в парламенті (наприклад, директор закритого акціонерного товариства «Чернівецька виробничо-комерційна фірма «Оріон» В. Затірка був занесений до передвиборчого списку Виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» під № 153), або обіймали верхні позиції в списках партій, які одразу сприймалися виборцями як аутсайдери виборчого процесу (наприклад, помічник-консультант народного депутата України Л. Додонова, занесена до передвиборчого списку партії Всеукраїнського об'єднання лівих «Справедливість» під № 2). На парламентських виборах 2002 р., як чернівчанин, розпочав своє входження в політику Д. Фірташ, на той час директор товариства «КМІЛ» зі середньою спеціальною освітою, член всеукраїнського політичного об'єднання «Жінки за майбутнє».

На парламентських виборах 2006 р. кількість чернівчан, що були занесеними політичними партіями до передвиборчих списків, зросла до 87. Однак говорити про підвищення можливостей представництва не варто, оскільки саме на парламентських виборах 2006 р. була зареєстрована найбільша кількість суб'єктів виборчого процесу – 45, з яких 32 партії занесли до партійних списків

чернівчан. Не висунули жодного кандидата, що представляє чернівецьку громаду, Партія Соціального захисту, Політична партія «Європейська столиця», Партія національно-економічного розвитку України, Партія Зелених України, Партія Пенсіонерів України, Українська партія «Зелена планета», ліберальна партія України, Політична партія України «Партія політики ПУТІНА», Політична партія «Третя Сила», Українська Національна асамблея. Процеси інкорпорації представників чернівецької громади до партійних списків була позначена певними особливостями. Зокрема, поряд з появою нових облич на чернівецькому прикладі досить яскраво проявилася і загальноукраїнська тенденція «політичної міграції». Згадувані нами вище В. Затірка та Л. Додонова на парламентських виборах 2006 р. «переїхали», відповідно, до партійних списків «Громадянського блоку ПОРА-ПРП» (№ 49 виборчого списку) та «Народного блоку Литвина» (№ 161 виборчого списку).

У частині інкорпорації чернівчан до партійних передвиборчих списків позачергові вибори до Верховної Ради України 2007 р. характерні тим, що з 20 суб'єктів виборчого процесу 18 (за винятком Комуністичної партії України (оновленої); Селянського Блоку «Аграрна Україна») занесли до своїх списків 60 представників чернівецької громади. Варто наголосити, що для парламентських виборів 2007 р. був характерний найвищий показник «щільності інкорпорації»[**] до партійних списків мешканців міста Чернівці, який становив 3,27 (на парламентських виборах 2002 р. показник щільності представництва становив 2,78; 2006 р. – 2,71; 2012 р. – 2,61; 2014 р. – 3,0). Ми прогнозуємо збереження тенденції, зафіксованої у передвиборчих списках партій та блоків на виборах 2012 та 2014 рр., оскільки політичні партії України змінили стратегію інкорпорації, почавши більш активно заносити до своїх передвиборчих списків мешканців Чернівецької області. Наприклад, якщо на парламентських виборах 2002 р. до партійних списків було інкорпоровано 4 представники Чернівецької області (за винятком м. Чернівці), то на

[**] Щільність інкорпорації – співвідношення між сумарною кількістю членів громади, занесених до партійних списків, та кількістю суб'єктів виборчого процесу, які занесли представників даної громади до передвиборчих партійних списків.

парламентських виборах 2012 р. – 13 кандидатів, 2014 р. – 33 кандидати (ще 3 мешканці Чернівецької області інкорпоровані до партійних списків тими партіями, які не занесли до них чернівчан).

Якщо принципи інкорпорації представників чернівецької громади до передвиборчих списків на парламентських виборах були збережені (з 21 суб'єкта виборчої кампанії 34 чернівчанина були інкорпоровані до списків 13 політичних партій)[***], то на позачергових виборах до ВРУ 2014 р. стали помітними певні зміни. По-перше, за весь досліджуваний період нами зафіксована найменша кількість політичних партій – 15 з 29, які разом занесли 45 представників чернівецької громади до передвиборчих списків. І хоча показник щільності інкорпорації є вищим, аніж на виборах 2012 р., він досягається за рахунок двох партій: 7 представників чернівецької громади були занесені до передвиборчого списку Політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ» та 8 – до передвиборчого списку ПАРТІЇ « БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА». По-друге, нові політичні гравці Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ» та Політична партія «ПРАВИЙ СЕКТОР» не занесли жодного представника чернівецької громади до передвиборчих списків, що до певної міри пояснюється відсутністю міських осередків цих політичних партій[****]. По-третє, за рахунок інкорпорації до партійних списків представників чернівецької громади спробувала реалізувати наміри щодо збереження в політичному просторі регіону Політична партія «Опозиційний блок», яка занесла до партійного списку 5 кандидатів з Чернівців, щоправда,

[***] Представники чернівецької громади не були включені до передвиборчих списків таких суб'єктів виборчого процесу: Політична партія Українська платформа «СОБОР», Партія «Руський блок», Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада», Ліберальна партія України, Українська партія «Зелена планета», Партія Пенсіонерів України, Політична партія «Зелені», ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО», Політична партія «Народно-трудовий союз України».

[****] Представники чернівецької громади не були включені до передвиборчих списків таких суб'єктів виборчого процесу:Політична партія «НОВА ПОЛІТИКА», Політична партія «Єдина Країна»; Політична партія «Сила Людей», Політична партія «Національна Демократична партія України»; Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ»; Політична партія «ПРАВИЙ СЕКТОР», Ліберальна партія України, Українська партія «Зелена планета», Політична партія Конгрес Українських Націоналістів, політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Політична партія Громадянський рух України.

які, на відміну від кандидатів, інкорпорованих Політичною партією «НАРОДНИЙ ФРОНТ» та ПАРТІЄЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА», є умовно політичними фігурами.

Важливим аспектом присутності чернівчан у передвиборчих списках політичних партій та блоків на парламентських виборах як чинника політичної самоідентифікації чернівецької громади є, на нашу думку, професійний статус кандидатів у народні депутати. Динаміка представництва в передвиборчих партійних списках за ознакою «сфера зайнятості» наведена у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Сфери зайнятості кандидатів у народні депутати до Верховної Ради України, що проживають у м. Чернівці (2002–2014 рр.)

Сфера зайнятості кандидатів у народні депутати України	**2002 осіб (%)**	**2006 осіб (%)**	**2007 осіб (%)**	**2012 осіб (%)**	**2014 осіб (%)**
Приватна сфера (керівник приватного підприємства, приватний підприємець-фізична особа, працюючий на приватному підприємстві)	15 (23,4)	20 (22,9)	29 (48,3)	10 (29,5)	20 (44,5)
Державне управління та державна служба	12 (18,7)	24 (27,5)	17 (28,3)	7 (20,6)	8 (17,9)
Гуманітарна сфера (освіта, культура, ЗМІ, охорона здоров'я)	15 (23,4)	18 (20,6)	10 (16,6)	7 (20,5)	7 (15,7)
Громадські організації	4 (6,2)	5 (5,7)	1 (1,6)	3 (8,8)	0 (0)
Партійний функціонер	2 (3,3)	2 (2,7)	0 (0)	1 (2,9)	0 (0)
Пенсіонер	9 (14,1)	11 (12,6)	1 (1,6)	1 (2,9)	4 (8,7)
Тимчасово не працює	7 (10,9)	7 (8,0)	3 (3,6)	5 (14,7)	6 (13,3)
Разом	64 (100)	87 (100)	60 (100)	34 (100)	45 (100)

Джерело: *Складено та розраховано за*: Додатком Б.

Дані Таблиці 2.1 засвідчують, що у період 2002–2014 рр., по-перше, у партійних передвиборчих списках домінували чернівчани, зайняті у приватній сфері на посадах від власника, керівника до працівника, за винятком 2006 р., який характеризується потужною кадровою динамікою в системі державного управління. По-друге, упродовж усього періоду фіксується однаково високе представництво чернівчан у передвиборчих списках, зайнятих у системі державного управління та гуманітарній сфері. Однак, зважаючи на те, що за винятком окремих ЗМІ, організації системи освіти, культури та охорони здоров'я є державними структурами, то сумарний показник зайнятих у системі державного управління і державної служби та гуманітарній сфері на парламентських виборах 2002 (42,1 %), 2006 (48,1 %) та 2012 (41,1 %) рр. домінує над усіма іншими категоріями чернівчан, занесених до партійних списків. Винятками є перевиборчі списки 2007 р, коли цей сумарний показник хоч і був кількісно великим (44,9 %), але меншим, ніж відсоток представників, зайнятих у приватній сфері (48,3 %), та передвиборчі списки 2014 р., які дозволяють говорити про майже 11 % різницю у представництві між зайнятими у державній та приватній сферах на користь останньої. По-третє, у передвиборчих списках на парламентських виборах, що відбувалися упродовж 2002 – 2014 рр., мінімально представлені (а) лідери громадських організацій, а ті, які були інкорпоровані, представляли аутсайдерів виборчого процесу; (б) партійні функціонери, що вказує на організаційну й функціональну слабкість місцевих партійних організацій за винятком партій влади (СДПУ (о), «Наша Україна», ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) та БЮТ. По-четверте, починаючи з 2002 р. фіксувалася тенденція до витіснення з партійних списків пенсіонерів, несуттєво порушена на парламентських виборах 2014 р. Отже, оцінюючи передвиборчі списки партій на парламентських виборах 2002 – 2014 рр. в ідентифікаційному вимірі, зауважимо, що за ознакою професійної зайнятості чернівецька громада повинна була самоідентифікуватися в системі приватне – державне, що на рівні політичної ідентифікації (1) екстраполюється в площину ідентифікаційного вибору між моделлю ліберальних цінностей (приватне) та потенційного нео-

етатизму (державне); (2) вказує на можливість відкритої політичної конкуренції різних наборів ідентифікаційних маркерів

Наступним виміром партійної самоідентифікації чернівецької громади на парламентських виборах є результати голосування у багатомандатному виборчому округу, у яких відображається електоральна реакція виборців на ідентифікаційні маркери, що декларуються партіями у передвиборчих програмах. Насамперед звернемося до визначення динаміки активності виборців чернівецької громади на парламентських виборах 2002–2014 рр., для якої характерні середні показники активність участі у голосуванні (Див. Табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняння активності виборців по ТВО № 204 (207) на виборах до ВРУ, 2002–2014

Парламентські вибори, рік	Активність виборців на 11 годину (%)	Активність виборців на 15 годину (%)	Активність виборців на 20 годину (%)
2002	6,88	28,3	53,95
2006	13,54	33,60	50,80
2007	15,75	34,82	50,70
2012	21,80	45,44	59,42
2014	16,28	37,80	50,32

Джерело: Активність виборців по ВО № 202. 31.03.2002 [Офіційний сайт ЦВК]. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V;Хід голосування по територіальному виборчому округу № 207 Чернівецька область. Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001; Хід голосування по територіальному виборчому округу № 207. Чернівецька область. Позачергові вибори народних депутатів України 30 вересня 2007 року [Офіційний сайт ЦВК] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/W6P067?PT001F01=600&Pid100=73&pf7331=207; Хід голосування по виборчих округах регіону України. Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року [Офіційний сайт ЦВК] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP064?pt001f01=900&pid100=73; Хід голосування по виборчих округах регіону України. Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Офіційний сайт ЦВК] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP064?pt001f01=910&pid100=73

Дані Таблиці 2.2 засвідчують, що у період 2002–2014 рр. активність ствердження партійних ідентичностей у формі участі в голосуванні, на тлі збереження інтересу до виборів має в чернівецькій громаді тенденцію поширення пасивного ставлення до виборів у формі абсентеїзму. За результатами опитування, проведеного журналістами газети «Молодий буковинець» на вулицях міста напередодні парламентських виборів 2002 р., чернівецька громада може бути визначена як політично активна. Так про свої наміри йти на вибори зазначили 70 % опитаних, 10 % – ще не визначилися, тоді як 20 % чітко вказали, що не братимуть участі у голосуванні[145]. Поряд з результатами опитування «Молодий буковинець» надає інформацію про мотивацію участі у парламентських виборах. Найбільш типовими мотивами участі у голосуванні серед чернівчан є такі: «Треба за нашу державу вболівати»; «Думаю, що вибори щось змінять, бо якщо сидіти вдома, то точно нічого не покращиться»; «Треба йти на вибори, щоб подивитися на тих, хто в майбутньому вирішуватиме долю держави»; «Хочу дізнатися, що буде у нашому політичному житті нового»; «Піду на вибори. Треба ж когось обрати»; «Обов'язково піду на вибори. Адже не можна залишатися осторонь таких важливих подій»[146]. Проте різниця у кількості чернівчан, які задекларували своє ставлення щодо особистої участі у голосуванні, та тими, хто прийшов на виборчі дільниці на парламентських виборах 2002 р., пояснюється посиленням орієнтацій на абсентеїзм як форму політичної участі. Основним мотивом звернення до абсентеїзму є ситуативні чинники (нестача часу, звичка, ставлення до політики загалом та виборів) або особливості конкретної передвиборчої ситуації (передбачуваність результатів виборів, відсутність реальної альтернативи вибору, неважливість типу виборів для виборців, загальна політична, соціальна, економічна ситуація в країні). І якщо на перший ряд причин, що породжують абсентеїзм, можна вплинути шляхом застосування відповідних виборчих технологій, то другий ряд причин не піддається жодному

[145]Чи підете ви на вибори? // Молодий буковинець . – 2002. – 14–20 лютого. – № 19. – С. 2.

[146] Чи підете ви на вибори? // Молодий буковинець . – 2002. – 14–20 лютого. – № 19. – С. 2.

впливу, окрім раціональної урядової політики, яка позитивно оцінюватиметься громадянами. Отже, рівень активності виборців у голосуванні на парламентських виборах перебував у зоні середніх показників, основною причиною чого є відсутність публічного партійного дискурсу регіонального рівня, який би систематично відтворював маркери ідентифікації, характерні для тієї чи іншої політичної партії. До певної міри цей факт можна визначати і як одне з пояснень результатів парламентських виборів у багатомандатному округу по м. Чернівці (Див. Табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількісна динаміка партійної самоідентифікації чернівецької громади на парламентських виборах 2002–2014 рр.

Назва політичної партії (виборчого блоку)	**Рік проведення виборів до ВРУ**									
	2002		**2006**		**2007**		**2012**		**2014**	
	Результати голосування «ЗА», %									
	ВО 202	По Україні	**ТВО 207**	По Україні	**ТВО 207**	По Україні	**ОВО 201**	По Україні	**ОВО 201**	По Україні
Виборчий блок політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»*	**37,92**	37,92	**18,69**	13,95	**16,75**	14,15	Не пройшла до парламенту		Не брала участі	
Комуністична партія України	**9,11**	19,98	**2,28**	3,66	**3,59**	5,39	**6,42**	13,18	Не пройшла до парламенту	
Виборчий блок політичних партій «За єдину Україну»	**2,92**	11,77	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі			
Виборчий блок політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко»**	**13,72**	7,26	**34,90**	22,29	**45,75**	30,71	**39,40**	25,54	**5,89**	5,68

Продовж. табл. 1.10

Соціалістична партія України	**3,42**	6,87	**3,68**	5,69	**1,38**	2,86	Не пройшла до парламенту		Не пройшла до парламенту	
Соціал-демократична партія України (об'єднана)***	**10,11**	6,27	**1,37**	1,01	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі	
ПАРТІЯ РЕГІОНІВ****	Брала участь у складі ВБПП «За єдину Україну!»		16,63	32,14	**19,78**	34,37	**15,89**	30,00	**3,90**	9,43
Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка»	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		**19,04**	13,96	Не брала участі	
Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Свобода»	Не брала участі		Не пройшла до парламенту		Не пройшла до парламенту		**14,53**	10,44	Не пройшла до парламенту	
Політична партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ»	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		**28.59**	22,14
ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		**21,00**	21,89
Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ»	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		**15,65**	10,97
Радикальна Партія Олега Ляшка	Не брала участі		Не брала участі		Не брала участі		Не пройшла до парлпменту		**4,57**	7,44

Джерело: *Складено за*: даними Додатку Б.

Примітки:

* На виборах 2006 р. назва суб'єкта виборчого процесу Блок «НАША Україна»; на виборах 2007 р. брав участь у складі Блоку «НАША Україна – НАРОДНА САМООБОРОНА».

** На виборах 2006 р. та 2007 р. назва суб'єкта виборчого процесу – «Блок Юлії Тимошенко»; на виборах 2012 р. та 2014 р. назва суб'єкта виборчого процесу – політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина».

*** На виборах 2006 р. була основою «Опозиційного блоку НЕ ТАК!».

**** На виборах 2014 р. стала організаційною основою Політичної партії «Опозиційний блок».

У найбільш загальному сенсі, дані, наведені у Таблиці 2.3 дозволяють дійти двох висновків:

По-перше, на основі системи Праві – Центр – Партія влади – Ліві в структурі партійних ідентичностей чернівецької громади цінності правого спектра партій є референтними для чернівчан. Зокрема, сумарний показник електоральної підтримки правих партій у період 2002 – 2014 рр. не був нижчим за 50 % (2002 р. – 51,64 %; 2006 р. – 53,59 %; 2007 р. – 62,29 %; 2012 р. – 55,03 %; 2014 р. – 71,12 %), тоді як сумарний показник лівих партій не перевищував 13 % (2002 р. – 12,53 %; 2006 р. – 5,96 %; 2007 р. – 5,17 %; 2012 р. – 6.68 %; 2014 р. – 2,59 %).

По-друге, процес формування та відтворення партійних ідентичностей чернівецької громади на виборах до Верховної Ради України 2002–2014 рр. позначений специфікою конкретної електоральної ситуації. Зважаючи на те, що партійна ідентичність не передбачає «одвічної прив'язки» виборця до політичної партії, він здатен голосувати за іншу партію, насам перед, тому, що критично поставився до політичної інформації та використав її з метою електоральної ідентифікації з тим чи іншим суб'єктом виборчого процесу. У цьому контексті особливої ваги набуває характер виборів, який усвідомлюється виборцем та продукує відповідні ідентифікаційні реакції. Зокрема, парламентські вибори 2002 та 2006 рр. за характером були критичними виборами, які привели до переосмислення партійних ідентичностей у чернівецькій громаді. На парламентських виборах 2002 р. чернівчани задекларували свої нові електоральні ідентичності, надавши абсолютну електоральну перевагу Виборчому блоку політичних партій «Блок Віктора

Ющенка «Наша Україна», а на парламентських виборах 2006 р. – «Блоку Юлії Тимошенко».

Парламентські вибори 2007 р. були виборами, що змінили співвідношення політичних сил у країні та спричинили незначні коливання у структурі електорату чернівецької громади, зберігаючи незмінними партійні ідентичності більшості виборців в ідеологічному сенсі. Насамперед, маємо на увазі збільшення розриву у кількості виборців, які електорально ідентифікували себе з Блоком «НАША Україна – НАРОДНА САМООБОРОНА» та «Блоком Юлії Тимошенко» на користь останнього та зменшення показників електоральної підтримки чернівецькою громадою Соціалістичної партії України до 1,58 % (3,68 % на парламентських виборах 2006 р.) на користь КПУ, яка за результатами виборів подолала в ТВО № 207 3 % бар'єр, на відміну від виборів 2006 р. (2,28 %).

Характер політичної ситуації, в якій відбувалися парламентські вибори 2012 та 2014 р. дозволяє визначати їх як руйнуючі вибори, які попри збереження формату партійної системи призвели до знищення більшості стабільних і постійних зв'язків між партіями та електоратом, наслідком чого стала заміна партійних ідентичностей. Процеси заміни електоральних ідентичностей у чернівецькій громаді розпочалися на парламентських виборах 2012 р., коли поряд з традиційно високою підтримкою Політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (39,4 %) чернівчани в електоральній ситуації ідентифікували себе з Політичною партією «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (19,04 %) та Політичною партією Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (14,53 %). Вибори 2014 р. продовжили процес заміни електоральних ідентичностей, адже електоральна підтримка Політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» знизився з 39,4 % у 2012 р. до 5,89 % у 2014 р., тоді як з політичною партією «НАРОДНИЙ ФРОНТ» ідентифікували себе 28,59 % чернівчан, що взяли участь у голосуванні, ПАРТІЄЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» – 21,00 %, Політичною партією «Об'єднання «САМОПОМІЧ» – 15,65 %. Зауважимо, що зберігаючих виборів, наслідком яких є збереження

політичного курсу та відтворення політичної ситуації, а й отже, збереження й відтворення партійної ідентичності виборця в електоральній ситуації в Україні у досліджуваний період не було. Це дозволяє дійти висновку, що процеси формування та зміни партійних ідентичностей в електоральній ситуації відбуваються в чернівецькій громаді достатньо активно та динамічно. Свідченням динамічності партійних ідентичностей є те, що єдиною політичною силою, стосовно якої можна говорити про відтворення ідентичностей, є Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», яка упродовж усіх парламентських виборів 2002–2014 рр. здобувала підтримку в чернівецькій громаді вищу, ніж по Україні.

Одним з пояснень відтворення політичної ідентифікації з Політичною партією Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» може слугувати соціально-економічний профіль чернівецької громади. Сьогодні, незважаючи на те, що в промисловому комплексі Чернівців склалася виробнича структура на базі 85 великих підприємств, які за основними видами промислової діяльності поділяються на 10 галузей, бюджетоутворюючими під-приємствами міста є 16[*****]. За підсумками 2014 р. в м. Чернівці діяло 2283 підприємств, з яких 95,5 % є малими підприємствами[147]. Така структура промислової та підприємницької діяльності (1) провокує

[*****] КП МТК «Калинівський ринок» (входить до п'ятірки найбільших речових ринків України, займає площу більше 35 га., налічує понад 10 тис. торгових місць), АТВТ «Трембіта», ТОВ «Чернівецький машинобудівний завод», ВАТ «Чернівецький завод «Індустрія», АТ «Імпульс», ВАТ «Цегельний завод № 3», АТЗТ «Хімічний завод», ВАТ «Чернівецький хлібокомбінат», ВАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат», ВАТ «Чернівецький емаль завод «Карпати», ВАТ «Арніка», ТОВ «Розма», ТОВ «Боянівка», ЗАТ «Трансмост», ПрАТ «Колос», ПрАТ «Імпульс».

[147] Пояснювальна записка до звіту про виконання бюджету м. Чернівців за 2012 рік. Чернівецька міська рада. Головне фінансове управління ОДА. 04.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.openbudget.in.ua/uploads/documentation/document/doc_file/559cff696b6173089b040000/%D0%91% D0%AE%D0%94%D0%97%D0%92_%D0%9F%D0%BE%D1%8F%D1%81%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%9612.doc.

формування особливостей динаміки занятості працівників, що характеризується високим рівнем мобільності[148]; (2) підтримує рівень офіційної заробітної плати на нижчому, ніж середній по Україні рівні (серед областей Карпатського економічного району рівень заробітної плати працівників підприємств Чернівецької області за 2014 р. був одним з найнижчих і становив 74,1 % від загально-українського показника (за 2013 рік – 76,1 %, або на 781 грн, за 2012 рік – 77,0 % або на 696 грн); (3) підтримує на постійному рівні тенденцію до зростання кількості зареєстрованих безробітних (на кінець червня 2015 р. ця кількість становила 1,8 тис. осіб, з яких 1151 – жінки, що на 3,4 % менше, ніж на кінець травня 2015 р., але на 7,2 % більше, ніж на кінець червня 2014 р.[149]; (4) провокує дисбаланс між оплатою за однакові кваліфікації між чоловіками та жінками (заробітна плата жінок у переважній більшості видів економічної діяльності у 2014 р. була на 7,5% нижчою за відповідний показник у чоловіків (у 2013 році – на 6,4 %)[150]. З одного боку, структура економічних відносин, в якій превалює малий бізнес, у сенсі політичних ідентичностей стимулює тяжіння до центристських та помірковано ліберальних політичних сил, з іншого, структура оплати праці, типова для чернівецької громади, підтримує реакції її членів на популістичні гасла, достатньою мірою характерні для Політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина».

Партійні ідентичності, що актуалізуються громадою в електоральній ситуації, слід розуміти і як реакцію громади на передвиборчі партійні програми. Незважаючи на те, що передвиборчі програми уважно читає доволі незначний сегмент виборців, тим не менш, їх вивчення в контексті політичних ідентичностей цікаве з декількох позицій: по-перше, вони є тим документом, за допомогою якого суб'єкти виборчого процесу

[148] Праця в Чернівецькій області у 2014 р. Статистичний збірник. – Чернівці, 2015. – С. 11.

[149] Економічне і соціальне становище м. Чернівців за січень-червень 2015 року. – Чернівці, 2015. – С. 11.

[150] Праця в Чернівецькій області у 2014 р. Статистичний збірник. – Чернівці, 2015. – С. 14.

самоідентифікують себе в дискурсивному політичному полі; по-друге, ці офіційні документи є вихідними у вивченні наступності артикуляції проблем передвиборчої риторики; по-третє, передвиборчі програми є документом, який структурує політичні дебати періоду виборів та наділяє суб'єкта виборчого процесу умовним комплексом політичних позицій, що безпосередньо формує ідентифікаційний зв'язок між суб'єктом виборчого процесу та виборцем.

Будучи політичними текстами, передвиборчі програми одночасно виконують (1) тактичні завдання, пов'язані з інтенсивним поширенням інформації, актуалізацією та відтворенням сформованих партійних ідентичностей та практичною реалізацією партійної політики та (2) стратегічні завдання, які в контексті політичних ідентичностей спрямовані на формування та моделювання партійних ідентичностей. У країнах розвинутої демократії передвиборчі партійні програми зорієнтовані на виконання саме тактичних цілей, тоді як в Україні навпаки, партії формують та структурують свої програми згідно із сукупністю стратегічних цілей, зокрема, спрямовують їх на зміну або збереження поточної політичної ситуації, перерозподіл чи підтримку існуючого балансу між політичними силами.

Звертаючись до аналізу передвиборчих партійних програм тих політичних сил, які на парламентських виборах 2002 – 2014 рр. у багатомандатному виборчому округу подолали прохідний бар'єр, послуговуватимемося методом політичного аналізу, зокрема, таким прийомом, як політичний аналіз на рівні прямого слова, який дозволяє визначити позиції політичних партій стосовно найважливіших, на їх погляд, політичних проблем, окреслити шляхи їх розв'язання та фактично сформувати комплекс маркерів партійної ідентифікації в електоральній ситуації. На нашу думку, найбільш важливими для партійної ідентифікації виборців під час парламентських виборів є смислові інтерпретації таких маркерів, як Влада, Свобода/Рівність/Справедливість, Приватна власність, Геополітичне позиціонування, Права людини, Держава/Правова держава, Популізм.

Оскільки нашим завданням є визначення особливостей електоральної реакції чернівецької громади на маркери ідентифікації з метою визначення сутності політичного *Ми* даної громади, пропонуємо послідовно характеризувати еволюцію смислового наповнення кожного з маркерів в електоральній динаміці. Початком відліку є смисли ідентифікаційних маркерів, визначені партіями на парламентських виборах 2002 р.

Влада є одним з тих ідентифікаційних маркерів, який задає загальний напрям асоціацій з політичною партією. Специфікою передвиборчих програм всіх політичних партій, які були підтримані чернівецькою громадою як парламентські була, презентація смислів влади як справедливої влади. Смисли влади, які були підтримані чернівецькою громадою передбачають, що влада повинна бути «відповідальна та професійна»[151], зорієнтована на консолідацію через компроміс («здатна об'єднати зусилля різних політичних сил та суспільства в цілому»), справедлива («приведемо до влади професійних та непідкупних людей, які будуть відстоювати інтереси громадян») та патріотична («діє в інтересах народу і слова якої не розходяться з ділом»[152]). Фактично, чернівчани погодилися з тим, що для формування саме такої влади треба розірвати «фінансовий зв'язок влади і капіталу», зробивши так «щоб владою управляв не капітал, а народ»; організувати ефективну систему навчання людей тому, як здійснювати владу; внести зміни до Конституції, які «розумно збалансують права та обов'язки гілок влади», та передбачити в законах процедуру імпічменту для всіх недобросовісних виборних осіб; зробити парламентську опозицію «повноцінним державним інститутом контролю суспільства над владою»; забезпечити розвиток реального місцевого самоврядування.[153] Такі смисли влади, що поширюва-

[151]Передвиборна програма виборчого «БЛОК ВІКТОРА ЮЩЕНКА «НАША Україна» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[152]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[153]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

лися «Виборчим блоком Юлії Тимошенко», позиціонувалися у місцевій періодиці як позиція «нелівого протестного електорату».[154] Свою опозиційність щодо режиму Л. Кучми у визначенні смислів влади найбільш чітко визначив Л. Лук'яненко під час зустрічі з чернівецьким журналістами, наголосивши на тому, що існуюча модель влади є «антиукраїнською та кримінально-мафіозною».[155]

Паралельно з підтримкою таких смислів влади для 12,53 % виборців була характерна ідентифікація з лівими ідеологемами, якими наповнювався образ влади. Подібно до правих партій, КПУ та СПУ обстоювали необхідність зміни системи влади, що зробить її підконтрольною народу. Проте основними інституційними інструментами вбачали підвищення ролі парламенту та самостійності уряду, правовими – прийняття закону про імпічмент (порядок відставки) Президента[156]. Зауважимо, що СПУ на парламентських виборах 2002 р. у чернівецькій громаді набрала тільки 3,42 % голосів виборців при прохідному бар'єрі у 4 %, натомість КПУ здобула четвертий результат – 9,11 %, зіставний з результатом СДПУ (о) – 10,11 %. Отже, чернівчани, які ідентифікували себе з лівими ідеологемами, підтримували їх більш радикальний варіант в інтерпретації КПУ, яка смисли влади розкривала через розуміння політичної влади як влади трудящих («Відродити народовладдя, контроль трудящих за діяльністю владних структур»; «Комуністи ідуть у владу не заради влади, а заради служіння трудовому народу»[157]).

---

[154]Кожолянко В. За нашу і вашу Україну // Молодий буковинець. – 2002. – 14–20 лютог. - № 19. – С. 2.

[155]Дудар В. Есдеки прагнуть європейського життя, а «Наша Україна» не хоче на барикади // Молодий буковинець . – 2002. – 21–27 лютого. - № 22. – С. 4

[156]Передвиборна програма Соціалістичної партії України до виборів у Верховну Раду 2002 р. (на основі розробленого соціалістами законопроекту «Засади внутрішньої і зовнішньої політики»). Сім першочергових зобов'язань соціалістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[157]Комуністи переможуть – Україна виграє! Передвиборна програма Комуністичної партії України [2002]. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

Смисли влади, які поширювалися партією влади (Блок «За Єдину Україну!») та СДПУ (о), що позиціонувала себе як центристська, а не поміркована ліва партія, були наповнені нейтрально-популістськими передвиборчими гаслами. Вказуючи на те, що суспільна злагода є найважливішим критерієм успішності «дій влади в цілому», СДПУ (о) вказувала на необхідність створення «механізмів відповідальності влади перед суспільством», які забезпечуватимуться зв'язком у «ланцюгу: суспільство – партії – представницькі органи – виконавча влада» та підвищенням ролі партій.[158] Влада як маркер електоральної ідентифікації в інтерпретації Блоку «За Єдину Україну!» змістовно подібний до позиції СДПУ (о), однак ця політична сила більш активно позиціонувала своє ставлення до необхідності «подолання відчуження людини від влади та сприяння активній участі громадян у державному житті; формування політичної більшості як основи продуктивної взаємодії законодавчої і виконавчої влади; утворення парламентської більшості, яка нестиме повну відповідальність за результати економічного та соціального розвитку, якість законодавчого процесу; систему політично відповідальної влади, забезпечення взаємодії держави, політичних партій, громадянського суспільства».[159] Поширення таких, доволі технократичних, смислів влади саме як маркерів для електоральної ідентифікації пояснюється тим, що чернівецькі регіональні осередки партій, які утворили Блок «За Єдину Україну!», не заперечували того, що вони є партією влади, зорієнтованої на «високі темпи економічного зростання» та формування українського парламенту з професіоналів-практиків, яких там сьогодні недостатньо[160].

---

[158]З людьми і для людей. Передвиборна програма Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) [2002] Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[159]Передвиборна програма блоку «За єдину Україну!». СХВАЛЕНО міжпартійним з'їздом виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!»[2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[160]Дудар В. Есдеки прагнуть європейського життя, а «Наша Україна» не хоче на барикади / В. Дудар // Молодий буковинець . – 2002. – 21–27 лютого. – № 22. – С. 4

Надзвичайно важливим для ідентифікації виборців з політичною партією є інтерпретації співвідношення свободи, рівності та справедливості як політичних цінностей. Аналіз передвиборних програм політичних партій на парламентських виборах 2002 р. вказує на те, що до інтерпретації цієї проблеми не звернулися ліві політичні партії. Праві ж, насамперед БЮТ, інтегрували до своєї передвиборчої програми категорію справедливості. Вихідним у її інтерпретації є оцінка українського суспільства та політичного простору України як несправедливого, що проявляється «у фактичній нерівності дітей від народження щодо можливостей формування їх особистості». Справедливість як цінність розуміється БЮТ «не як гасло, а як науковий метод удосконалення суспільства, заснований на виявленні, оприлюдненні і врегулюванні всіх суспільних конфліктів», за допомогою якого можна забезпечити рівний доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я для всіх громадян незалежно від матеріального становища, соціального статусу чи місця проживання: «Наш основний закон – Воля до справедливості»[161]. Отже, запропонована БЮТ інтерпретація справедливості як політичної цінності жодним чином не співвідноситься з ідеями, характерними для правого політичного спектра. Натомість, СДПУ (о) використала як маркер ідентифікації одне з класичних розумінь справедливості, контекстом якого є справедливі закони, дія яких невідворотна[162]. За допомогою такого розуміння справедливості СДПУ (о) визначає основні характеристики держави соціальних інвестицій як «цивілізованої моделі справедливих економічних відносин, яка працює на примноження державної та приватної власності, створює належні умови для інвестицій, гарантує надійну систему соціального захисту, пенсійне і медичне забезпечення» та виходить на проблему рівності, інтерпретація якої відповідає основним принципам соціал-демократії

[161]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[162]З людьми і для людей. Передвиборна програма Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) [2002] Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

(«Ми проти «демократії для обраних», «Ми – за демократію для всіх і кожного!»), паралельно використовуючи популістську риторику щодо необхідності ліквідації підпорядкування демократичних інститутів і цінностей «клановим і олігархічним інтересам»[163].

Ставлення до приватної власності для чернівецької громади є індикатором, що вказує на розрив з радянським минулим. Однак, незважаючи на поширення практики приватної власності в повсякденному житті та сприйняття її як звичного елементу, всі політичні партії, підтримані чернівецькою громадою, досить активно використовували приватну власність як цінність для маркування себе у виборчому процесі. Зокрема, у ставленні до приватної власності чернівецька громада ідентифікувала себе з її розумінням у контексті: (1) необхідності державної власності природними монополіями й об'єктами стратегічного значення[164] та припинення злочинної «прихватизації»[165]; (2) обов'язкової перевірки законності приватизації та проведення інвентаризації державної власності[166] (перевірки законності привласнення основних засобів виробництва[167]) та гарантування рівних правових умов функціонування підприємств і господарств різних форм власності, набутої законним шляхом[168]; (3) Забезпечення державою невід-

[163]Передвиборна програма блоку «За єдину Україну!». Схвалено міжпартійним з'їздом виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[164]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V

[165]Комуністи переможуть – Україна виграє! Передвиборна програма Комуністичної партії України [2002]. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[166]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[167]Комуністи переможуть – Україна виграє! Передвиборна програма Комуністичної партії України [2002]. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[168]Комуністи переможуть – Україна виграє! Передвиборна програма Комуністичної партії України [2002]. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

воротності виконання господарських договорів і суворого дотримання зобов'язань учасниками господарської діяльності[169]. Однак різниця у здавалося б, однаковій інтерпретації приватної власності як цінності БЮТ та КПУ, полягає у різному ставленні до категорії «капітал». КПУ наполягає, що «стратегічно важливі підприємства мають належати державі, а не капіталістичним хижакам», тому партія не дозволить «злочинцям сховати награбоване за кордоном»[170], тоді як БЮТ уникає оціночних ставлень до капіталу.

Надзвичайно важливим маркером електоральної самоідентифікації для чернівецької громади є геополітичне позиціонування політичної партії. На парламентських виборах 2002 р. чернівецька громада підтримала європейський вибір. Зауважмо, що на цих парламентських виборах вони не набули форми чітких артикульованих вимог, а подавалися БЮТ та НУ у контексті традиційної на той час багатовекторності – «Сприятимемо формуванню нових регіональних структур для розвитку співпраці з нашими сусідами»[171]; «Зовнішня політика буде здійснюватися в ім'я своєї нації, на основі мирних рівноправних стосунків з усіма державами, з якими Україна має спільні інтереси»[172], та спрямовуватися на «формування у світі єдиної і впливової української спільноти» й максимальне використання транзитних можливостей України[173].

Меншою мірою чернівецька громада підтримала геополітичне самопозиціонування КПУ, навіть незважаючи на те, що ця полі-

---

[169]З людьми і для людей. Передвиборна програма Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) [2002] Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[170]Комуністи переможуть – Україна виграє! Передвиборна програма Комуністичної партії України [2002]. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[171]Передвиборна програма виборчого «БЛОК ВІКТОРА ЮЩЕНКА «НАША Україна» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[172]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[173]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

тична сила чітко формулювала маркери геополітичної ідентифі-кації – рівноправний союз братерських народів суверенних держав, підпорядкування зовнішньої політики національним інтересам України, які лежать в площині «розширення співробітництва з країнами СНД, найближчими сусідами, іншими державами світу», а Росія і Білорусь – «наші економічні партнери, політичні союзники і історичні побратими», в союзі з якими «має бути і Україна». Образ ворога у геополітичному сенсі розгортався навколо «американської адміністрації, Міжнародного валютного фонду, інших фінансово-політичних спрутів»[174].

Найбільш розгорнуто геополітичне самовизначення на парламентських виборах 2002 р. представлене у передвиборній програмі Блоку «За Єдину Україну!». Україна для цієї політичної сили є європейською країною «за геополітичним розташуванням і культурними традиціями», тому її майбутнє нерозривно пов'язано з Європою, а потенціал українського народу «може розкритися тільки через творче освоєння цінностей європейської культури і світової цивілізації»[175]. Однак сприяння «комплексній євроінтеграції України» має відбуватися паралельно «зміцненню зв'язків з країнами СНД»: «Наш блок виступає за гармонізацію зовніш-ньої політики України, за наповнення новим змістом стосунків з Росією та країнами СНД, нарощування української зовнішньополітичної, економічної та гуманітарної присутності в Європі і світі»[176].

Найбільш змістовно наповненим маркером електоральної ідентифікації, який однаково широко використовувався усіма

---

[174]Комуністи переможуть – Україна виграє! Передвиборна програма Комуністичної партії України [2002]. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[175]Передвиборна програма блоку «За єдину Україну!». СХВАЛЕНО міжпартійним з'їздом виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[176]Передвиборна програма блоку «За єдину Україну!». СХВАЛЕНО міжпартійним з'їздом виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

політичними партіями, що були підтримані чернівецькою громадою, став у 2002 р. популізм. Чернівецька громада ідентифікувала себе з необхідністю негайного розв'язання соціальних та економічних проблем, «спричинених безвідповідальним ставленням влади до людини», створенням дієвий механізмів повернення «боргів українським громадянам у зв'язку із знеціненням їхніх грошових вкладів», підвищенням зарплат та пенсій, рівня соціального забезпечення в цілому, підвищенням соціального статусу працівників освіти, науки та охорони здоров'я, створенням ефективної системи адресної державної допомоги знедоленим, забезпеченої старості, захисту материнства та дитинства – «потребами простої людини»[177]. Важливими для чернівчан виявилися ідеї «відновлення всеохоплюючого довгострокового пільгового кредитування населення»[178] та конкретні обіцянки політичних партій лівого спектра та центристів, зокрема, «за рахунок введення 1,5 % податку на імпортні автомобілі, дорожчі 50 тис. грн та маєтки, ціною більше 500 тис. грн, забезпечимо підвищення зарплати педагогам до 350 грн. Державна допомога батькам становитиме не менше 200 грн. на дитину щомісяця»[179]; «Наступний крок – зменшення тарифів на 30 % за рахунок використання для потреб населення українського природного газу, втричі дешевшого за імпортний, дешевої електроенергії атомних електростанцій. Обмежимо законом ко-мунальні платежі до 12 відсотків доходу сім'ї»[180]; «забезпечити стабільність національної

[177]Там само.

[178]Передвиборна програма «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[179]Передвиборна програма Соціалістичної партії України до виборів у Верховну Раду 2002 р. (на основі розробленого соціалістами законопроекту "Засади внутрішньої і зовнішньої політики"). Сім першочергових зобов'язань соціалістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[180]Передвиборна програма Соціалістичної партії України до виборів у Верховну Раду 2002 р. (на основі розробленого соціалістами законопроекту "Засади внутрішньої і зовнішньої політики"). Сім першочергових зобов'язань соціалістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

грошової одиниці, щорічне зростання ВВП на 6–7 %, збільшення реальних доходів населення *у півтора рази*, перехід до інноваційної моделі розвитку; забезпечити повну продуктивну трудову зайнятість, збільшити на 1,5 млн. кількість робочих місць»[181].

Майже однаковим змістом були наповнені смисли, за допомогою яких лідери електорального вибору чернівецької громади здійснювали інтерпретацію політичних цінностей «права людини» та «правова держава».

Динаміка партійної ідентифікації чернівецької громади під час парламентських виборів 2002–2014 рр., відображена у Таблиці 2.3, засвідчує, що визначені вище смисли маркерів ідентифікації були характерними для чернівецької громади у період 2002–2007 рр. Варто наголосити, що на парламентських виборах 2006 р. більш активно використовувався прийом самоідентифікації політичних партій шляхом визначення власних позицій стосовно домінуючої політичної сили. Такий прийом самоідентифікації був використаний ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ на парламентських виборах 2006 р., коли перша частина передвиборчої програми «Рік Майдану – рік обману» була побудована із використанням словосполучень: *Вони обіцяли*, *Вони запевняли*, *Вони пророкували*, після яких наводилося власне бачення наслідків обіцянок, запевнень та пророцтв.[182] Подібний варіант самоідентифікації, однак у формі підтвердження ідентичності з президентською гілкою влади, тоді ж було використано Блоком «Наша Україна». На противагу програмі ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, у передвиборчій програмі цієї політичної сили використовувалися прийоми, що вказують на єдність з В. Ющенком та системою його політичних позицій – Ми були з Віктором Ющенком, коли він створював опозиційний блок «Наша Україна»; Ми були з Віктором Ющенком, коли він сказав: «Я йду в Президенти»; Ми створили політичну силу; Ми разом з Пре-

[181]Передвиборна програма блоку «За єдину Україну!». СХВАЛЕНО міжпартійним з'їздом виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[182]Добробут – народу! Владу – регіонам!: Передвиборна програма Партії регіонів // Голос України. – 2006. – № 31. – 17 лютого. – С. 4.

зидентом реалізуємо задумане і остаточно виконаємо передвиборні зобов'язання Віктора Ющенка[183].

Починаючи з парламентських виборів 2012 р. смисли маркерів ідентифікації, на які реагувала чернівецька громада, почали зазнавати змін, що пов'язано з появою нових політичних сил, зокрема Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи Віталія Кличка»), за яку проголосувало 19,04 % чернівчан, та політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Свобода», підтриману 14,53 % чернівецьких виборців, що в обох випадках є вищим показником підтримки, ніж у цілому по Україні. Для підсилення ціннісної різниці з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ ВО «Свобода» звернулася до інструментів раціонального пояснення розуміння партією влади свободи як політичної цінності, наголошуючи, що «одним із кричущих прикладів перешкоджання опозиційним політичним силам у веденні передвиборчої агітації є заборона розповсюдження агітаційних матеріалів «Свободи» в Донецькій області, зрив наших зустрічей з виборцями тощо. В той же час, представники ПАРТІЇ РЕГІОНІВ не лише мають повну свободу дій, але й брутально порушують норми виборчого законодавства»[184]. Свободівська інтерпретація політичного плюралізму вказує на те, що дихотомія *Ми – Вони* не зовсім відповідає визначеній суті даної цінності: «Думаю, ті опозиціонери, що пішли по мажоритарці і воюють зараз з єдиними кандидатами від опозиції, роблять більше шкоди»[185]. Отже, виникає хтось *Інший*, який за певних обставин може бути ідентифікований як *Ми* (ті опозиціонери, які пішли по мажоритарні як єдині кандидати) або *Вони* (ті опозиціонери, що конкурують з єдиними кандидатами від опозиції). Водночас, підсилюючи розмежування з іншими учасниками передвиборного процесу на емоційному рівні, ВО «Свобода» в інтерпре-

[183]Україна у нас одна!: Передвиборна програма Блоку «Наша Україна» // Голос України. – 2006. – № 35. – 23 лютого – С. 4.

[184]Олег Тягнибок: «Ми маємо усунути перешкоди для розвитку Української держави» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tyahnybok.info/diyalnist/novyny/033032/

[185] Ольга Герасимьюк: «Мне не нужен депутатский иммунитет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kp.ua/daily/081012/359857/print

тації політичного плюралізму дотримується принципу, що в теперішній ситуації «в Українській державі «третіх сил» бути просто не може. Ці вибори – це вибори між білим і чорним, між перспективою побудови Української національної держави або поверненням до комуно-совєцької країни. В цій ситуації потрібно ще до виборів чітко заявляти: або ти будеш у більшості з об'єднаними силами опозиції, або з владою»[186]. Отже, визнаючи на раціональному рівні, що в період передвиборчої кампанії потенційний *Інший* може існувати, на емоційному рівні така можливість заперечується.

За допомогою апеляції до емоційного рівня політичної свідомості виборців ВО «Свобода» конкретизує ціннісний розрив з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ: (1) *демократія* в Україні неможлива, якщо при владі залишатиметься Партія регіонів: «Титанік» Партії регіонів, який знищує Україну, українську мову, історію, нехтує Конституцією, веде націю до зубожіння і загрожує диктатурою»[187]; (2) *солідарність* в українському суспільстві неможлива за умови продовження соціальної політики ПАРТІЇ РЕГІОНІВ: «Широко розрек-ламовані «регіоналами» соціальні подачки «під вибори», які влада видає за «підвищення соціальних стандартів», невдовзі ляжуть важким тягарем на платників податків, насамперед – на дрібний і середній бізнес, який олігархічна влада, вочевидь, планує задушити остаточно»[188]; (3) *правова держава неможлива* «без усунення цієї банди від влади. Для нас, націоналістів, влада не самоціль, не засіб для збагачення, а лише інструмент для розбудови української держави»[189]. У разі, якщо при владі залишаться «оті

[186]Олег Тягнибок: «При нинішній ситуації в державі «третіх сил» бути не може» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tyahnybok.info/diyalnist/novyny/033735/

[187]Анатолій Вітів: «Свобода» потопить олігархічний «Титанік» Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/komentari/033128/

[188]Олег Тягнибок: «Вирішення нагальних соціально-економічних проблем «регіонали» підміняють цинічним виборчим популізмом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tyahnybok.info/diyalnist/novyny/033836/

[189]Кандидат-свободівець Ігор Млавський: слово до земляків-єнакіївців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/-diyalnist/komentari/032588/

бандити – представники донецького кримінально-олігархічного клану, а також їхні прислужники-комуністи, нас у перспективі очікує держава, яку можна назвати «банановою республікою», держава, де українець буде рабом і кріпаком»[190]; (4) *толерантність* неможлива до «російських сепаратистів», які «разом із ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ та її численними партійкамисателітами отримали більшість у складі окружних виборчих комісій. Голоси українців рахуватимуть політичні сили, які відверто виступають за ліквідацію української незалежності та є союзниками Партії регіонів!»[191]; (5) *приватна власність* олігархічного характеру опосередковано, за допомогою метафори Межигір'я, прив'язується до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ: «Загальнонаціональну власність українців безкарно грабують кримінально-олігархічні клани. Під загрозою стратегічний ресурс нації – земля, яку олігархи планують привласнити з 1 січня 2013 року»[192]. Свободу ж «влаштує лише повна та безумовна капітуляція усіх ворогів України, конфіскація Межигір'я, перевірка законності приватизації олігархами великих підприємств, повернення виведених в офшори капіталів, перевірка походження багатств усіх чиновників та притягнення їх до відповідальності»[193].

Оцінюючи сукупність запропонованих УДАРом маркерів *Ми*-ідентифікації, варто наголосити, по-перше, що вони найбільше відповідають європейському прочитанню політичних цінностей та є потенційно найменш конфліктогенними; по-друге, відсутність маркування політичної цінності свобода пов'язане, на нашу думку,

---

[190]Олег Тягнибок: «Ми обиратимемо не просто новий парламент, а майбутнє Української Держави» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tyahnybok.info/diyalnist/novyny/033818/

[191]Анатолій Вітів: «Свобода» потопить олігархічний «Титанік» Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/komentari/033128/

[192] Тягнибок О. Відозва Всеукраїнського об'єднання «Свобода» до Дня Незалежності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/komentari/032070/

[193]Анатолій Вітів: «Свобода» потопить олігархічний «Титанік» Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/komentari/033128/

з прагненням уникнути проблеми вибору пріоритетності в системі свобода – рівність, яка і сьогодні залишається проблемою для європейських демократій.

На відміну від дискурсу ВО «Свобода», дискурс УДАРу в емоційному зрізі є безоб'єктним, тобто *Вони* можуть довільно визначатися тими виборцями, які відреагували на *Ми*-ідентифікаційні маркери УДАРу. Так, конкретизуючи політичну цінність права людини, О. Герасим'юк наголошує, що «прожитковий мінімум має давати людині можливість бути людиною, а не жебраком. І про це треба дбати владі, а не вивозити капітал в офшори або витрачати на вибори правлячої партії бюджетні гроші і не видавлювати з людей податки на свої потреби»[194]. Визначаючи маркером розриву з *Ми*-ідентифікаціями категорію «жебрак», у виборця залишається можливість довільної інтерпретації категорій «влада» та «правляча партія», адже вивозили гроші в офшори не тільки в електоральному циклі 2007–2012 рр., а бюджетні кошти витрачалися на передвиборчі кампанії правлячих партій усього періоду незалежності України.

Подібна безоб'єктність характерна й для емоційного розмежування з *Вони* в інтерпретації цінності толерантність. Про те, що це є свідома обрана тактика УДАРу, яка залишає можливість для участі в різнопланових коаліціях після виборів, свідчить й партійна позиція, оприлюднена в нетиповій для М. Матіос манері: «Чи можна до цього часу намагатися ділити націю на «своїх» і «чужих» за мовним, регіональним або політичним принципом?…Ні, ні, ні і ще раз ні! Немає хороших чи поганих націй, країн, народів. Є конкретні погані люди. Або непогані. Чесні або лиходії. Негідники або порядні. Людське в людині не залежить від ідеологій, ні від часу, ні від влади, а тільки від виховання, Бога і совісті. …Поділ за названими вами принципами це дуже велике гальмо для перспективи будь-якої країни, не кажучи вже про Україну»[195]. Тобто *Вони* (Хто?) поділяють громадян України на

[194] Ольга Герасимьюк: «Мне не нужен депутатский иммунитет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kp.ua/daily/081012/359857/print/

[195] Олег Тягнибок: «Вирішення нагальних соціально-економічних проблем «регіонали» підміняють цинічним виборчим популізмом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tyahnybok.info/diyalnist/novyny/033836/

своїх та чужих, а *Ми* (УДАР) цього не робитимемо. Відповідь на питання «Хто *Вони*?» кожен дає для себе індивідуально – це політичні противники (КПУ), політичні конкуренти (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) чи імовірні партнери (ВО «Свобода» та ВО «Батьківщина»).

На парламентських виборах 2014 р. чернівецька громада поряд з відтворенням електоральної підтримки БЮТ ідентифікувала себе з такими парламентськими партіями, як Політична партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ» – 28,59 %, ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» – 21,00 %, Політична партія «Об'єднання САМОПОМІЧ» – 15,65 %. Маркери ідентифікації, що поширювалися Радикальною Партією Олега Ляшка та Опозиційним блоком, не знайшли підтримки у чернівчан, забезпечивши підтримку, відповідно, тільки 4,57 % та 3,90 % голосів виборців. Якщо Політична партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ» та ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» поширювали традиційні для чернівецької громади маркери ідентичності, то Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ», не маючи міського осередку, саме за допомогою нових смислів політичних ідентичностей змогла набрати у Чернівцях на 50 % голосів більше, ніж по Україні, та на третину більше, ніж у Чернівецькій області. Це спонукає більш предметно визначити смислове наповнення партійних ідентичностей цієї політичної партії.

Перші рядки передвиборчої програми Політичної партії «Об'єднання «САМОПОМІЧ» – «Ми, українці, незалежно від нашого етнічного походження, є єдиним національним тілом, маємо живу душу та невмирущий дух» – за тональністю та ідеєю відповідає феномену Буковинської толерантності та гаслу м. Чернівці «Спільними зусиллями». Ментально близькою чернівецькій громаді є й назва одного з розділів передвиборчої програми «Наша сила – в єдності!», зміст якого розкривається через визначення найбільш прийнятної для «САМОПОМОЧІ» моделі відносин між державою та громадянами: «Нашу єдність уособлює українська держава. Сьогодні обов'язок кожного українця боронити незалежність та цілісність своєї держави. А обов'язок держави – захистити кожного з нас», адже сильна держава – це держава, яка

служить своїм громадянам. Інноваційними можна назвати і такі смисли маркерів партійної ідентифікації, як самобутність та самоврядність громади; небайдужість та громадська активність українців; право людини бути собою, захищеною судовою системою; державна політика Національного економічного прагматизму.[196] На нашу думку, більшість смислів маркерів ідентифікації, що поширювалися на парламентських виборах Політичною партією «Об'єднання «САМОПОМІЧ», об'єднані європейською ідеєю індивідуалізму, інтеграція якої в український політичний дискурс дійсно є інновацією, на яку достатньо активно відреагувала чернівецька громада.

Водночас, характер передвиборної кампанії, яку проводило «Об'єднання САМОПОМІЧ» у Чернівцях, не зовсім відповідав європейським зразкам. Насамперед зауважимо, що попри високу зацікавленість ідеями партії, характерну для чернівецької громади, лідери «Об'єднання САМОПОМІЧ» «чомусь дуже неуважні до Чернівців. Можливо, тому що вважають, що тут страшний Яценюк сидить)))». Так, на анонсованій зустрічі зі С. Семенченком журналісти, «які зацікавлені приманкою з'явилися на прес-конференцію, відчули розчарування. Все вийшло, як у дешевих театральних антрепризах, де обіцяють показати зірок, а насправді грають спритні провінційні актори. Семенченка не було».[197] Медійниками це було розцінено як неувага до чернівецької громади. Зауважимо, що створення цією політичною силою чернівецького міського осередку фактично одразу після парламентських виборів 2014 р. мало певну специфіку: (1) це була організаційна реакція на електоральні ідентичності; (2) осередок політичної партії позиціонував себе як «офіс громадського об'єднання «Самопоміч»[198], основним

[196]Передвиборна програма Політичної партії «Об'єднання «САМОПОМІЧ» [2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=185

[197] Прес-конференція партії «Самопоміч» нагадала провінційну антрепризу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://times.cv.ua/2014/09/29/pres-konferentsiya-partiji-samopomich-nahadala-provintsijnu-anterpryzu/

[198]На Буковині відкрився офіс «Самопомочі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molbuk.ua/chernovtsy_news/83611-na-bukovyni-vidkryvsya-ofis-samopomochi.html#sel=2:1,3:94

завданням якого є функції нетипові для політичної партії – «надавати чернівчанам консультації різного роду: від юридичних до цивільних, адже у нас сильний волонтерський рух»[199]; (3) відкриття «офісу громадського об'єднання «САМОПОМІЧ» відбувалося за патронату народного депутату України, заступника голови Комітету Верховної Ради з питань фінансової політики і банківської діяльності О. Лаврика; (4) чернівецький осередок очолила Н. Гусак – на той час невідома для більшості чернівецької громади. Наведена вище специфіка створення міського осередку Політичної партії «Об'єднання «САМОПОМІЧ» вказує на те, що вона не сприятиме перетворенню електоральної ідентичності на партійну в тих чернівчан, які ідентифікували себе з ідеологемами партії поза наявності її організаційних структур.

Отже, аналіз смислового наповнення маркерів ідентифікації, якими були насичені передвиборчі програми політичних партій та виборчих блоків, що підтримувалися чернівецькою громадою на парламентських виборах 2002– 2014 рр., вказують на те, що тільки політичні партії, які ми визначаємо як партії з високим рівнем індоктринації (ВО «Свобода», КПУ) використовували політичні маркери ідентифікації. Інші політичні партії будували свої передвиборчі програми, виходячи з потреб максимального збільшення кількості прихильників на основі маркерів електоральної ідентифікації, тому їхні програми в ідентифікаційному вимірі швидше вказували на проблемні зони того чи іншого періоду.

Наступним проявом партійної самоідентифікації чернівецької громади на парламентських виборах є результати голосування у одномандатному виборчому округу, що розуміються нами як електоральна реакція виборців на регіональних політичних лідерів у їх зв'язку з політичною партією. У 2002–2014 рр. вибори у мажоритарних округах відбувалися тричі – 2002, 2012 та 2014 рр., з яких на двох останніх у чернівецькій громаді перемогу здобував колишній мер Чернівців М. Федорук.

Парламентські вибори 2002 р., незважаючи на те, що вперше відбувалися за змішаною системою, продемонстрували, що черні-

[199]Там само.

вецька громада більшою мірою готова ідентифікеувати себе з політичним лідером, який дистанціюється від політичних партій. Зокрема, по чернівецькому одномандатному виборчому округу № 202 впевнену перемогу здобув В. Король, за якого проголосували 26,35 % чернівчан, другу позицію посіла О. Рознай з 8,43 % голосів підтримки (Див.: Додаток В). В. Король, висунений Блоком «Наша Україна», наголошував на своїй позапартійності, навіть не зважаючи на те, що ця політична сила впевнено перемогла у цьому виборчому окрузі, здобувши 37,92 % голосів виборців. Порівнюючи передвиборчу програму В. Короля та «Нашої України», зауважимо, що у ній мінімально представлені ті маркери іден-тифікації, які були використані політичною силою, що підтримувала кандидата-мажоритарника. Маркери ідентифікації, що поширювалися В. Королем, за формою поєднували інтереси «простої людини» та держави, зокрема, кандидат наголошував, що «вдруге, разом із людьми, які мене підтримують», він висуває свою кандидатуру в народні депутати України, оскільки добре знає «потреби простої людини, працівника і службовця, домо-господарки і студента, керівника і безпритульного»; має певний досвід у розбудові оновленої України, у формуванні державного бюджету, стабілізації економіки та підприємництва; розуміє, що першочерговим завданням держави має бути турбота про добробут людей, їх недоторканність і захист, демократія і порядок; перекона-ний, що основою державності має бути лише Закон, його верхо-венство, забезпечення рівності прав громадян; готовий взяти на се-бе відповідальність за роботу у Верховній Раді, зробити все мож-ливе, аби у країні подолати економічну та духовну кризу, забезпечити достойне життя, не на словах, а на ділі підтверджувати свої принципи і програму дій[200]. Використана модель артикуляції інтересів підтверджує, що в одномандатних округах кандидати, навіть висунені політичними партіями, не розраховували на актуалізацію партійних ідентичностей виборців, тому формували електоральні ідентичності та посилювали ідентифікаційний зв'язок у системі *політик – виборець*. Зокрема, В.

[200] Програма кандидата у народні депутати України КОРОЛЯ ВІКТОРА МИКОЛАЙОВИЧА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

Король «побував в усіх трудових колективах Чернівців, відбулося понад 100 зустрі-чей. І, судячи з реакції людей, вони підтримують напрацювання свого земляка»[201]. Для більш активного поширення маркерів ідентифікації В. Король використав, по-перше, технологію «залучення місцевих авторитетів», які активно позиціонували В. Короля як чесну і порядну людину («Слова у нього не розходяться з ділом. … Тому я і понад 2000 працівників об'єднання голосуватимуть за Віктора Короля», – С. Станкевич, генеральний директор ВАТ «Трембіта»); як політика, що допомагає вирішувати місцеві проблеми, лобіюючи їх на рівні центральної влади («Буковинці знають, що Король – людина діла, а це нині головне. Одне слово, як студенти, так і весь професорсько-викладацький склад академії за нього», – В. Пішак, ректор державної ме-дичної академії); працьовиту людину («його працездатності можна ли-ше позаздрити», – І. Сторожук, головний лікар обласної дитячої лікарні); державницького політика, який розуміє проблеми освіти («Одне слово, саме за реальні справи освітяни міста проголосують за нашого кандидата»)[202].

По-друге, В. Король використав технологію «голос вулиці», який вустами чернівчан озвучував мотиви встановлення ідентичності з даним кандидатом. Зокрема, відповідаючи на запитання, «Чому Ви голосуєте за В. Короля?», чернівчани самостійно визначали маркери, які встановлюють *Ми*-ідентичність: (1) ми підтримуємо тих, хто реальними справами довів щирість своїх намірів (чернівчанин); (2) він не боїться політичних опонентів та не шукає з ними компромісів. Бо він має найсильнішого союзника – мешканців міста Чернівців (пенсіонерка); (3) він цікава і жива людина, яка вільно спілкується з людьми (ветеран міліції); (4) не застосовує брудних виборчих технологій (санітарна інспекція); (5) він потенційний переможець, і вже тому привертає до себе увагу (інженер); (6) у його програмі ви не знайдете пустопорожніх обіцянок (студентка); (7) тому, що за ним у парламенті стоятимуть го-

[201]Гринюк В. Віктор Король: «Переможуть демократи – тоді світ нас підтримає» // Молодий Буковинець. – 2002. – 14–20 березня. – № 31. – С. 6.

[202]Гринюк В. Віктор Король: «Переможуть демократи – тоді світ нас підтримає» // Молодий Буковинець. – 2002. – 14–20 березня. – № 31. – С. 6.

лоси найвпливовішої фракції депутатів, обраних від «Нашої України» (учитель); (8) слід дивитися вперед та обирати тих, за ким майбутнє (лікар); (8) тому що Україна втомилася від мітингових політиків, нам потрібні лідери, які роблять реальні справи, а не багато говорять» (чернівчанин)[203].

Натомість, як засвідчили результати виборів, основний конкурент В. Короля О. Рознай використала іншу модель артикуляції інтересів у межах своєї передвиборчої кампанії. На момент балотування О. Рознай була членом Політичної партії «Яблуко» та керівником прес-служби депутатської фракції «Яблуко» у Верховній Раді України (згодом, очолювала Компанію Приватне підприємство «Комунікаційна агенція «ПРЕС-ОФІС», яка займалася консультуванням кампаній фінансового сектору та ринку медичних послуг, громадських організацій та державних установ; працювала керівником кризових і корпоративних комунікацій компанії «Михайлов та Партнери. Україна»[204]), але для чернівчан – маловідомим політиком. Отже, позиціонуючи себе як представника політичної партії, О. Рознай усю передвиборчу компанію супроводжувала актуалізацією зв'язку між нею та партією, яка висунула її кандидатом в одномандатному виборчому округу. Цей зв'язок чітко фіксується на раціональному рівні, зокрема, у частині інтеграції максимальної кількості передвиборчих положень партійної програми до передвиборчої програми цього кандидата та символічному, адже весь процес агітації супроводжувався використанням партійної символіки. Однак партія «Яблуко», навпаки, актуалізувала в чернівецькій громаді особистісні характеристики О. Рознай як політика, підкреслюючи очевидне закликами «Го-лосуйте за єдину жінку на одномандатному виборчому окрузі № 202»[205] та вітаннями чернівчанок зі святом 8 березня[206]. Техно-

[203]Кузима В. «Нам не потрібні традиційні обіцянки …» // Чернівці. – 2002. – 22 березня. - № 12 . – С. 15.

[204]Оксана Рознай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.advertisingschool.com.ua/lectors/oksana-roznaj

[205]Весна. У політиків виросли крила // Чернівці. – 2002. – 1 березня. – № 9. – С. 4.

[206]Милі наші матусі та бабусі! // Чернівці. – 2002. – 8 березня. – № 10. – С. 1.

логічно вивірена модель формування електоральних ідентичностей, використана О. Рознай, могла мати й більший успіх, в разі активнішого використання місцевих ЗМІ, які «практично не були залучені для підтримки виборчої кампанії»[207], та виходу за межі молоді як електоральної групи, на яку була зорієнтована кандидат (свідченням цього є активне використання графіті під час агітації та нехтування традиційними для старшого покоління каналами комунікації).

Дві інші виборчі кампанії до Верховної Ради України – 2012 та 2014 рр., які передбачали голосування в одномандатних округах, були безпосередньо пов'язані з ім'ям колишнього чернівецького мера М. Федорука. Варто наголосити, що тоді, коли Микола Трохимович перебував на посаді мера, він позиціонував себе як позапартійний у політичному сенсі, наголошуючи на ідентифікації з чернівчанами шляхом використання метафоричного образу «партія чернівчан» – улюбленим висловом політика були слова «моя партія – це партія чернівчан»[208].

Позиціонуючи себе як самостійного політичного гравця, М. Федорук спростовував чутки про свою належність до тієї чи іншої політичної сили, хоча з боку БЮТ та Партії Патріотичних сил лунали заяви про їхню підтримку цієї кандидатури. У чернівецьких медіа поширення набула думка, що мерська «партія чернівчан» стала результатом політичної зневіри та розчарування, які панували у чернівецькій громаді у 1998–2004 рр. Однак зміст «помаранчевої революції» змусив М. Федорука визначитися з власною партійною ідентичністю та задекларувати її у публічному просторі[209]. Наполягала на цьому й місцева еліта, яка у 2006 р. зробила спробу перехоплення у М. Федорука вдалого метафоричного

[207]Бабинська Н. Чернівецька преса у виборчих кампаніях 1998 та 2002 рр. / Н. Бабинська, І. Буркут // Буковинський журнал. – 2004. – № 3–4. – С. 28–45.

[208]Медіа-битви титанів містечкового розливу, або За кандидата в мери замовте слово! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/-articles/mediabytvy_tytaniv_mistechkovogo_rozlyvu_abo_za_kandydata_v_mery_-zamovte_slovo_103404.html?print

[209]Кобевко П. Дві сторони мерської печатки. – Час [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/06_11/7.html

образу «партія чернівчан» з метою його використання у політичному просторі. 20 лютого 2006 р. за підтримки керівника громадської приймальні Президента України В. Ющенка В. Чинуша була ухвалена Резолюція зборів громадськості міста Чернівці «Про створення громадянського руху «Партія Чернівчан», у якій місцева чернівецька влада в особі М. Федорука ототожнювалася з режимом Л. Кучми: «Ми кажемо: чернівецька влада повинна відповісти за свої дії. Настає день виборів, коли кожен чернівчанин може винести свій вирок тим місцевим можновладцям, які дбають лише про свої власні корисливі інтереси. Сказавши «Ні!» старій владі, ми маємо обов'язок віддати свій голос за людей, які відповідатимуть перед чернівчанами за виконання своїх обіцянок, професійно працюватимуть для блага міста та з турботою піклуватимуться про всіх городян»[210]. У резолюції було використано базовий посил М. Федорука про те, що «Партія Чернівчан» не є політичною силою, «її метою є обрання відповідальної, чесної, достойної місцевої влади та здійснення громадського контролю за її діяльністю». Зважаючи на те, що всі мешканці Чернівців позиціонували себе в резолюції як «активісти «Партії Чернівчан», отже, всі вони беруть на себе зобов'язання говорити правду про місцеві політичні сили та місцевих політиків; аналізувати обіцянки, які дають у своїх передвиборчих програмах партії та політики; допомогти громаді знайти істину серед розмаїття обіцянок та спокус; відстояти інтереси Чернівців та їх жителів; вивести Чернівці зі стану глибокої провінційності, куди загнала столицю Буковини попередня «містечкова» влада!»[211]. Коментуючи резолюцію, В. Чинуш посилався на те, що М. Федорук під час «помаранчевої революції» підтримав В. Януковича, тоді як чернівецька громада чітко ідентифікувала себе з ідеями Майдану, отже «з Партією Чернівчан йому було не по дорозі» – «Тепер Федорук схаменувся, але вже пізно»[212]. В політичній

[210]Партію чернівчан створили без Федорука [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/08_06/2.html

[211]Там само.

[212]Партію чернівчан створили без Федорука [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/08_06/2.html

реальності цей документ тільки актуалізував у М. Федорука необхідність партійної ідентифікації, адже тренд аполітичності після «помаранчевої революції» став меншою мірою підтримуватися чернівецькою громадою. Свідчення цього є й той факт, що далі Резолюції зборів громадськості міста Чернівці «Про створення громадянського руху «Партія Чернівчан», у якій ця партія позиціонувалася як неполітична організація, справа не пішла.

Того ж – 2006 р. ім'я М. Федорука стало асоціюватися з ВО «Батьківщина» та регіональним лідером партії П. Гасюком. Згодом, формуючи дистанцію з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, М. Федорук позиціонує свою причетність до партії «Єдність», створюючи таким чином ілюзію належності до політичної партії. Тільки 2011 р. М. Федорук – жертва схеми, розробленої ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ щодо його усунення з мерського крісла та розіграної у міській раді за безпосередньої участі, здавалося б, відданих меру людей (31 травня 2011 р. 42 депутати Чернівецької міськради достроково припинили повноваження міського голови, якого на місцевих виборах підтримали 63 % чернівчан), усвідомив, що політична дієздатність неминуче потребує партійної ідентифікації з реальним, а не уявним (чи то «Партія чернівчан», чи то партія «Єдність») політичним гравцем. Тому, отримавши пропозицію від Політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», М. Федорук, залишаючись позапартійним, погодився на висунення своєї кандидатури в одномандатному виборчому округу № 201 у м. Чернівці. Мотивацією партійної самоідентифікації М. Федорука стало і відтермінування виборів міського голови Чернівців: «Ще рік тому ви не хотіли співпрацювати з якимись партіями й не планували балотуватись в депутати. Як стали кандидатом від «Об'єднаної опозиції»? Так, тоді я думав, що мерські вибори таки будуть. Їх не призначили, тому Арсеній Петрович Яценюк запропонував мені балотуватись від «Батьківщини». Це логічно, враховуючи той результат, який я отримав на мерських виборах і скільки років я тут працюю. Будь-кому іншому важко було б протистояти силам та фінансовим ресурсам, які кинули на

виборчу кампанію в Чернівцях. Вони дуже хотіли показати, що Чернівці за владу»[213].

За результатами голосування в одномандатному виборчому окрузі № 201 на парламентських виборах 2012 р., М. Федорук переміг провладного кандидата від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, секретаря Чернівецької міської ради В. Михайлишина з результатом 52,04 % голосів «за» (Див.: Додаток В). Останній виборов підтримку 33,91 % голосів виборців. У таких результатах голосування поєдналися партійні ідентичності в електоральному вимірі (Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» здобулоо в окрузі перемогу, набравши 39,40 % голосів виборців), ідентичності заперечення («Дуже просто і найголовніша причина того що ми ЧЕРНІВЧАНИ голосували за М. Федорука що він **не** риганал. А друге що ЧЕРНІВЧАНИ **не** барани!!!»; «А Ти сам подумай, як такого господарника як Михайлішин можна відпускати в Київ. Ще стільки всього потрібно зробити в місті»[214]) та ідентичність з політичним лідером (мер, несправедливо і незаконно усунений з посади), характерні для чернівецької громади.

Порівнюючи маркери ідентифікації, зафіксовані у передвиборчих програмах М. Федорука та В. Михайлішина та поширювані серед виборців чернівецької громади, варто наголосити на тому, що чернівчани більшою мірою ідентифікували себе з конкретними політичним завданнями, які стоять перед українським суспільством (Див. Таблицю 2.4).

---

[213] Червоненко В. Микола Федорук: Чернівці помстились Партії регіонів та Папієву [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/8729.html

[214] Коментарі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bukpravda.cv.ua/news/oblast/item/4631-%D0%BC%D0%B8%D1%85%D0%-B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D1%88%D0%B8%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%B2-%D1%84%D0%B5%-D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D0%B7-%D0%BF%-D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%-8E.html#comment-1620

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз маркерів політичної ідентифікації М. Федорука та В. Михайлішина

Маркер ідентифікації	Інтерпретація М. Федорука	Інтерпретація В.Михайлішина
Влада	Підтримую встановлення влади народу над Президентом і депутатами через закони про імпічмент президента Януковича та закон про відкликання народного депутата, якщо останній не виконує своїх зобов'язань	Розподілення влади між центром та регіонами, надання реальних важелів для фінансової незалежності місцевих громад
Політична відповідальність	Вступити до фракції Об'єднаної опозиції «Батьківщина» у Верховній Раді VII скликання та не виходити з неї протягом дії мандату, наданого мені виборцем. Голосувати лише осо-бисто, підтримати закон про кримінальну відповідальність за голосування картками інших депутатів. Особисто проголосувати за закони, спрямовані на виконання Програми Об'єднаної опозиції, зокрема за закон про процедуру імпічменту, за імпічмент Януковича та за закон про відкликання народного депутата. Дбати про свою людську і політичну репутацію, публікувати у ЗМІ регулярно свою декларацію про доходи та видатки.	_

Продовж. табл. 2.4

Економічні відносини	Стимулювання економіки. Прожитковий мінімум і мінімальна заробітна плата будуть доведені до 2400 грн., зарплата бюджетників буде збільшена щонайменше вдвічі. Ми проведемо антикорупційну люстрацію – перевірку відповідності витрат і вартості майна чиновників задекларованим доходам.	Стимулювання національного виробництва товарів та послуг в усіх без винятку галузях економіки. Економічне зростання регіонів – економічне зростання держави – добробут людей
Соціальна політика	Будуть встановлені однакові правила нарахування пенсій для всіх та скасовані спеціальні пенсії. Її розмір буде залежати від трьох чинників: трудового стажу, умов праці та заро-бітку. Ми гарантуємо усім доступність до якісної, сучасної освіти, встановимо законом обсяг медичних послуг, що надаватимуться безкоштовно.	Орієнтації на соціальний захист малозабезпечених верств населення та створення умов для підвищення жит-тєвого рівня працюючих громадян. Запровадження на законодавчому рівні державних гарантій молодим сім'ям. Запровадження чесних соціальних стандартів із врахуванням регіональних особливостей – встановлення соціальної справедливості – однакові можливості – благополуччя нації, а не окремих людей
Державність	Я зроблю все можливе для захисту української мови як основи державності.	Державне сприяння консолідації українського народу заради зміцнення української державності
Геополітичне самопозиціонування	Я бачу Україну повноправним членом Європейської спільноти	Позаблоковий статус України, дотримання європейського вектора розвитку державних інституцій та системи забезпечення прав і свобод громадян.

Продовж. табл. 2.4

		Законодавче забезпечення інтеграції України в європейське співтовариство – перейняття та втілення на побутовому рівні західних цінностей – реальна свобода і забезпечення прав людини – сильна позиція, ефективна міжнародна співпраця
Популізм	Ми повернемо народу розкрадене. Проведемо ревізію результатів державних закупівель та приватизації, здійснених нинішньою владою.	_

Джерело: *Складено автором за:* Програма кандидата у народні депутати від ВО «Батьківщина» по одномандатному виборчому округу № 201 [Миколи Федорука, 2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=201; Передвиборна програма кандидата у депутати в одномандатному окрузі №201 Михайлішина Віталія Михайловича [2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=201

Дані Таблиці 2.4 засвідчують, що, на відміну від парламентських виборів 2002 р., які також відбувалися за змішаною системою, кандидати, що висувалися політичними партіями на виборах 2012 р., не дистанціювалися від суб'єктів висування, а навпаки, максимально інтегрували у свої передвиборчі програми такі маркери ідентифікації, які посилювали зв'язок кандидатів з конкретною політичною партією. Зокрема, М. Федорук не уникав інтерпретації типових для БЮТ популістських ідей, а В. Мимхайлішин – не зміг визначитися з питанням, яке особливо хвилювало чернівецьку громаду, насамперед, політичної відповідальності влади.

Переможець парламентських виборів 2012 р. в одномандатному округу чернівецької громади М. Федорук тільки у 2014 р. став членом політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ», від якої на

позачергових парламентських виборах 2014 р. балотувався в одномандатному виборчому окрузі № 201. Пояснюючи виборцям зміну партійних ідентичностей, М. Федорук зазначає, що 2012 р. такої політичної сили, як «НАРОДНИЙ ФРОНТ» не було, а була об'єднана опозиція «Батьківщина», «я був безпартійний, а вони мене підтримували разом з командою Арсенія Яценюка на виборах 2012 року. Зараз, ви знаєте, що «Батьківщина» йде окремо, партія «Фронт змін» була ліквідована, зараз створений «Народний фронт», зміни відбулися, тому Фронт став народним і мені запропонували йти по мажоритарному округу 201 саме з командою Арсенія Яценюка, чим я пишаюся. Все абсолютно логічно»[215]. Примітно, що М. Федорук не відмовився від метафори «партія чернівчан», наголошуючи, що «містом має керувати людина, яка не належить до партії чи призупиняє членство в тій чи іншій партії», проте рівень парламентської діяльності передбачає належність до політичної партії: «командна, тільки командна робота, і прийняти закон, пролобіювати його (лобізм у хорошому розумінні цього слова) важко, там вступає в силу багато інших чинників і без партійної приналежності зробити щось практично неможливо»[216].

Реальними конкурентами в боротьбі за електоральні ідентичності чернівчан в одномандатному виборчому округу № 210 на парламентських виборах 2014 р. були В. Михайлішин, який на відміну від парламентських виборів 2012 р. позиціонував себе як самовисуванець, та висунена ПАРТІЄЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» Н. Якимчук – уродженка Чернівців (на момент виборів проживала в м. Києві), професор кафедри фінансового права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА».

---

[215] Микола Федорук: «Здивуюсь, якщо наступний парламент буде гіршим за той, який є сьогодні» [23.10.2014]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buknews.com.ua/page/mykola-fedoruk-zdyvuyus-iakshcho-nastupnyi-parlament-bude-hirshym-za-toi-iakyi-ie-sohodni.html

[216] Микола Федорук: «Здивуюсь, якщо наступний парламент буде гіршим за той, який є сьогодні» [23.10.2014]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buknews.com.ua/page/mykola-fedoruk-zdyvuyus-iakshcho-nastupnyi-parlament-bude-hirshym-za-toi-iakyi-ie-sohodni.htm

Оцінюючи основні характеристики маркерів ідентифікації, зафіксованих у передвиборчих програмах основних конкурентів в одномандатному виборчому округу № 201, зауважимо, що у М. Федорука[217] та Н. Якимчук[218] за змістом вони повністю відповідали маркерам партійної самоідентифікації політичних партій, які висунули їх в одномандатних округах. Самовисуванець В. Михайлішин у незмінному вигляді використав усі маркери, оприлюднені ним під час парламентських виборів 2012 р., змінивши тільки зміст маркера «геополітичне самопозиціонування», вилучивши тезу про позаблоковий статус України[219].

Особливостями парламентських виборів 2014 р. у чернівецькій громаді стало те, що, по-перше, більшість маркерів електоральної ідентифікації поширювалися за допомогою регіональних телеканалів. Так, за даними Чернівецького представництва Гро-мадянської мережі ОПОРА, більшість кандидатів у 201 окрузі (м. Чернівці) поширювали маркери ідентифікації за допомогою регіональних каналів телебачення. Н. Якимчук, М. Федорук та В. Михайлішин за телеефіри сплатили 328 743 грн. Витрати цих кандидатів на розміщення агітаційних матеріалів у друкованих виданнях поступилися витратам на радіо (62 960 грн. проти 123 967 грн). Переможець виборчих перегонів М. Федорук найбільше витратив коштів саме на рекламу на телебаченні (Див. Рис. 1).[220]

---

[217]Програма кандидата в народні депутати від ПП «Народний Фронт» по одномандатному виборчому округу № 201 Федорука Миколи Трохимовича [2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp030?PT001F01=904#

[218] Передвиборна програма кандидата у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 201 Якимчук Наталії Яківни [2014] [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vnd2012/wp030?PT001F01=904#

[219]Передвиборна програмакандидата у народні депутати України Михайлішина Віталія Михайловича [2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp030?PT001F01=904#

[220] Вірна Н. Буковина: піар міських мажоритарників на ТБ, регіональних – у друкованих ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://imi.org.ua/analytics/46525-bukovina-piar-miskih-majoritarnikiv-na-tb-regionalnih-u-drukovanih-zmi.html

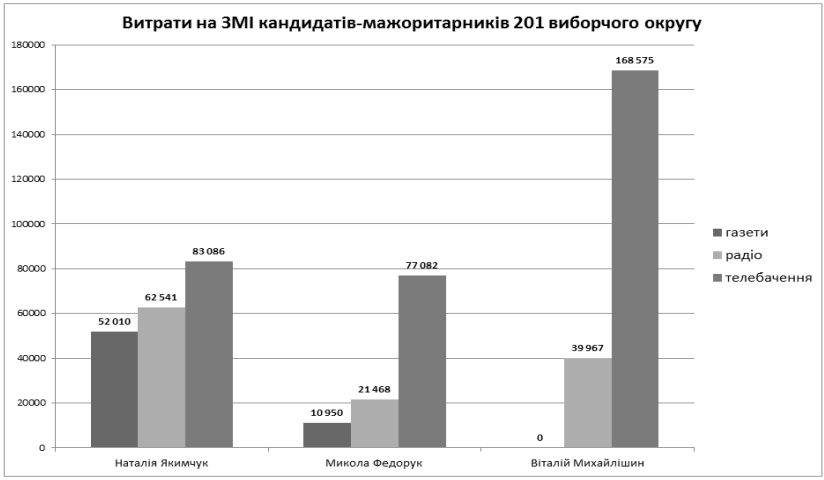

Рис. 1. Витрати кандидатів на рекламу в ЗМІ у мажоритарному виборчому округу № 201

Джерело: *Блог Надії Вірної. Де агітували: телебачення – для обласного центру, газети – для районів [16.11.2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oporacv.org/bloh-nadiji-virnoji-de-ahituvaly-telebachennya-dlya-oblasnoho-tsentru-hazety-dlya-rajoniv/*

Принагідно зазначимо, що на парламентських виборах 2002 р. чернівчани чітко сформулювали своє ставлення до різних механізмів поширення маркерів ідентифікації, надаючи вже тоді перевагу саме політичним ток-шоу. Більшість опитаних чернівчан напередодні парламентських виборів 2002 р. зазначили, що не вірять політичній рекламі (45 %), частково їй вірять (35 %), не звертають на неї уваги (11 %), і тільки 9 % – довіряють інформації, що поширюється засобами традиційної політичної реклами. Проте, якщо до політичних ток-шоу і не було визначено рівня довіри, то постать М. Вересня та політичні ток-шоу як політичні ігри, які «цікаво дивитися», були визначені чернівчанами як канали отримання інформації про політиків та політичні партії.[221]

[221]Чи довіряєте ви політичній рекламі? // Молодий буковинець. – 2002. – 21–27 березня. - № 34. – С. 2.

По-друге, результати голосування засвідчили, що для формування електоральних ідентичностей в умовах конкретних виборів, на яких основні конкуруючі політичні партії є новими, визначальним чинником для формування позитивних електоральних ідентичностей в одномандатних округах є характер зв'язку в системі кандидат – партія – громада, який асоціюється з кандидатом. Саме цим пояснюється те, що ідентифікаційний зв'язок з П. Порошенком, продемонстрований чернівецькою громадою на президентських виборах 2014, не був збережений на парламентських виборах ані на рівні багатомандатного, ані на рівні одномандатного округу, в яких у чернівецькій громаді перемогла партія «НАРОДНИЙ ФРОНТ». М. Федорук зміг актуалізувати для чернівецької громади свою присутність в усіх складових системи кандидат – партія – громада, тоді як Н. Якимчук зробила це тільки для елементів «кандидат» та «партія»: «Якщо довірилися президенту, довіртесь і його команді. … Ми знаємо, що робити. Ми напрацювали ці зміни, є великий пакет законопроектів. Якщо проведемо усі ці реформи, за шість років зможемо повноцінно увійти в Європейський Союз з гордо піднятою головою»[222], а її чернівецьке походження за відсутності відомого в громаді політичного ім'я не могло забезпечити ідентифікаційного зв'язку в системі кандидат – партія – громада.

По-третє, конкуренція М. Федорука та Н. Якимчук не оці-нювалася крізь призму проблеми конкуренції ідентичностей як чернівецькою громадою, так і самими кандидатами. Під час передвиборчої кампанії Н. Якимчук на своєму персональному сайті зауважила, що вона конкурує «за перемогу з однією людиною, яка раніше вже була при владі довгі роки. Звичайно Ви знаєте її, знаєте як сильні, так і слабкі її сторони, а також можете споглядати та оцінювати результати праці»[223], маючи на увазі М. Федорука, висунутого Політичною партією «НАРОДНИЙ ФРОНТ». Проте по

[222] Якщо довірилися президенту, довіртесь його команді, – Якимчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://promin.cv.ua/news/2014/10/10/6997

[223] Відповіді на головні запитання надає Наталія Якимчук. – Персональний сайт Якимчук Наталії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yakymchuk.org/vidpovidi.html

завершенні виборів, висловлюючи вдячність чернівчанам, які віддали свої голоси за неї, фактично вказала на змістовну подібність маркерів ідентифікації ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» та Політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ»: «Дорогі чернівчани! Вітаю Вас з виборами, які світ назвав блискучою перемогою демократії. Більшість українців проголосували за мир та реформи, підтримали рух до Європи. Партія Президента та Народний Фронт, які послідовно підтримували Мирний план Петра Порошенка, стали переможцями виборчої кампанії».[224]

Надзвичайно важливим аспектом партійної ідентифікації є особливості комунікативної взаємодії між політичними партіями, у якій відображено ставлення до інших партій (партнери, конкуренти, вороги). Однак вивчення цього аспекту партійних ідентичностей було ускладнено тим, що за весь досліджуваний період класичних дебатів між конкуруючими політичними партіями чи кандидатами не відбувалося.

На тлі процесів децентралізації влади, які розгорнулися в Україні після Революції Гідності, актуальним буде звернення до аналізу центр-периферійного самопозиціонування політичних партій та кандидатів як чинника формування політичних ідентичностей чернівецької громади на парламентських виборах 2002–2014 рр. Незважаючи на те, що категорія «регіон» увійшла в дискурсивне поле політичної еліти України, про що свідчить не лише поява субпонять *регіональне самоврядування, регіональна влада, регіональні владні структури, регіональні інтереси, представництво регіонів*, а й активну участь вищих державних осіб у публічному обговоренні проблем регіонального розвитку, політичні партії як суб'єкти виборчого процесу до парламентських виборів 2014 р. не вдавалися до концептуалізації нової регіональної політики, орієнтованої на раціоналізацію відносин «центр – регіони» і максимальне сприяння освоєнню та використанню власного економічного потенціалу кожного з регіонів.

[224]Наталія Якимчук подякувала чернівчанам за довіру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cv.strichka.com/item/16042836

Особливостями чернівецької регіональної політики є те, що найбільш сприятливими чинниками розвитку міста й області є єдність їх історичного минулого з ядром європейської цивілізації завдяки тривалому перебуванню території в різний історичний час у складі Австро-Угорщини, Польщі, Румунії та інших держав Європи; історичні традиції толерантності, що притаманні населенню області, створюють сприятливі можливості для її ділової і культурної співпраці з країнами Європи; вигідне геополітичне і геоекономічне положення області, її наближеність до Європи і Балкан, прикордонне розташування з Молдовою і Румунією, як країною ЄС; високий транспортний потенціал області, пов'язаний з тим, що область знаходитися на перетині існуючих і пер-спек-тивних транспортних потоків по меридіанному і широтному напрямах[225].

На тлі того, що регіональні еліти не тільки не допускалися до формування дієвого механізму представництва інтересів регіонів у центрі, а й до публічного обговорення цієї проблеми, важливо визначити наскільки виразно та з якою інтенсивністю проблема центр-периферійних відносин визначалася у передвиборчих програмах тих політичних партій та мажоритарних кандидатів, які були підтримані чернівецькою громадою на парламентських виборах упродовж 2002–2014 рр.

Щодо політичних партій як суб'єктів виборчого процесу, то звернення до інтерпретації проблеми відносин центру та регіонів як маркера ідентифікації, що фіксується у передвиборчій програмі політичної партії чи блоку у період 2002–2014 рр., було характерне для обмеженої кількості партій. Зокрема, серед тих партій, яких чернівецька громада підтримала на парламентських виборах 2002 р., цей маркер використала СДПУ (о) для самопозиціонування себе як загальнонаціональної партії «усіх верств населення з усіх регіонів»[226]. Блок «За Єдину Україну!», до складу якого на

[225]Дятлов В. Проблеми реалізації регіональної політики в Чернівецькій області / В. Дятлов // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – 2008. – № 2. – С. 9–11.

[226]З людьми і для людей. Передвиборна програма Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) [2002] Електронний ресурс. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

цих парламентських виборах входила ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, інтегрував до своєї передвиборчої програми проблему регіонального розвитку України під назвою «Україна регіонів»[227], причому регіони – «це, перш за все, люди, а не формальна географічна або адміністративна одиниця! І курс блоку – на єднання людей в єдину спільноту, єдину соборну державу». В інтерпретації блоку сильні регіони України відкриють нові перспективи для Української держави: «Блок «За Єдину Україну!» – за політику регіонального єднання країни. Ми відстоюємо інтереси кожного регіону, водночас виступаючи проти регіонального егоїзму». Основним інституціональним інструментом нової регіональної політики вбачалося створення Палати Регіонів – другої палати Верховної Ради України, яка забезпечить гармонізацію інтересів центру та регіонів; нову систему міжбюджетних відносин (не менш 40 % податків повинно залишатись у регіоні); подолання нерівності стандартів культурного, соціального та комунального розвитку центру і регіонів; розвиток муніципальних і регіональних форм демократії та самоврядування. На нашу думку, ці ідеї не змогли підсилити ідентифікаційний зв'язок чернівецької громади з Блоком «За Єдину Україну!» насамперед тому, що Чернівецька область та м. Чернівці в дискурсі політичної еліти позиціонувалися як дотаційний регіон, який за пропонованою моделлю відносин системи центр – периферія не зможе функціонувати за принципом самозабезпечення.

Парламентські вибори 2006 р. та 2007 р. актуалізували проблему відносин центр – регіони дещо під іншим кутом зору, в контексті проблеми місцевого самоврядування. Зокрема, СПУ позиціонувала себе як політична сила, яка здатна забезпечити органи місцевого самоврядування «реальним власним бюджетом, майном та повноваженнями для кадрових призначень»[228]; ПАРТІЯ

---

[227] Передвиборна програма блоку «За Єдину Україну!». СХВАЛЕНО міжпартійним з'їздом виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!» [2002] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

[228] Передвиборна программа Соціалістичної партії України до виборів у Верховну Раду 2006 року «Збудуємо Європу в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

РЕГІОНІВ вважала, що в Україні слід «відновити повноцінне регіональне самоврядування. Провести адміністративно-територіальну реформу на основі принципу федеративного устрою»[229].

На парламентських виборах 2012 р. Всеукраїнське об'єднання «Свобода» також звернулася до категорії місцевого самоврядування як основної в інтерпретації відносин центр – регіони. Однак, на відміну маркерів ідентифікації, що поширювалися на попередніх виборах СПУ та ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, маркери Все-українського об'єднання «Свобода» подавалися в контексті проблеми очищення влади, пропонуючи «забезпечити територіальним громадам право відкликати депутатів рад усіх рівнів, суддів місцевих судів та право висловити недовіру голові виконавчого комітету, землевпорядникові й керівникові відділу внутрішніх справ шляхом рефе-рендуму. Ліквідувати обласні та районні державні адміністрації, передати їхні повноваження виконкомам місцевих рад»[230]. Місцеве самоврядування як контекст регіонального розвитку було використане для маркування політичних позицій і ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. Варто зауважити, що на виборах 2012 р. ідея «федеративних принципів» регіональної політики, декларована партією на парламентських виборах 2006 р., була вилучена з передвиборчої програми 2012 р., а й отже, набула більш поміркованих форм: «Держава процвітатиме, якщо будуть потужними її регіони. З метою подальшого розвитку місцевого самоврядування: будуть розширені повноваження органів місцевого самоврядування; 60 % зведеного державного бюджету – місцевим радам»[231]. Однак орієнтація, насамперед, на перерозподіл фінансових ресурсів між центром та регіонами набула більш виразного

[229]Передвиборна програма Партії регіоні. Добробут – народу! Владу – регіонам! [2006] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

[230]Передвиборна програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода». Своя влада – Своя власність – Своя гідністьна СВОїй, БОгом ДАній землі [2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP502?pt001f01=900&pf7171=71

[231]ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА Партії регіонів. ВІД СТАБІЛЬНОСТІ – ДО ДОБРОБУТУ 2012–2017 [2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP502?pt001f01=900&pf7171=50

вигляду. В інтерпретації УДАРу, забезпечення виділення достатніх коштів з місцевих бюджетів для діяльності органів самоорганізації населення наблизить владу до людей, джерелом цих коштів партія вбачала залишення «100 % податку на доходи фізичних осіб, податку на землю та податку на нерухомість у громадах. Гарантувати, що перерозподіл надходжень від решти податків забезпечить фінансування потреб громади»[232].

Система відносин центр – регіони, яка на парламентських виборах 2014 р. більшістю політичних партій була вкладена в парадигму децентралізації, безпосередньо обговорювалася і у чернівецькій громаді, переважно за участі членів політичної партії «Об'єднання «САМОПОМІЧ». Зокрема, одинадцятий номер у списку політичної партії «Об'єднання «САМОПОМІЧ» О. Сотник під час зустрічі з чернівчанами відзначила, що майбутнє України за децентралізацією, але її успіх повністю залежить від наявності в регіонах «дієвих місцевих управлінців»[233]. Під час дискусії було досягнуто спільної позиції в тому, що сформована вертикаль влади з сильним центром в Україні себе не виправдала. Чернівчани позитивно відреагували на тезу про те, що в «період військового конфлікту централізація є виправданою. Але пройде час і через кілька місяців ми усі прийдемо до того, що потрібно зміцнювати владу на місцях» – саме це є основним завданням громад.

Більш конкретно проблеми регіонального розвитку та бажана модель відносин між центром та регіонами була представлена у передвиборних програмах кандидатів в одномандатних округах. Позиціонуючи себе патріотом Буковини, В. Король на парла-ментських виборах 2002 р. виступав за підтримку всіх форм місцевого самоврядування, надання регіону повної самостійності у вирішенні

[232]Передвиборна програмаПолітичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» «Від успіху людини – до успіху країни»[2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP502?pt001f01=900&pf7171=55

[233] «Майбутнє за децентралізацією» – представники об'єднання «Самопоміч» у Чернівцях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molbuk.ua/chernovtsy_news/80354-maybutnye-za-decentralizaciyeyu-predstavnyky-obyednannya-samopomich-u-chernivcyakh.html

всіх соціально-економічних питань, залишення на місцевому рівні більшої частини податкових коштів і використання їх на першочергові потреби регіону, актуалізуючи таким чином необхідність зміни існуючої системи відносин між центром та регіонами України. У контексті вирішення проблеми децентралізації системи державного управління В. Король розумів і подолання основних економічних проблем Чернівців – безробіття та необхідність створення нових робочих місць шляхом структурної реанімації або ж перепрофілювання недіючих у повному обсязі підприємств м. Чернівці; прискореного розвитку малих та середніх підприємств недержавної форми власності; розширення приватної сфери побутових послуг; створення умов для корінного перелому у розвитку місцевого туризму («проведення реконструкції м. Чернівці, відновити та підняти на європейський рівень його історичну частину»), а також професійних та масових видів спорту на Буковині[234].

На парламентських виборах 2002 р. основні конкуренти М. Федорук та В. Михайлішин абсолютно по-різному маркували ті проблеми розвитку Чернівців, які розв'язуватимуть у разі перемоги. Насамперед зауважимо, що жоден з них не пов'язував можливість розв'язання регіональних проблем через зміну системи відносин між центром та регіонами. Так, В. Михайлішин, який справедливо вказував на те, що чернівчани потребують нових ефективних механізмів регулювання соціально-економічного та екологічного розвитку міста з наданням додаткових повноважень органам місцевого самоврядування щодо формування і використання доходів; можливостей розвитку всіх секторів економіки міста з урахуванням рівня їх інвестиційної привабливості; інвестиційної політики через залучення коштів для створення високоефективного, екологічно чистого промислового виробництва; інтеграції в європейські, транснаціональні економічні структури, які, враховуючи унікальне географічне розташування міста, дадуть

[234]Програма кандидата у народні депутати України КОРОЛЯ ВІКТОРА МИКОЛАЙОВИЧА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

новий поштовх туристичному розвитку Чернівців; розвитку рекреаційно-оздоровчих комплексів як на території Чернівців, так і в приміській зоні, не наголошував, що всього цього можна досягти тільки тоді, коли буде змінена система та характер відносин у системі центр – регіони[235]. М. Федорук, який більшою мірою конкретизував свої завдання у Верховній Раді України як представник інтересів чернівецької громади, зокрема, щодо (1) утвердження в місті місцевого самоврядування й виступу з законодавчою ініціативою про проведення в Чернівцях виборів міського голови та перевиборів міської ради: «Містом повинні керуватися авторитетні городяни, а не «авторитети» і «смотрящі»; (2) покращення якості і зменшення собівартості питної води у м. Чернівці за рахунок будівництва Прутського водозабору; (3) щорічного виділення державних коштів на реставрацію та підтримання в належному стані об'єкта світової спадщини ЮНЕСКО – головного корпусу Чернівецького національного університету, подібно до В. Михайлішина не ставив перед собою завдання змінити принципи функціонування системи центр – регіони[236].

Дискурс М. Федорука наповнюється цією проблемою на парламентських виборах 2014 р. («Головними пріоритетами реформ у державно-правовій сфері вважаю наближення України до європейських стандартів урядування, децентралізацію та розвиток місцевого самоврядування»), однак інтереси жителів Чернівців зводяться політиком до необхідності «покращення якості і зменшення собівартості питної води у м. Чернівці за рахунок будівництва Прутського водозабору» та «створення належних умов для навчання та проживання студентів» шляхом «сприяння завершенню будівництва корпусу фізичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича» (зауважимо, що назва університету

---

[235] Передвиборна програма кандидата у депутати в одномандатному окрузі № 201 Михайлішина Віталія Михайловича [2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=201

[236] Програма кандидата у народні депутати від ВО «Батьківщина» по одномандатному виборчому округу № 201 [Миколи Федорука, 2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=201

написана неправильно – в офіційній назві «імені Юрія Федьковича» пишеться повністю)[237]. В. Михайлішин регіональну частину програми, порівняно з парламентськими виборами 2012 р., не змінив.

Щодо системи відносин центр – регіони в інтерпретації Н. Якимчук, то, знову ж таки, ті конкретні завдання, які справедливо визначалися кандидатом як першочергові для вирішення, – збільшення фінансування для покращення житлово-комунального господарства міста; сприяння модернізації системи опалення, водопостачання та приведення рівня надання послуг у цій сфері її до європейських стандартів; прозорість у діяльності комунальних підприємств; залучення коштів на приведення до належного стану дорожнього покриття та пішохідних доріжок не тільки у центральній частині міста, але і у житлових масивах; подолання корупції в земельних та архітектурних питаннях міста, забезпечення справедливого та чесного розподілу земельних ділянок; забезпечення прозорості дозвільної системи, надання якісних адміністративних послуг; сприяння впровадженню нових сучасних систем водопостачання та очисних споруд для мешканців міста; відродження Чернівців як привабливого туристичного міста з багатою культурною спадщиною, багатонаціональними традиціями; будівництво та розвиток інфраструктури муніципального спортивного комплексу; впорядкування транспортних розв'язок міста, системи обліку перевезень та запровадження електронних проїзних квитків для мешканців міста[238]) – мали бути вкладені в конкретну модель децентралізації влади, яка активно обговорювалася українським суспільством завдяки президентським ініціативам.

Варто наголосити, що на жодних парламентських виборах, які відбувалися упродовж 2002–2014 рр., жодна політична партія не

[237]Програма кандидата в народні депутати від ПП «Народний Фронт» по одномандатному виборчому округу № 201 Федорука Миколи Трохимовича [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP033?PT001F01=910&pf7331=201

[238] Передвиборна програма кандидата у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 201 Якимчук Наталії Яківни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP033?PT001F01=910&pf7331=201

акцентувала увагу на необхідності більш активного використання вже існуючих інструментів регіонального розвитку, зокрема, створеного за участю Чернівецької області єврорегіону «Верхній Прут». Єврорегіони були предметом дискусії кандидатів в народні депутати в одномандатному виборчому округу (І. Гнатишин, І. Хочь, І. Бибик, В. Довгешко) тільки одного разу – під час передвиборчої кампанії на парламентських виборах 2002 р.[239], коли ця проблема була достатньо новою для чернівецької громади. Згодом вона була вписана в контекст проблеми євроінтеграції, яка мала дати відповідь на питання можливості використання європейського досвіду відносин у системі центр – регіони.

2.2. Ціннісна самоідентифікація чернівецької громади на виборах Президента України

Однією з найважливіших характеристик політичної ідентичності, яка найбільш виразно виявляється в електоральній ситуації, є рівень активності громадян у момент голосування. У першій половині 1990-х рр. доволі високий рівень участі у виборах Президента України пояснюється чинником автоматичного відтворення радянських традицій електоральної участі, яка розумілася населенням та пропагувалася владою як обов'язкова. Порівнюючи активність у голосуванні на президентських виборах 2004 – 2014 рр. (Див.: Додаток Д), максимально наближений рівень активності чернівчан фіксується під час голосування на виборах Президента України у 2004 р., в процесі повторного голосування 21 листопада (72,2 %). Незважаючи на те, що президентські вибори 2014 р. були фактично цивілізаційним вибором України, активність виборців у чернівецькій громаді становила тільки 63,9 %. Проте найнижчою електоральна активність чернівецької гро-мади була на виборах Перезидента 2010 р.

У сучасній політичній науці найбільш поширеними моделями пояснення активності виборців під час виборчої кампанії є, по-перше, модель Р. Вольфінгера та С. Розенстоуна, згідно з якою

[239]Єврорегіони: «за» чи «проти»? // Чернівці. – 2002. – 8 березня. – № 10. – С. 16.

активність участі в голосуванні визначається диспозиціями установок, наявністю відповідних мотивів і психологічними особливостями особистості, її попереднім політичним досвідом, типом політичної культури та комплексом соціально-демографічних характеристик виборця; по-друге, модель І. Повелла та Р. Джекмана, які виходять з того, що (1) голосування визначається іншими детермінантами, ніж решта форм політичної участі, (2) активність у голосуванні більшою мірою залежить від інституційного контексту, характеру політичних інститутів і правил політичної гри, виборчих процедур і нормативів, ніж від психологічних якостей вибор-ця, (3) у різних країнах набір детермінант поведінки виборця на виборах далеко не однаковий: приміром, на відміну від США, де спостерігається прямий і досить сильний зв'язок між рівнем освіти виборця, його статтю, віком і політичними інте-ресами, в Італії та Австрії більшість цих характеристик взагалі не пов'язані з активністю виборця[240]. Таким чином, неможливо пояснити поведінку виборця, ігноруючи політичний контекст: особливості виборчих процедур, особливості структури та умов функціонування всієї системи політичних інститутів суспільства. Однак слід врахувати те, що ця система ще досить тривалий час буде змінюватися від одного електорального циклу до іншого. Причинами таких змін є не тільки перманентна зміна правил виборчого процесу, а й ціннісна еволюція самого виборця. На нашу думку, причинами поширення абсентеїзму саме на президентських виборах 2010 р. є політичні особливості цієї виборчої кампанії, насамперед, фактична відсутність публічного суперництва за владу та загальна кризова політична та соціально-економічна ситуація в Україні. Однак, на думку експертів НІСД, «перебіг виборчої кампанії та самих виборів спростував песимістичні прогнози. Президентські змагання 2010 року виявилися радше рутинною демократичною процедурою, аніж джерелом гострого суспільно-політичного конфлікту, як це сталося наприкінці 2004 р. Причому це є заслугою насамперед українського суспільства, що в

[240] Zuckerman A. S. Dying Political Sciences. An Introduction to Political Analysis / A. S. Zuckerman. – Oxford, 1991. – P. 34–39.

черговий раз успішно склало своєрідний іспит на демократичну зрілість»[241].

На нашу думку, більш низькі показники електоральної активності у чернівецькій громаді саме на президентських виборах 2010 р. пояснюються й особливістю передвиборчого дискурсу, який у більшості кандидатів мав тональність крайнього, войовничого радикалізму. Традиційним мовним конструктом агітації стали вислови: «Я зроблю...», «Я не допущу...», «Я посаджу в тюрму...», «Я розжену Верховну Раду...» тощо. Проте домінантною рисою передвиборчої агітації було намагання переконати суспільство в тому, що є двоє реальних кандидатів, які вийдуть у другий тур – В. Янукович і Ю. Тимошенко, тоді як усі інші позиціонувалися більшістю ЗМІ як антураж, що надає виборам демократичного характеру.

Відомо, що ЗМІ, як найважливіший елемент процесів сучасної політичної комунікації, суттєво впливають на електоральну участь громадян і, зрештою, на політичний розвиток країни. Політичні комунікативні процеси періоду виборів демонструють за допо-могою ЗМІ як зразки діалогу влади з виборцями, так і відверті маніпуляції громадською свідомістю, дезінформацію та дискредитацію політичних опонентів. Зміни у структурі та характері функціонування ЗМІ, що відбуваються в наші дні, безпосередньо впливають на політику. Якщо в період становлення індустріальних суспільств ЗМІ, виконуючи функцію поширення стандартизованих образів, за допомогою яких гуртувалися нації й зазнавала уніфікації система централізованого управління, самі нагадували величезні фабрики, штампуючи ідентичні повідомлення для мільйонів людей[242], то для сучасної епохи є більш характерними зовсім інші тенденції. Президентські вибори 2004 та 2010 рр. стали своєрідним природним соціальним експериментом, під час якого можна було наочно спостерігати процес впливу ЗМІ на зміну електоральних установок і переваг українських виборців.

---

[241] Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва [Текст]. – К. : НІСД, 2010. – С. 7.

[242] Тоффлер Э. Третья волна / Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2010. – С. 35 – 48.

Сучасні ЗМІ, як правило, користуються послідовним і фрагментарним способами інформаційного впливу. Перший спосіб частіше використовують друковані ЗМІ, послідовно і різнобічно висвітлюючи в статтях та інших публікаціях ту чи іншу політичну проблему. Другий спосіб поширений в основному на телебаченні і має ряд особливостей, які створюють для реципієнтів інформації певні труднощі в пізнанні суті тієї чи іншої події або процесу[243]. Саме цей спосіб подачі інформації дає комунікаторам додаткові можливості маніпулювати аудиторією, акцентуючи її увагу на одних сторонах події та замовчуючи інші.

Чернівецькі ЗМІ на президентських виборах 2010 р. вдалися до використання фрагментарного способу інформаційного впливу на виборців. Зокрема, чимала кількість друкованих ЗМІ Чер-нівецької області більше уваги приділяла «рідному» А. Яценюку, розмістивши напередодні виборів його вітання з Новим роком, які більше нагадували агітаційну промову: «Вибори Президента – шанс змінити свою країну і свою долю. У наших руках дієвий інструмент влади – виборчий бюлетень. Бажаю вам розпорядитися ним правильно. Нині всі ми стоїмо на роздоріжжі. Одна дорога веде назад, до продовження розвалу держави. Друга – це шлях уперед, до нового життя, до змін, до модернізації країни. За старе життя як за останню надію тримаються ті, хто не раз побував на самому верху і довів країну до занепаду. Старим політикам потрібна влада, щоб законсервувати існуючий в Україні устрій, за якого добре живеться тільки дуже багатим людям. Устрій, що обе-рігає життя і благополуччя кількох десятків людей, які приватизували в нашій країні все: підприємства, міста, села, політиків, владу і 46 мільйонів українців, які в своїй країні давно не відчувають себе людьми. Нам всім потрібне нове життя. Ми вдосталь наслухалися порожніх обіцянок політиків, які забувають про своїх виборців наступного після виборів дня. Не вірте, коли вам обіцяють високі зарплати й пенсії. У побудованій ними системі вас завжди чекають

[243] Аронсон Э. Эпоха пропаганды: механизмы убеждения, повседневного использования и злоупотреблений / Э. Аронсон, Э.Р. Пратанис / Пер. с англ. – СПб.: Прайм-еврознак, 2002. – 384 с.

мізерні зарплати, жалюгідні подачки до пенсій, що принижують людську гідність. Їм вигідна ваша бідність, адже голодними людьми легше маніпулювати. […] Хай нас Бог береже, і все у нас буде добре. Нехай у кожній вашій родині, у кожному домі буде щастя, мир і злагода! З Новим роком та Різдвом Христовим!»[244].

Напередодні першого туру голосування лідер БЮТ у Чернівецькій області П. Гасюк, знову ж таки, посилаючись на ЗМІ, спробував актуалізувати та використати інформацію про те, що між В. Ющенком та В. Януковичем укладено угоду про спільні дії у виборчому процесі. Копії цих документів в агентстві УНІАН продемонстрував журналістам колишній заступник керівника головної служби з внутрішньополітичних питань та регіонального розвитку Секретаріату Президента України Я. Козачок. Відповідно до цього документа, сторони зобов'язуються уникати взаємної критики та використати усі можливості для підтримки В. Януковича у другому турі. Також сторони забезпечують висування на посаду Прем'єр-міністра України В. Ющенка із подальшим позитивним голосуванням парламентської більшості за його кандидатуру[245]. На переконання П. Гасюка, в існуванні такого документа нема нічого дивного, адже за узгодженими діями команд В. Ющенка та В. Януковича в процесі виборчої кампанії вже давно спостерігає вся країна. На одній з попередніх прес-конференцій лідер буковинських бютівців уже наводив приклади спільних дій, здавалося б, непримиренних опонентів: зокрема, підписання Президентом ініційованого ПР закону про псевдопідвищення соцстандартів, спільні дії щодо розірвання співробітництва України з МВФ та іншими міжнародними фінансовими установами, узгоджена протидія урядовій політиці щодо боротьби з грипом, зокрема, відмова регіоналів долати президентське вето на виділення 1 млрд гривень, а також оскаженіла в один голос критика уряду і водночас повна її відсутність у бік одне одного. На думку лідера Чернівецького осередку БЮТу, напередодні виборів тандем

[244] Яценюк А. Новим курсом у нове життя! / А. Яценюк // Час. – 2010. – Число 1.

[245] Хто Ющенка породив, того Ющенко вбив // Час. – 2010. – Число 7.

Януковича – Ющенка вирішує поточне завдання максимально ускладнити діяльність КМУ з подолання наслідків світової кризи та дестабілізувати соціально-економічну ситуацію в країні перед виборами. Разом з тим, він був переконаний, що які б вказівки не давало керівництво цих партій на місця, ніхто не зможе змусити людей віддавати свої голоси за кандидата, неприйнятного їм за ідеологією[246].

Проаналізовані два приклади фрагментарного інформаційного впливу регіональних ЗМІ на електоральні установки виборців Чернівецької області засвідчують, що попри внутрішню суперечливість самого інформаційного поля, що формується ЗМІ, відбувається індивідуалізоване сприйняття виборцем основних кандидатів на посаду Президента України, забарвленого усвідомленням того, в чиїх інтересах здійснюється вплив ЗМІ. У цілому, вплив ЗМІ на виборців чернівецької громади на пре-зидентських виборах 2010 р. мав кумулятивний та багатоканальний характер, а інформаційна чутливість електорату підвищувалася з наближенням дати виборів.

Для формування комплексного бачення політичних ідентичностей чернівецької громади, які виявляються під час виборів Президента України, порівняємо результати голосування на виборах 2004, 2010 та 2014 рр. (Див. Табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Результати голосування у територіальному виборчому окрузі № 204 (м. Чернівці), 2004–2014 рр.

Кандидат	% голосів "ЗА"		
	1 тур	2 тур	Переголосування
Вибори Президента України 2004			
Ющенко В. А.	65,74	72,51	75,12
Янукович В. Ф.	17,75	23,49	21,03
Мороз О. О.	3,81		
Симоненко П. М.	2,90		
Кінах А. К.	1,10		

[246] Данильчук Р. Союз Ющенка-Януковича отримав документальне підтвердження? / Р. Данильчук // Свобода слова. – 2010. – 6 січня.

Продовж. табл. 2.5

Вибори Президента України 2010			
Тимошенко Ю. В.	28,30	63,99	
Яценюк А. П.	21,75	28,08	
Янукович В. Ф.	17,46		
Тігіпко С. Л.	14,70		
Ющенко В. А.	5,21		
Позачергові вибори Президента України 2014			
Порошенко П. О.	61,29		
Тимошенко Ю. В.	13,73		
Ляшко О. В.	8,00		
Гриценко А. С.	4,20		
Тігіпко С. Л.	3,22		

Джерело: *Складено за:* Результати голосування по територіальному виборчому округу № 204. Вибори Президента України 31 жовтня 2004 року. [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Результати голосування по територіальному виборчому округу № 204. Повторне голосування виборів Президента України 21.11.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Результати голосування по територіальному виборчому округу № 204. Повторне голосування виборів Президента України 26.12.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011*;* Результати голосування по територіальному виборчому округу № 204. Вибори Президента України 17 січня 2010 року [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011; Результати голосування по територіальному виборчому округу № 204. Повторне голосування з виборів Президента України 07 лютого 2010 року [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011*;* Результати голосування по територіальному виборчому округу № 204. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001

Аналіз даних Таблиці 2.5 дозволяє зробити висновок, що ціннісна складова політичних ідентичностей чернівецької громади на виборах Перезидента України формувалася навколо національно-демократичної ідеї. Проте чинники саме такого наповнення політичних ідентичностей на всіх трьох президентських виборах мали різну природу та функціональну спрямованість. Зокрема,

актуалізація політичних ідентичностей чернівецької громади під час виборів Президента України 2004 р. відбувалася в умовах масової політичної мобілізації, що мала змагальну природу. Для Чернівців, подібно до інших міст України, які активно ідентифікували себе з ідеями «помаранчевої революції», можна виокремити принаймні три причини ефективної масової політичної мобілізації громадян України на підтримку ідей «помаранчевої революції». Перша має інституційний характер і визначається особливостями дизайну політичної системи України. Зокрема, в умовах, коли Президент держави наділений більшими повноваженнями, ніж будь-який інший інститут політичної системи, електоральні президентські цикли перетворюються для громадян на першочергові, а парламентські вибори стають другорядними. Подібно до інших країн, президентські вибори для українського виборця є потенційно більш сприятливим фоном для висловлювання протесту – від протестного голосування до протестної активності. Розуміючи, що інститут президентства впливовіший за інші у системі політичних відносин, громадяни намагаються шляхом електоральної участі вплинути саме на нього. У цьому контексті слід розуміти і «організаційно-політичну передумову»[247] помаранчевої революції. Фактично, перемога В. Ющенка на президентських виборах 2004 р. була підготовлена перебігом політичного процесу в Україні 2000–2004 рр. Особливої ваги у формуванні ідеологічного, психологічного, політичного ґрунту «помаранчевої революції» набуває створення і діяльність політичної сили «Наша Україна», яка у повний голос заявила про себе під час парламентських виборів 2002 р. Зважаючи на нерівнозначний характер президентських та парламентських виборів в Україні, основним її завданням, яке з успіхом було розв'язане, стало збереження підтримки з боку громадян до 2004 р.

Друга причина успіху політичної мобілізації громадян – технократична – пов'язана з відсутністю дієвого механізму пред-

[247] Фесенко В. Сила и слабость партийной системы Украины / В. Фесенко // Политическая наука. – 2006. – № 1. Политические партии и партийные системы в современном мире. – С. 240.

ставництва всього спектра суспільних інтересів населення нашої держави, внаслідок чого порушився баланс інтересів між елітою та громадянами, що особливо стало відчутним напередодні президентських виборів 2004 р. Команда В. Ющенка спробувала перетворити ідею національної ідентичності на ідею європейської ідентичності, яка здатна об'єднати Україну та виконати функцію легітимації в процесі переходу влади. До того ж, логіка біполярного змагання на виборах 2004 р. привела до консолідації навколо В. Ющенка різних фрагментів політичної еліти України, спільною особливістю яких стала здатність мобілізувати громадян на використання протестних форм електоральної участі. На думку експертів, перші стихійні протести громадян з приводу невдоволення попередніми результатами голосування кандидат від влади не вважав небезпечними для себе. Однак здатність опозиційної еліти на інституціалізацію протесту (створення інфраструктури наметового містечка, визначення «керівників» Майдану тощо), мобілізацію громадян по всій Україні, трансляцію регіонального протесту до столиці засвідчила, що масовий активний електоральний протест переважить у змаганні з а-ресурсом. Спроби В. Януковича мобілізувати громадян на власну підтримку не були плідними, оскільки контрмобілізація ґрунтувалася переважно на використанні примусу.

Третя причина масової підтримки громадянами «помаранчевої революції» має суб'єктивний характер: вони відчули себе обманутими. Оцінивши масштабність фальсифікацій, усвідомівши, що без відповідних власних зусиль не сформуються та не вкоріняться демократичні інститути публічної влади, не виникне правопорядок, не будуть отримані можливості реалізувати у повному обсязі та захищати власні політичні права і свободи, громадяни виступили спільними зусиллями на Майдані.

Суттєвим чинником встановлення ідентифікаційного зв'язку з ідеями Майдану у чернівецькій громаді була діяльність чисельних громадських організацій – «Пора», «За чисту Україну», «Знаю як» тощо, активісти яких проходили тренінги щодо тактики та стратегії ненасильницьких повстань та запуску механізмів громадянської мобілізації під керівництвом зарубіжних експертів.

Наприклад, «Пора» упродовж вересня – листопада 2004 р. активно почала розгортати волонтерську мережу та стала ініціатором потужної інформаційно-просвітницької кампанії з мобілізації виборців. За цей час була сформована мережа з 72 осередків (кущів) кампанії та почали працювати 150 мобільних груп, які пересувалися територією України. Загалом, за період проведення передвиборчої кампанії та під час подій «помаранчевої революції» у різних акціях «Пори» взяли участь понад 30 тисяч громадян, зареєстрованих як члени організації; в рамках інформаційних серій кампанії – «Пора вставати», «Пора думати», «Пора голосувати», «Пора перемагати», «Пора зрозуміти – вони брешуть», «Голосуй, або програєш» – було поширено 37 видів друкованої продукції загальним накладом 40 млн примірників[248].

На президентських виборах 2010 р. чернівецька громада за межами ідентифікаційного шерегу маркерів залишила провладного кандидата В. Януковича, який зайняв третю позицію у рейтингу кандидатів після першого туру виборів, здобувши тільки 17,46 % голосів підтримки. Важливим аспектом першого туру виборів у чернівецькій громаді стали результати отримані А. Яценюком та С. Тігіпком. І якщо результат А. Яценюка як політика регіонально близького був більш-менш очікуваним, то «феномен С. Тігіпка», який отримав третій по Україні та четвертий в місті результат, багато хто сприймав як сенсацію. На нашу думку, такий результати С. Тігіпка вказує на те, що значна частина виборців втомилася від звичних осіб і брендів і перебуває в пошуку «третьої сили», якою виявилося «нове покоління молодих політиків». Водночас, достатньо високий показник С. Тігіпка демонструє суспільний запит на неконфліктне політичне середовище, спокійний, стриманий стиль політичної діяльності. Для Західного регіону України результат С. Тігіпка може бути оцінений як політичний прорив.

Кількість голосів, поданих «за» політика С. Тігіпка, спровокувала гостру полеміку навколо питання перерозподілу голосів аутсайдерів першого туру. У боротьбу за них активно включилися і В. Янукович, готовий підтримати ідеї за зміни в країні всіх

[248] Боровик В.А. Пора перемагати. – Х.: Фоліо, 2006. – С. 8–9.

кандидатів на пост Глави держави, і Ю. Тимошенко, яка закликала кандидатів підтримати її і обіцяла всім, хто віддасть їй свої голоси у другому турі, реалізацію їхніх програм та ідей. Багато в чому Ю.Тимошенко активізувала гасла часів «помаранчевої революції», головним чином пов'язані з актуалізацією дихотомії *демократ – недемократ*, розраховуючи таким чином переконати на свою користь електорат В. Ющенка, О. Тягнибока та А. Гриценка, актуалізуючи у їх свідомості принцип голосування за принципом «меншого зла». Відповідно до традицій перерозподілу голосів у другому турі виборів для України найбільш імовірною була переорієнтація значної частина виборців П. Симоненка, І. Богословської та О. Мороза на ситуативну електоральну підтримку В. Януковича.

Набагато важливішим як для другого туру виборів, так і для поствиборчого політичного процесу в Україні було переструктурування голосів С. Тігіпка і А. Яценюка, які сконцентрували достатньо критичну для фіналістів президентської гонки кількість голосів виборців. С. Тегіпко та А. Яценюк відмовилися від публічної підтримки фаворитів першого туру виборів та заклику своїх прихильників віддати голоси за будь-якого учасника другого туру. І якщо електорат А. Яценюка швидше за електоральними орієнтаціями та ціннісними перевагами був більш прогнозований, то вибір електорату С. Тігіпка був інтригою другого туру. Збірний портрет прихильників політика в цьому плані остаточної відповіді не дає. Перший тур виборів засвідчив, що виборець С. Тігіпка – це переважно виборець Центру, Півдня і Сходу України, що дозволяло прогнозувати його переорієнтацію на кандидата В. Януковича. Водночас, електорат С.Тігіпка об'єднав виборців, які розчарувалися політиками з «обойми», налаштовані на зміни як у політичному процесі, так і в структурі політичної еліти. На цьому тлі образ В. Януковича як консервативного політика поступається більш мобільному іміджу Ю. Тимошенко.

Реакція регіональних осередків ПАРТІЇ РЕГІОНІВ та БЮТ на результати голосування виборців Чернівецької області у першому турі суттєво відрізнялася. Якщо ПАРТІЯ РЕГІОНІВ стримано коментувала результати виборів, не акцентуючи уваги на про-

вокуючі моменти, то лідер БЮТу в Чернівецькій області П. Гасюк, виступаючи на прес-конференції, заявив, що на Буковині БЮТ покращив результат: у 2007 р. Буковина була на 11-му місці за рівнем підтримки, сьогодні – на 9-му. На думку П. Гасюка, підтримка Ю. Тимошенко могла б бути ще вищою, але свою ганебну роль відіграла влада В. Ющенка, зокрема, і у Чернівецькій області: «Непоганий економіст Куліш виявився поганим політиком. … Вже на початку виборчої кампанії обласна влада співпрацювала з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. Низький відсоток тих, хто прийшов на вибори, і високий тих, хто «проти всіх», – це і є результат співпраці влади і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Це їхня робота проти Юлії Тимошенко. Але прості партійці з «Нашої України» ще дадуть об'єктивну оцінку своїм лідерам і змістять їх з керівництва»[249].

Результати першого туру президентських виборів спричинили актуалізацію «проросійського» чинника електоральних процесів. Так, координатор Блоку Національних Сил Буковини В. Бойчук під час проведення прес-конференції «День Соборності України – 20-річчя «живого ланцюга» єднання Сходу і Заходу України» закликав буковинські національні сили об'єднатися в другому турі виборів Президента, аби не допустити перемоги проросійського кандидата. У свою чергу, голова ОО НРУ, член ради БНСБ О. Бурденюк додав, що наразі українці мають покладатися тільки на власні сили. Він, зокрема, наголосив, що все залежить від національної свідомості українців, а хто голосує за В. Януковича, обирає двомовність в Україні[250].

Провід Організації Українських Націоналістів (бандерівців) у своїй заяві, надаючи оцінку результатам першого туру голосування, наголошував, що перший тур президентських виборів в Україні наочно довів, що відсутність політичної консолідації навколо національної ідеї трансформується у загрозу втрати українського обличчя нашої державності. Причинами такого стану речей визначалися розбрат між кандидатами з проукраїнського табору,

[249] Хто Ющенка породив, того Ющенко вбив // Час. – 2010. – Число 7.
[250] Корпан М. «Надія – на Україну» / М. Корпан // Час. – 2010. – Число 4.

відсутність прозорих діалогів всередині політичної еліти, розгубленість і розчарованість виборців тощо: «Перший тур став показовим уроком для тих, хто своєю самовпевненістю, байдужістю і політичною недалекоглядністю сприяв виходу в другий тур проросійського кандидата, людини з кримінальним минулим – Віктора Януковича. На сьогоднішній день цей політичний лідер та його команда і світоглядово, і практично представляють інтереси Кремля. […] Організація Українських Націоналістів закликає всю українську патріотичну спільноту підтримати українські національні цінності, виплекані віковічними змаганнями українського народу за свободу та задекларовані під час Помаранчевої революції. Висловлюючи підтримку курсу на збереження незалежності і соборності України, ми підтримуємо формування ефективної та відповідальної влади, національний протекціонізм в економіці, боротьбу з корупцією, піднесення рівня духовності української нації, відродження української мови та розвиток культури, відстоювання національних інтересів у міжнародній політиці. Ми не повинні втратити здобутків останніх років щодо євроінтеграційних процесів, свободи слова, відновлення національної пам'яті та нашої правдивої історії. Провід ОУН (б) закликає усіх активізувати роботу щодо недопущення до влади антиукраїнського клану Януковича. Маємо відповідально і мобілізовано підійти до фіналу виборчої кампанії та одностайно відстояти вибір на розвиток України!».[251] Але у заяві прямо не йшлося про те, що у другому турі президентських виборів провід ОУН (б) закликає до голосування за Ю. Тимошенко.

Безапеляційна перемога П. Порошенка на президентських виборах зумовлена насамперед його поведінкою і роллю під час протестних подій та євромайданівських акцій, особистими якостями як людини та домовленістю з В. Кличком про розподіл владних функцій. На тлі результату переможця, порівняно невисокий результат виборів Ю. Тимошенко (13,73 %) можна пояснити як тривалим перебуванням в ізоляції, так і втратою відчуття країни, формуванням запиту виборців на «нові обличчя» в політиці. Успіх на

[251] Заява Проводу Організації Українських Націоналістів (бандерівців) [Текст] // Час. – 2010. – Число 5.

виборах О. Ляшка (8,00 % голосів «за») можна оцінити як суспільний запит на радикальні заклики та прості рішення, які пропонувалися кандидатом у формі радикального епа-тажного популізму.

На нашу думку, спільним і найбільш потужним маркером створення ідентифікаційного зв'язку з кандидатом на президентських виборах 2004–2014 рр. був пропонований кандидатами образ майбутнього. Образ майбутнього та окреслення політичної перспективи є необхідною умовою як суспільного, так і особистісного розвитку. Потреба людини в оперуванні тією чи іншою моделлю політичного майбутнього пов'язана з тим, що її свідомість володіє здатністю до випереджального відображення дійсності. Підставою для визнання образу політичного майбутнього як предмета політологічного дослідження є положення про те, що політичному майбутньому завжди передує політичне сьогодення. Політичний час є своєрідною «системою координат» політичного світу, в якому моделювання суспільно-політичної ситуації досить часто здійснюється за рахунок створення образів минулого, сьогодення та майбутнього. Більшість науковців визначають зміст образу майбутнього як динамічну характеристику сучасності, що забезпечує визначеність буття людини і водночас є результатом прояву сенсу життя в його мотиваційно-цільових складових. Образ політичного майбутнього задає загальну спрямованість дій у сфері політики і, відповідно, може бути описаний як система цілей, планів, поведінкових стратегій, спрямованих на їх здійснення. Найбільшої актуальності чітко сформульований образ політичного майбутнього набуває в період виборчого процесу, коли виборець перебуває у пошуках адекватних для нього моделей майбутнього, а політики намагаються найбільш чітко та систематизовано окреслити власне бачення політичного майбутнього держави.

Характеризуючи образ майбутнього у методологічному плані, можна визначити три рівні його аналізу: (1) *функціональний*, коли образ майбутнього являє собою один з факторів системної детермінації, завдяки якому здійснюється самоорганізація політика, насамперед як політична самореалізація та політичне самовизначення; (2) *динамічний*, коли образ майбутнього визначається як результат проективної діяльності політика: функціонуючи в сього-

денні, образ пов'язує минуле і майбутнє; (3) *змістовний*, коли наголошується на необхідності визначення реалістичності, повноти, цілісності, розгортання та деталізації[252].

Передвиборчий дискурс можна охарактеризувати як міні темпоральну модель світу політики, що охоплює події категорії «колись» (попередні події); події категорії «після» (наступні події); зміни подій у часі по відношенню до інших подій»[253]. Звертаючись до категорії образу політичного майбутнього як однієї з найважливіших в електоральному дискурсі, слід враховувати, що він є специфічним сплавом відображення політичної реальності, що сприймається політиком, та попереднього власного політичного досвіду сприйняття політичної сфери та взаємодії з нею. Попередній досвід формує певні очікування, ідеали, еталони, які, поєднуючись з досвідом, створюють образ, що пропагується політиком як найбільш бажане майбутнє. Отже, образ – це лише відображення реальності в свідомості політика, проте не сама реальність. Але після відбиття у свідомості та фіксації в ній у тому чи іншому вигляді, образ сам стає реальністю для політика, що впливає на подальше усвідомлення дійсності.

Незважаючи на символічну персоніфікацію політичного простору напередодні «помаранчевої революції», суть її полягала не у протистоянні В. Ющенка та В. Януковича на президентських виборах 2014 р., а у конфронтації двох протилежних за змістом сценаріїв розвитку Української держави та українського суспільства, адже зміст політичного процесу впродовж усього постсоціалістичного періоду визначався боротьбою авторитарного та демократичного векторів трансформації – двох образів майбутнього. Чернівецька громада, підтримуючи образ демократичного майбутнього України В. Ющенка, загалом здійснювала звичний для пострадянської людини вибір у дихотомічній системі маркерів електоральної ідентифікації.

---

[252] Musolff *A*. The Metaphorisation of European Politics: Movement on the Road to Europe / A. Musolff // Attitudes towards Europe. Language in the Unification Process / Eds. A. Musolff, C. Good, P. Points, R. Wittlinger. – Aldershot: Ashgate, 2001. – P. 186.

[253] Evans V. How We Conceptualise Time: Language, Meaning and Temporal Cognition / V. Evans // Arts and Science. – 2004. – Vol. 33 (2). – P. 25.

На президентських виборах 2010 р. образи майбутнього як маркери встановлення ідентифікаційного зв'язку з кандидатом у Президенти України не вкладалися в дві протилежні за суттю моделі, подібно до виборів 2014 р., оскільки пропоновані кандидатами моделі не будувалися навколо однієї конкретної проблеми розвитку України. Тому пропонуємо проаналізувати й порівняти образ пропонованого політичного майбутнього на виборах 2010 р. за такими критеріями: влада, Президент, парламент, опозиція, партійна система, місцеве самоврядування, демократія, громадянське суспільство. Порівняльний аналіз здійснюватимемо з урахуванням результатів голосування у першому та другому турах президентських виборів 2010 р. Насамперед порівняємо образ політичного майбутнього, сформований у передвиборчих програмах В. Януковича та Ю. Тимошенко, які позиціонувалися як імовірні переможці першого туру голосування (Див. Табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Образ політичного майбутнього в передвиборчих програмах В. Януковича та Ю. Тимошенко

Критерії порівняння	В. Янукович	Ю. Тимошенко
Влада	–	Влада корумпована, бо вона безконтрольна.
Держава	Після рішучого подолання наслідків кризи, спричиненої непрофесіоналізмом помаранчевої влади, буде створено необхідні умови для системного оновлення суспільних відносин, підвищення дієвості державної влади, забезпечення прогресивного розвитку держави, гідного рівня життя її громадян.	–

Продовж. табл. 2.6

Президент	–	–
Парламент	Забезпечу зміцнення засад парламентаризму	Депутати всіх рівнів обиратимуться за відкритими списками та закріплюватимуться за відповідними округами. Люди знатимуть своїх обранців в обличчя.
Опозиція	–	Опозиція призначатиме голову Рахункової палати та керівників контрольних парламентських комітетів, отримає право притягати до кримінальної відповідальності окремих посадових осіб – через суд за матеріалами парламентської слідчої комісії.
Партійна система	–	–
Місцеве самоврядування	Місцеве самоврядування повинно стати надійним та міцним фундаментом народовладдя. Принципово важливе розширення повноважень місцевих рад, максимальне усунення бюрократичного апарату від вирішення питань розвитку територіальних громад. Виступаю за децентралізацію влади, реформування міжбюджетних відносин на користь місцевого самоврядування.	Органи місцевого самоврядування отримають право формувати свої виконавчі органи.

Продовж. табл. 2.6

Демократія	Прагну реального утвердження в Україні європейських стандартів демократії, неухильного забезпечення прав і свобод людини	–
Громадянське суспільство	–	–

Джерело: Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Януковича Віктора Федоровича / Друкується на підставі договору з ЦВК та згідно з наданими нею оригіналами // Голос України. – 2009. – № 241. – 18 груд. – С. 4; Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Тимошенко Юлії Володимирівни / Друкується на підставі договору з ЦВК та згідно з наданими нею оригіналами // Голос України. – 2009. – № 243. – 22 груд. – С. 4.

Аналіз даних Таблиці 2.6 засвідчує, що в образі політичного майбутнього, сформованого програмами В. Януковича та Ю. Тимошенко, по-перше, відсутнє бачення суті і моделі влади, характеристик інституту президентства та функцій Президента України, динаміки партійної системи, перспектив розвитку громадянського суспільства.

По-друге, відсутність чітко сформульованих перспектив розвитку держави як політичного інституту, функціонування парламенту, діяльності опозиції, розвитку місцевого самоврядування в контексті потреби адміністративно-територіального реформування, консолідації демократії – як стратегії політичного розвитку засвічує, що в українському політикумі фактично відбулася відмова від конкуренції в обмін на гарантії збереження статусів і ресурсів конкретних політиків. Водночас, це є свідченням персоналізму політичного режиму в Україні, що провокує відсутність у передвиборчих програмах чітких обрисів майбутнього та практично неминуче спричиняє переформатування системи політичних інститутів і практик як на формальному, так і неформальному рівнях.

По-третє, запропоновані, як ми бачимо, умовні, образи політичного майбутнього не є політичними альтернативами. Відповідно, говорити про те, що українському виборцю пропонувалося

здійснювати електоральний вибір на альтернативній основі, не варто. Обрання В. Януковичем та Ю. Тимошенко саме таких конструкцій передвиборчих програм пояснюється тим, що політика і влада в Україні надто персоніфіковані – голосують не за образ політичного майбутнього, а за конкретного політика.

З першої п'ятірки кандидатів найбільш чітко образ майбутнього був сформований у програмах С. Тігіпка та А. Яценюка, який у чернівецькій громаді отримав другий результат (21,75 %). Проте цей образ майбутнього не мав ознак цілісності щодо визначених нами критеріїв. Зокрема, А. Яценюк окреслив образ майбутньої Української держави, «вільної від панування капіталу над нею. Влада в такій державі не буде ґрунтуватися на страху, зокрема на страху перед бідністю, хворобами, безпорадністю. Нова українська держава має реалізувати принципи соціальної справедливості та високий рівень соціальних гарантій. ... Нова українська держава має реалізувати в країні не тільки права людини, а й головне право – бути Людиною. По-перше, це держава, вільна від нічим не обмеженого свавілля мізерної меншості за рахунок повного безправ'я переважної більшості громадян. По-друге, це держава, в якій люди не бояться, що їхня родина безпосередньо зіткнеться з наркоманією, проституцією, шахрайством, бандитизмом та вбивствами. Такої держави народ не буде боятися»[254]. С. Тігіпко образ політичного майбутнього розкривав через громадянське суспільство: «Я виступаю за активний розвиток інститутів громадянського суспільства. Суспільства, яке неможливе без свободи слова, свободи віросповідання, права на зібрання та об'єднання, поваги до думки інших. Я зроблю все для встановлення суспільного контролю за діями влади через розвинені суспільні інститути та незалежні ЗМІ»[255].

---

[254] Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Яценюка Арсенія Петровича / Передвиборна програма друкується на підставі договору з ЦВК та згідно з наданими нею оригіналами // Голос України. – 2009. – № 245. – 24 груд. – С. 4

[255] Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Тігіпка Сергія Леонідовича / Друкується на підставі договору з ЦВК та згідно з наданими нею оригіналами // Голос України. – 2009. – № 238. – 15 груд. – С. 4

На нашу думку, створення образів політичного майбутнього під час електорального дискурсу має базуватися на принципах відкритості та альтернативності майбутнього. Відкритість означає принципову невизначеність майбутнього і, в той же час, його залежність від дій конкретного політичного актора в сьогоденні. Конкретика передвиборчої програми вимагає відмовитися від утопічних спроб передбачити точну картину майбутнього, замінюючи їх описом контурів можливих траєкторій розвитку, виявляючи в них особливі «точки», чутливі до різних впливів. Питання «що станеться після того, як я стану Президентом?» має замінитися питанням про найбільш реалістичні наслідки здійснення тієї чи іншої альтернативи для політичної системи з акцентом на ризиках та можливостях, які відкриє перед суспільством та громадянами пропагована альтернатива. Такий підхід до формулювання контурів політичного майбутнього в електоральній ситуації забезпечить публічну конкуренцію бачення магістральних шляхів політичного розвитку.

Ті ж елементи образу політичного майбутнього, які використані у передвиборчих програмах першої п'ятірки за результатами голосування у першому турі президентських виборів 2010 р., ідеологічно не відрізняються між собою. Отже, це засвідчує, по-перше, відсутність чіткої стратегії внутрішньополітичного розвитку України та конкретного плану стабілізації політичної системи, який можна використати в разі перемоги; по-друге, загострення кризи політичних ідентичностей не тільки на рівні громадян України, але й серед політичної еліти. Оцінюючи політичний процес у сучасній Україні, варто не забувати про те, що на незавершеність політичних трансформацій суттєво впливає оновлене розуміння політичного процесу та його принципів, сформованих під впливом глобалізації.

Метод систематизації змістовних характеристик уявлень про політичне майбутнє, зафіксованих у передвиборчих програмах на президентських виборах 2010 р., дозволив виокремити такі смислові групи щодо образу політичного майбутнього: (1) очікувані досягнення – передвиборчі програми С. Тігіпка, В. Януковича, А. Яценюка; (2) майбутнє в сучасному – передвиборчі програми

В. Ющенка; (3) очікувані труднощі – передвиборчі програми І. Богословської, М. Бродського, А. Гриценка, Ю. Костенка, О. Мороза, О. Пабата, В. Противсіх, С. Ратушняка, О. Рябоконя, П. Симоненка, О. Тягнибока, Ю. Тимошенко, В. Литвина, Л. Супрун. Саме остання смислова група образу майбутнього («очікувані труднощі») стала на президентських виборах 2010 р. найбільш прийнятною для чернівецької громади.

Важливим структурним елементом образу майбутнього, який був використаний як базовий маркер електоральної ідентифікації на президентських виборах 2014 р., є євроінтеграційна риторика. Зауважимо, що попри постійну присутність євроінтеграції в локальному дискурсі чернівецької громади цей маркер не завжди активно використовувався у передвиборчих програмах кандидатів на пост Президента України. Так, відсутність у передвиборчих програмах кандидатів на пост Президента України у 1991 р. євроінтеграційної риторики фактично вивела цю проблему з обговорення в українському суспільстві. Тільки у передвиборчій програмі В. Чорновола чітко зазначалося, що для України у сфері національної безпеки гарантом повинна стати її участь у системі загальноєвропейської колективної безпеки, а у сфері міжнародної політики головним завданням Президента України, поряд із забезпеченням дружніх взаємин зі всіма державами колишнього СРСР, має стати активна участь України у творенні загальноєвропейської політики миру і співробітництва. Незважаючи на те, що значна частина населення, яка прагнула незалежності України і сприймала її як звільнення, усамостійнення і на той час не була готова до розмов про нові союзи, В. Чорновіл основним принципом становлення зовнішньої політики незалежної України проголошував гасло «Із імперії – у спільну Європу!»[256]. Усі решта кандидатів – В. Гриньов, Л. Кравчук, Л. Лук'яненко, Л. Табурянський, О. Ткаченко та І. Юхновський – будували свої програмні принципи довкола зрозумілих і актуальних для виборців проблем, пов'язаних із підтвердженням Акту проголошення незалежності

[256] Україна: шлях до свободи. Основні принципи програми В.Чорновола // Голос України. – 1991. – № 206. – 23 жовтня. – С. 6–7.

України, соціально-економічними трансформаціями в українському суспільстві та перспективами і характером відносин з Росією. Внутрішньополітичний контекст позачергових президентських виборів 1994 р. не надав можливості основним суперникам у боротьбі за президентське крісло – Л. Кравчуку та Л. Кучмі – актуалізувати все коло зовнішньополітичних проблем, перед розв'язанням яких опинилася Україна. Відповідно, і передвиборчі програми лідерів президентських перегонів достатньо сухо декларували суть зовнішньополітичного курсу, що проводитиметься ними в разі перемоги. Л. Кравчук зауважив, що своєю політикою сприятиме розвитку СНД, встановленню рівноправних відносин з усіма країнами, перш за все з Росією[257]. Подібно до нього, пріоритетним напрямом зовнішньої політики України Л. Кучма декларував «відновлення взаємовигідних господарських зв'язків з Росією та країнами колишнього СРСР, водночас із подальшим налагодженням таких зв'язків із країнами Західної Європи та США» і визначав як основну потребу для України «не посередницьку гру між країнами Європи і Росією, а роль провідника та інтегруючого елементу центрі євразійського регіону», що виведе її у ряд заможних і цивілізованих країн[258].

До початку виборчої кампанії 1999 р. в Україні вже відбулася постановка основних питань у межах євроінтеграційного дискурсу, однак чинний тоді Президент Л. Кучма у своїй передвиборчій програмі уникнув навіть натяку на євроінтеграційні перспективи України, декларуючи «позаблоковість і стабільне партнерство з усіма демократичними країнами світу»[259]. Загалом, переважна більшість кандидатів на пост Президента України досить обережно обговорювала свої майбутні кроки щодо євро-

[257] Кравчук Л.М. Повна передвиборна програма. Через загальногромадянську злагоду до зміцнення держави та прискорення реформ // Довідник до президентських виборів в Україні, 26 червня, 1994 / Міжнародна фундація виборчих систем (IFES). – К., 1994. – С. 19–21.

[258] Кучма Л.Д. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України // Голос України. – 1994. – 2 червня. – С. 2.

[259] Передвиборна програма кандидата у Президенти України Л.Кучми // Голос України. – 1999. – 22 вересня. – С. 3.

інтеграційного вектора зовнішньополітичного курсу України. Тільки окремі кандидати, із вже відомими виборцям позиціями з цієї проблеми, наважилися задекларувати у передвиборчих програмах власне ставлення до перспектив та потреби євроінтеграції України. О. Мороз фактично заперечив потребу України у вступі до ЄС, оскільки наголосив на необхідності «відновити дружні відносини з усіма країнами, особливо з найближчими сусідами: перш за все Росією, а також Білоруссю, іншими країнами СНД, зміцнювати слов'янську солідарність, єдність народів України»[260]. Достатньо суперечливою видається позиція лідера українських комуністів П. Симоненка, який у передвиборчій програмі підкреслював, що «ми наполегливо діятимемо в напрямі створення Союзу суверенних держав братніх народів на взаємовигідних договірних засадах»[261], не заперечуючи можливості вступу України до світових та європейських об'єднань, за винятком НАТО. Зазначимо, що з часом євроінтеграційна позиція П. Симоненка набула яскравого євроскептичного забарвлення. На його думку, «європейський вибір України» є терміном «суто декларативним і у значній мірі кон'юнктурним гаслом, висунутим владою для того, щоб здобути прихильність Заходу»[262]. Найбільш чітко євроінтеграційна потреба українського суспільства окреслюється у передвиборчій програмі кандидатів правого спектра українського політикуму, зокрема Ю. Костенка, який підкреслює, що в разі його перемоги «буде реалізовуватися політика інтеграції України в європейські та північноатлантичні структури, включаючи Європейський Союз і Організацію Північноатлантичного договору»[263], побудови рівноправних та взаємовигідних відносин з Росією.

---

[260] Мороз О. Маніфест нового курсу України / О. Мороз // Голос України. – 1999. – 8 вересня. – С. 2.

[261] Симоненко П. Народу України – гідне життя / П. Симоненко // Голос України. – 1999. – 31 серпня. – С. 3.

[262] Симоненко П. Намагатися спонукати Європу «полюбити» нас – даремна справа / П. Симоненко // Комуніст. – 2003. – № 46. – С. 1.

[263] Королюк Ю. Погасим, повысим, вернем!: Насколько реальны сладкоголосые обещания Геннадия Удовенко и Юрия Костенко / Ю. Королюк // Киевские ведомости. – 1999. – 4 октября. – С. 14.

Напередодні президентських виборів 2004 р. євроінтеграційний дискурс був позначений певною специфікою: по-перше, основним суб'єктом дискурсу позиціонувалася українська еліта, яка вела євроінтеграційний монолог; по-друге, євроінтеграційна перспектива сприймалася громадянами виключно як економічний проект влади; по-третє, авторитарне правління Л. Кучми підтримувало і транслювало серед громадян ідею саме економічних переваг євроінтеграції, залишаючи поза увагою політичні моменти, зокрема, багатий досвід використання діалогових форм політичної участі громадянами європейських демократій у міжвиборчий період, розмаїття каналів і структур входу до політичної системи тощо.

У передвиборчих програмах кандидатів у Президенти України на виборах 2004 р. рейтинг пропозицій розв'язання зовнішньополітичних проблем також був недостатньо високим. Зокрема, у 26,95 % програм кандидатів окреслювалися перспективи розв'язання проблеми виведення миротворчого контингенту України з Іраку (12-те місце у рейтингу проблем з 30 можливих), у 23,1 % програм проголошувався курс на встановлення рівноправних відносин з ЄС та/або Росією (15-те місце у рейтингу проблем), у 15,4 % декларувалася неприпустимість вступу до НАТО та потреба інтеграції з Росією, в тому числі шляхом входження до ЄЕП (24–25-те місця у рейтингу проблем), і тільки у 7,7 % прямо вказувалося на потребу інтеграції України до ЄС (29-те місце у рейтингу проблем)[264]. Зазначимо, що остання ідея була внесена до програми явними аутсайдерами і технічними кандидатами – М. Грабером та А. Кінахом, тоді як основні гравці передвиборчої гонки – В. Ющенко та В. Янукович обрали більш поміркувані варіанти окреслення перспектив євроінтеграції України, формулюючи цю ідею в контексті дотримання національних інтересів.

Зокрема, у програмі В. Ющенка, в частині плану дій на посту Президента «Десять кроків назустріч людям», зазначається, що

[264] Бебик В. Мифы и реалии предвыборных обещаний (анализ предвыборных программ кандидатов в Президенты Украины) / В. Бебик, В. Коржицький // Персонал. – 2004. – № 10. – С. 26–27.

«зовнішня політика України буде чесною, прозорою і послідовною, економічно вигідною. Ми будемо оцінювати її успіхи не за кількістю візитів, заяв і декларацій. Головне для нас – це обсяги залучених в Україну інвестицій, просування вітчизняних товарів на міжнародні ринки, захист прав громадян України за кордоном. Відносини з Росією будуть взаємовигідними, дружніми і стабільними. Наші партнери, як на Сході, так і на Заході, побачать іншу Україну – міцну, надійну, яка дотримується зобов'язань і водночас здатна захистити свої національні інтереси»[265]. Подібну риторику використав і В. Янукович, який підкреслював, що зовнішня політика, участь України у світових та регіональних інтеграційних процесах, євроінтеграційний поступ, співробітництво з Російською Федерацією та іншими державами, які є нашими традиційними партнерами, будуть поглиблені, підпорядковані національним інтересам, зміцненню нашої держави[266]. Це свідчить, що В. Ющенко та його основний супротивник розуміли, що до євроінтеграційного дискурсу насамперед долучені різні сегменти політичної еліти України, тоді як більшість громадян сприймають його лишень у контексті взаємин з Росією.

Аналіз передвиборчих програм кандидатів на пост Президента України, сформульованих та представлених на президентських виборах 1994, 1999 та 2004 рр., засвідчив, що уникнення чіткої постановки євроінтеграційних питань лідерами виборчих перегонів відбувалося на фоні актуалізації Копенгагенських критеріїв прийому нових членів до ЄС. Адже майже всі вони декларували потребу стабілізації в Україні політичних інститутів, здатних забезпечити демократію та права людини в Україні, орієнтацію на формування системи ринкових економічних відносин тощо.

---

[265] Передвиборна програма кандидата в Президенти України Ющенка Віктора Андрійовича. Якою я бачу Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/WP009?PT021F01=51&PT001F01=500

[266] Передвиборна програма кандидата в Президенти України Януковича Віктора Федоровича. Працююча країна – надійне майбутнє! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/.../wp009pt021f01=134pt001f01=702.doc

РОЗДІЛ 3
СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ПРОЦЕСУ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ

3.1. Особливості та механізми політизації етнонаціональних ідентичностей чернівецької громади

Актуалізація етнонаціонального виміру політичних ідентичностей зазвичай пов'язана з процесами мобілізації етнічності, що відбуваються в умовах суспільно-політичних трансформацій. Потреба дослідження особливостей етнонаціонального виміру політичних ідентичностей у локальних спільнотах на початку процесу посткомуністичних трансформацій визначається фрагментарним характером політичної культури сучасної України, який передбачає функціонування різних типів політичних субкультур, що ґрунтуються на специфічних системах політичних орієнтацій і цінностей та відповідних моделях політичної участі. Зважаючи на те, що кожна людина володіє етнічним потенціалом, здатним активізуватися та перетворюватися на вмотивовану політичну силу, долучати громадянина до загальних процесів етнополітичної мобілізації, дослідження етнонаціональних параметрів політичної ідентичності у поліетнічних локальних спільнотах, набуває особливої актуальності.

В історичній ретроспективі чернівецька громада, незважаючи на часом радикальну зміну співвідношення етнічних груп, завжди була поліетнічною спільнотою. За переписом 1772 р. (російський перепис) у Чернівцях налічувалося 294 двори, з яких 1 був не заселений. 20 – греків (14 проживали тимчасово), 4 – вірмен (проживали постійно), 65 – євреїв (проживали постійно), яких помилково записали «серби», 2 – циган (раби монастиря)[267]. За переписом 1774 р. (австрійський перепис): 278 сімей (1780 р. – 325 сімей), з

[267] Молдавия в эпоху феодализма. – Кишинев: Штиинца, 1975. – Т. 7. – Ч. 1.: Переписи населения Молдавии 1772–1773 и 1774 гг. – С. 116, 130.

яких 112 родин – єврейські[268]. До 1774 р. німецькомовного населення в Чернівцях майже не було, але поступово саме німецьке населення ставало найчисельнішою групою: у 1869 р. їх було 6,6 тис. осіб (19,6 %), 1880 р. – 8, 3 тис. осіб (18,5%),1890 р. – 9,9 % 9 тис. осіб (18, 6 %), 1910 р. – 12,7 тис. осіб (14,8 %); єврейське населення у 1857 р. становило 4,7 тис. осіб (17,8 %), 1869 р. – 9,6 тис. (28,2 %), 1880 р. – 14,4 тис. осіб (32,4 %), 1890 р. – 17,4 тис. осіб (32, 7 %), 1910 р. – 28,4 тис. осіб (34,4 %); українців у 1869 р. було 5,8 тис. осіб (17,2 %), 1880 р. – 8,2 тис. осіб (18,5 %), 1890 р. – 10,4 тис. осіб (19,6 %), 1990 р. – 13,0 тис. осіб (19,8 %), 1910 р. – 15,3 тис. осіб (17,5 %): хоча кількісно українці зросли у 2,6 раза, їх питома вага збільшилася тільки на 0,3 %); румун у 1869 р. було 6 тис. осіб (17,7 %), 1880 р. – 6,4 тис. осіб (14,4 %), 1890 р. – 7,6тис. осіб (14,4 %), 1990 р. – 9,4 тис. осіб (14,3 %), 1910 р. – 13,4 тис. осіб (15,4 %): кількісно румунське населення міста збільшилося у 2,2 раза, проте питома вага знизилася на 2,3 %; поляків у було 1869 р. 5,7 тис. осіб (16,8 %), 1880 р. – 6,7 тис. осіб (15,0 %), 1890 р. – 7,6 тис. осіб (14,3 %), 1990 р. – 8,6 тис. осіб (13,1 %), 1910 р. – 14,9 тис. осіб (17,1%); чехи: 1880 р. – 483 особи, 1890 р. – 169 осіб, 1910 р. – 365 осіб; угорці: 1869 р. – 84 особи, 1880 р. – 18 осіб, 1990 р. – 37 осіб, 1910 р. – 57 осіб; росіяни (старообрядці): 1869 р. – 33 особи, 1910 р. – 84 особи. У 1910 р. проживало 24 словенців, 12 італійців, 1 серб[269]. Корінні жителі краю – українці та румуни – становили у 1890 р. 76 % від загальної кількості населення Буковини, у складі Чернівців – тільки 34 %[270]. У 1940 р. Буковину покинуло 44577 осіб німецької національності

[268] Масан О. Чернівці в другій половині XIV – XVIII ст. (до 1755 р.) / О. Масан // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто) / За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 52.

[269] Скорейко Г. М. Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст.: історико-демографічний нарис / Г. М. Скорейко. – Чернівці: Прут, 2002. – С. 204, 205.

[270] Ботушанський В. Місто в період австрійського правління / В. Ботушанський // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто) / За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 81.

та до 4 тис. українців[271]. Станом на 6 травня 1946 р. Буковину, в основному м. Чернівці, покинуло 22307 осіб єврейської національності[272]. Динаміка чисельності єврейського населення у радянський час мала такий вигляд: 1959 р. – 42,1 тис. осіб, 1979 – 22,3 тис. осіб, 1989 р. – 16,5 тис. осіб (скорочення у 2,5 раза)[273].

За результатами перепису 1989 р. етнонаціональний склад Чернівців визначався таким чином: українці становили 66, 5 % від загальної кількості населення міста (по області 70,8 %); росіяни – 17,8 % (по області – 10,7 %); румуни – 5,0 % (по області – 9,0 %); молдавани – 2,5 % (по області – 6, 7 %); білоруси – 0,7 % (по області – 0,3 %); євреї – 6, 1 % (по області – 1,7 %); поляки – 0,9 % (по області – 0,5 %)[274]. Те, що м. Чернівці є поліетнічною громадою, зафіксовано у її Статуті: «Внаслідок перебування поблизу етнічної межі східних слов'ян та східних романців у складі різних держав місто набуло характеру багатонаціонального, багатокультурного і багатоконфесійного центру, в якому мирно співіснують і взаємодіють численні національні групи, мови, культури і віросповідування»[275].

З початком процесів демократизації у м. Чернівці, як і на більшості території СРСР, на тлі процесів руйнування наднаціональної ідентичності радянського народу відбулася актуалізація й політизація етнонаціональних ідентичностей. Основною інституціональною формою актуалізації була форма національно-культурних товариств (Див. Табл. 3.1).

---

[271]Осадчук С.Д. «Додому в райх!». Переселення німців з Північної Буковини 1940 року (матеріали, свідчення, документи) / С.Д. Осадчук, В.М. Заполовський, В.Ф. Холодницький. – Чернівці: Золоті литаври, 2004. – С. 39.

[272] Холодницький В. Місто в радянські часи / В. Холодницький // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто) / За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 259.

[273] Нариси з історії та культури євреїв України. – К.: Дух і літера, 2005. – С. 268.

[274] Мойсеєнко В. Національний та мовний склад населення Чернівецької області (за даними перепису населення 1989 р.) / В. Мойсеєнко // Радянська Буковина. – 1990. – 1 липня. – № 144. – С. 3.

[275] Статут територіальної громади міста Чернівці. Затверджено зі змінами рішенням 69 сесії Чернівецької міської ради VI скликання 25.09.2015 № 1726 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chernivtsy.eu/portal/statut-terytorialnoyi-gromady-mista-chernivtsiv

Таблиця 3.1

Громадські об'єднання національних меншин Чернівецької області (1991–1994 рр.)

	Назва громадського об'єднання	Чисельність за даними, наданими до Міністерства України у справах національностей та міграції, 1994	Чисельність за даними, поданими до голови ОДА, 1994	Мовлення по місцевому радіо/ телебаченню/годин на рік
1	Товариство автро-німецької культури «Буковина»	275	280	-
2	Товариство польської культури ім. А. Міцкевича	430	430	1,1/-
3	Товариство румунської культури ім. М. Емінеску	15000 «Плай роминеск»	15000	215/90,5
4	Єврейська рада Буковини	800	900	6/4
5	Російське культурне товариство ім. А. Сахарова	30	83	-
6	Товариство білоруської культури	Не згадується товариство та кількість членів	11	-
7	Румунське товариство репресованих «Голгофа»	Не згадується товариство та кількість членів	2000	-
8	Румунське науково-педагогічне товариство «Арон Пумнул»	Не згадується товариство та кількість членів	530	-
9	Християнсько-демократичний альянс румун України	Не згадується товариство та кількість членів	Не згадується товариство та кількість членів	-

Джерело: *Складено за:* Дані про громадські об'єднання національних меншин Чернівецької області. 10.03.1994 // ЧОДА. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 79–82.

Уже у 1990 р. у Чернівцях активно діяли Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка, Товариство єврейської культури ім. Е. Штейнбарга (друкований орган – «Черновицкие листки»), Товариство молдавсько-румунської культури ім. М. Емінеску (друкований орган – «Плай роминеск»), Товариство «Оберіг», Товариство польської культури ім. Адама Міцкевича, «Український народний дім», який «і тепер, як і сто років тому», прагнув «підпирати і боронити матеріальні і моральні інтереси українців на Буковині» (§ 1 Статуту)»[276]. Упродовж 1991 р. в місті були створені Російське культурне товариство ім. А. Сахарова, Товариство автро-німецької культури «Буковина», Товариство білоруської культури «Беларусская грамада» ім. Франциска Скорини. Останнє, очолюване депутатом міської Ради В. Кондратенком, було стурбоване тим, що з 2864 білорусів, які проживали на території області, лише 1266 визнали білоруську мову рідною. Відповідно, товариство прагнуло об'єднати в свої рядах усіх, «хто хоче зберегти себе як частину білоруського етносу, для кого не байдужі білоруська мова, культура, історія, народні звичаї. … Ми визначаємо пріоритет загальнолюдських принципів,, не сприймаємо тоталітаризму, відкидаємо шовінізм, нацизм, расизм, неважливе ставлення до будь-якої нації, народності чи етнічної групи. … разом з іншими демократичними силами боротимемося за досягнення реального суверенітету України»[277]. Така модель позиціонування етнонаціональних ідентичностей, яка у політичному вимірі зорієнтована на «досягнення реального суверенітету України», була характерна для всіх етнонаціональних товариств, створених у 1991 р.

Реконструкції української національної ідентичності сприяла діяльність обласного Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка «Просвіта», яке у 1994 р. нараховувало 1752 члени. У Чернівцях діяло 4 осередки, які об'єднували 860 членів[278]. Отже,

[276] Старик В. Діє народний Дім / В. Старик // Радянська Буковина. – 1990. – 9 травня. – № 89. – С. 3.

[277] «Беларуская громада» // Чернівці. – 1991. – 26 липня. – № 31. – С. 6.

[278] Інформація про окремі аспекти діяльності національно-культуних товариств [4 січня – 29 червня 19994 р.] // ЧОДА. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 103.

найчисельнішими у Чернівцях національно-культурними товариствами були Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка «Просвіта» та Товариство румунської культури ім. М. Емінеску, у процесі взаємодії між якими відбувалися актуалізація, ствердження та використання етнонаціонального виміру політичної ідентичності чернівецької громади. В одній з доповідних записок, підготовлених на ім'я голови Чернівецької ОДА І. Гнатишина зафіксовано, що у «Чернівцях позитивно ставляться до «Російської громади», Єврейського культурного фонду, Буковинського коша, Братства вояків УПА. В сільських районах більше підтримують товариство ім. Емінеску»[279].

Станом на 1 січня 1998 р. на теренах краю діяло вже 21 національне товариство та об'єднання національних меншин. Представники румунської, польської, австрійсько-німецької, єврейської громад мали свої офіційні представництва, які знаходяться у тих спорудах м. Чернівці, де традиційно розміщувались їх Національні доми. На теренах краю видавалося 10 часописів румунською мовою: «Зоріле Буковіней», «Конкордія», «Плай роминеск», «Аркашул», «Фегурел», «Тімп ноу», «Чернівецький кур'єр», «Меляг натал», «Кувинтул адеверулуй», «Газета де Герца». В області функціонували 86 загальноосвітніх шкіл з румунською мовою навчання та 18 змішаних шкіл, в яких навчається 29951 учень[280].

Момент, який вказує на початок актуалізації, ствердження та використання етнонаціонального виміру політичної ідентичності – 1 грудня 1991 р. Напередодні референдуму та перших виборів Президента України 4 національно-культурні товариства опублікували офіційні позиції, в яких підтримувалася ідея незалежності, а власна етнонаціональна ідентичність визначалася виключно в контексті української державності. Російське культурне товарис-

---

[279] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес-інформація станом на 28 липня 1995 року. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. Інформації, довідки, доповідні з питань організаційно-масової роботи. – Арк. 26.

[280] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 11.

тво ім. А. Сахарова передрукувало звернення руху «Росіяни за незалежність України». Товариство автро-німецької культури «Буковина» не публікувало власної позиції, оскільки перебувало на стадії реєстрації, тоді як відсутність офіційної позиції Товариства румунської культури ім. М. Емінеску в медійному просторі вказувало на іншу, ніж у інших етнонаціональних інституцій, позицію. Загалом, ствердження української чи проукраїнської ідентичності у політичному вимірі здійснювалося за допомогою таких ідеологем – *власний дім; йдемо у вільну державу; незалежність України – реальна необхідність; Українська демократична держава – гарант вільного і всебічного розвитку культур усіх національностей; хотим быть свободными, как и великий украинский народ:*

– «Голосуватиму на незалежну Україну, себто, за *власний дім*…» (голова Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка «Просвіта» Т. Кияк);

– «… жоден народ не може бути вільним, якщо невільна земля, на якій він живе». «Ми *йдемо* із в'язниці – тоталітарної держави – *у державу вільну*, демократичну» (голова Товариства єврейської культури ім.. Е.Штейнбарга Л.Фінкель);

– «Нас, поляків, українці поважають. Через те й ми шануємо їх інтереси. … *незалежність України – реальна необхідність* її історичного розвитку» (голова Товариства польської культури імені Адама Міцкевича Я. Кучабінська);

– «Голосуватиму за незалежність Української демократичної держави, котра буде гарантом вільного і всебічного розвитку культур всіх національностей (Голова Товариства «Беларусская Грамада» ім. Франциска Скорини В. Кондратенко).

– «Мы, русские, живущие на Украине, хотим быть свобод-ными, как и великий украинский народ, как и все народы, насе-ляющие эту землю. Мы призываем всех наших соотечественников, проживающих на Украине и желающих быть ее гражданами, проголосовать за нашу независимую демократическую Украину ради будущего, ради наших детей! Проголосуем за свободную Украину!»[281].

[281] Вибираймо, люди, кращу долю! // Чернівці. – 1991. – 29 листопада. – № 48. – С. 1; Русские – за свободную Украину // Чернівці. – 1991. – 29 листопада. – № 48. – С. 1.

Розуміючи небезпеку політичного розколу за етнічною ознакою, активно за гармонізацію міжнаціональних відносин виступали обласні організації політичних партій, крайовий провід Руху, «проти штучного посилення напруги між окремими етносами, чим особливо виділяються лідери обласного Товариства румунської культури ім. М. Емінеску. Вони безпідставно претендують на роль виразників інтересів усієї національної меншини. Їх активно використовують у своїх далекоглядних цілях певні політичні кола за межами України, які намагаються дестабілізувати внутрішньополітичну обстановку в краї, посіяти недовіру й неприязнь до молодої Української держави, її владних структур, висувають, в тій чи іншій формі, територіальні домагання до України. На жаль, подібні інспірації ще знаходять відгук в окремій частині романомовного населення області, хоча, як свідчать результати соціологічних досліджень, сумнівні політичні замовлення насправді не користуються підтримкою у абсолютної більшості області»[282].

Найбільш показове позиціонування політичних *Ми*-ідентичностей румунської меншини відбувалося під час зустрічі з офіційною румунською делегацією, яка перебувала у Чернівецькій області 26–28 листопада 1992 р., та зустрічі делегації Парламенту Румунії з представниками культурологічних товариств Чер-нівецької області 8 квітня 1993 р. у Чернівцях. Отже, *Ми*-румуни – це:

– *Позбавлені можливості щодо забезпечення своїх національно-культурних прав*: вимагаємо «повернення бувшого приміщення румунської бібліотеки; відновлення румунської редакції у видавництві «Карпати»; забезпечення Чернівецької друкарні латинським шрифтом; вільне використання румунської національної символіки; визнання румунської мови як офіційної в місцях компактного проживання румунського населення; створення умов для здобуття вищої освіти з усіх спеціальностей румунською

[282] Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 2.

мовою в Чернівцях; припинення дискредитації лідерів товариства ім. М. Емінеску та пропаганди по створенню образу «ворога» України в особі румуна; надання буковинцям права безвізового переходу кордону з Румунією; налагодження забезпечення літературою та періодикою з Молдови та Румунії»;

– *За подвійне громадянство:* «… питання подвійного громадянства, як правового механізму у здійсненні вільного зв'язку з історичною батьківщиною»;

– *За власну церкву*: «церковним органам Румунії підтримати його ідею створення на території Чернівецької області окремого вікаріату за етнічною (румунською) ознакою» (священик М. Івасюк);

– *Проти геноциду стосовно румунського народу*: «політика геноциду має своє продовження і сьогодні. … румунський народ в Україні й надалі штучно поділяють на румунів і молдаван; примушують записуватися українцями; випускники румунських шкіл не мають можливості продовжити навчання рідною мовою в Україні; топоніміка … має нахил до українізації»[283].

Тоді, як *Вони*-українці – *загарбники та чужинці:* «приміські румунські села примусово українізуються внаслідок забудови промисловими об'єктами, поселенням приїжджих українців, впровадженням навчання українською мовою; традиційно румунська зона в Чернівцях (Роша) сьогодні прискореними темпами забудовується номенклатурою та чужинцями (чит. українцями)» (К. Слару, голова Християнсько-демократичного альянсу румунів України).[284]

---

[283] Звіт Представника Президента України по Чернівецькій області І. Гнатишина про перебування офіційної румунської делегації в Чернівецькій області з 26 по 28 листопада 1992 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 79; Інформація про зустріч делегації Парламенту Румунії з представниками культурологічних товариств Чернівецької області [16.04.93 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 65–66.

[284] Інформація про зустріч делегації Парламенту Румунії з представниками культурологічних товариств Чернівецької області [16.04.93 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 66.

Діаметрально протилежним є самопозиціонування української національної спільноти Чернівців, яке у комунікативному дискурсі виражалося позиціями насамперед місцевого осередку Української республіканської партії. *Ми*-українці:

– *За діалог, а не за конфронтацію*: «Ми ще раз закликаємо румунські товариства до конструктивної співпраці. Але просимо однозначно визначитись: ставити собі за мету досягти конфронтації між румунами та українцями, на підставі чого вимагати повернення Північної Буковини до Румунії, чи ні?»;

– *Припинятимемо ворожі дії стосовно нас:* «Чернівецька крайова організація УРП звертає вашу увагу на недопустимість у майбутньому подібних заходів, які були б ворожі інтересам Української держави, і рекомендує всім компетентним органам і посадовим особам своєчасно і адекватно реагувати на всі прояви етнічного чи релігійного екстремізму, котрі в купі із спровокованим економічним хаосом становлять серйозну загрозу для державності України»[285].

Більш розгорнутим є образ *Вони*-румуни в української більшості чернівецької громади:

– *Проти української державності:* «окремі делегати і гості із Румунії допускались до публічних образ Президента України, виступали із територіальними претензіями до України»;

– *Не хочуть вивчати та знати українську мову:* «… керівники наших румунських товариств не особливо підтримують ідею про вивчення в румунських школах державної української мови. … Це виглядає, по суті, як спроба випустити зі школи неповноцінного громадянина України. Не знаючи державної мови, він буде почувати себе дискомфортно, а отже, (на це й розрахунок) може вороже ставитися до українців. Знову – створювати образ ворога»;

– *Хочуть румунізувати суспільно-політичне життя в м. Чернівці*: «Інша вимога – підняти румунський прапор (триколор)

[285] Панчук О. Брати чи вороги? До українсько-румунських відносин в нашій області / О. Панчук // Буковина. – 1991. – 18 грудня. – № 76/239. – С. 3; Заява Проводу Чернівецької крайової організації Української республіканської партії: «Про і-й конгрес румунського населення Чернівецької області [червень 1992 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 9.

на всіх державних і громадських будівлях у Чернівцях і населених пунктах компактного проживання румунського населення області. Якщо б так зробити, то виходить, і в Чернівцях, над Українським Народним Домом…»;

– *Румунізація вищої освіти у вищих навчальних закладах міста:* «Ще одна вимога стосується створення румуномовних груп на всіх факультетах Чернівецького університету. … румунські керівники стоять на своєму, хоча ми пропонуємо посилати наших студентів румунської національності на навчання в Румунію або Молдову в обмін на студентів-українців звідтам»;

– *Виступають за пропорційне представництво в органах влади за національним принципом*: «… українські демократичні організації винні в тому, що румунська громада нашого краю не має свого представника у Верховній Раді України»; «Далекосяжною метою таких конгресів (йдеться про 1-й конгрес румунського населення Чернівецької області – *Н.Р.*) є створення паралельних структур влади в Чернівецькій області за етнічною ознакою, що є виявом прямого сепаратизму»[286].

Особливістю політичного наповнення українських етнонаціональних ідентичностей у медійному, офіційному та громадському просторі було те, що вони не пропонували чернівецькому загалу конструктивних, державотверджуючих, позаконфліктних моделей образу *Ми*-українці.

Окрім офіційних зустрічей, систематична політизація румунських етнонаціональних ідентичностей відбувалася на шпальтах газети «Плай роминеск», яка є офіційним друкованим органом Товариства румунської культури ім. М. Емінеску. Систематизація змісту матеріалів, надрукованих у газеті «Плай роминеск», дозволяє стверджувати, що серед румунського населення міста та області політичні ідентичності у етнонаціональному вимірі

[286] Панчук О. Брати чи вороги? До українсько-румунських відносин в нашій області / О. Панчук // Буковина. – 1991. – 18 грудня. – № 76/239. – С. 3; Заява Проводу Чернівецької крайової організації Української республіканської партії: «Про і-й конгрес румунського населення Чернівецької області [червень 1992 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 9–10.

формувалися через поширення ідеї про дискримінацію румунів у Чернівецькій області, яке конкретизується провокуючими «запитаннями про право румунів на: використаня румунської мови як офіційної в державних установах; представництво в органах влади, згідно з відсотковим співвідношенням до всього населення краю; культурну автономію; використання національної символіки»[287].

Загалом, на сторінках зазначеного періодичного видання ствердження румунських етнонаціональних ідентичностей відбувалося через фразеологеми «принизливе віднесення румун до категорії «та інші» в державі, де вони займають по чисельності третє місце»; успадкування українською державою «імперської політики СРСР щодо румун»; «українізація румунських сіл»; нападки на «лідерів румунських товариств»; погроза міжетнічним конфліктом за брак уваги з боку обласної державної адміністрації до проблем національних меншин; наявність у владних структурах Києва та Чернівців 99 % українців»[288]. На сторінках цього періодичного видання відбувався пошук нових шляхів пропаганди «постійної теми часопису – несправедливість належності території Чернівецької області до України. Характеризуючи румунів нашого краю, як відчужених, заблукавших та здичавілих…», проводиться паралель з усією територією області, тоді як румунське населення на території області має місця компактного проживання[289].

Лідери румунської меншини змогли використати з метою політизації етнічних ідентичностей громади навіть економічний та культурний тижневик румунів України «Конкордія» (вихоить з 7 жовтня 1995 р.), який був зареєстрований як додаток до «Голосу України» та видавався румунською мовою. Зокрема, у першому номері видання вказувалося, що воно «не буде перекладеною

[287] Аналіз основних направлень матеріалів газети «Плай роминеск» № 22 від 24.11.1992 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 87.

[288] Аналіз основних направлень матеріалів газети «Плай роминеск» № 23 від 8 грудня 1992 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 90.

[289] Про характер основних публікацій газети «Плай роминеск» № 22–24 від 30.12.93 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 7.

копією, дубляжем престижної української газети парламенту»[290]. Часто на сторінках газети друкувалися матеріали, що висвітлювали позицію Християнсько-Демократичного Альянсу румунів в Україні. Наприклад, у восьмому номері (1996 р.) надрукована стаття-інтерв'ю І. Гаваноса з К. Олару «Право на відродження», у якій висвітлювалася позиція лідерів румунської меншини на зустрічі з Президентом України Л. Кучмою, що відбулася 13 листопада 1996 р. Під час свого виступу на зустрічі, голова Християнсько-Демократичного Альянсу К. Олару заявив, що румуни України претендують на негайне розв'язання п'яти проблем: «1) щоб зареєстровані організації мали право висувати свої списки кандидатів на вибори у депутати на рівні з політичними партіями; 2) яка перспектива і що могли б зробити громадські організації для втілення в життя Закону про національні меншини України; 3) щоб для громадян румунської національності Чернівецької, Одеської та Закарпатської областей узаконити юридичний статус автохтонного румунського населення в Україні; 4) щоб депортованому румунському населенню України під час репресій надати юридичного статусу депортованого народу; 5) щоб зобов'язати місцеві органи влади вирішити і для румунського етносу проблему культурно-національного розвитку»[291].

Отже, фактично не висвітлюючи проблем українського державотворення і роботи ВРУ, на кошти якої видається «Конкордія», це періодичне видання позиціонувало політизовані етнонаціональні ідентичності румунської національної меншини поза контекстом категорії «українські румуни» – тобто румунська меншина, що проживає на території України та має українське громадянство. Хоча проблему громадянства чернівецької румунської меншини не слід сприймати однозначно. Залишаючи осторонь дискусії щодо

[290] Лист начальнику головного управління засобів масової інформації мінпресінформу п. Бойку І. Г. голови облкомпресінформу І. П. Вергуна [5.01.96 № 01-05] // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 165. – Арк. 38.

[291] Про характер основних матеріалів газети «Конкордія» №№ 1–9 [Управління у справах національностей та міграції обласної державної адміністрації] // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 165. – Арк. 41.

правомірності того, що румуни в Україні мають подвійне громадянство – українське та румунське, та офіційної позиції Румунії щодо законності/незаконності таких дій, наведемо тільки один факт, який вказує на те, що отримання румунами Чернівецької області румунського громадянства слід розцінювати насамперед як процес політичної ідентифікації поза межами української державності. В інтерв'ю газеті «Аркашул» (№ 4 від 25 січня 1996 р.) Дж. Мунтян, голова Центристсько-демократичної партії, коментуючи факт своєї кандидатури на президентських виборах 1996 р. в Румунії, нагшолосив: «… хочу підкреслити і свою надію, на виборах 2000 року скористаюсь і голосами румунів північної Буковини і з тих румунських територій, якими сьогодні володіють інші».[292]

Підживлення *Ми*-ідентичностей румунської національної спільноти відбувалося і під час поїздок представників румунських національно-культурних товариств до Румунії. Своїми враженнями від однієї з таких поїздок ділиться з читачами «Плай роминеск» М.Тоаке: «Прибувши за сотні кілометрів з унікального Румунського Краю (Чернівецької області – прим. *Н. Р.*), де не святкували ювілей Великого Возз'єднання, я відчула себе ніби уві сні, не могла повірити, що дійсно дійшла до місця, де прадіди наші йшли з тріумфом до свободи та єднання. На відміну від моїх щасливих прадідів, силкувалася забути, звідки прийшла та куди мушу повертатися. Може через роки, наші онуки згадають дідів, що були в грудні 1993 р. на Алба Юлії. І може їм непотрібно буде переходити кордон, щоб відмічати найбільші свята… Як і при вїзді, так і при виїзді змушені годинами чекати біля колючого дроту під запертими воротами, щоб увійти в державу, в разів п'ять біднішу чим залишали ми її тиждень тому»[293]. На підтримку та поширення такого змісту ідентичностей делегація отримала в Румунії 0,5 млн румунських леїв (13 млн. українських карбованців).

---

[292] Дж. Мунтян: «Я вірю в здоровий глузд українського народу» [14.02.1996] // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 165. – Арк. 197.

[293] Про характер основних публікацій газети «Плай роминеск» № 22–24 від 30.12.93 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 11. Арк. 7–13.

Найбільш активно як ідентент, що політизує інтереси румунської етнонаціональної спільноти, виступало Товариство румунської культури ім. М. Емінеску, яке позиціонувало себе як таке, що «виконуючи волю Божу по відродженню національної свідомості та гідності», намагається об'єднати навколо себе «всіх справжніх румун, що протестують проти несправедливості. А не протестують … тільки розумово відсталі»[294]. Однак у румунському етнополітичному середовищі не всі інституції однозначно підтримували таку позицію. Зокрема, у січні 1993 р. Християнсько-демократичне товариство румунок Чернівецької області звернулося до ЧОДА з проханням сприяти у розв'язанні конфлікту, який виник між ним і Товариством румунської культури ім. М. Емінеску. У листі вказувалося: «Ми протестуємо проти втручання групи Чернової, яка довела все румунське населення до ворожнечі та ненависті. Останнім часом проти нашого товариства та особ-ливо проти його голови розгорнулася активна кампанія наклепів та брехні по місцевому радіо на румунській мові»[295].

Відповідно, нас цікавить офіційна позиція української влади та її реалізація на локальному та регіональному рівнях. Загалом її можна охарактеризувати як політика максимального сприяння задоволенню етнокультурних проблем румунською спільнотою: у Чернівецькому державному університеті імені Юрія Федьковича у румуномовних групах навчалося 152 студенти, в педагогічному училищі – 162, в училищі культури – 23 студенти; для румунської національної меншини виходило 6 назв газет; на кошти, виділені Чернівецькою ОДА, було закуплено 12 румуномовних фільмів для кіномережі області; для румунської національної меншини обсяг річного телерадіомовлення становив 305 годин: радіомовлення – 215 годин, телебачення – 90 годин; для реалізації своїх культурно-просвітницьких цілей всім національно-культурним товариствам області надано приміщення, виділялися певні державні кошти для підтримки державно-культурних програм та проведення мистецьких заходів (у 1994 р. ця сума

[294] Аналіз основних направлень матеріалів газети «Плай роминеск» № 23 від 8 грудня 1992 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 90. Арк. 90–92.

[295] Лист Християнсько-демократичного товариства румунок Чернівецької області [28.01.93] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 29. Арк. 29–30

становила 65 млн грн.)[296]; на вшанування пам'яті класика румунської літератури М. Емінеску, враховуючи клопотання Товариства румунської культури ім. М, Емінеску, згідно з розпорядженням Представника Президента України в Чернівецькій області № 715 від 17.11.93 р. та протоколу засідання містобудівельної ради при управлінні архітектури обласної державної адміністрації від 2 лютого 1994 р. виконком міської ради народних депутатів вирішив дозволити спорудження пам'ятника класику румунської літератури[297].

Румунські національно-культурні товариства і після підписання між Україною та Румунією двостороннього договору у 1996 р. і далі використовували будь-які інформаційні та подієві приводи для політизації національних ідентичностей. Наприклад, як ідеться у Заяві Українського Національного Об'єднання Чернівецької області «Про ставлення до чергової провокації румунських реваншистських кіл – візиту на Буковину колишнього короля Румунії Михая», «впливові реваншистські кола Румунії мають намір здійснити чергову провокацію з метою ще раз довести світові буцімто румунський історичний характер території Чернівецької області України. Для цього ними було вирішено використати фігуру останнього короля Румунії Михая, візит якого, як повідомили засоби масової інформації України, відбудеться 30 травня цього року. Румунські ЗМІ не приховували втіхи від того, що офіційні інстанції України вже дали згоду на відвідання України румунським екс-королем буцімто на запрошення громади одного дуже румунсько-свідомого села …»[298]. Непокоїло черні-

[296] Довідка про виконання Закону «Про національні меншини в Україні» у Чернівецькій області [27 травня 1994 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 233. – Арк. 5–6.

[297] Про спорудження пам'ятника класику румунської літератури Михаю Емінеску в м. Чернівці. Рішення виконавчого комітету Чернівецької міської ради від 01.11.1994 р. № 211/7 // Чернівецька міська рада. Архівний відділ. – Ф. 61. – Оп. 1. – Спр. 242. – Арк. 130.

[298] Заява Українського Національного Об'єднання Чернівецької області «Про ставлення до чергової провокації румунських реваншистських кіл – візиту на Буковину колишнього короля Румунії Михая» [27 травня 1999 року] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 737. – Арк. 61.

вецьку українську більшість і те, що візит румунського екс-короля збігався в часі з візитом на Буковину президента Румунії Е. Константинеску, «при підготовці якого українська сторона вже зробила румунській стільки поступок, скільки не дозволила би собі жодна поважаюча себе держава. Навіть відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові в Чернівцях було здійснене українською владою лише взамін за обіцянку Бухаресту відкрити в столиці Буковини вже другий (!) пам'ятник Михаю Емінеску – великому поетові, але ворожому нам політику, котрий в принципі не визнавав за українцями права жити на Буковинській землі! Поява екс-короля Михая в Чернівецькій області зараз має ствердити перед цілим світом, що Буковина є рідною землею не лише для найбільшого румунського поета, але й для румунської королівської династії (нехай нині і не правлячої)»[299]. У цій ситуації Українське Національне Об'єднання Чернівецької області справедливо нагадувало українській громадськості і українській владі, що «українці Буковини і Північної Бессарабії ніколи не зазнали жодної ласки ані від самого короля Михая в часи його володарювання в Румунії перед 1948 роком, ані від румунської королівської династії Гогенцоллернів взагалі», та закликало всіх українських патріотів висловити свій протест проти чергової провокації «румунських реваншистських кіл пікетування державних установ, відповідальних за прийняття рішень, які йдуть на шкоду інтересам української нації і української держави»[300].

На тлі окресленого вище сприяння національно-культурному розвитку румунської меншини ЧОДА до 1996 р. не продукувала будь-якої політики ідентичності, у якій саме Українська держава буде маркером ідентифікації для румунської національної меншини. Наведемо приклад. Ще у лютому 1992 р. у зверненні тоді ще до обкому партії та облвиконкому, Чернівецької регіональної організації НРУ, національно-культурних товариств, рада Товариства єврейської культури ім. Е. Штейнбарга, «беручи до

[299] Там само.
[300] Там само. – Арк. 62.

уваги різке погіршення внутрішньополітичної обстановки в країні, викликане загостренням міжнаціональних відносин, заявляє, що в м. Чернівці і області нині немає і не може бути у майбутньому підстав для взаємної недовіри і ненависті між різними націями, які давно і дружно живуть на буковинській землі», пропонувала «створити при облвиконкомі громадську раду з проблем міжнаціональних відносин, до якої б увійшли представники всіх національно-культурних та інших неформальних організацій міста та області»[301]. Завданнями громадської ради з проблем між-національних відносин вбачалися привернення уваги «до всіх випадків загострення міжнаціональної ворожнечі, в тому числі за заявами окремих людей і громадських організацій», прогнозування стану міжнаціональних відносин у місті і області, запобігання можливості їх загострення, інформування «громадськості, в тому числі через засоби масової інформації, про вжиті заходи, а також розвінчувати всілякі намагання поширювати провокаційні чутки і вигадки», організувати «відкритий, прямий діалог громадськості з питань стану міжнаціональних відносин»[302]. Однак тоді, в 1990 р. ця ініціатива не була підтримана.

У грудні 1992 р. голова ради національних товариств України, голова Єврейської ради України І. М. Левітас звернувся до голови ЧОДА з проханням про створення Обласної єврейської ради та актуалізував уже озвучену раніше ініціативу по створенню громадської ради з проблем міжнаціональних відносин.[303] У відповідь на цей лист, начальник відділу ЧОДА П. Гасюк зазначив: «Погоджуюся з пропозицією про створення в нашому краї Обласної єврейської ради, яка б виражала інтереси всього єврейського населення. Що стосується створення Обласної ради національних

[301] Звернення до обкому партії та облвиконкому, Чернівецької регіональної організації НРУ, Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка, Товариства молдавсько-румунської культури ім. М.Емінеску, Товатиства «Оберіг», Товариства польської культури ім. А. Міцкевича // Радянська Буковина. – 1990. – 11 лютого. – № 31. – С. 3.

[302] Там само.

[303] Лист представнику Президента України в Чернівецькій області Гнатишину І.М. Голови ради національних товариств України, голови Єврейської ради України І.М.Левітаса від 1 грудня 1992 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 82.

меншин, то поки що немає ґрунту для цього. Як підтвердження сказаного, приведу приклад про роз'єднаність і постійні сварки між п'ятьма румунськими товариствами. Думаю, що адміністрація не повинна втручатися навіть з такою миротворчою місією у справи громад. У майбутньому, коли товариства знайдуть між собою злагоду, об'єктивно визріють умови для створення такого органу»[304]. Отже, у період 1991–1994 рр. офіційна позиція влади щодо участі у процесах управління політизацією етнонаціональних іден-тичностей може бути охарактеризована як позиція вичікування та невизначеності.

Важливим інструментом, починаючи з середини 1990-х рр. стали регулярні зустрічі представників влади з головами та активістами національно-культурних товариств. Наприклад, 26 квітня 1999 р. в Чернівецькій ОДА відбулася зустріч з головами національно-культурних товариств області, у ході якої було обго-ворено наявні проблеми щодо задоволення потреб культурологічних товариств та роль місцевих органів влади у їх розв'язанні. Під час зустрічі було порушено низку питань, зокрема, щодо звільнення Чернівецьким міськвиконкомом товариств від орендної плати за займані ними приміщення у колишніх Національних Домах (польському, румунському, єврейському, німецькому); виділення Чернівецьким міськвиконкомом приміщення Християнсько-Демократичному Альянсу румунів України (К. Олару) та приміщення у міському Палаці культури для створення музею «Євреї на Буковині»; прискорення Чернівецьким міськвиконкомом відселення сі-мей з будинку по вул. Арона Пумнула, 19 для відкриття музею М. Емінеску; сприяння Чернівецьким міськвиконкомом Товариству «Стежарул» (голова І. Воронка) у відновленні парку у житловому масиві «Руський»; допомогу Департаменту житлово-комунального господарства у ремонті приміщення Товариства австрійсько-німецької культури (голова Ф. Келлнер)[305]. Майже у повному обсязі порушені під час цієї зустрічі питання були вирішені позитивно.

---

[304] Відповідь на Лист Голови ради національних товариств України, голови Єврейської ради України І.М.Левітаса від 18 грудня 1992 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 81.

[305] Лист Чернівецькому міському голові п. Федоруку М.Т. [М. Березовсткий, 18.05.99 № 07.31/33-919] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 734. – Арк. 102.

Регіональна політика збереження етнічних ідентичностей національних меншин міста була спрямована на запобігання їх політизації, сприяти чому мали заходи з задоволення їх національно-культурних потреб. Зокрема, у 1999 р. розпорядженням голови обласної державної адміністрації були затверджені комплексні заходи щодо розвитку культур національних меншин на період до 2001 р.; того ж року було ухвалене спеціальне рішення Чернівецької обласної ради[306] та схвалені заходи окремих управлінь Чернівецької ОДА щодо подальшого задоволення національно-культурних потреб різних етнічних груп населення Чернівецької області[307]. Ідейно, програма та рішення були зорієнтовані на всебічну підтримку роботи осередків національно-культурних товариств «у вирішенні їх організаційних проблем, забезпеченні приміщеннями, майном, землею, підтримці ініціатив і починань».

Наголосимо, що сформована у період 1990-х рр. політика коректної і виваженої співпраці місцевих органів влади з чернівецькими національно-культурними товариствами, які представляють етнічні громади краю, була продовжена і у період 2000–2015 рр.[308]. Однією з форм співпраці з культурологічними товариствами Чернівців є регулярне проведення зустрічей-нарад на рівні управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю, які дозволяють координувати роботу владних структур щодо виконання державної етнонаціональної політики на території міста. На заваді політизації етнічних меншин активно використовуються такі інструменти як участь делегацій міста у проведенні Шевченківських днів на території Румунії і Молдови та традиційних у Молдові Днів слов'янської писемності і культури;

---

[306] Рішення колегії Чернівецької обласної ради «Про стан та заходи щодо подальшого задоволення національно-культурних потреб різних етнічних груп населення Чернівецької області» № 18-15/09 від 22 грудня 1999 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 741. – Арк. 198–199.

[307] Заходи управління освіти щодо подальшого задоволення національно-культурних потреб різних етнічних груп населення Чернівецької області. Чернівецька обласна державна адміністрація [01.03.2000 № 23/81] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 741. – Арк. 201-202.

[308] Довідник міжетнічної толерантності / Упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – 232 с.

ознайомчі поїздки до м. Чернівці учнів тих навчальних закладів Румунії та Молдови, в яких вивчається українська мова; поїздки фольклорних колективів з програмою новорічних та різдвяних колядок у населені пункти Румунії та Молдови, де компактно проживають українці; передача школам, будинкам культури літератури українською мовою, відео та музичних дисків, інформаційних матеріалів. Активно розглядається можливість оголошення конкурсу на створення та підтримку культурологічного сайта в мережі Інтернет, цільовою аудиторією якого будуть представники української громади в Румунії та Молдові.

Сьогодні предметом політики ідентичності у чернівецькій громаді має стати проблема подвійного громадянства, яка має сут-тєве етнонаціональне забарвлення, але попри значний потенціал її політизації механізми розв'язання цієї проблеми на державному рівні відсутні.

3.2. Конфесійні та мовні ідентичності у чернівецькій матриці політичних ідентичностей

Чернівецька поліетнічність, яка формувалася упродовж багатьох століть, спричинила й поліконфесійність населення чернівецької громади. Історичний контекст формування кола конфесій, характерних для міста, наведено у Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Міське населення: конфесійна приналежність населення м. Чернівці (1857–1910)

	Римо-католики	Православні	Іудеї	Греко-католики	Євангеліст (лютерани, реформісти)	Вірмени-католики	Православні вірмени
1857	7,3 тис. (28 %)	5,9 тис. (22 %)	4,7 тис. (18 %)	2,5 тис. (9 %)	1,6 тис. (5 %)	217 осіб	5 осіб
1910	23,5 тис. (27 %)	20,6 тис. (24 %)	28,6 тис. (33 %)	9,6 тис. (11 %)	4,4 тис. (5 %)	311 осіб	31 особа

Джерело: Ботушанський В. Місто в період австрійського правління / В. Ботушанський // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто) / За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 81.

До інших релігійних конфесій у 1857 р. себе відносили 12 осіб, у 1910 р. – 14 осіб ідентифікували себе як липовани-старовіри, 14 – як старокатолики, 2 – як магометани, 25 – атеїсти[309]. У 1910 р. на Буковині проживало 68 % православних, тоді як у Чернівцях – 24,5 %.

Після публікації у місцевій пресі в лютому 1990 р. підсумків Архієрейського собору, у якому йшлося про те, що «Собор прийняв рішення дати Українському екзархату Московського патріархату інше офіційне найменування – Українська православна церква, а Білоруському – Білоруська православна церква» та можливість «будувати своє церковне життя відповідно до своїх церковно-національних традицій»[310], почалися активні зміни в конфесійній структурі міста, яка станом на 1 травня 1992 р. мала такий вигляд (Див. Табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Конфесійна структура Чернівців (на 1 травня 1992 р.)

	Конфесії	Кількість зареєстрованих релігійних громад	Кількість незареєстрованих релігійних громад	Кількість церковних споруд, переданих у власність	Кількість церковних споруд, переданих у користування
1	УПЦ	15	-	2	-
2	УАПЦ	6	-	1	1
3	УГКЦ	3	-	-	-
4	РКЦ	2	-*	-	-
5	ЄХБ	3	-	-	-
6	РЦ ЄХБ	-	1	-	-
7	ХВЄ	2	1	-	-
8	АСД	3	-	-	-

[309] Ботушанський В. Місто в період австрійського правління / В. Ботушанський // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто) / За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 81. (С. 79 – 154).

[310] Підсумки Архієрейського собору // Радянська Буковина. – 1990. – 4 лютого. – № 25. – С. 3.

Продовж. табл. 3.3

9	Свідки Єгови	1	-	-	-
10	Адвентисти реформаційного руху	-	1	-	-
11	Іудеї	3	-	-	-
12	Церква «Нове життя»	1	-	-	-
13	Свідомості Крішна	-	1	-	-

Джерело: Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» за 1992 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 22.

Понад 25 % з 111 створених чи відновлених громад УПЦ у Чернівецькій області були розміщені в місцях компактного проживання румунів та молдаван, які «болісно сприйняли створення УПЦ КП і явно висловлювалися за підпорядкування Румунському патріархату. Такі прагнення під виглядом національного відродження підігрівалися як певними колами Румунії, так і національно-культурологічними товариствами, які діють в області».[311] Ствердженню саме таких ідентичностей сприяло й те, що у 1992 р. УПЦ благословила на навчання в духовних навчальних закладах Румунії 10 чоловік, а Товариство румунської культури ім. М. Емінеску направило без відома правлячого архієрея УПЦ на навчання до Румунії 30 чоловік.[312]

Питання перепорядкування релігійних громад, в яких богослужіння велося румунською мовою, постало навіть незважаючи на те, що в більшості релігійних громад церковне богослужіння, в

[311] Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» за 1992 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 4.

[312] Там само. – Арк. 8.

основному, велося рідною для громади мовою. Цьому суттєво сприяло «поліпшення якісного складу священнослужителів». Так, тільки за даними єпархіального управління УПЦ, яке є найбільшою за кількістю громад (366) церковною конфесією, – серед їх загальної кількості 69,4 % – українці, 14,6 – молдавани, 14,6 – румуни, 1,3 – росіяни»[313].

За оцінками органів державної влади та місцевого самоврядування, в чернівецькій громаді прихожани УГКЦ «лояльно» ставилися до органів державної влади, брали активну участь в загальнообласних, міських і районних заходах, мирно співіснують з іншими релігійними конфесіями»[314]; активізація релігійного життя римо-католицької церкви засвідчила «проватиканські позиції»; «обстановка в громадах іудейського культу спокійна»; «… в краї, серед віруючих протестантських громад, сіються зерна шовіністичних настроїв, формується думка територіальних претензій, того, що в складі Румунії область мала б кращі здобутки в розвитку економіки, науки і культури. І цим самим завдається певна шкода національним інтересам України»[315].

Політизація конфесійних ідентичностей православних віруючих найбільш відчутною була в 1992 р. Причиною конфліктного характеру ствердження конфесійних ідентичностей була відмова Єпископа Чернівецького і Буковинського Онуфрія підписати листа на ім'я священного Патріарха Московського і Всея Русі Алексія з проханням прискорити дарування автокефалії УПЦ згідно з рішеннями помісного Собору, що, в свою чергу, спонукало Священний Синод до переміщення єпископа для служіння на іншу кафедру і призначення нового архієрея Іларіона[316]. В січні 1992 р. за рішенням Синоду Єпископ Онуфрій мав бути переведений на служіння до іншої єпархії. Проти цього виступили священики та

[313] Інформація про стан релігійної обстановки в Чернівецькій області [24.01.92] // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 2.

[314] Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» за 1992 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 4.

[315] Там само. – Арк. 5, 7.

[316] Там само. – Арк. 2.

віруючі, які написали відкритого листа Блаженнішому Філарету митрополиту Київському і всієї України (257 підписів), а після останньої літургії Єпископа Онуфрія почали вигукувати, що «їм не потрібен «чужий» Єпископ. Приблизно через 30 хвилин велика група людей, близько 800 чоловік, з гаслами на двох мовах – українській і румунській послідували до будинку, в якому проживає Єпископ»[317].

Зазначимо, що у цьому конфлікті ми зафіксували один з небагатьох випадків, коли ідентифікаційно буковинці відокремлюються від галичан не тільки у конфесійному вимірі. У заяві зборів делегацій духовенства і мирян православних парафій Чернівецької єпархії йдеться: «За законом Церква відділена від держави, а держава від Церкви, але чомусь держава не хоче відокремлюватися від Церкви, та ще й старається по-своєму вплинути на неї, при чому, не захищаючи інтересів переважної більшості православних на Буковині. Ми на протязі багатьох років бачимо, як Буковиною керують представники Галичини: приклад – ЧДУ, де більшість викладачів і студентів – галичани; органи влади – також переважна більшість вихідців з Галичини. Наслідки цього керівництва сьогодні бачимо. Загальний стан в області набагато гірший, ніж у сусідніх областях. Тому варто би владі не цькувати людей православних один на одного на релігійному ґрунті, а займатись турботами про добробут населення»[318].

Паралельно конфлікт розгортався навколо належності до УПЦ та УПЦ КП Святодухівського собору та церкви Святої Параскеви, вирішення якого відбулося тільки після втручання представника Президента в області. Паралельно в Чернівцях відбувалися сутички між віруючими, зорієнтованими на УПЦ та УПЦ КП, зривалися служби, захоплювалися храми. Оцінка позиції сторін у конфлікті досить чітко була визначена у ЧОДА: «Погрози ідуть з обох сторін і немає бажання

[317] Інформація про стан релігійної ситуації в громадах Української православної церкви Чернівецької області [5.02.92] // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 10.

[318] Заява зборів делегацій духовенства і мирян православних парафій Чернівецької Єпархії // . – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 24.

до примирення»[319]. Загалом у цей період Чернівецька ОДА одержала 300 усних та письмових заяв віруючих, у яких відображено зміст конфліктів[320].

Міжконфесійний конфлікт був предметом пильної уваги Чернівецької крайової організації Народного Руху України, яка у зверненні до представника Президента України у Чернівецькій області І. Гнатишина та голови Чернівецької міської ради народних депутатів В. Павлюка 8 вересня 1992 р. просила «вжити всі необхідні міри щодо недопущення конфронтації в неділю 13 вересня в місті Чернівці в зв'язку із запланованими заходами УПЦ Київського патріархату. Наступна заява на заходи від УПЦ Московського Патріархату (РПЦ) від владики Онуфрія іншої цілі як конфронтацію прихожан та недопущення їх масового переходу до УПЦ Київського патріархату не має. Можливе залучення до цієї конфронтації громадян румунської та молдавської національностей, які проводитимуть свої заходи. Розведення цих заходів у просторі буде недостатнім»[321]. Отже, НРУ апелює до української влади з фактичною вимогою ідентифікувати себе в конфесійному просторі з українською церквою та заборонити заходи від УПЦ.

Чернівецькі осередки політичних партій активно використовували процес конфесійної ідентифікації як маркер політичної ідентичності і в подальшому. Зокрема, 30 липня 1995 р. у Чернівцях відбувся мітинг, організований регіональними організаціями УРП та КУНу з нагоди подій, що мали місце у Києві 18 липня під час похорону Патріарха Київського і всієї України-Руси Володимира. У мітингу брали участь близько 150 осіб, виступили депутати облради Т. Влайко, В. Козьмик, які брали безпосередню участь у похороні, від УРП О. Юрійчук, КУНу К. Катеринчук, які вис-

[319] Інформація начальника відділу у справах релігії О. Я. Приходнюка від 25.08.1992 // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 62.

[320] Інформація про стан релігійної ситуації в Чернівецькій області // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 81.

[321] Лист Чернівецької крайової організації Народного Руху України Представникові Президента України у Чернівецькій області п. І. Гнатишину та Голові Чернівецької міської Ради народних депутатів п. В. Павлюку від 8.09.92 р. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 37.

ловили думку про «неспроможність верхів побудувати правову демократичну державу» та бачання «зірвати входження України у цивілізований світ»[322]. Міська влада не перешкоджала конфесійному самовизначенню, намагаючись формалізувати його в рамках існуючого законодавства. Так, виконком Чернівецької міської ради дав дозвіл Чернівецькій і Буковинській метрополії УПЦ КП на проведення 23 серпня 1995 р. походу від церкви Святої Параскеви до резиденції, де була відправлена панахида по покійному Патріарху Володимиру[323].

Специфікою чернівецької конфесійної структури було те, що на тлі державницької позиції: українська національність – українська церква (конфесійний центр в Україні) актуалізувалося питання: румунська національність – румунська церква (конфесійний центр у Румунії). Румунські релігійні громади міста та області використовували будь-яку можливість, щоб актуалізувати і поширити в масовій свідомості відповідні маркери ідентифікації. Зокрема, описаний вище міжконфесійний конфлікт оцінювався як намагання зірвати заплановане, відповідно до плану культурних заходів обласного Товариства румунської культури ім. М. Емінеску на 13 вересня «традиційне свято рідної (румунської) мови». Від імені президії обласного Товариства румунської культури ім. М. Емінеску А.Чернова звернулася до представника Президента України у Чернівецькій області І. Гнатишина та голови Чернівецької міської ради народних депутатів В. Павлюка з проханням відмінити вуличні заходи обох конфесій, оскільки в Чернівецькій області «міжконфесійний конфлікт може набути забарвлення міжнаціонального»[324]. У 1992 р. румунські національно-

[322] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 07 серпня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. Інформації, довідки, доповідні з питань організаційно-масової роботи. – Арк. 32.

[323] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 21 серпня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. Інформації, довідки, доповідні з питань організаційно-масової роботи. – Арк. 38.

[324] Обращение областного Общества румынской культуры имени Михая Еминеску Представителю Президента Украины в Черновицкой области И. Н. Гнатышину и Председателю исполкома Черновицкого городского Совета

культурні товариства, зокрема і культурно-релігійне товариство ім. Митрополита Сільвестра Мораріу, вели роботу щодо відокремлення від УПЦ 102 громад, які відвідують православні віруючі румунської і молдавської національностей у місцях їх компактного проживання і прагнуть створення власного вікаріату[325].

Нерозв'язані проблеми на ґрунті загострення міжконфесійних відносин у православній церкві існували і упродовж 1993 р. Ситуація «була надзвичайно напруженою в Садгірському та в Ленінському районах м. Чернівці. … тут між віруючими УПЦ та УПЦ КП відбулися сутички, були намагання захоплення храмів, в окремих випадках зривалася церковна служба, на адресу віруючих сипалися прокльони, погрози, образи, окремі віруючі, в знак протесту, голодували»[326]. Прийнято 6 розпоряджень представника Президента стосовно врегулювання міжконфесійних відносин між 12 громадами УПЦ і УПЦ КП – доручено було укласти договори, у яких передбачалися порядок та черговість користування культовими спорудами. Однак у зв'язку з відсутністю згоди на це однієї зі сторін ці розпорядження не були виконані у встановлені терміни. Проте, на 1 січня 1993 р. про свій перехід під юрисдикцію УПЦ КП заявили 68 релігійних громад Чернівців та області.

Станом на 1 січня 1994 р. в області діяло 726 релігійних організацій 19 конфесій, зокрема, УПЦ – 352, УПЦ КП – 74, Римокатолицької – 21, УГКЦ – 14, Руської православної старообрядницької церкви – 8, іудейського культу – 5, ЄХБ – 108, РЦ ЄХБ – 3, ХВЄ – 52, АСД – 58, Адвентисти реформаційного руху – 6, Свідків Єгови – 13, Єговістів Іллінців – 1, Назаретян – 6, Свідомості Крішни – 1, віри Бахаї – 1, нетрадиційних церков: «Нове

народных депутатов В.И. Павлюку от 10.09.1992 г. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 42.

[325] Інформація про стан релігійної обстановки в Чернівецькій області [24.01.92] // ЧОДА. – Ф. 2896. Обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 5. Арк. 1–7.

[326] Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням закону України «про свободу совісті та релігійної організації» за 1993 рік // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 232. – Арк. 9.

життя» – 1, «Голгофа» 1, «Християни церкви Бахаї» – 1. Кількість релігійних організацій порівняно з 1992 р., збільшилася на 62[327]. 82,2 % населення краю вважало себе віруючими, отже, мало самоідентифікуватися з тією чи іншою конфесією, регулярно відвідували церкву – 8,3 %, 73,9 % – «пасивно віруючі». Серед тих, хто вірив та до церкви не ходив: селян – 34,1 %, мешканців міста – 27, 1 %. Тих, хто відвідували церкву від випадку до випадку: селян – 51,7 %, городян – 33,3 %. Атеїстів у м. Чернівці було 3,12 %, в області – 0,7 %. Також, у Чернівцях було більше, ніж в районах області, прихильників УГКЦ, РП, Старообрядницької, іудейської церков, п'ятидесятників та баптистів[328].

У 1997 р. на теренах області функціонували 383 парафій УПЦ, 117 приходів УПЦ КП (з них свої храми мають лише 62). Друге місце (після православних церков) за кількістю організацій віруючих посідають протестанські церкви – 318. Римо-католицьку церкву представляють в області 24 приходи, а Українську греко-католицьку церкву – 14. За часів незалежності віруючим повернуто 560 культових споруд, збудовано 132 нових храмів, 113 культових споруд перебувають у стадії будівництва[329].

Локальну чернівецьку політику щодо політизації конфесійних ідентичностей можна визначити як таку, що загалом відповідає гаслу, що було написано на прапорі міста в австрійські часи «Спільними зусиллями»:

– У 1993 р. відділ у справах релігій ЧОДА брав активну участь у підготовці і відзначенні 200-річчя від дня народження видатного громадського і церковного діяча, першого митрополита православної церкви Буковини Євгена Гакмана, які відбувалися у

---

[327] Там само.

[328] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес-інформація станом на 28 липня 1995 року. // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. Інформації, довідки, доповідні з питань організаційно-масової роботи. – Арк. 27.

[329] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 10. Арк. 9–11.

Свято-Духівському кафедральному соборі УПЦ м. Чернівці, у місці його поховання, в одному з будинків вулиці, яка названа його ім'ям, де встановлена меморіальна плита[330].

– ЧОДА практикувала проведення зустрічей працівників відділу у справах релігій з керівниками єпархіальних управлінь, у ході яких «встановлено, що подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви, яка велася раніше, проходить з повним гарантуванням і забезпеченням, відповідно до Конституції, декларації про державний суверенітет України та міжнародних угод, права на свободу совісті віруючим громадянам»[331].

– З метою нівелювання румунського чинника у конфесійних ідентичностях, відділ у справах релігій ЧОДА разом з єпархіальним управлінням УПЦ КП організував налагодження контактів з вікаріатом Української православної церкви Румунії, яка має ставропігійне підпорядкування Патріарху Румунської православної церкви. З цією метою на початку грудня 1993 р. делегація УПЦ КП на чолі з Архієпископом Данилом відвідала Румунію, де встановила ділові та духовні контакти з єдиновірцями. [332]

У 1997 р. відбувся серйозний внутрішній конфлікт між митрополитом Чернівецьким і Буковинським Данилом та групою священнослужителів у Чернівецько-Буковинській єпархії УПЦ КП. Після тривалих суперечок та неодноразових спроб використати конфлікт у політичних цілях рішенням Синоду УПЦ КП від 30 вересня на теренах області було утворено ще одну – Кіцманську єпархію, до складу якої увійшли 27 парафій, священики та благочинні яких відмовились підпорядковуватися митрополиту Данилу[333]. Очолив нову єпархію єпископ

---

[330] Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням закону України «Про свободу совісті та релігійних організацій» за 1993 рік // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 232. – Арк. 7.

[331] Там само.

[332] Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням закону України «Про свободу совісті та релігійних організацій» за 1993 рік // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 232. – Арк. 8.

[333] Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 року [П. Гасюк]. Чернівецька обласна

Вікон. Внаслідок прийняття вищезазначеного рішення ескалації конфлікту вдалося запобігти, однак певна напруженість зберігалася через те, що митрополит Данило не визнав новопризначеного єпископа.

Проте послідовність у діях дозволила чернівецькій регіональній владі вже у 1997 р. констатувати, що «міжконфесійні стосунки в місті традиційно мають «зважений, спокійний характер». Про збереження цієї тенденції свідчить зменшення кількості серйозних непорозумінь між прихильниками УПЦ і УПЦ КП – 15 конфліктів проти 100, що мали місце у 1996 р.[334].

Процес реконструкції мовних ідентичностей у чернівецькій громаді розпочався на межі 80–90-х рр. XX ст. Чернівецька міська рада своїм рішенням від 20 листопада 1990 р. затвердила заходи щодо організації виконання Закону про мови, однак упродовж 1991 р. не зверталася до їх реалізації. Тільки в травні 1992 р. було прийняте розпорядження міськвиконкому «Про зняття застарілої держаної символіки», яке прискорило процеси дерусифікації фірмових бланків, вивісок на установах, закладах і підприємствах[335]. Однак комісія Чернівецької міськради з питань науки, освіти і культури, обговоривши у 1990 р. «хід підготовки питання «Про впровадження закону …» та «хід впровадження (цього закону – *Н.Р.*) на підприємствах, організаціях та установах міста», більше до названої теми не поверталася» (станом на лютий 1993 р.)[336].

У квітні 1990 р. у Чернівцях була створена асоціація вчителів української мови та літератури. Оцінюючи завдання нового об'єднання, заступник начальника обласного управління народної освіти Г. Філіпчук наголосив, що це передусім «державний захист права дитини навчатися рідною мовою і впровадження в життя Закону «Про мови в Українській РСР». Для цього «… треба насамперед привести мережу навчальних закладів у відповідність з націо-

---

державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 495. – Арк. 11.

[334] Там само. – Арк. 10.

[335] Про стан справ із виконанням Закону про мови в Чернівецькій міській раді та виконкомі [1.06.93, В. Косяченко] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 165. – Арк. 38.

[336] Там само.

нальним складом і потребами населення», адже, наприклад, у Чернівцях тоді не було жодного профтехучилища, у якому навчання проводилося б українською мовою[337]. Асоціація прагнула, для реалізації своїх основних цілей, співпрацювати з молдавсько-румунським, єврейським, польським культурно-освітніми товариствами.

Невдовзі була прийнята «Програма розвитку української національної мови та інших національних мов у Чернівецькій області на період до 2000 року». Однак рада директорів середніх спеціальних навчальних закладів розробила конкретні заходи, якими передбачалося здійснити реалізацію цієї програми вже у 1995 р. При цьому у 1992 р. враховувався «національний склад учнів і викладачів, переважну більшість яких – відповідно 83 % і 75 % – складають українці»[338]. У 1989 р. у Чернівцях був тільки один середній спеціальний заклад з українською мовою навчання – Чернівецьке педагогічне училище, станом на січень 1992 р. до нього приєднався Чернівецький фінансовий технікум. А в залізничному технікумі перший курс повністю було переведено на українську мову навчання. Більш активно процеси переходу на українську мову навчання відбувалися на території області, так у 1991 р. біля 100 педагогічних працівників системи середньої спеціальної освіти області перейшли з російської на українську мову. У 1992 р. «в україномовному режимі працювало 596 педагогів, або 62 відсотки всього викладацького складу технікумів та училищ»[339]. Для оволодіння державною мовою викладачам середніх спе-

[337] Філіпчук Г. По шляху відродження. В області створено асоціацію вчителів української мови та літератури / Г. Філіпчук // Радянська Буковина. – 1990. – 6 квітня. – № 67. – С. 1.

[338] Про хід виконання «програми розвитку української мови та інших національних мов у Чернівецькій області на період до 2000 року» в середніх спеціальних навчальних закладах області [1992, Відділ у справах національностей облвиконкому] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 1.

[339] Про хід виконання «Програми розвитку української мови та інших національних мов у Чернівецькій області на період до 2000 року» в середніх спеціальних навчальних закладах області [1992, Відділ у справах національностей облвиконкому] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 1.

ціальних навчальних закладів надавалася допомога з її вивчення чи опанування фаховим рівнем: у будівельному, механіко-технологічному, залізничному технікумах, медичному училищі міста з 1 лютого 1992 р. були організовані курси для викладачів з вивчення української мови. Однак процес реконструкції мовних ідентичностей на практиці наштовхувався на проблему недостатнього забезпечення цього типу навчальних закладів україномовними підручниками (рівень забезпеченості у 1992 р. – 20 %), відчувався брак російсько-українських і російсько-румунських словників[340].

Проте у дошкільних закладах міста процес виконання мовного закону «здійснювався повільно». За обчисленнями міського управління освіти, відповідно до закону, кількість місць у дитячих установах міста повинна була б у 1992–1993 рр. становити в групах з українською мовою виховання – 66,5 %, російською – 18 %, молдавсько-румунською – 7–8 %, єврейською – 6 %. Реально ж у м. Чернівці на той час у 68 дошкільних установах працювало 506 груп, з яких 283 групи з українською мовою виховання (56 % від потреб), 3 групи з румунською мовою виховання (0,6 % від потреб)[341]. Підтвердженням того, що на території міста відбувався процес саме реконструкції мовних ідентичностей, а не їх нове формування, було те, що в обстежених дитячих установах міста фіксувалася тенденція – тоді, як «80–85 % дітей походять з українських родин», добре декламують вірші українською мовою, «добре зв'язану бесіду на вільну тему українською мовою вони не можуть» провадити[342]. На складність цього процесу вказує те, що тільки 72 % батьків-українців мали наміри віддати своїх дітей у

[340] Там само. – Арк. 3.

[341] Довідка про стан реалізації заходів по виконанню Закону «Про мови в Україні» в дошкільних установах м. Чернівці [17.06.1992, обласна комісія по координації роботи та контролю за виконанням програми розвитку української мови та інших національних мов в області] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 47–48. Арк. 47–51.

[342] Довідка про стан реалізації заходів по виконанню Закону «Про мови в Україні» в дошкільних установах м. Чернівці [17.06.1992, обласна комісія по координації роботи та контролю за виконанням програми розвитку української мови та інших національних мов в області] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 49. Арк. 47–51.

середні школи з українською мовою навчання[343]. На офіційному рівні було визнано, що «виконкоми Рад, органи народної освіти обласного центру не виробили чіткої послідовної програми розвитку в дошкільних установах державної мови та мов інших національностей»[344], що підтверджується даними Таблиці 3.4

Таблиця 3.4

Порівняльний аналіз мови навчання дітей у загальноосвітніх закладах Чернівецької області

Мова навчання	% від загальної кількості учнів, 1988/89 н. р.	% від загальної кількості учнів, 1992/93 н. р.
Українська	62 %	69,6 %
Російська	16,7 %	14 %
Румунська	16,1 %	16,4 %
Змішана	5,2 %	-

Джерело: Рішення комісії по координації та контролю за виконанням програми розвитку української мови та інших національних мов у Чернівецькій області [10.03.93] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 47. Арк. 47–51.

Зауважимо, що у Чернівцях, поряд з переходом на українську мову навчання у середніх школах не відчувалося «помітних зрушень у запровадженні державної мови в цілісний повноденний режим роботи шкіл, які функціонують на рідній мові, як і тих, що реорганізовуються відповідно до планів впорядкування мережі»[345]. Отже, якщо на формально-організаційному рівні реконструкція мовних ідентичностей відбувалася достатньо інтенсивно, то на рівні індивідуальної самоідентифікації темпи реконструкції були

[343] Там само. – Арк. 50.

[344] Рішення обласної комісії по координації роботи та контролю за виконанням програми розвитку української мови та інших національних мов в області від 18 червня 1992 року [В. І. Фольварочний] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 52.

[345] Рішення комісії по координації та контролю за виконанням програми розвитку української мови та інших національних мов у Чернівецькій області від 5 лютого ё1993 р. [В. Фольварочний] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 165. – Арк. 3.

більш повільними. Причому, ці процеси були характерними і для громадян, залучених до процесу управління навчанням у середніх навчальних закладах міста. Зокрема, органи управління освітою міста в кінці 1992 – на початку 1993 рр. провели 25 анкетних інтерв'ю з керівниками шкіл міста, за результатами якого констатували, що «тільки 5 виділяються розумінням основного завдання Держпрограми про необхідність громадсько-патріотичного виховання. Решта ж називають лише окремі елементи цього універсального комплексного завдання»[346]. Аналізуючи результати анкетування, зауважимо, що вони містять і нестандартні з позицій мовної ідентифікації приклади. Так, один з директорів загальноосвітньої школи Чернівців «очевидно, – росіянин» зауважив: «Если человек стал гражданином Украины, то одной из его задач является овладение государственным языком, а овладев – всемерно способствовать его развитию, чтобы он в суверенной независимой Украине стал языком межнационального общения». Водночас, один з керівників школи з українською мовою навчання вважав найголовнішим завданням «виховання поваги до представників інших націй, а щодо самоповаги та поваги до державної мови, культури і традицій українського народу – не говорить нічого. Підкреслює тільки, що в школі треба виховувати матеріалістичний світогляд»[347].

У 1995–1996 рр. процеси реконструкції мовних ідентичностей були завершені. Так, у 1997 р. на Раді відділу культури, коли розглядалися питання «Про репертуарну політику кінотеатрів міста», «Про репертуар і методику проведення в закладах культури міста дискотек», зазначалося, що « … в закладах культури, кіно і мистецтва м. Чернівці вся документація, ділові папери, службове діловодство, наради, збори, навчально-виховний процес в школах естетичного виховання, культурно-просвітницька діяльність, реклама ведуться державною мовою», а «при проведенні чергової атестації

[346] Довідка про стан реалізації заходів по виконанню Закону «Про мови в Україні» в загальноосвітніх школах області [В. Фольварочний] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 165. – Арк. 7.

[347] Там само.

(квітень) працівників закладів культури не виявлено жодного спеціаліста, який би не володів українською мовою»[348].

На тлі абсолютного домінування російськомовних книг у комплектуванні фондів бібліотек міста у період 1990–1994 рр.[349], у 1995 р. для бібліотек було придбано 212524 примірники українською мовою, 1996 р. – 216311 примірників, 1997 р. – 217341 примірники[350].

Політизація мовних ідентичностей у контексті процесів дерусифікації не відбувалася, натомість ці процеси були характерними для румуномовного населення. Зокрема, румунська спільнота Чернівців оцінила дії Міністерства освіти і науки України упродовж 1996–1997 рр. як «намагання Міністерства освіти України применшити значення румунської мови (як і інших мов) скасуванням випускних іспитів у IX–X класах з румунської мови та літератури як базових іспитів, як і іншими пунктами, передбаченими Постановою № 33 та інструкціями, доданими до неї, про закінчення 1997–1998 навчального року та про складання іспитів у загальноосвітніх закладах України для шкіл з викладанням румунською мовою (та мовою інших національний меншин)». Це «суперечить Конституції України та чинному законодавству і є інструментом денаціоналізації»[351]. Тому на численних освітніх конференціях румунів України, що відбувалися у Чернівцях, як правило, формулювалися такі вимоги: (1) запровадження до освітніх програм як обов'язкових предметів, окрім державного та шкільного компоненту, національного компоненту і викладання й

[348] Інформація про дотримання в м. Чернівці чинного законодавства України «Про мову» та про хід реалізації в місті програми розвитку української мови та мов національних меншин [19.11.1997] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. Р-412. – Оп. 2. – Од. зб. 56. – Арк. 25.

[349] Довідка про стан реалізації основних положень закону «Про мови в Україні» в бібліотечній мережі Чернівецької області [1992, І. Ткач] // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 19. Арк. 19–23.

[350] Інформація про дотримання в м. Чернівці чинного законодавства України «Про мову» та про хід реалізації в місті програми розвитку української мови та мов національних меншин [19.11.1997] // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. Р-412. – Оп. 2. – Од. зб. 56. – Арк. 26.

[351] Резолюція науково-методичної конференції освіти з румунською мовою викладання в Україні від 21 березня 1998 р., м. Чернівці // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 490. – Арк. 19. Арк. 18–19.

надалі всіх предметів румунською мовою; (2) збільшення кількості годин з румунської мови та літератури (дотримання паритетних умов із забезпеченими умовами учням, які вивчають українську мову в українських школах; (3) запровадження іспиту з румунської мови та літератури, як базового (письмова і усна), з української мови – диктант, складання іспитів рідною мовою; (4) дотримання права складати вступні іспити румунською мовою і з румунської мови (твір, тести) для випускників шкіл з румунською мовою викладання, для вступу до вищих навчальних закладів, функціонуючих на територіях, компактно населених румунами, незважаючи на те, атестовані вони чи ні з української мови; (5) дотримання Резолюції науково-практичної конференції «Проблеми румунської мови та літератури у національній школі», яка відбулася у травні 1991 р., та міжнародної науково-практичної конференції «Місце і роль наукової термінології у шкільних дисциплінах», яка відбулася у травні 1992 р.); (6) організувати науково-методичну конференцію «Програми та підручники з румунської мови та літератури на перспективу» під егідою кафедри румунської та класичної філології у листопаді 1998 р. Наведена резолюція була представлена, обговорена і прийнята конференцією освіти з румунською мовою викладання в Україні у березні 1998 р.[352].

Унаочненням концентрації зусиль румунської етнонаціональної меншини упродовж 1998 – 2015 рр. виключно на відродженні власних мовних практик є результати зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури. Наприклад, у 2015 р. в Україні не мали мінімально необхідного рівня знань з української мови та літератури 22 тис. 610 осіб, (8,9 % від загальної кількості тих, хто складав цей тест)[353]. З 472 загальноосвітніх навчальних закладів, в яких 10 і більше випускників не перейшли

[352] Резолюція науково-методичної конференції освіти з румунською мовою викладання в Україні від 21 березня 1998 р., м. Чернівці // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 490. – Арк. 19. Арк. 18–19.

[353] Онищенко О. Від “колядників” не маю відбою. Директор УЦОЯО в інтерв'ю DT.UA підбив підсумки зовнішнього незалежного оцінювання 2015 року [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://dt.ua/columnists/vid-kolyadnikiv-ya-y-dosi-ne-mayu-vidboyu-178140_.html

поріг «склав /не склав» частка навчальних закладів Чернівецької області становила 15,18 % (більша частка тільки серед випускників Закарпаття – 38,39 %)[354]. Такі результати вказують на те, що на території Чернівецької областей поступово формується «ізольоване покоління», для якого громадянська ідентифікація з українською нацією в політичному сенсі не інтерпретується як необхідність та цінність. У дорослому житті це перетворюється на виключення з соціального, економічного, культурного та політичного простору, що існує поза громадою, та формування споживацького інтересу до ресурсів держави, які оцінюються меншиною як такі, що повинні забезпечувати функціонування етнонаціональної меншини. На нашу думку, необхідність підвищення якості викладання української мови як державної в середніх навчальних закладах, в яких навчання відбувається мовою національних меншин, повинно супроводжуватися інформацією про залежність між мовними навичками та соціальною і політичною спроможністю.

3.3. Роль локального євроінтеграційного дискурсу в оновленні політичних ідентичностей громадян України

У сучасній політичній науці сформувалося достатньо варіативне методологічне поле дослідження дискурсивних практик влади, метою яких є використання вербального потенціалу впливу на громадян. Зокрема, в рамках кратологічного підходу дискурс публічної комунікації визначається як діяльність з виробництва та відтворення особливого різновиду владного ресурсу – комунікативного капіталу, який є стійкою системою комунікацій, що дозволяє відтворювати ситуацію взаємної довіри між її учасниками[355]. Дискурс публічної комунікації з позицій семіотичного підходу характеризується як динамічна активна знакова система, що формує спільне смислове поле у політичному комунікативному

[354] Розраховано за: Загальноосвітні навчальні заклади, десять або більше випускників яких не подолали поріг «склав/не склав» зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури в 2015 році (станом на 10 липня 2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://testportal.gov.ua/analytyka/

[355] Political as Text and Talk: Approaches to political discourse / Ed. By P. Chilton, C. Schaffner. – Philadelphia: John Benhamins North America, 2002. – P. 57.

просторі[356]. Формуючи смислове поле, публічний політичний дискурс фактично наповнює змістом ментальні структури у спільнотах різного масштабу відповідно до смислових установок та інтерпретацій, що домінують у посланнях комунікаторів. З позицій комунікативістського підходу, який науковим співтовариством визначається як синтетичний, дискурс публічної комунікації є знаково-символічною діяльністю, що здійснюється у публічному комунікативному просторі, під час якої реалізуються функції формування комунікативного владного ресурсу та дизайну ментальних структур суспільної свідомості відповідно до комунікативних стратегій. Саме останній підхід дослідження комунікативних практик є, на нашу думку, найбільш продуктивним у вивченні ролі офіційних дискурсів в оновленні політичних ідентичностей громадян України на регіональному рівні.

Зважаючи на те, що тематичною характеристикою досліджуваного комунікативного дискурсу є проблема європейської інтеграції, вважаємо необхідним визначити зміст та основні характеристики образу європейської інтеграції, яким потенційно має бути насичений політичний комунікативний дискурс як загальнонаціонального, так і регіонального рівнів.

Незважаючи на множинність та різноплановість теорій європейської інтеграції, образ ЄС сьогодні відображається змістом трьох основних метафор: ЄС – це *контейнер*; ЄС – це *рівновага контейнерів*, ЄС – це *рух* [357]. Метафора *контейнера* формує уяву про ЄС як єдність – зафіксоване ціле, що функціонує як держава[358].

---

[356]Rosamond B. The comparative study of European politics: a distinctively European field of political science? / B. Rosamond // Perspectives on Europe. – 2013. – Vol. 43(1). – P. 73.

[357] Drulak P. Metaforicke plakaty Evropy / P. Drulak // Mezinarodni politika. – 2006. – № 4. – P. 40–41; Drulak P. Motion, Container and Equilibrium: Metaphors in the Discourse about European Integration / P. Drulak // European Journal of International Relations. – 2006. – № 12 (4). – P. 499–531; Moravcsik An. The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht / An. Moravcsik. – London: UCL Press, 1998. – 482 p.

[358] Rosamond B. The comparative study of European politics: a distinctively European field of political science? / B. Rosamond // Perspectives on Europe. – 2013. – Vol. 43(1). – P. 72–78.

Це передбачає фундаментальну подібність або навіть ідентичність між внутрішнім порядком однієї держави і внутрішнім порядком ЄС. У медійному просторі метафора *контейнера* розшифровується через поняття *європейського дому* або *європейської незалежності*. Метафора *рівноваги контейнерів* дає можливість зрозуміти, що ЄС – це взаємодія між зафіксованими цілями, які досягаються шляхом постійного пошуку взаємних компромісів [359]. Ця метафора підкреслює мудрість європейських дипломатів, які розглядають ЄС як арену для постійного змагання національних інтересів. Метафора *руху* не передбачає наявності зафіксованих постійних персоналізованих акторів. ЄС у цьому разі розуміється як динамічна структура, для якої головною рисою є постійні зміни, тобто процеси інтеграції, а не на її результати. Метафора *руху*, як правило, медійно конкретизується як *постійне укладання договорів* або як *гальмування потягу*.

Отже, з'ясувавши зміст метафоричного образу ЄС, яким насичується комунікативний політичний простір у країнах ЄС, проаналізуємо офіційний комунікативний дискурс регіональний органів влади Чернівецької області (1) на присутність метафор, що відповідають європейському образу ЄС, (2) в контексті потенційного впливу офіційного дискурсу на проєвропейське оновлення політичних ідентичностей населення області. Структурно офіційний євроінтеграційний дискурс чернівецької регіональної влади утворюється поєднанням п'яти тематичних напрямів, зокрема, інформація про спільні проекти з ЄС (12 повідомлень); інформація про державну євроінтеграційну політику України, інформація про святкування у Чернівецькій області Дня Європи, виступи регіональних лідерів з проблем євроінтеграції (по 9 повідомлень); інформація про наукові семінари та конференції з проблем європейської інтеграції (3 повідомлення). Найбільш цікавим і важливим для визначення впливу офіційного дискурсу на оновлення політичних ідентичностей є та частина інформаційного масиву, у якій сконцентровано виступи регіональних лідерів з проблем

[359] Moravcsik An. The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht / An. Moravcsik. – London: UCL Press, 1998. – 482 p.

євроінтеграції та інформація про наукові семінари та конференції з проблем європейської інтеграції, адже у роботі останніх брали участь і офіційні особи області.

Для визначення ролі офіційного євроінтеграційного дискурсу в оновленні політичних ідентичностей громадян України важливим є з'ясування ідеологем, за допомогою яких відбуваються самоідентифікація Чернівецької області у процесах європейської інтеграції. По-перше, регіон позиціонується як «благословенний край», який пишається багатовіковими «традиціями міжнаціональної злагоди та толерантності, самобутніми звичаями, високими зразками спільної культури, які зберігаються та дбайливо передаються прийдешнім поколінням буковинців»[360] .

По-друге, в офіційному медійному дискурсі наголошується, що регіон не тільки історично й географічно є європейським, він ментально – європейський, адже «протягом 143-х років австрійської доби розвиток Чернівців і Буковини … здійснювався … з використанням кращого в Європі досвіду розбудови та облаштування багатонаціональної імперії Габсбургів. Цей підхід до створення на Буковині міні-моделі Європи був сто років тому талановито втілений на фронтоні Чернівецької філії австрійського «Ерсте Банку» – алегоричні фігури римських богів уособлювали поліетнічні території імперії. Зауважу, що Буковині вже тоді було відведено одну з центральних, ключових позицій»[361]; «Ми відчуваємо себе частиною Європи не лише географічно, а й ментально», засвідчуємо «спільність європейських цінностей»[362]; «Чернівецька область – екологічно чиста область, Європа в мініатюрі»[363].

---

[360] Тези виступу Голови Чернівецької обласної державної адміністрації М. Папієва на засіданні круглого столу «Буковинський діалог – 2011». 11.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11320&Itemid=145

[361] Там само.

[362] Михайло Папієв ініціюватиме патронування регіонів України країнами Європейського Союзу 21.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=17511&Itemid=145

[363] Михайло Папієв: Якщо б євроінтеграція відбувалася за регіональним принципом, то Буковина була б першою серед інших регіонів України. 27.06.2012

По-третє, вказується, що саме Чернівецька область як регіон України «відновлює історичну роль Буковини (і Південної, і Північної) як регіонального інтегратора ідей та реальних механізмів продуктивної транскордонної співпраці на користь наших громад» [364]. У промовах офіційних осіб наголошується, що Буковина є надзвичайно важливим регіоном промислового, транскордонного і туристичного потенціалу, що «має свою школу із транскордонного спів-робітництва, тому заслуговує на те, щоб її проблеми були почути-ми»[365].

По-четверте, обгрунтовується, що Чернівецька область – це регіон з особливим статусом, що актуалізується та посилюється євроінтеграційними процесами. Геополітичне значення Чернівецької області для України визначається тим, що Чернівці і Буковина завжди були місцем діалогу між українським та європейськими народами, «тут творилася європейська політика, творилася нова Європа», Буковині «час повернути колишній статус. У цьому я бачу історичну місію нашого краю»[366]. Саме така інтерпретація змісту історичної місії краю дозволяла офіційно заявляти, що Буковина «сьогодні має всі підстави знову стати своєрідним взірцем розбудови регіональної складової європейської інтеграції»[367] .

По-п'яте, чернівецький регіон на рівні офіційного дискурсу позиціонується як «більш проєвропейський», ніж інші регіони України, на що вказують «львівські протистояння 9-го травня», які

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=18280&Itemid=145

[364] Тези виступу Голови Чернівецької обласної державної адміністрації М. Папієва на засіданні круглого столу «Буковинський діалог – 2011». 11.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11320&Itemid=145

[365] Михайло Папієв: Політика транскордонної співпраці має будуватися, виходячи з інтересів регіонів. 25.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11564&Itemid=145

[366] Буковина здатна очолити європейську ходу регіонів. 22.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=12603&Itemid=145

[367] Тези виступу Голови Чернівецької обласної державної адміністрації М. Папієва на засіданні круглого столу «Буковинський діалог – 2011». 11.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11320&Itemid=145

засвідчили, що «нині тільки Буковина за рівнем свідомості, толерантності здатна очолити європейську ходу регіонів України до Європи, демонструючи приклад міжконфесійної злагоди та міжнаціонального спокою і терпимості»[368]. Окреслений вище вектор регіональної політики ідентичності спонукав голову ЧОДА М. Папієва заявити: «Я переконаний, що місто буде в авангарді того, щоб довести всім, що Чернівецька область – найкраща в Україні»[369] .

Отже, модель конструювання регіональної ідентичності Чернівецької області як регіону, потенційно зацікавленого в процесах європейської інтеграції, базується на конкретних практиках самопозиціонування, таких як ідентифікація, що ґрунтується на пошуку та акцентуванні ментальних характеристик регіону; ідентифікація, зорієнтована на демонстрації унікальності території та населення; існування в регіоні домінуючого дискурсу ідентичності при недостатньо актуалізованій проблемі іміджу регіону; традиціоналізація символів. Аналіз офіційного дискурсу засвідчує, що офіційний євроінтеграційний регіональний дискурс зорієнтований на внутрішні особливості регіону з одночасним стимулюванням обговорення «хто ми?». Офіційна відповідь, що поширюється в чернівецькому комунікативному просторі, ґрунтується на ідеологемах (1) усвідомлення культурно-психологічної єдності населення регіону, що виражається через звернення до толерантності в умовах поліетнічності та (2) унікальності, що закріплюється в символах чернівецької регіональної спільноти за допомогою актуалізації образів історичного минулого як насамперед, європейського минулого. Окреслена модель формування регіональної ідентичності не є випадковою для Чернівецької області, адже саме такий варіант пошуків регіональної ідентичності характерний для економічно слабких територій.

---

[368] Буковина здатна очолити європейську ходу регіонів. 22.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=12603&Itemid=145

[369] Михайло Папієв: на Буковині буде відновлено європейський транспортний коридор. 18.07.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=12602&Itemid=145

Для формування проєвропейських ідентичностей у громадян України надзвичайно важливим є та частина офіційного євроінтеграційного дискурсу, яка дозволяє громадянину дати собі відповідь на питання, «хто ми в Європі?». Офіційний дискурс чернівецької регіональної влади достатньо чітко визначає ті маркери самоідентифікації, які активно споживаються і відтворюються масовою свідомістю. Отже, *Ми* (Чернівецька область) в Європі – це:

Раціоналісти: «Буковина намагається використати всі переваги, які надає сьогодні транскордонне співробітництво»[370]; «До Європейського Союзу входить 27 держав, Україна складається із 27 регіонів. А тому Чернівецька область ініціюватиме, аби кожна європейська країна взяла собі під патронат один регіон нашої держави. Таким чином ми забезпечимо інтеграцію України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі у недалекому майбутньому»[371].

Об'єкт для інвестицій: «Чернівецька область планує залучити кошти Єврокомісії для розвитку прикордонної інфраструктури, облаштування пунктів пропуску через державний кордон України, а також для попередження населення про можливі повені, захисту від шкідливої дії вод і аварійних забруднень у басейнах річок Прут і Сірет шляхом впровадження сучасної системи моніторингу з автоматичними станціями»[372].

Потерпаємо від ...: «українські експортери мають невигідні умови експорту на зовнішні ринки, особливо у країни ЄС», але «крайова влада знає проблеми експортерів, пропоную звертатися до нас. Ми вживатимемо усіх заходів для оптимізації вашої

[370] Михайло Гайнічеру: враховуючи значний потенціал Буковини, можна розраховувати на залучення коштів Європейського Союзу для розвитку інфраструктури області. 25.10.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=9373&Itemid=145

[371] Михайло Папієв ініціюватиме патронування регіонів України країнами Європейського Союзу 21.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=17511&Itemid=145

[372] Михайло Гайнічеру: враховуючи значний потенціал Буковини, можна розраховувати на залучення коштів Європейського Союзу для розвитку інфраструктури області. 25.10.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=9373&Itemid=145

роботи»[373]; «програма, яка містить у назві перелік трьох держав (Програми Сусідства «Румунія – Україна – Молдова 2007–2013»), має бути не змаганням проектних менеджерів, а спробою ЄС прозоро допомогти своїм сусідам. Отже, якщо дотримуватись визначення ENPI, як «нового фінансового інструменту, за допомогою якого ЄС надає підтримку Східній Європі, Південному Кавказу та країнам Південного Середземномор'я», можна гарантовано уникнути «гладіаторських боїв» за гранти, учасниками і заручниками яких стали українські аплікати»[374] ; «якщо офіційний Бухарест в імплементації керується виключно принципом: «допомагаючи країнам-сусідам, ЄС допоможе собі», … тоді стає зрозумілим результат у 3 % грантового фінансування українських аплікантів за результатами майже дворічної оцінки спільних румунськими експертами проектів 1-го та 2-го пріоритетів Програми»[375].

Зорієнтовані на співпрацю з країнами-сусідами, членами ЄС: «Наші спільні (між Україною та Румунією – *Н.Р.*) першочергові завдання – це використання потенціалу співпраці в економічній площині (транзит, розвиток спільних підприємств, кластерів), соціальній (родинні зв'язки, угода про місцевий прикордонний рух) та освітньо-культурній (не тільки фестивалі та програми обміну студентами, але й більш вагомі спільні транскордонні проекти)»[376].

Забезпечимо успіх євроінтеграційного поступу України: «Ми маємо усвідомлювати, що Європа починається не за кордонами

---

[373] Михайло Гайнічеру взяв участь у відкритті семінару «Експортна підтримка українських підприємств на ринках ЄС та третіх країнах» 23.09.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=9058&Itemid=145

[374] Тези виступу Голови Чернівецької обласної державної адміністрації М. Папієва на засіданні круглого столу «Буковинський діалог – 2011». 11.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11320&Itemid=145

[375] Михайло Папієв: Політика транскордонної співпраці має будуватися, виходячи з інтересів регіонів. 25.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11564&Itemid=145

[376] Тези виступу Голови Чернівецької обласної державної адміністрації М. Папієва на засіданні круглого столу «Буковинський діалог – 2011». 11.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=11320&Itemid=145

України. Вона починається із кожного з нас. А Буковина сьогодні, по праву, очолює європейську ходу регіонів нашої держави. І я певен, що на цьому шляху нас чекає успіх»[377].

Для позиціонування *Ми в Європі* в офіційному регіональному медійному дискурсі використовується багатофакторна модель, для якої характерними є побудова подієвих маркерів ідентичності, пов'язаних з процесами реалізації великих регіональних проектів та акцентування на стратегічному і геополітичному статусах Чернівецького регіону. Варто вказати на те, що офіційно виголошене невдоволення структурним розподілом гранту Програми Сусідства «Румунія – Україна – Молдова 2007–2013» на тлі відсутності будь-якої офіційної інформації на офіційному сайті ОДА щодо використання отриманої суми, поширює споживацький інтерес як маркер ідентифікації *Ми (Чернівецька область) в Європі*. Останнє підтверджується тим, що в офіційному регіональному євроінтеграційному дискурсі у Чернівецькій області образ Європейського Союзу конкретизується насамперед через можливості економічного характеру: «відкриваються нові можливості для залучення коштів на розвиток найрізноманітніших галузей», тоді як усі інші характеристики ЄС як нового типу соціальності для України взагалі не згадуються.

Отже, образ ЄС як ідентифікатор у формуванні нових політичних ідентичностей для громадян України є суто прагматичним. Проте традиційна для Європи метафора *рівноваги контейнерів,* як відображення механізму калькуляції взаємних вигод та конкуренції у всіх сферах життєдіяльності суспільства, не може бути використана в Україні у чистому вигляді. До певної міри це пояснюється тим, що у масовій політичній свідомості образ Європи має доволі складну динаміку, оскільки не існує у смисловому контексті сам по собі, а перебуває у тісному взаємозв'язку з обра-зами інших геополітичних суб'єктів. Незважаючи на зафіксований кон'юнктурний компонент офіційного інформаційного євро-інтег-

[377] Михайло Папієв ініціюватиме патронування регіонів України країнами Європейського Союзу 21.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oda.cv.ua/old/index.php?option=com_content&task=view&id=17511&Itemid=145

раційного дискурсу, в масових заходах, зокрема програмах святкування Дня Європи на території Чернівецької області, відбувається культурна ідеалізація країн Європи, адже у цьому вимірі євроінтеграції найлегше утримувати *рівновагу контейнерів*. Жодне масове святкування Дня Європи не супроводжувалося соціально-економічним контестом, який є пріоритетом участі Чернівецької області у євроінтеграційних проектах. На нашу думку, офіційний чернівецький регіональний євроінтеграційний дискурс функціонально набере ознак маркера ідентифікації тоді, коли офіційна риторика, окрім заяв, міститиме інформацію про результати діяльності влади.

РОЗДІЛ 4
СИМВОЛІЧНІ СТРУКТУРИ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ

4.1. Символічна репрезентація політичних ідентичностей чернівецької громади: повернення минулого

У процесах формування, ствердження та актуалізації політичних ідентичностей важливу роль відіграє символічна репрезентація минулого, яка на рівні територіальної громади здійснюється шляхом фіксації подій політичної історії у знаках і символах міста. Для Чернівців це насамперед національна символіка, назви вулиць та пам'ятники. Саме навколо цих вимірів символізації політичного формувався комунікативний дискурс ідентифікації у період 1990-х рр. відновився після Революції Гідності та поглибився правовим врегулюванням процесів декомунізації.

Основними символами міста є: (1) герб, який складається з геральдичного щита, на якому розміщена відкрита мурована брама з сімома зубцями, над ними, в два ряди, вісім (по чотири в ряд) вмурованих каменів, посеред відкритої брами розміщено Державний герб України – фігуральний тризуб. Під брамою дві перехрещені лаврові гілки, перев'язані стрічками. Цей герб обрамлений бронзовим орнаментальним картушем, завершеним мурованою короною з п'ятьма помітними виступами[378]; (2) прапор, який складається з древка, навершя і полотнища, на лицевому боці якого розміщена рельєфна вишивка – герб міста з надписами «Чернівці» та «1408» (дата першої писемної згадки про місто), а на зворотному – Державний герб України: геральдичний щит синього кольору з нанесеним на нього золотим фігуральним тризубом[379]. Опис символів міста позиціонує чернівецьку громаду у макрополітичному вимірі як українську.

---

[378] Опис герба м. Чернівці [Електронний ресурс]. – Редим доступу: http://chernivtsy.eu/portal/9/955-955.html

[379] Опис прапору м. Чернівці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chernivtsy.eu/portal/9/907-907.html

Початок використання української національної символіки у чернівецькій громаді можна вважати проявом реконструкції політичних ідентичностей, пов'язаної з намагання демократичного політичного спектра чернівецької громади встановити на міській ратуші українську національну символіку – український прапор. У червні 1990 р. 40 депутатів Чернівецької міськради, об'єднані в групу «Демократичний блок», поставили на порядок денний питання про використання національної символіки на території області, наполягаючи при цьому на проведенні трансляції засідання Чернівецької міської ради з цього питання[380]. Однак через активну протидію прокомуністичної групи «Єдність», що також була сформована з депутатів Чернівецької міської ради, таке рішення «Про використання української національної символіки на території міста Чернівці» було ухвалене тільки 5 липня 1990 р. Чернівецька міська рада народних депутатів ухвалила: «У зв'язку з тим, що питання української національної символіки не врегульовано діючим законодавством, враховуючи все ширше використання її в місті, міська Рада народних депутатів вирішила: Дозволити на території міста громадянам, національно-культурним товариствам та громадським організаціям вільне використання української національної символіки (синьо-жовтого прапора і тризуба), національного гімну «Ще не вмерла Україна», а також національних символік усіх народів, що проживають в Чернівцях. Направити у постійні комісії Верховної Ради УРСР звернення міської ради народних депутатів про прийняття української національної символіки на території УРСР»[381]. Однак про свій протест заявила Чернівецька обласна прокуратура[382].

Повторна спроба встановити український національний прапор на Чернівецькій міській раді відбулася 3 листопада 1990 р., без дозволу міської ради, «яка була скликана, але не встигла

---

[380] Миронюк Д. Друга сесія, а все вперше / Д. Миронюк, Г. Шабашевич // Радянська Буковина. – 1990. – 22 червня. – № 119. – С. 3.

[381] Чи дозволена символіка // Чернівці. – 1991. – 12 липня. - № 29. – С. 2.

[382] З приводу рішення міської ради народних депутатів // Радянська Буковина. – 1990. – 17 липня. – № 134. – С. 2.

розглянути питання».[383] Внаслідок сутичок прапор було встановлено навпроти ратуші – на Центральному майдані міста. Одразу з'явилися на площі біля прапора п'ять наметів – «тимчасова його охорона, яка назвала себе групою протесту й висунула свої вимоги, серед яких зокрема, негайне скликання міської Ради для «перегляду питання про встановлення українського національного прапора на Центральному майдані міста», створення компетентних комісій з числа народних депутатів для розслідування конфліктів, що виникли 4.XI. 1990 р., опублікування правдивих результатів розслідування в пресі. В разі їх невиконання попереджено про право розпочати політичне голодування». У палатці постійно чергували семеро чернівчан (два студенти та п'ять робітників – «Сергій Фурман, Ярослав Глушман, Борис, Владислав Каськів (вчорашній школяр, а нині учень СПТУ й слухач підготовчого відділення університету)», який, оцінюючи мотивацію такого кроку зауважив: «Ні це не бажання повторити київських студентів і заробити собі авторитет, а необхідність. Просто в час, коли ми залишились охороняти прапор під відкритим небом, почав накрапати дощ і хтось подався шукати палатку».[384]

Незважаючи на постійну фактичну актуалізацію української національної символіки на вулицях міста, її поява на державних установах стала можливою тільки після путчу ДКНС у Москві, який посилив державницькі настрої в чернівецькій громаді. Учасники мітингу протесту проти ДКНС одноголосно прийняли резолюцію – звернення до міської, обласної рад, Верховної Ради України і СРСР, в якій, зокрема, поставлені вимоги негайно розпустити Верховні ради СРСР та УРСР, ЗМОП – як незаконну терористичну організацію, негайно скликати сесії обласної і міської рад народних депутатів; внести до порядку денного роботи сесій питання негайного вжиття всіх заходів щодо виконання Указів Президента

[383] Події на Центральній площі під час відзначення 72-ї річниці Буковинського віча коментує голова виконкому Чернівецької міської Ради народних депутатів П. М. Каспрук // Радянська Буковина. – 1990. – 7 листопада. – № 213. – С. 3

[384] Мацерук В. Розмови біля наметів / В. Мацерук // Радянська Буковина. – 1990. – 21 листопада. – № 222. – С. 3

СРСР від 24.08.1991 р. про націоналізацію майна Комуністичної партії України і передачі його на території області, міста місцевим радам, створити слідчу групу для розслідування причетності посадових осіб, підприємств, організацій і установ, обкому і райкомів КП до спроби державного перевороту, демонтувати у Чернівцях пам'ятник Леніну, негайно закрити газету обкому партії «Радянська Буковина», перейменувати ряд вулиць і майданів міста, припинити суд над Степаном Хмарою, негайно звільнити Малика і повернути йому всі кошти, які він вніс за пошкодження пам'ятника Леніну в Садгорі.[385] Отже, 8 вересня 1991 р. прапор, який освятили глава УПЦ владика Онуфрій та священик Української автокефальної православної церкви отець Степан, під-німається над ратушею. Право підняти його надано голові обласного осередку Української республіканської партії, колишньому політв'язню (у 1956 р. він підняв національний прапор над університетом, за що потрапив у «немилість») В. В. Андрушку.[386] Отже, український національний прапор виступив для чернівецької громади не тільки як символ національної ідентичності, але й як символ громадянської та макрополітичної ідентичності, що асоціюються з Українською державою та державністю.

Якщо стосовно використання в місті української національної символіки офіційна позиція обкому КПРС у пресі не оприлюднювалася, то щодо пам'ятника Леніну, як символу радянського часу, у чернівецьких ЗМІ була розгорнута інформаційна кампанія. Зокрема, 15 вересня 1990 р. було опубліковано звернення бюро обкому КПУ до членів КПРС, профспілкових організацій, ветеранів війни, всіх жителів Чернівецької області, у якому зазначалося, що до партійних осередків міста «… надходять численні листи та заяви від багатьох комуністів і жителів області, людей різних поколінь, віросповідань і національностей, політичних поглядів, в яких висловлюється обурення та осуд фактів вандалізму і беззаконня щодо пам'ятників історії, в першу чергу В. І. Леніну, які в останній час перетворилися у справжнє поле бою між силами

[385] Лебідь О. Хунті – ні! / О. Лебідь // Чернівці. – 1991. – 30 серпня. – № 36. – С. 6.

[386] Синьо-жовтий прапор на ратуші // Буковина. – 1991. – 10 вересня. – № 6/169. – С. 1.

перебудови і політичного екстремізму. Підтримуючи ініціативу ряду колективів, громадських організацій, окремих осіб, бюро обкому партії звертається до громадян області і міста не дати розгорітися пристрастям, нехай розум візьме верх над нашими збудженими почуттями, економічними бідами»[387]. Завершувалося звернення закликом об'єднатись у прагненні не допустити нового історичного безпам'ятства і «захистити ім'я великого мислителя віку, згуртувати наші сили в ім'я успіху перебудови».

Згодом, демонструючи вірність принципам перебудови, була опублікована «Картка-протест проти вандалізму і наруги над пам'яттю В. І. Леніна», яку, як знак підтримки, будь-хто, хто ідентифікує себе з Леніним як символом радянських принципів, мав вирізати та надіслати до редакції друкованого органу обласного осередку КПУ – газети «Радянська Буковина» звернення такого змісту: «Я, житель м. Чернівців, рішуче протестую проти спроб вчинити ганебний акт вандалізму щодо пам'ятника В.І.Леніну. Приєднуюсь до тих, хто вимагає від міської ради покласти край нападкам і провокаціям стосовно пам'яті В.І.Леніна, порушенню правопорядку. Звертаюсь до депутатів міськради бути поміркованими у своїх діях і пам'ятати, що ми обирали вас для вирішення злободенних питань життя міста, а не для образи його історії, зневаги до нас, виборців. Захистимо пам'ять В.І.Леніна»[388].

Процес «захисту пам'ятника Леніну» намагалися інституціоналізувати: (1) була створена ініціативна групи зі створення громадського комітету захисту пам'яті В. І. Леніна, яка заявила, що «розпалювання політичних пристрастей навколо пам'ятника В.І.Леніну антидемократичне за своєю суттю. Звертаємося не допустити акту вандалізму в нашому місті»[389]; (2) проводилися

[387] Звернення до членів КПРС, профспілкових організацій, ветеранів війни, всіх жителів Чернівецької області [Бюро обкому Компартії України] // Радянська Буковина. – 1990. – 15 вересня. – № 176. – С. 1.

[388] Картка-протест проти вандалізму і наруги над пам'яттю В. І. Леніна // Радянська Буковина. – 1990. – 16 вересня. – № 177. – С. 1.

[389] Звернення ініціативної групи по створенню громадського комітету захисту пам'яті В. І. Леніна до всіх чернівчан // Радянська Буковина. – 1990. – 16 вересня. – № 177. – С. 1.

мітинги з вимогами зберегти пам'ятник. Наприклад, у резолюції мітингу представників трудящих області «Захистимо пам'ять Володимира Ілліча Леніна» (15 вересня 1990 р.) висловлювалася воля «трудящих області – комуністів і безпартійних, атеїстів і віруючих, колгоспників, робітників, інтелігенції, ветеранів війни і праці, комсомольців і молоді», які «з гнівом і обуренням засудили варварські прояви глумління над пам'яттю В.І.Леніна, наклепи і перекручення його теоретичної спадщини, спотворення його особи як мислителя, революціонера і людини[390]. Однак незважаючи на спроби більш активного залучення мешканців міста для захисту символів радянського часу, 6 вересня 1991 р. пам'ятник Леніну в центрі Чернівців було демонтовано: «Але символи епохи треба берегти для нащадків, котрі захочуть зрозуміти наші часи, щоб не повторювати наших помилок»[391].

Також у 1990 р. у Чернівцях розпочався процес переосмислення топонімічної символізації. Зокрема, з ініціативи голови обласної організації Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка «Просвіта» Т. Кияка при Чернівецькій міській раді була створена топонімічна комісія, яка займалася упорядкуванням назв в обласному центрі. В основу її роботи було покладено можливий на той момент принцип: «нові назви – лише новим вулицям, а не безпідставне і довільне перейменування усталеного. Повертатимуться із забуття імена наших діячів, котрі найбільше прислужилися до розвитку саме буковинської культури, духовності»[392]. Упродовж 1989–1993 рр. у Чернівцях змінено назви 65 вулиць, двох кінотеатрів, Центрального парку культури та відпочинку. З 1994 р. роботи з перейменування були припинені через брак коштів. Чернівецька міська рада визначала, що потребують змін назви майже 100 вулиць: Чапаєва, Фурманова, Димитрова. Ко-

[390] Резолюція мітингу представників трудящих області «Захистимо пам'ять Володимира Ілліча Леніна» // Радянська Буковина. – 1990. – 19 вересня. – № 179. – С. 3.

[391] Буркут І. Пам'ятник демонтовано. А що далі? / І. Буркут // Чернівці. – 1991. – 13 вересня. - № 38. – С. 6.

[392] Семенів А. До конструктивного діалогу. Нотатки із зустрічі з «неформалами» / А. Семенів // Радянська Буковина. – 1990. – 27 березня. – № 60. – С. 3.

сіора, топонімічною комісією навіть були розроблені відповідні рекомендації щодо перейменування, які не втілювалися у життя[393]. Принагідно зазначимо, що у Чернівцях є тільки одна вулиця, яка в усі історичні періоди розвитку міста мала одну й ту саму назву – вулиця Гете[394].

У 1996 р. Чернівецька міська рада дала офіційну відповідь на запит ЧОДА про те, що «Пам'ятників комуністичної тоталітарної системи, що пропагували насильство над українським народом: погрудь та пам'ятників Леніну, Марксу, чекістам та ін. на території міста Чернівці немає»[395]. Отже, радянське минуле в місті до початку процесів декомунізації символізувалося тільки в назвах вулиць та пам'ятниках, зведених у радянський час, зокрема це Монумент Перемоги, відкрито у 1946 р. на Радянській площі (сьогодні – Соборна площа). 1973 р. на лінії фасаду розмістили стели з назвами військових частин, які звільняли територію Буковини; місце розстрілу Хотинських комсомольців-підпільників, серед яких К. Галкін – Герой Радянського Союзу (міське кладовище № 1) (1956 р.); стела на Братській могилі генералів та офіцерів радянської армії у Центральному парку культури та відпочинку ім. Т. Шевченка (1969); танк «Т-34» екіпажу гвардії лейтенанта П. Ф. Нікітіна (1969 р.); стела на відзначення тисячоліття літописання в Україні та 200-х роковин Нової української літератури IX–XVIII ст. (1969); пам'ятник воїнам Першого Чехословацького армійського корпусу, 1941–945 рр. (1985); пам'ятник М. Горькому; пам'ятник С. Галицькому – секретарю крайового комітету КПР у 1926–1931 рр. уродженцю Нової жучки (передмістя Чернівців) (1985 р.); могила мирних жителів, розстріляних німецько-фашистськими загарбниками (на місці розстрілу

[393] Ліквідація назв, пам'ятників та пам'ятних знаків тоталітарного режиму на терені області (Інформаційно-аналітична записка) від 19.11.1996 р. // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. . – Арк. 1191.

[394] Вулицю Гете у Чернівцях не переіменовували жодного разу [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/vulicju_gete_u_chernivcjah_ne_pereimenovuvali_zhodnogo_razu/

[395] Лист Чернівецької міської ради народних депутатів від 08.12.1996 // ЧОДА. – Ф. 2896. – Оп. 1. – Спр. . – Арк. 167

німцями чернівецьких євреїв, 8 липня 1990); пам'ятник на могилі воїнів 93-го Чеського полку, які загинули в І Світовій війні 1914–1918 рр. (1990 р.). Австрійський період чернівецької історії символізується тільки одним збереженим пам'ятником – «Милосердя» встановлено в парку дитячої лікарні 1910 р. як пам'ять про Г. Клісінґер, яка разом з чоловіком М. Клісінґером збудувала лікарню (1910); румунський – пам'ятником Й. Главці – автору проекту Резиденції буковинських митрополитів, який встановлено на території Резиденції (1937)[396].

Отже, руйнування символів тоталітарного минулого чернівецької громади відбувалося достатньо швидко та безболісно, що вказує на готовність більшості чернівчан ідентифікуватися у нових політичних умовах та реаліях. Як не дивно, але у більш категоричних формах відбувався процес символізації нових та реконструйованих політичних ідентичностей. Зокрема, увінчалися успіхом тривалі клопотання громадськості про відновлення пам'ятника 41-го полку. 22 січня 1991 р. виконком міської ради народних депутатів ухвалив відповідне рішення, виділивши з міського бюджету 5 тисяч карбованців[397], але до сьогодні пам'ятника як такого не зведено.

У вересні 1995 р. на другому зборі Братства ОУН-УПА Буковини була прийнята резолюція, у якій зазначається «що останнім часом до відома громадськості Чернівецької області доведено ряд заяв лівих сил з вимогою заборонити спорудження і відкриття пам'ятника героям Буковинського куреня у Чернівцях. Тому збір Братства ОУН-УПА Буковини заявляє, що «свято Героїв Буковинського Куреня у Чернівцях 24–28 вересня 1995 року є природним виявом вдячності українського народу до тих буковинців, котрі впали за волю України в боях з її окупантами в роки Першої і Другої світової воєн в лавах славних військових формувань – Буковинського Куреня 1918

[396] Перелік пам'ятників та монументів м. Чернівці, що беруться на баланс. Додаток до рішення виконавчого комітету міської ради 25.05.2010 № 351/9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: chernivtsy.eu/portal/f/mv/mvk2010009-351-d2.doc.

[397] Никирса М. «На розі проспекту Сталіна …» / М. Никирса // Чернівці. – 1991. – 8 лютого. - №7. – С. 4.

року, а також Куренів під проводом П. Войновського, В. Лугового та Перебийноса. Пам'ятник Героям Буковинського куреня – це перший в Україні монумент воякам, які полягли в обороні української державності»[398]. Заступник голови міської ради В. Ілащук підтвердив сприяння з боку міськвикон-кому встановленню пам'ятника[399].

У 1999 р. журналісти громадсько-політичної газети «Буковина» звернулися до голови Чернівецької ОДА Т. Бауера з проханням вирішити долю меморіального музею Ю. Федьковича, рішення про відкриття якого було ухвалене ще Чернівецьким обкомом партії у 1987 р. З кінця 1980-х рр. у місті залишився єдиний будинок на площі Соборній, 10, у якому проживав Ю. Федькович та розміщувалися українська газета «Буковина» та Товариство «Руська Бесіда» наприкінці XIX ст. Журналісти констатують, що «минають ювілеї за ювілеєм …, але в краї, по суті, нічого не робиться для гідного вшанування нашого великого краянина»[400]. У відповіді виконувача обов'язків начальника управління культури Т. Мукана вказувалася основна причина відсутності музею Ю. Федьковича: «Остання сім'я з будинку …, де буде розміщений музей Юрія Федьковича, була відселена у 1997 році. У цьому ж році була виготовлена кошторисна документація і розпочато реставраційно-ремонтні роботи. … У 1998–1999 роках ремонтні роботи не проводилися із-за відсутності коштів»[401]. Сьогодні музей створено і він працює. Також на території міста, в його центральній частині, були встановлені пам'ятники Т. Шевченку та Ю. Федьковичу.

Чернівецька обласна організація Української республіканської партії звернулася до голови ЧОДА з проханням посприяти у клопотанні перед Чернівецькою міською радою і міським головою

---

[398] Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 15 вересня 1995 року // ДАЧО. – Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 61.

[399] Там само.

[400] Звернення оглядача з питань культури громадсько-політичної газети Чернівецької області «Буковина» Людмили Чередарик до Голови обласної держадміністрації Теофіла Бауера [12.11. 1999] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 741. – Арк. 75.

[401] Лист управління культури Чернівецької обласної державної адміністрації [Т. Мукан, 02.12.99 № 01/11-285] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 741. – Арк. 76.

М. Федоруком про увіковічення пам'яті В'ячеслава Чорновола в Чернівцях, перейменувавши вул. Чапаєва, на вул. ім. В'ячеслава Чорновола зі встановленням барельєфу[402]. Однак Чернівецька міська рада, вказавши на те, що перейменування вулиць тимчасово припинено, запропонувала увіковічити пам'ять «В. Чорновола наданням назви нової вулиці в кварталі малоповерхової індивідуальної забудови»[403], де відбувався процес формування нових вулиць.

Найбільш гострі дискусії відбувалися навколо пам'ятника М. Емінеску, рішення про встановлення якого було ухвалене у 1994 р. Товариство румунської культури ім. М. Емінеску періодично зверталося до голови ЧОДА стосовно ситуації зі спорудженням пам'ятника М. Емінеску в Чернівцях. Напередодні святкування 150-річчя від дня народження «генія світової літератури М. Емінеску», яке відзначалося на рівні ЮНЕСКО 15 січня 2000 р., румунська громада краю, звертаючись до ЧОДА, акцентувала увагу на тому, що «враховуючи економічний стан області і необхідність побудови пам'ятника поету з світовим іменем в такий для нас скрутний час назустріч ідуть з місією допомоги наші сусіди з Румунії, які за свої кошти беруть на себе основну частину робіт по створенню пам'ятника М. Емінеску; тобто створити його у натуральну величину в м'якому матеріалі, перевод в гіпсі і відлиття в бронзі, передати скульптурну композицію в м. Чернівці для монтажу на постаменті». На погляд румунських національно-культурних товариств, «єдиний компромісний варіант – спорудження пам'ятника М. Емінеску в м. Чернівцях – буде символізувати дружбу і братерські відносини між двома сусідніми країнами, які існують з покін віків»[404]. Для завершення цих робіт пропонувалося дати дозвіл на

---

[402] Звернення Чернівецької обласної організації Української Республіканської партії до Голови Чернівецької облдержадміністрації п. Теофіла Бауера та Голови Чернівецької обласної ради п. Івана Шелепицького [І. Бибик, 5 квітня 1999 № 14] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 736. – Арк. 91.

[403] Лист голові Чернівецької обласної організації Української Республіканської партії І. Бибику [М. Федорук]. Чернівецька міська рада. Виконавчий комітет [18.05.99 № 3-1432] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 736. – Арк. 92.

[404] Звернення Чернівецького обласного товариства румунської культури ім. Міхая Емінеску до Голови Чернівецької обласної державної адміністрації п. Бауера Т. Й. [5 квітня 1999, № 19-01] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 736. – Арк. 61.

продовження робіт в Румунії. Однак ЧОДА, розуміючи важливість фінансування саме українською стороною, зазначила, що «обласна державна адміністрація продовжить фінансування для завершення робіт над пам'ятником»[405].

Міністр культури Румунії І. Карамітру особисто звертався до Посла України в Румунії І. Харченка щодо встановлення і урочистого відкриття пам'ятника М. Емінеску в Чернівцях в рамках відзначення під егідою ЮНЕСКО «року Емінеску», який розпочинається 15 січня 2000 року до 150-річчя від дня народження поета[406]. У зверненні І. Кантерміру була запропонована румунською стороною в дарунок скульптура пам'ятника М. Емінеску, яка знаходиться у місті Ботошани. Проте з об'єктивних оцінок, сформульованих у листі Управління культури і мистецтв ЧОДА, вона не відповідає «вимогам щодо архітектурного середовища місця, де передбачено встановити пам'ятник у і Чернівцях. З цієї причини доцільно продовжити роботу над спорудженням пам'ятника М. Емінеску за проектом Чернівецького скульптора Л. Горшковського і до 15 січня 2000 року здійснити його відкриття із запрошенням на цю урочистість делегації з Румунії»[407].

Проте не всі мешканці Чернівців схвально ставилися до символізації румунської ідентичності на території міської громади. Зокрема, С. Петрушко від імені громадськості та громадсько-політичних організацій міста звертався до Президента Л. Кучми про спорудження пам'ятника Ярославу Мудрому на місці, де «незаконно планується встановлення другого пам'ятника М. Емінеску», однак отримав відповідь, де, посилаючись на Постанову Ради Міністрів УРСР № 79 від 17 квітня 1990 р. та рішення

---

[405] Лист Голові Чернівецького обласного товариства румунської культури ім. Міхая Емінеску А.С. Опаїцу [М. Березовський, 24.05.99 № 07.37-26/1491] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 736. – Арк. 62.

[406] Щодо зустрічі з міністром культури Румунії І. Кантеміру [І. Харченко]. Посольство України в Румунії [30.03.99 № 49/1-608*35] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 736. – Арк. 76. (Арк. 75–77.)

[407] Лист управління культури і мистецтв [І.В. Петрусяк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [17.05.1999 № 01/11-174] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 736. – Арк. 77.

Чернівецької облради № 11 під 18 січня 1989 р., йому було від-мовлено. У серпні 1999 р. проукраїнські громадсько-політичні організації заявили, що, на їхню думку, і Постанова Ради Міністрів УРСР, і рішення виконкому облради виконані: «У 1991 році був встановлений пам'ятник М. Емінеску по вулиці Арона Пумнула. На відкритті пам'ятника були численні делегації з Румунії і Молдови та велика кількість молдован і румунів Буковини. На відкритті пам'ятника вис-тупали колишній голова міськради П. Каспрук і колишній депутат Верховної Ради СРСР Л. Сандуляк. Отже, будь-які рішення про спорудження ще одного пам'ятника, тобто, другого пам'ятника одній особі в одному населеному пункті є незаконним і суперечить міжнародним нормам. Про це мали би знати і дотримуватись керівники місцевої влади. М. Федорук обманув президента Л. Д. Кучму не сказавши йому, що пам'ятник М. Емінеску є з 1991 року, а повів його покласти вінок до бетонної брили. На це запитання, чому так сталося, секретар міськвиконкому І. Васийчук відповів: «Це справа Бауера» (голова ОДА – прим. *Н. Р.*). Та все ж таки, чия ця ганебна справа?»[408].

Напередодні підготовки цієї заяви, громадські та політичні організації націонал-демократичного спрямування разом з працівниками науково-освітніх закладів, зважаючи на важливість національної ідеї в назвах вулиць і встановленні пам'ятників, провели опитування мешканців міста шляхом збирання підписів, починаючи з кінця лютого 1999 р. До канцелярії міськвиконкому «зда-ли 32 підписних листи з 1378 підписами реєстр. № 1203, числа 29.04.1999 року». Отже, ігнорування вимог громадськості щодо «оформлення міста українським змістом є недопустимим свавіллям влади, адже, посилання на відсутність коштів не відповідає дійсності, бо М. Федорук разом з П. Ротаром довели населенню, що вміють знаходити позабюджетні кошти. Проданий майдан на розі вулиць Ватутіна і Університетської необхідно повернути народові, звільнивши його від усіх споруд, для встановлення пам'ятника Ярославу Мудрому»[409].

---

[408] Лист голові Чернівецької обласної державної адміністрації Теофілу Йосиповичу Бауеру [серпень 1999 р.] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 739. – Арк. 50.

[409] Там само.

Обласна державна адміністрація, розглянувши колективне звернення керівників ряду обласних політичних організацій та громадських об'єднань області щодо недоцільності спорудження пам'ятника М. Емінеску в Чернівцях та необхідності перейменування ряду вулиць обласного центру та спорудження на них пам'ятників видатним історичним, політичним та культурним діячам Української держави, вказала заявникам, що «порушені авторами звернення проблеми постійно перебувають у полі зору органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування області, шляхи їх розв'язання активно вивчаються відповідними підрозділами облдержадміністрації, депутатськими комісіями обласної, Чернівецької міської та районних рад»[410]. Зокрема, питаннями, які стосуються перейменування вулиць обласного центру, опікується топонімічна комісія, створена при виконкомі Чернівецької міської ради, проте оперативному вирішенню цих питань заважає відсутність коштів у міському бюджеті. Фінансова скрута не дозволяє сьогодні також предметно розглянути пропозиції щодо встановлення на вулицях м. Чернівців пам'ятників видатним діячам української національної історії, політики та культури. «Відтак питання спорудження в м. Чернівці пам'ятника Ярославу Мудрому, як і пам'ятників іншим видатним українцям, наразі видається можливим лише за умови активної участі громадськості міста та області, а також за сприяння спонсорів та меценатів»[411].

Стосовно доцільності спорудження в Чернівцях пам'ятника М. Емінеску офіційно було заявлено, що згідно з розпорядженням голови облдержадміністрації (1994 р.) в місті планувалось спорудити пам'ятники Ю. Федьковичу, Т. Шевченку та М. Емінеску. Упродовж 1994–1999 рр. пам'ятники Ю. Федьковичу та Т. Шевченку були встановлені та урочисто відкриті. Шляхом двосторонніх переговорів з повноважними представниками Румунії була

[410] Лист Голові Крайової Управи Братства УПА Буковини С. В. Мельничуку [М. Березовський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.11.1999 № 07.37-30/3384] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 739. – Арк. 52.

[411] Там само.

досягнута домовленість щодо спорудження пам'ятника М. Емінеску, «на прохання обласних румунських національно-культурних товариств місцем розташування цього пам'ятника було обрано сквер на розі вулиць Університетської та Ватутіна»[412]. Щодо наявності в Чернівцях пам'ятника М. Емінеску, то ці заяви, як зазначалося в офіційній відповіді ЧОДА, «не мають під собою підстав, адже встановлений у 1991 році на території колишньої садиби Арона Пумнула пам'ятний знак – погруддя М Емінеску, – згідно з чинними в Україні нормативними актіами не може вважатися пам'ятником»[413]. Пам'ятник М. Емінеску було відкрито у 2000 р., але він став більше символом антирумунського для української частини міста, ніж прорумунського у політичному вимірі для румунського населення Чернівців.

Отже, символи, назви вулиць та пам'ятників як традиційний набір реперезентаційних артефактів дозволив нам зафіксувати зміст владного дискурсу (ствердження української державності), ідеологічні установки (толерантність) та визначити ту картину світу, яка стала основою у формуванні нових політичних ідентичностей чернівецької громади (Ми – чернівчани, громадяни Укра-їни).

Важливим елементом механізму формування нових політичних ідентичностей є актуалізація історичної пам'яті, яка безпосередньо формується у культурному просторі за допомогою дискурсів історії національної спільноти, що визначають контури минулого та майбутнього. Для підсилення образу чернівецької громади як європейської в політичному сенсі активно використовується механізм встановлення асоціативного зв'язку з *історичним минулим* австрійського періоду. Найбільш символічними та пуб-лічними маркерами позиціонування чернівецької громади як європейської було, по-перше, урочисте закладання 4 жовтня 2008 р. А. Яценюком в присутності представницької делегації Австрії знака на місці майбутнього пам'ятника імператору Францу Йосифу

[412] Там само.

[413] Лист Голові Крайової Управи Братства УПА Буковини С. В. Мельничуку [М. Березовський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.11.1999 № 07.37-30/3384] // ДАЧО. – Ф. 2896. – Оп. 2. – Спр. 739. – Арк. 53. (Арк. 52–53).

Першому, який урочисто було відкрито 3 жовтня 2009 р. у сквері на вулиці М. Кордуби, навпроти першої української гімназії, заснованої за часів цього імператора. Під час відкриття А. Яценюк задекларував геополітичний смисл цієї події, наголосивши, що «це – не сум за імперією, це – відзнака здобутків», «це означення того, що велике історичне минуле завжди формує велике історичне майбутнє» [414] (саме з ім'ям Франца Йосифа Першого (1848–1916) пов'язано бурхливий економічний і культурний розвиток міста, зокре-ма, поява залізниці Чернівці – Львів, введення в дію електричного трамваю, водогону і каналізації, спорудження кафедрального собору, міського театру, шкіл, серед яких чотири народні школи з українською мовою навчання, заснування Чернівецького університету, 1875 р.). По-друге, відкриття у Чернівцях 12 березня 2015 р. Почесного консульства Австрійської республіки, під час якого Повноважний посол Австрії в Україні Вольф Дітріх Хайм зауважив, що «Австрію і Чернівці пов'язує історичне минуле. А сьогодні йдеться про майбутнє – про європейську Україну»[415]. Отже, історія чернівецької громади австрійського періоду, починаючи з 2008 р., почала активно використовуватися в публічному просторі громади як маркер політичних ідентичностей, основним смислом яких є євроінтеграційні перспективи, в основу яких покладені історично сформовані європейські цінності. Проте на рівні чернівецької громади як маркер політичної ідентифікації з Європою недостатньо використовуються традиції місцевого самоврядування, які беруть свій початок від березня 1864 р., коли місто стало самоврядним та були обрані перші члени Чернівецької міської ради.

Згодом за ініціативи мешканців Ленінського району міста було запропоновано перейменувати його на Шевченківський. Процес реалізації ініціативи мав неконфліктний характер, що вказує на

---

[414] У Чернівцях відкрили пам'ятник Францу Йосифу Першому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_chernivtsyah_vidkrili_pamrzquoyatnik_frantsu_yosifu_pershomu&objectId=1086571

[415] У Чернівцях відкрили почесне консульство австрійської республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bukpravda.cv.ua/news/chernovtsy/item/23054-u-chernivtsyakh-vidkrili-pochesne-konsulstvo-avstriyskoyi-respubliki-foto.html#.Vb6yvZPtlHw

остаточний символічний розрив з радянським минулим у чернівецькій громаді, та завершився ухваленням відповідної пос-танови Верховної Ради України (2003 р.). У червні 2015 р. То-понімічна комісія Чернівецької міської ради розглянула перелік близько 50 вулиць, назви яких необхідно змінити відповідно до закону про декомунізаію.

4.2. Дискурс нових політичних свят у чернівецькій громаді

Північна Буковина є регіоном України, історичний розвиток якого проявляється в багатьох аспектах – політичному, соціально-економічному, етнонаціональному, культурному тощо. Саме тому з початком постсоціалістичних перетворень особливої ваги для визначення долі краю набуло формування нових політичних ідентичностей за допомогою актуалізації успішного досвіду політичних перетворень, який існував у минулому.

Поряд зі збереженням частини комплексу політичних свят радянського періоду, насамперед 1 Травня та Дня Перемоги, у символічному просторі чернівецької громади особливої ваги набуває актуалізація успішного досвіду політичних перетворень, який існував в історичному минулому. Порівняння маркерів ідентифікації, що використовуються у політичному календарі чернівецької громади, дозволило встановити, що особливо важливими для формування нових (нерадянських) політичних ідентичностей у чернівецькій громаді стали маркери, що використовувалися під час святкування дня Буковинського віча (1918 р.) та Злуки УНР та ЗУНР (1919 р.), починаючи з 1989 р.

У даному дослідженні ми виходимо з розуміння політичного свята як комплексу відносно стабільних і стійких у часі, постійно відтворюваних дискурсивних практик і політичних взаємодій, що відбуваються навколо символічної події або дати та є одним з механізмів конструювання політичної ідентичності. Політичні свята спонукають людей до колективно осмислених дій, тобто до відтворення смислів і значень, які є результатом ідеологічної та символічної боротьби. Особливо важливу роль у формуванні нових колективних ідентичностей за допомогою політичних свят відіграє медійний простір, у якому поширюються ідентифікаційні

маркери. Розглянемо цей процес на прикладі висвітлення у регіональних друкованих ЗМІ двох нових політичних свят – свята Буковинського віча (3 листопада) та Дня Соборності України (22 січня). Джерельною базою є сукупність інформації, яка розміщена на сторінках чотирьох регіональних періодичних видань, зокрема, *старих* («Радянська Буковина», з 1992 р. – «Буковина»; «Молодий буковинець») та *нових* («Буковинське віче», «Чернівці»).

Медійний простір Чернівців у 90-х рр. XX ст. утворювався сукупністю друкованих ЗМІ, низкою загальнонаціональних і регіональних телеканалів та радіостанцій. Його особливістю є те, що упродовж усього періоду дослідження доволі потужним інформаційним ресурсом у формуванні й утвердженні нових політичних ідентичностей були саме друковані ЗМІ, свідченням чого є як поява нових періодичних видань, так і постійне зростання їх тиражів. Наприклад, газета «Чернівці» (газета Чернівецької міської ради народних депутатів, виходить з 1990 р.), починаючи з 1990 р., за перші п'ять років існування збільшила свій тираж у 7,5 раза: у 1990 р. тираж становив 5 тис. примірників, 1991 р. – 5,5 тис., 1992 . – 10 тис., 1993 р. – 12,5 тис., 1994 р. – 23 тис., 1995 р. – 36, 640[416]. Подібна тенденція фіксується для всіх нових періодичних видань. Ті ж видання, які видавалися й в радянський час, після незначного зменшення тиражу у 1992–1993 рр., порівняно з радянським періодом, починаючи з кінця 1993 р. змогли забезпечити позитивну динаміку тиражів.

Для детальнішого вивчення процесу формування нових політичних ідентичностей через звернення до аналізу дискурсу політичних свят у регіональних ЗМІ нами були визначені смисли, які можуть претендувати на роль фактора конструювання ідентичностей. Такими смислами є, на нашу думку, політичні цінності (насамперед, демократія), національна свідомість, регіональна свідомість, образ минулого, образ майбутнього, образи *Ми, Вони, Інший*, тощо. Означені смисли у медійному дискурсі існують у вигляді лексичних конструкцій, які в офіційних промовах перетворюються на лексичні стратегії легітимації нових колективних ідентичностей.

[416] Ріст тиражу «Чернівців» // Чернівці. – 1995. – 24 листопада. – № 49. – С. 1.

3 листопада 1918 р. у Чернівцях відбулося Крайове віче буковинських українців, на якому було вирішено, що м. Чернівці та повіти, у яких українська більшість зафіксована у двох останніх переписах, «творять окрему від румунської частини краю українську територіальну область», де найвищою владою визначалаи «на тій українській області поки що Українську національну раду, утворену на з'їзді мужів довір'я у Львові дня 19 жовтня с. р.»[417]. Вперше свято Буковинського віча відзначалося у 1989 р., за оцінками журналістів «скромно» – активісти Асоціації товариства «Оберіг» та Асоціації молодих істориків зібралися в тодішньому Будинку політосвіти та провели науково-практичну конференцію[418]. Поступово, до середини 90-х рр. XX ст., 3 листопада як День Буковинського віча набуває усіх ознак політич-ного свята – 3 листопада, «виходячи із виробничих можливостей», оголошується «неробочим днем з подальшим відпрацюванням у інший вихідний»[419], ставиться питання про необхідність «перейти від таких разових оголошень до надання цій даті законодавчим шляхом статусу регіонального свята – Дня Возз'єднання чи Дня соборності»[420], активно проводяться масові заходи, ініційовані регіональною владою (збори у трудових колективах, концерти, урочисті збори), тематичні уроки в школах, активно вико-ристовується українська регіональна та місцева символіка, надходять вітання від Президента України та Голови ВРУ, у ЗМІ дру-куються історико-аналітичні статті. Саме як про свято йдеться про Буковинське віче у статуті чернівецької громади: «Щорічно, 29 березня, відзначається День визволення міста від німецько-фашистських загарбників, 3

[417] Повідомлення про ухвалу Крайового віча буковинських українців прилучити австрійську частину української землі до України // Буковина. – 1918. – 10 листопада. – С. 1.

[418] Галиць Г. Свято єднання чи розбрату / Г. Галиць // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 1. С. 1, 4.

[419] Вісті від ОДА // Чернівці. – 1997. – 31 жовтня. – № 44. – С. 1; Фаринюк С. Вісті від ОДА / С. Фаринюк // Чернівці. – 1998. – 30 жовтня – № 44. – С. 1.

[420] Бути в єдиній соборній Україні // Буковинське віче. – 1994. – 5 листопада. – № 84. – С. 1.

листопада – Буковинського народного віча»[421]. Динаміка кількісних характеристик медіа-дискурсу, предметом якого є місцеве свято Буковинського віча, наведена у Таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Кількість повідомлень про Буковинське віче на сторінках регіональних друкованих ЗМІ

Назва ЗМІ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Буковина	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Молодий буковинець	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
Чернівці	-	-	-	3	2	-	1	3	5	1	1
Буковинське віче	2	5	1	3	2	4	3	1	8	2	2

Джерело: Ротар Н. Ю. Роль нових політичних свят у формуванні політичних ідентичностей: буковинський вимір / Н. Ю. Ротар // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціальних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України – К.: ІПіЕНД, 2013. – С. 85–109.

Аналіз загальної кількості повідомлень про Буковинське віче на сторінках регіональних друкованих ЗМІ засвідчує, що за характером інформації їх можна поділити на 6 груп: (1) звернення та виступи офіційних осіб, офіційні повідомлення[422]; (2) інформація

[421] Статут територіальної громади міста Чернівці. Затверджено зі змінами рішенням 69 сесії Чернівецької міської ради VI скликання 25.09.2015 № 1726 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chernivtsy.eu/portal/statut-terytorialnoyi-gromady-mista-chernivtsiv

[422] Бауер Т. До 81-ї річниці Буковинського віча / Теофіл Бауер // Буковина. – 1999. – 2 листопада. – № 108. – С. 1; Бауер Т. Шановні краяни! Дорогі співвітчизники / Теофіл Бауер, Іван Шилепницький // Буковинське віче. – 1998. – 31 жовтня. – № 86–87. – С. 1; Бауер Т. Шановні краяни! Дорогі співвітчизники! [3 листопада – 80 років Буковинського віча] / Т. Бауер, І. Шилепницький // Чернівці. – 1998. – 30 жовтня. – № 44. – С. 1; Бути в єдиній соборній Україні // Буковинське віче. – 1994. – 5 листопада. – № 84. – С. 1; Вісті від ОДА // Чернівці. – 1997. – 31 жовтня. – № 44. – С. 1; Гнатишин І. Звернення до трудящих області з нагоди 73-ої

про хід святкування[423]; (3) інформаційні повідомлення, які можуть супроводжуватися фото чи малюнком[424]; (4) хронологічна послі-

річниці Буковинського віча / Іван Шилепницький // Буковинське віче – 1991. – 2 листопада. – С. 1; Дорогі друзі! // Буковинське віче. – 1995. – 4 листопада. – № 79. – С. 1; Звернення Українського Національного об'єднання Чернівецької області з нагоди роковин Буковинського віча 3 листопада 1918 року м. Чернівці, 24 жовтня 1996 року // Буковинське віче. – 1996. – 2 листопада. – № 83. – С. 1; Кравчук Л. Вітаю зі святом! Представнику Президента України в Чернівецькій області І.М. Гнатишину. 3 листопада 1993 року / Л. Кравчук // Буковинське віче. – 1993. – 3 листопада. – № 94. – С. 1; Кравчук Л. Привітання мешканцям Чернівецької області з нагоди Дня Буковинського віча / Л. Кравчук // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1; Кучма Л. Вітальна телеграма Президента України / Л. Кучма // Буковинське віче. – 1994. – 5 листопада. – № 84. – С. 1; Програма святкових заходів з відзначення в Чернівецькій області 80 річчя Буковинського віча // Чернівці. – 1998. – 30 жовтня – № 44. – С. 1; Програма спортивних змагань, присвячених 80 річчю Буковинського віча // Чернівці. – 1998. – 30 жовтня – № 44. – С. 1; Рішення Буковинського віча 3 листопада 1918 року // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1; Ткаченко О. Чернівецькій обласній раді / О. Ткаченко // Буковинське віче. – 1998. – 31 жовтня. – № 86–87. – С. 1; У будівництві держави потрібна громадянська єдність. З доповіді голови облдержадміністрації на урочистому вечорі, присвяченому 77-ій річниці Буковинського віча // Буковинське віче. – 1995. – 4 листопада. – № 79. – С. 1, 2; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Молодий буковинець. – 1996. – 1 листопада. – № 52. – С. 1; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни / Г. Філіпчук // Буковинське віче. – 1996. – 2 листопада. – № 83. – С. 1; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Молодий буковинець. – 1996. – 1 листопада. – № 52. – С. 1; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Чернівці. – 1996. – 1 листопада. – № 44. – С. 1; Шилепницький І. Шановні чернівчани / І. Шилепницький // Буковинське віче. – 1998. – 31 жовтня. – № 8687. – С. 1

[423] Бауер Т. До 81-ї річниці Буковинського віча / Теофіл Бауер // Чернівці. – 1999. – 29 жовтня. – № 47. – С. 1; Відлуння вічевого листопада // Чернівці. – 1998. – 6 листопада. – № 45. – С. 1, 2; Урочистості в Чернівцях // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1; Урочистості з нагоди Буковинського віча // буковинське віче. – 1997. – 5 листопада. – № 87. – С. 1.

[424] 3 листопада – 76 річниця Буковинського Віча // Чернівці. – 1994. – 5 листопада. – № 45. – С. 1; 3 листопада 82 річниця Буковинського народного віча, яке прийняло рішення про возз'єднання північної Буковини з Україною (1918 р.) // Молодий буковинець. – 2000. – 3–9 листопада. – № 45. – С. 2; Буковинське віче поєднало край з великою Україною // Молодий буковинець. – 1999. – 29 жовтня – 4 листопада. – № 44. – С. 3; Віче – крізь вічність // Буковинське віче. – 1995. – 4 листопада. – № 79. – С. 1; Круглашов А. Буковинське віче: документи проти містифікацій / А. Круглашов // Чернівці. – 1994. – 5 листопада. – № 45. – С. 3;

довність подій в українських землях до часу історичної події, яка стала основою свята[425]; (5), наукові статті, в яких паралельно з описом події, що є основою свята, описуються передумови та процеси, які передували їй[426]; (6) аналітичні статті, у яких проводяться паралелі з політичним сьогоденням[427].

Напередодні 76-річниці Буковинського віча в музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської відбулися урочисті збори // Молодий буковинець. – 1994. – 30 жовтня – 5 листопада. – № 45. – С. 2; Учора в Чернівцях у музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської відбулися урочисті збори громадськості міста й області з нагоди 77-ої річниці буковинського віча 3 листопада 1918 року // Молодий буковинець. – 1995. – 28 жовтня – 3 листопада. – № 45. – С. 2.

[425] Хроніка Буковинського віча // Молодий буковинець. – 1992. – 3 листопада. – № 46. – С. 1.

[426] Ботушанський В. «Віче» / В. Ботушанський // Буковинське віче. – 1992. – 3 листопада. – № 128–129. – С. 1,3; Ботушанський В. Надихаюча ідея соборності / В. Ботушанський // Буковинське віче. – 1990. – 3 листопада. – С. 1; Ботушанський В. Перший, але історичний крок до державотворення / В. Ботушанський // Молодий буковинець. – 2000. – 3–9 листопада. – № 45. – С. 8; Ботушанський В. Поступ до нашої соборності / В. Ботушанський, І. Піддубний // Буковинське віче. – 1996. – 2 листопада. – № 83. – С. 1, 2; Ботушанський В. Творили соборну державу / Василь Ботушанський // буковинське віче. – 1993. – 3 листопада. – № 94. – С. 2; Буркут І. Демократична традиція віча / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1991. – 2 листопада. – № 44. – С. 1, 3; Вільшанець В. «Український народ чужого не бажає, але своєї рідної землі боротиме до останнього» / В. Вільшанець // Чернівці. – 2000. – 3 листопада. – № 45. – С. 1; Волею народу // Буковинське віче. – 1990. – 3 листопада. – № 1. – С. 3; Григорович І. Річниця буковинського народного віча / І. Григорович // Чернівці. – 1997. – 31 жовтня. – № 44. – С. 1; Із виру тих подій. Про ситуацію в Чернівцях 7 листопада 1918 року // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1; Ісаченко Л. Четвертого дня в листопаді / Л. Ісачанко // Буковинське віче. – 1993. – 3 листопада. – № 94. – С. 2; Масан О. «Краєве віче буковинських українців рішає …» / О. Масан // Молодий буковинець. – 1998. – 30 жовтня. – № 30. – С. 4; Масан О. «Хочемо до України» – такою була одностайна воля буковинського народного віча 3 листопада 1918 р. / О. Масан // Чернівці. – 1993. – 29 жовтня. – № 44. – С. 1, 5; 5 листопада. – № 45. – С. 1; 12 листопада. – № 46. – С. 5; Масан О. Охоронці і хранителі волі буковинців / О. Масан // Молодий буковинець. – 1995. – 28 жовтня – 3 листопада. – № 45. – С. 1, 5; Масан О. Прапори над Ратушею / О. Масан // Чернівці. – 1994. – 3 листопада. – № 45. – С. 1.

[427] Буркут І. Уроки віча / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1997. – 31 жовтня. – № 80. – С. 1, 11; Галиць Г. Свято єднання чи розбрату / Г. Галиць // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 1, 4; Юрій Т. Голоси вічового майдану / Т. Юрій // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1.

Магістральний напрям смислового наповнення дискурсу Буковинського віча як нового політичного свята на сторінках регіональних періодичних видань фіксується у його базових характеристиках. В офіційному дискурсі наголошувалося на тому, що Буковинське народне віче – це «акт державного самовизначення українського насе-лення Буковини»[428], «знаменне свято»[429], важливий крок «на шляху відродження Української соборної дер-жави»[430], воно стало «… не тільки непересічною подією в історії краю, але й слугувало вагомим правовим фактором дер-жавотворення»[431]. Водночас, «Буковинське віче 3 листопада 1918 року закликало до порозуміння, злагоди і співпраці, до збереження усталених віками норм міжетнічних взаємин»[432]. Особливістю офіційної позиції в оцінці буковинського віча було те, що до 1995 р. – часу, коли окреслилися перспективи розв'язання проблеми українсько-румунських відносин, в офіційних промовах не згадувалася позиція румунської частини населення Чернівців щодо рішень Буковинського віча. І тільки у 1995 р. голова ЧОДА І. Гнатишин на урочистостях з нагоди святкування Буковинського віча зауважив, що «відрадним явищем є й певна еволюція щодо оцінки Буковинського віча 3-го листопада 1918 року румун-ськими істориками. Якщо досі в румунській історіографії панувало стереотипне його визначення як «більшовицького заколоту» або прояву дій «галицьких екстремістів», то останнім часом, з нагоди відзна-чення 75-річчя листопадових подій 1918 року, появилися спроби об'єктивної їх оцінки. Це насамперед публікації відомого румунського вченого і досконалого знавця історії Буковини, академіка Владиміра Требіча»[433].

---

[428] Кравчук Л. Привітання мешканцям Чернівецької області з нагоди Дня Буковинського віча / Л. Кравчук // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1.

[429] Гнатишин І. Звернення до трудящих області з нагоди 73-ої річниці Буковинського віча / І. Гнатишин // Буковинське віче – 1991. – 2 листопада. – С. 1.

[430] Кучма Л. Вітальна телеграма Президента України / Л. Кучма // Буковинське віче. – 1994. – 5 листопада. – № 84. – С. 1

[431] Бауер Т. До 81-ї річниці Буковинського віча / Т. Бауер // Чернівці. – 1999. – 29 жовтня. – № 47. – С. 1.

[432] Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Молодий буковинець. – 1996. – 1 листопада. – № 52. – С. 1.

[433] У будівництві держави потрібна громадянська єдність. З доповіді голови облдержадміністрації на урочистому вечорі, присвяченому 77-ій річниці Буковинського віча // Буковинське віче. – 1995. – 4 листопада. – № 79. – С. 1.

Оцінки науковців, які друкувалися на сторінках чернівецьких ЗМІ, подібні до офіційних. Характеризуючи у 1992 р. Буковинське віче як «представницький форум буковинських українців»[434], у 2000 р. відомий чернівецький історик, д. і. н, професор В. Ботушанський максимально розширює ідентифікаційні межі даного свята, наголошуючи, що «Віче – це перший реальний крок буковинських українців на тернистому шляху до єдиної Соборної України»[435]. Паралельно в медійному просторі поширеною була позиція, що тільки «в наш час відновлено історичну пам'ять про цю видатну подію, і Буковинське народне віче зайняло гідне місце серед ланок історичного процесу …»[436].

Важливими, на нашу думку, є й громадські оцінки Буковинського віча. Ми зафіксували, що на шпальтах регіональних ЗМІ постійно висвітлювалося схвальне ставлення інституціоналізованих суб'єктів політичного процесу – політичних партій, громадських, насамперед проукраїнських, організацій, ухвал Буковинського віча та факту святкування. Водночас, тільки одного разу, у 1991 р., на сторінках «Буковинського віча», газети, перший номер якої вийшов 3 листопада 1990 р., були оприлюднені позиції мешканців Чернівці вщодо результатів волевиявлення 1918 р., які є діаметрально протилежними. З 14 наведених суджень 13 можна вкласти в позицію «… рішення тоді народ прийняв правильне», і тільки одне зводилося до твердження: «Про Буковинське віче не знаю і знати не хочу. Це румунська земля. І про яке приєднання до України можна було б говорити?»[437]. Отже, можна стверджувати, що наявність двох протилежних оцінок однієї події, яка стала політичним святом, неминуче актуалізувало потребу конструювання й поширення образу *Ми* серед мешканців чернівецької громади:

---

[434] Ботушанський В. «Віче» / В. Ботушанський // Буковинське віче. – 1992. – 3 листопада. – № 128–129. – С. 3.

[435] Ботушанський В. Перший, але історичний крок до державотворення / В. Ботушанський // Молодий буковинець. – 2000. – 3–9 листопада. – № 45. – С. 8.

[436] Григорович І. Річниця буковинського народного віча / І. Григорович // Чернівці. – 1997. – 31 жовтня. – № 44. – С. 1.

[437] Юрій Т. Голоси вічового майдану / Т. Юрій // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1.

– *Ми* – це «буковинці, люди різного віку, переконань, національностей, маємо свято дотримуватись заповіданих ухвалою Буковинського народного віча, випробуваних віками славних традицій братерства, дружби, доброзичливості й злагоди у спільному житті і праці всіх народів, які здавна заселяють буковинський край»[438].

– *Ми* – це «українське населення краю», яке «з повагою ставиться до своїх сусідів і прагне підтримувати з ними добрі стосунки на засадах взаємної поваги. Ці традиції треба зберігати і розвивати»[439].

– *Ми* – це «прагнення буковинців до цілісності зі всією Україною, проголошене Буковинським вічем, реалізовувалося їх участю у боях за українську державність на просторах Галичини і Наддніпрянської України у 1918–1921 роках, підпільної боротьби міжвоєнного часу, в непростих умовах Другої світової війни. Складні то були часи. Одні визволяли українську землю від фашистських загарбників у лавах Червоної Армії. Інші, вірячи в неминучість української свободи, воювали з ворогами під синьо-жовтим прапором і тризубом»[440].

– *Ми* – чернівчани: «Чернівці таки стали центром суверенної української влади в Буковинському краї»[441].

– *Ми* – «одні-єдині в цьому світі, ми – неповторні. І тільки від нас залежить головний зміст цієї неповторності. В чому він? В неумінні на родючій благодатній землі організувати своє життя? В нездатності сягнути злагоди інтересів, відмовитися від жовчності, чванства, політичного ярликанства? Ні. Наша неповторність не в сумнівних рисах менталітету, а в спроможності в складні історичні часи зробити твердий вибір – як і тоді на Буковинському вічі …»[442].

---

[438] Гнатишин І. Звернення до трудящих області з нагоди 73-ої річниці Буковинського віча / І. Гнатишин // Буковинське віче – 1991. – 2 листопада. – С. 1.

[439] Буркут І. Демократична традиція віча / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1991. – 2 листопада. – № 44. – С. 3. С. 1, 3.

[440] Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Молодий буковинець. – 1996. – 1 листопада. – № 52. – С. 1.

[441] Масан О. Прапори над Ратушею / О. Масан // Чернівці. – 1994. – 3 листопада. – № 45. – С. 1.

[442] Бути в єдиній соборній Україні // Буковинське віче. – 1994. – 5 листопада. – № 84. – С. 1.

– *Ми* – вміємо захищати свої права: «рішення румунської конституанти викликали гострий протест із боку українців. Збори студентських товариств «Союз», «Січ», «Запороже» та «Православна академія» кваліфікували ці рішення як «грубе зневажання прав українського народу, імперіалістичне зазіхання румунських шовіністичних кіл і грубу провокацію»[443].

Отже, образ *Ми* на сторінках місцевих періодичних видань конструювався через такі ключові поняття, як *буковинці*, *українське населення краю*, *частина цілісної України*, *різні в історичній долі, але єдині*, *унікальні*. Образ *Вони* розкривався через категорії *румунська національна рада* («27 жовтня у Чернівцях відбулися збори румунських політиків, інтелігентів та чиновників, які проголосили себе установчими зборами й обрали румунську національну раду. Ці «представники народу Буковини» (так було записано в рішенні зборів) оголосили весь край румунським і рішуче виступили за його цілісність. Того ж дня на свої збори зібралися й німці, котрі висловилися за приєднання Північної Буковини, включаючи й Чернівці, із Семигородом і Банатом у єдину державу»[444]) та *румунські шовіністичні кола краю* («Віче висловило рішучий протест проти намірів румунських шовіністичних кіл краю…»[445]). Хоча, дотримуючись об'єктивності у висвітленні історичних подій, регіональні ЗМІ не приховували, що окрім *Вони* були й *Інші* – «демократична частина румунських кіл на Буковині на чолі з Аурелом Ончулом»[446], яка визнала рішення Буковинського віча. Таким чином, етнічний фактор формування дихотомії *Ми – Вони*, який, на перший погляд може здатися єдиним у формуванні нових політичних ідентичностей, доповнюється фактором політич-

[443] Масан О. «Хочемо до України» – такою була одностайна воля буковинського народного віча 3 листопада 1918 р. / О. Масан // Чернівці. – 1993. – 29 жовтня. – № 44. – С. 1, 5; 5 листопада. – № 45. – С. 1; 12 листопада. – № 46. – С. 5.

[444] Масан О. «Хочемо до України» – такою була одностайна воля буковинського народного віча 3 листопада 1918 р. / О. Масан // Чернівці. – 1993. – 29 жовтня. – № 44. – С. 1, 5; 5 листопада. – № 45. – С. 1; 12 листопада. – № 46. – С. 5.

[445] Ботушанський В. «Віче» / В. Ботушанський // Буковинське віче. – 1992. – 3 листопада. – № 128–129. – С 3.

[446] Там само.

них орієнтацій буковинських політиків, серед яких базовим є фактор демократії.

Зважаючи на те, що започаткування святкування Дня Буковинського віча збігалося не тільки з процесом відновлення незалежності України, але й зі зміною якості політичної системи, категорія демократія активно використовувалася чернівецькими ЗМІ в оцінках Буковинського віча: «У постанові віча проявилася демократична вдача українського народу…»[447]; «Демократичність такого підходу проявилася в тому, що в документі Буковинського Народного віча не містилося жодних спроб нав'язати свою волю румунам Буковини»[448]; Віче «засвідчило надзвичайно високу політичну культуру, розвинену національну свідомість та демократизм українського населення Буковини»[449], який виявився у заклику «до народів краю вирішувати міжнаціональні проблеми лише шляхом порозуміння, аби усунути на майбутнє можливість політичних ускладнень та незгод»[450].

Важливим елементом механізму формування нових політичних ідентичностей є актуалізація національної ідентичності, яка безпосередньо формується у культурному просторі за допомогою дискурсів історії національної спільноти, що визначають контури минулого та майбутнього. У чернівецькому медійному просторі інформація про свято Буковинського віча була насичена маркуванням символів *національної свідомості* («Самому вічу передувала напружена робота українських політиків, які ще в умовах існування Австро-Угорщини добивалися визнання за українцями права національного самовизначення, бодай в межах «клаптикової» імперії Габсбургів»; *національної пам'яті* (українці

[447] Волею народу // Буковинське віче. – 1990. – 3 листопада. – № 1. – С. 3.

[448] Буркут І. Демократична традиція віча / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1991. – 2 листопада. – № 44. – С. 3.

[449] Хроніка Буковинського віча // Молодий буковинець. – 1992. – 3 листопада. – № 46. – С. 1.

[450] Масан О. «Хочемо до України» – такою була одностайна воля буковинського народного віча 3 листопада 1918 р. / О. Масан // Чернівці. – 1993. – 29 жовтня. – № 44. – С. 1, 5; 5 листопада. – № 45. – С. 1; 12 листопада. – № 46. – С. 5.

«ніколи не губили історичної пам'яті про те, що наш край довгий час перебував у складі Київської Русі, Галицького та Галицько-Волинського князівства»[451]) та, власне, *національної символіки*. Саме оцінка ролі національної символіки на Буковинському віче 1918 р. дозволила встановити найбільш сильний зв'язок між політичними прагненнями населення міста до трансформації полі-тичного простору у 1918 р. та 1990 р. Якщо у 1918 р. українська національна символіка використовувалася у Чернівцях без особливих проблем – «Вони [учасники віча] йшли під синьо-жовтими прапорами, співаючи патріотичні пісні»[452], то у 1990 р. «4 листопада, обласний провід Української республіканської партії разом з іншими організаціями та громадськими організаціями та громадянами міста по-своєму відзначили Буковинське віче. Підсумком кількох годин сутичок з міліцією та перекриття руху тролейбусів стала поява на Центральній площі міста синьо-жовтого прапора. Пізно увечорі з цього приводу зібралася президія міської ради народних депутатів. Вона створила депутатську комісію, що має вивчити усі інциденти довкола прапора, доповісти президії і винести це питання на позачергову сесію. До сесії прапор вирішили не чіпати».[453] Напередодні, 3 листопада 1990 р. «… освячували прапор, піднятий над ЧДУ студентами Борисом Баглієм і Олегом Хавічем в день 72 роковини Буковинського віча»[454], який є символом «нашого єднання, нашої духовності»[455]. Невдовзі «за рішенням вченої ради ЧДУ над центральним корпусом університету біло піднято синьо-жовтий прапор»[456].

---

[451] Буркут І. Демократична традиція віча / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1991. – 2 листопада. – № 44. – С. 1.

[452] Галиць Г. Свято єднання чи розбрату / Г. Галиць // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 4.

[453] Галиць Г. Свято єднання чи розбрату / Г. Галиць // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 4.

[454] Пустельник Л. Символ нашої духовності / Л. Пустельник // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 4.

[455] Пустельник Л. Символ нашої духовності / Л. Пустельник // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 4.

[456] Буковинське віче – 1918–1990 // Буковинське віче. – 1990. – 13 листопада. – № 2. – С. 1.

Особливо важливим, на нашу думку, є визначення співвідношення маркерів всеукраїнської та регіональної ідентифікації. Аналіз матеріалів, опублікованих у чернівецьких ЗМІ у період 1990–2000 рр., засвідчив, що вони, як одні з основних акторів у формуванні територіальної ідентичності, дотримувалися паритету, інформуючи громадськість міста щодо просторово-територіальних маркерів свята Буковинського віча. Формування всеукраїнської ідентичності забезпечувалося використанням маркера *єдність* («… крайове віче яскраво задекларувало волю українців до єдності з влас-ним народом, до прилучення української частини Буковини до інших українських земель. В цьому й полягає історичне значення віча 3 листопада 1918 р.»), а регіональної – маркера *буковинське українство* («Прийняття вічем доленосної ухвали про приєднання західноукраїнських земель до історичної Батьківщини не було випадковою чи стихійною подією. Воно стало законо-мірним результатом усього попереднього розвитку буковинського українства, починаючи з 1848 р.»; «Українська людність прибула до Чернівців у такій кількості, на яку Крайовий комітет не сподівався. Не вистачило навіть тих трьох залів, де мали відбуватися обради, тобто в Народному Домі, Робітничому домі … та Музичному товаристві (філармонії). … Тодішні газети подають кількість учасників віча – близько 10 тис. чоловік»).

У цьому контексті особливо слід відзначити появу у 1990 р. в газеті «Молодий буковинець» статті «Свято єднання чи розбрату» (автор Г. Галиць), яка фактично змоделювала можливість використання політичного свята з метою розхитування стабільних політичних ідентичностей. Автор статті наголошує, що «… жодна політична партія чи громадська організація краю не залишила віча поза своєю увагою. Всі вони (окрім Товариства румунської культури та громад РПЦ) закликали у своїх численних зверненнях до злагоди і єдності, пропонували зробити свято черговим кроком до національного відродження Буковини»[457]. А за тиждень до свята «розміщувалися у місті альтернативні плакати з програмою

[457] Галиць Г. Свято єднання чи розбрату / Григорій Галиць // Молодий буковинець. – 1990. – 4–11 листопада. – С. 1.

заходів. Рух і Товариство української мови ім. Шевченка пропонували людям свої акції, облвиконком – свої. Кажуть, керівники різних політичних угруповань намагалися знайти спільну мову, однак на ділі кожен готувався до 3 листопада осібно»[458]. А перший великий захід у святкуванні Буковинського віча – мітинг на Театральній площі з нагоди відкриття пам'ятного знака – засвідчив, «що злагоди, з якою прийшли наші краяни на цей майдан у 1918-му, нині не буде»[459]. Найважливішим є резюме, яке робить Г. Галиць – «72 роки тому буковинці зібралися під національними і революційними прапорами з вірою в краще майбутнє, а в 1990-му практично ті ж стяги уособлювали непримиренність кожної позиції», а про те, що «день Буковинського віча є спільним святом для мільйонного населення краю, чомусь не згадувалось».[460]

З 1995 р., коли почав проявлятися синдром «втоми» від затяжного процесу демократизації, під час святкування Буковинського віча чернівецькими ЗМІ актуалізувався зв'язок між минулим та сучас-ним, який конкретизувався у заклику діяти так само демократично, так само ефективно, так само рішуче, як діяли буковинці під час віча: «Третього листопада 1918 року на Буковинському вічі народ був одностайним у визначенні своєї долі. Тож хай така одностайність буде серед нас у створенні цивілізованого суспільства, у зміцненні нашої держави, у піднесенні життєвого рівня і поліпшенні добробуту людей»[461]. Необхідність такого зв'язку конкретизувалася формуванням у ЗМІ позитивного образу минулого, коли «українство Буковини вперше за всю багатовікову історію краю вільно висловило своє національне прагнення»[462]. Особливу роль в образі минулого відігравав *концепт*

[458] Там само.
[459] Там само.
[460] Там само.
[461] У будівництві держави потрібна громадянська єдність. З доповіді голови облдержадміністрації на урочистому вечорі, присвяченому 77-ій річниці Буковинського віча // Буковинське віче. – 1995. – 4 листопада. – № 79. – С. 2.
[462] Масан О. «Хочемо до України» – такою була одностайна воля буковинського народного віча 3 листопада 1918 р. // Чернівці. – 1993. – 29 жовтня. – № 44. – С. 1, 5; 5 листопада. – № 45. – С. 1; 12 листопада. – № 46. – С. 5.

єдності всіх українців, конкретизований залученням регіональних політичних фігур («Палкими співцями єдності всіх українців, розділених імперськими кордонами, були Ю. Федькович та С. Воробкевич. Ідею соборності України самовіддано пропагували народовці й інші українські патріоти …»[463]), *принцип вибору політичного майбутнього* («Головне слово повинні були сказати українці та румуни, які складали більшість населення відповідно на півночі та півдні Буковини»[464]) та *модель політичного сьогодення*, сформована на основі «уроків віча» («… які ж уроки віча нам необхідно засвоїти. Їх декілька. Перший вчить: буковинські українці можуть зберегти себе, лише покладаючись на силу всієї України. … Другий важливий урок: буковинці різного етнічного походження повинні шанувати права одне одного. … Нарешті, ще один урок, важливість якого для сьогодення постійно зростає, – справжнє національне визволення неможливе без вирішення гострих соціальних проблем»[465]).

Зважаючи на недостатню інтенсивність процесів демократизації, кризу соціально-економічного розвитку, чернівецькі ЗМІ використовували позитивний досвід політичних дій буковинців для формування позитивного образу майбутнього України на регіональному рівні. Для цього використовувалися прийоми *утвердження віри на краще* («Віримо, що Буковинський край і надалі залишатиметься яскравим прикладом політичної, міжнаціональної та міжконфесійної згоди, толерантності і взаємоповаги, краєм громадського миру і суспільної злагоди, де не було, немає і не бу-де місця руйнівній конфронтації, розбрату і ворожнечі!»[466]); *вибору – або…, або….* – («… українська Буковина належить до єдиної дер-жави України. Тепер лише від нас залежить, якою вона буде – вільною, розвинутою, квітучою, з високим рівнем життя громадян, чи її знову топтатимуть

[463] Там само.

[464] Буркут І. Демократична традиція віча / Ігор Буркут // Молодий буковинець. – 1991. – 2 листопада. – № 44. – С. 1.

[465] Буркут І. Уроки віча / Ігор Буркут // Молодий буковинець. – 1997. – 31 жовтня. – № 80. – С. 1.

[466] Бауер Т. Шановні краяни! Дорогі співвітчизники! [3 листопада – 80 років Буковинського віча] / Т. Бауер, Іван Шилепницький // Чернівці. – 1998. – 30 жовтня – № 44. – С. 1.

постоли і грабуватимуть «старші брати»[467]) та *актуалізації минулого* («Для нас, нині сущих, головне – пильніше вдивлятися в її глибини, робити висновки, не допускати повторення минулих помилок, будуючи незалежну Українську державу»[468]).

Окремо слід наголосити на тому, що офіційна позиція перших осіб держави, міста та області, яка визнана принаймні в межах цього співтовариства, має здатність встановлювати універсальні цінності та прискорювати процеси як ідентифікації, так і деідентифікації. Аналіз офіційних промов та привітань з нагоди Свята Буковинського віча дозволяє стверджувати, що їх ідеологічна концепція була незмінною. Як найбільш типові, у яких акумульовано увесь ідентифікаційний потенціал політичних виступів з нагоди політичного свята, можна визначити, по-перше, вітання з нагоди 75-річчя Буковинського віча від 3 листопада 1918 р., надіслане представнику Президента України в Чернівецькій області І. Гнатишину, Президентом України Л. Кравчуком. Останній зауважив, що «Віче домоглося здійснення конституційним шляхом природного права народу на національно-державне самовизначення і проголосило на всю цивілізовану Європу його споконвічне бажання «прилучення австрійської частини української землі до України». Ця важлива процедура міжнародного права виключає будь-які розмови про насильницький поділ Буковини на українську та румунську частини». Л. Кравчук наголосив на тому, що «проголошене на Буковинському вічі нашими мудрими предками рівноправ'я на території української частини Буковини для всіх громадян без різниці статі, національності, віросповідання донесене нащадками до наших днів, і в умовах державотворення демокра-тичної цивілізованої України набуває розвитку і нового піднесення»[469]. Л. Кравчук окреслив й ментальні риси буковинців

---

[467] Масан О. «Краєве віче буковинських українців рішає …» / О. Масан // Молодий буковинець. – 1998. – 30 жовтня. – № 30. – С. 4.

[468] Кравчук Л. Привітання мешканцям Чернівецької області з нагоди Дня Буковинського віча / Л. Кравчук // Буковинське віче. – 1991. – 2 листопада. – С. 1.

[469] Кравчук Л. Вітаю зі святом! Представнику Президента України в Чернівецькій області І.М. Гнатишину. 3 листопада 1993 року / Л. Кравчук // Буковинське віче. – 1993. – 3 листопада. – № 94. – С. 1.

– врівноваженість, працьовитість, терпимість, безмежну відданість рідній землі, народові, державі.

По-друге, це привітання буковинців з черговою річницею Буковинського віча голови ЧОДА Г. Філіпчука у 1996 р., який звернувся до мешканців Чернівецької області як до громадян Соборної незалежної України, шановних краян. У своїй промові, характеризуючи нове політичне свято та визначаючи його політичні функції у сьогоденні, Г. Філіпчук зауважив, що це «вікопомна дата має особливе звучання в ювілейний рік п'ятиліття соборної незалежної України та прийняття Конституції, яка остаточно визначила стратегічний курс демократичної, соціальної, правової, унітарної держави, в якій людина, її життя, здоров'я, честь, гідність і безпека визначаються найбільшою цінністю»[470].

Не менш важливим для Чернівців є ще одне політичне свято – День Соборності України. Незважаючи на те, що тільки 21 січня 1999 р. Президент України Л.Кучма, «враховуючи велике політичне та історичне значення об'єднання Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки для утворення єдиної (соборної) української держави», видав Указ «Про День Соборності України», згідно з яким встановлювався День Соборності України, який «відзначати щорічно 22 січня – у день проголошення в 1919 році Акта злуки»[471], у Чернівцях про цей день як пам'ятну дату почали говорити набагато раніше. Свідченням цього є динаміка кількості повідомлень у регіональних друкованих ЗМІ (Див. Табл. 4.2).

---

[470] Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Молодий буковинець. – 1996. – 1 листопада. – № 52. – С. 1; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни / Г. Філіпчук // Буковинське віче. – 1996. – 2 листопада. – № 83. – С. 1; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Молодий буковинець. – 1996. – 1 листопада. – № 52. – С. 1; Філіпчук Г. Громадяни Соборної незалежної України – шановні краяни! / Г. Філіпчук // Чернівці. – 1996. – 1 листопада. – № 44. – С. 1.

[471] Про День соборності України. Указ Президента України № 42 від 21 січня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/documents/14356.html

Таблиця 4.2

Кількість повідомлень про День Соборності України на сторінках регіональних друкованих ЗМІ

Назва ЗМІ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Буковина	-	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
Молодий буковинець	-	1	1	1	-	1	1	1	2	1	1
Чернівці	-	2	1	1	1	-	-	-	1	1	-
Буковинське віче	1	-	-	1	1	-	1	3	2	2	2

Джерело: Ротар Н. Ю. Роль нових політичних свят у формуванні політичних ідентичностей: буковинський вимір / Н. Ю. Ротар // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціальних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України – К.: ІПіЕНД, 2013. – С. 85–109.

Аналіз загальної кількості повідомлень про День Соборності України на сторінках регіональних друкованих ЗМІ засвідчує, що за характером інформації їх, подібно до інформації про свято Буковинського віча, можна поділити на 6 груп: (1) звернення та виступи офіційних осіб, офіційні повідомлення[472]; (2) інформація про хід святкування[473]; (3) інформаційні повідомлення, які можуть

[472] Бауер Т. Шановні краяни! / Т. Бауер // Молодий буковинець. – 2000. – 21–27 січня. – № 4. – С. 2; Вісті від ОДА // Чернівці. – 1999. – 22 січня. – № 4. – С. 1; Звернення Голови Чернівецької обласної державної адміністрації Теофіла Бауера та Голови Обласної ради Івана Шилепницького з нагоди 80-річчя Дня соборності України // Чернівці. – 1999. – 22 січня. – № 4. – С. 1. День соборності України / Г. Філіпчук // Чернівці. – 1998. – 23 січня. – № 4. – С. 1; Філіпчук Г. Звернення голови Чернівецької обласної державної адміністрації з нагоди Дня соборності України / Г. Філіпчук // Буковинське віче. – 1998. – 21 січня. – № 6. – С. 1; Філіпчук Г. Шановні краяни! // Молодий буковинець. – 1997. – 22 січня. – № 6. – С. 1; Шилепницький І. Україна – це наша совість / І. Шилепницький // Буковинське віче. – 1998. – 21 січня. – № 6. – С. 1.

[473] Китайгородська В. Так! – Соборності. Так! – Президенту / В. Китайгородська // Буковинське віче. – 1997. – 25 січня. – № 6. – С. 2; Козак Б. Соборність – наша сила / Б. Козак // Буковинське віче. – 1996. – 27 січня. – № 6. – С. 1.

супроводжуватися фото чи малюнком[474]; (4) хронологічна послідовність подій в українських землях до часу історичної події, яка стала основою свята[475]; (5), наукові статті, в яких паралельно з описом події, що є основою свята, описуються передумови та процеси, які передували їй[476]; (6) аналітичні статті, у яких проводяться паралелі з політичним сьогоденням.[477] Проте, зважаючи на те, що статусу офіційного свята День Соборності України набув тільки у 1999 р., обсяг інформації про нього є суттєво меншим. Варто зазначити, що чернівчани отримали офіційне привітання з Днем Соборності України на два роки раніше, ніж воно набуло статусу офіційного всеукраїнського свята. 22 січня 1997 р. голова ЧОДА Г. Філіпчук, вітаючи мешканців міста та області, наголошував, що «січневі події 1919 року мають водночас актуальну проекцію на сьогодення, підтверджуючи, що декларативна незалежність має бути обов'язково підкріплена незалежністю реальною, що базується, насамперед, на могутності економічній»[478].

---

[474] 22 січня – день Соборності України // Чернівці. – 1992. – 24 січня. – № 4. – С. 1; 22 січня – день Соборності України // Чернівці. – 1993. – 22 січня. – № 4. – С. 1; 22 січня – день Соборності України // Чернівці. – 1994. – 22 січня. – № 4. – С. 1; Кількома рядками // Молодий буковинець. – 1991. – 26 січня. – № 4. – С. 2; Учора в облмуздрамтеатрі ім. О. Кобилянської пройшли урочисті збори // Молодий буковинець. – 1998. – 23 січня. – № 4. – С. 2.

[475] Чеховський І. Шлях до соборності / І. Чеховський // Чернівці. – 1991. – № 4. – 19 січня. – С. 1.

[476] Буркут І. Забуте свято? / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1996. – 19 січня. – № 4. – С. 1; Гришин-Грищук І. Соборна, вільна, самостійна / І. Гришин-Грищук // Буковинське віче. – 1993. – 23 січня. – № 9. – С. 1, 3; Масан О. У 1919 на Софійському майдані була Буковина / О. Масан // Молодий буковинець. – 1995. – 14–20 січня. – С. 1; Пора для України жить // Буковинське віче. – 1997. – 22 січня. – № 5. – С. 1.

[477] Буркут І. День соборності. Поміркуємо … / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1998. – 23 січня. – № 4. – С. 1; Злука // Молодий буковинець. – 1999. – 22 січня. – № 4. – С. 3; Мигалюк В. Рятуйте Україну, Хлопці – так буквально розшифровується РУХ / В. Мигалюк // Буковинське віче. – 1997. – 25 січня. – № 6. – С. 2; Шведак В. 22 січня – день єднання / В. Шведак // Молодий буковинець. – 1992. – 18 січня. – № 3. – С. 1; Шведак В. Ми з'єднались, щоб не повернутись // Молодий буковинець. – 1993. – 17–23 січня. – № 4. – С. 1.

[478] Філіпчук Г. Шановні краяни! // Молодий буковинець. – 1997. – 22 січня. – № 6. – С. 1.

Вдаючись до загальної характеристики Дня Соборності України, чернівецькі ЗМІ використовували набагато більше епітетів та метафоричних образів, ніж під час характеристиці Свята Буковинського віча. Причому це характерно як для журналістів («історичні дати, до яких він [український народ] ставиться з пієтетом»[479]), так і для фахівців-істориків («цього року виповнюється 77 років цій знаменній події, проте на офіційному рівні щось не помітно бажання її відзначати. І це недивно: в радянські часи це свято замовчувалось, натомість відзначалася інша дата – 17 вересня»[480]; «це найсвітліша, найвеличніша подія з історії українського народу»»[481]; «справді, утвердити традиції святкування цього дня не вдалося, бо історичні умови виявилися для цього вкрай несприятливими»[482]) та офіційних осіб («… український народ відзначає знаменну дату своєї героїчної історії»[483]; «це свято особливої історичної ваги і слави …»[484]; «… знаменне націо-нальне свято – свято Соборності і Свободи, свято Незалежності і Народовладдя»[485]). Цікавим і важливим для розуміння ставлення до цього політичного свята є позиція, яка оприлюднюється в рік офіційного проголошення 22 січня – Днем Соборності України: «Фактична ж злука не була завершена. Організація влади не змінилася, і обидві держави надсилали кожна свої окремі місії за кордон, мали власні армії, уряди та законодавчі органи»[486]. Така інтерпретація Дня Соборності не сприяє активному засвоєнню ідентифікаційних посилів, пов'язаних з подіями 1919 р.

---

[479] Гришин-Грищук І. Соборна, вільна, самостійна / Іван Гришин-Грищук // Буковинське віче. – 1993. – 23 січня. – № 9. – С. 1. С. 1, 3

[480] Буркут І. Забуте свято? / Ігор Буркут // Молодий буковинець. – 1996. – 19 січня. – № 4. – С. 1.

[481] Масан О. У 1919 на Софійському майдані була Буковина / Олександр Масан // Молодий буковинець. – 1995. – 14–20 січня. – С. 1.

[482] Буркут І. День соборності. Поміркуємо …/ Ігор Буркут // Молодий буковинець. – 1998. – 23 січня. – № 4. – С. 1.

[483] Філіпчук Г. Шановні краяни! // Молодий буковинець. – 1997. – 22 січня. – № 6. – С. 1.

[484] Бауер Т. Шановні краяни! / Теофіл Бауер // Молодий буковинець. – 2000. – 21–27 січня. – № 4. – С. 2.

[485] Філіпчук Г. Звернення Голови Чернівецької обласної державної адміністрації з нагоди Дня соборності України / Георгій Філіпчук // Чернівці. – 1998. – 23 січня. – № 4. – С. 1.

[486] Злука // Молодий буковинець. – 1999. – 22 січня. – № 4. – С. 3.

Зважаючи на те, що День Соборності України став політичним святом тільки у 1999 р., проте сприймався саме як свято більшістю населення Чернівців: «цей день не внесений у календар, як національне свято. Формально не внесений, хоч уже визнаний Святом Соборності України»[487]. Зрештою, це сприяло тому, що медійний дискурс соборності України, особливо на початку 90-х рр. XX ст., був насичений апеляцією до символів. Факт проголошення злуки оцінювався як факт возз'єднання, який «мав глибоке символічне, моральне значення»[488], а сама дата, яка «має глибоку символіку, засвідчуючи послідовність прагнень і дій багатьох поколінь борців за волю і незалежність українсь-кого народу, за соборність і неподільність українського народу»[489] має вказувати, у якому напряму мають розвиватися політичні події в місті, області та Україні.

Специфікою позначений і процес означення *Ми*. Якщо *Ми* в структурі свята Буковинського віча є позитивним та стверджувальним, то в структурі Дня Соборності України *Ми* є розмитим, звуженим та невпевненим:

– *Ми* – гноблені: «століття неволі зробили свою чорну справу – народ віддав сили на зміцнення чужих імперій, виснажувався на полях поміщиків-чужинців, стікав кров'ю у війнах, що велися за розширення імперій-пригноблювачок»[490].

– Ми – це «просвітяни»: «22 січня у театрі імені О. Кобилянської відбувся святковий концерт з нагоди акту Злуки, зорганізований обласною організацією Товариства української мови ім. Т. Шевченка «Просвіта»[491].

– Ми – це традиції: «…значною мірою завдяки традиційному потягу до Соборності зараз вдається зберегти територіальну єдність держави»[492].

---

[487] Шведак В. 22 січня – день єднання / В. Шведак // Молодий буковинець. – 1992. – 18 січня. – № 3. – С. 1.

[488] Ботушанський В. Надихаюча ідея соборності / В. Ботушанський // Буковинське віче. – 1990. – 3 листопада. – С. 1.

[489] Філіпчук Г. Шановні краяни! // Молодий буковинець. – 1997. – 22 січня. – № 6. – С. 1.

[490] «Під України єднаймось прапор» // Чернівці. – 1991. – 19 січня. – № 4.– С. 1, 6.

[491] Кількома рядками // Молодий буковинець. – 1991. – 26 січня. – № 4. – С. 2.

[492] Буркут І. Забуте свято? / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1996. – 19 січня. – № 4. – С. 1.

Водночас, образ *Ми* є принципово протилежним образу *Вони*, який об'єднує *іноземних поневолювачів* («Іноземні поневолювачі робили все для того, щоби стерти в українців пам'ять про власну державність, виховати почуття другосортності, перетворити нащадків славного козацтва на лакузів-«козачків», що прислуговують біля панського столу»[493]), конкретизується *російським царем* та *австрійським цисарем* («Скільки українців назавжди залишилося на сопках Маньчжурії під час безглуздої російсько-япон-ської війни, скільки наших земляків загинуло на землях Італії, котру хотів підкорити австрійській цисар …»[494]) та поглиб-люється принципами політичної діяльності, які використовували *Вони* («Виходячи з відомого принципу «поділяй і володарюй», вони намагалися протиставити українців Наддніпрянщини галичанам та буковинцям, до того ж роз'єднати і пересварити між собою українців, котрі жили в Австро-Угорщині»[495]; «Український народ завжди прагнув до возз'єднання, проте цьому прагненню перешкоджали ті, хто панував на землях України»[496]). Отже, якщо в структурі політичного свята Буковинського віча *Вони* (румунська частина населення) та *Інші* (румунські демократи) фігурують як відносно нейтральні суб'єкти, то в структурі політичного свята День Соборності України *Вони* наділяються усіма ознаками *Ворога*.

Медійний дискурс Дня Соборності України позначений постійною актуалізацією трьох вимірів політичного – минулого, сьогодення, майбутнього. Образ минулого насичений трагізмом («Віками був роз'єднаний український народ»[497]; «Царизм, як відомо, заперечував існування окремої української нації … Протягом довгого часу, майже до кінця Першої світової війни етнічне ім'я українців було відсутнє і в австрійській офіційній термінології»[498]), який не повинен повторитися в сьогоденні чи майбутньому – « … в історії своїй маємо і Богдана Хмельницького, і Івана Мазепу, і 22 січня 1918 і 1919 років. Але через 75 років …, на дру-

[493] «Під України єднаймось прапор» // Чернівці. – 1991. – 19 січня. – № 4.– С. 1.
[494] Там само.– С. 6.
[495] Там само.
[496] «Під України єднаймось прапор» // Чернівці. – 1991. – 19 січня. – № 4.– С. 1, 6.
[497] Там само.
[498] Там само.

гому році нашої нинішньої державності Україну знову тягнуть у якісь союзи. Тягнуть і чужі, що не дивує, але тягнуть і свої …»[499].

Образ сьогодення через звернення до Дня Соборності України починає вимальовуватися з 1997 р., часу, коли в країні починають неприховано стверджуватися елементи авторитарного політичного режиму, поглиблюються кризові явища в соціально-економічній сфері функціонування українського суспільства. Наприклад, у 1996 р. на сторінках «Молодого буковинця» читаємо: «Ювілей Злуки відзначається цього року в дуже складних обставинах. Замість обіцяних реформ в інтересах народу повною ходою шаленіє «прихватизація», все більше людей відчувають себе пограбованими й ошуканими. Починається наступ на свободу слова, з ефіру знімається популярна аналітична телепередача. А де силою закривають рот, там добра чекати не доводиться» [500]; «Протиставлення Сходу і заходу України ніколи нічого доброго народові не приносила, навпаки, воно тягнуло за собою великі біди»[501]. Отже, стверджуючи одним реченням важливість «ювілею Злуки», наголошується, що ідея соборності та єднання не передбачала ані недемократичних форм влади, ані протиставлення між різними регіонами країни.

Найбільш оптимістичним є образ політичного майбутнього. Формуючи його, чернівецькі ЗМІ стверджують, що *Ми* «… обов'язково матимемо не тільки справжні календарі українські, де наші свята будуть красними днями, осягнемо більше – розбудовану незалежну державу»[502], а День Соборності України «… впливав, впливає і буде впливати на формування національної свідомості українського народу, а увійшовши в його історичну пам'ять, збагативши нас історичним досвідом, допоможе продовжити новітню сторінку боротьби за національну державність…»[503].

---

[499] Шведак В. Ми з'єднались, щоб не повернутись / В. Шведак // Молодий буковинець. – 1993. – 17–23 січня. – № 4. – С. 1.

[500] Буркут І. Забуте свято? / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1996. – 19 січня. – № 4. – С. 1.

[501] Буркут І. Забуте свято? / І. Буркут // Молодий буковинець. – 1996. – 19 січня. – № 4. – С. 1.

[502] Шведак В. 22 січня – день єднання / В. Шведак // Молодий буковинець. – 1992. – 18 січня. – № 3. – С. 1.

[503] Гришин-Грищук І. Соборна, вільна, самостійна / І. Гришин-Грищук // Буковинське віче. – 1993. – 23 січня. – № 9. – С. 3. С. 1, 3

Особливо важливими є заклики, розміщені на шпальтах газет, до осмислення минулого та міркування над майбутнім: «Отож, відзначаючи День Соборності, міркуймо над майбутнім своєї держави. Бо головний досвід є: позитивний результат приносить лише об'єднання зусиль, спрямованих на зміцнення держави. А будь-які спроби окремих угрупувань отримати користь для себе за рахунок найсвятішого – рано чи пізно приведуть до поразки»[504].

Отже, чернівецький медійний дискурс нових політичних свят у 90-х рр. XX ст. – Буковинського віча та Дня Соборності України – був позбавлений активної боротьби за смисли та ідентичності. Звернення та виступи офіційних осіб, офіційні повідомлення, інформація про хід святкування, інформаційні повідомлення, наукові статті, аналітичні статті, у яких проводилися паралелі з політичним сьогоденням, були зорієнтовані на утвердження нових політичних ідентичностей, де *Ми* – це невід'ємна частина України, буковинці, українське населення краю, унікальні, толерантні. Порівнюючи характеристики двох політичних свят, слід визнати, що до визнання Дня Соборності України офіційним святом в нашій державі, 22 січня у Чернівцях мало більшість елементів політичного свята, однак було позбавлене масової публічної підтримки як свято Буковинського віча.

На важливість свята Буковинського віча 1918 р. як прояву в політичних ідентичностях чернівецької громади історичної пам'яті вказує той факт, що 3 листопада 2013 р., напередодні Революції Гідності, у Чернівцях на Центральній площі відбулося Буковинське віче за євроінтеграцію, участь у якому взяли близько 10 тисяч буковинців. Формально ініціатором заходу позиціонувалися 106 громадських організацій області, хоча у заявці про проведення заходу вказана обласна організація ПАРТІЇ РЕГІОНІВ та місцевий осередок Молодих Регіонів, тому опозиційні політичні партії не підтримали проведення віча. Незважаючи на активне використання регіональною владою мобілізаційних практик для забезпечення масовості заходу, ідея віча – євроінтеграція – підтримувалася максимально одноголосно.

---

[504] Буркут І. День соборності. Поміркуємо …/ І. Буркут // Молодий буковинець. – 1998. – 23 січня. – № 4. – С. 1.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на те, що політична ідентичність як сукупність уявлень про ідейні орієнтації, політичні переваги та інтереси політичних акторів є маркером політичної суб'єктності, ми пропонуємо розуміти модель чернівецької політичної ідентифікаційної матриці як сукупність колективних ідентичностей, які пов'язані між собою системою взаємовпливів та можуть бути політизовані залежно від інтересів носіїв цієї ідентичності.

Початок 1990-х рр. для України став періодом, коли політичні трансформації макрополітичного рівня вимагали від кожного громадянина самоідентифікуватися в нових політичних координатах, «відірватися» від нефункціональних смислів політичних ідентичностей радянського формату. Політичні процеси періоду 1989–1991 рр. зруйнували стабільні позитивні ідентичності, які кон-статували усвідомлення консолідованої єдності соціальних цінностей та моральних норм радянської людини, ліквідували соціально-культурні стереотипи, перезавантажили модель громадянських ідентичностей. Однак реалії соціально-економічної кризи, які супроводжували процеси політичних трансформацій, не сприяли швидкому зростанню нових політичних ідентичностей державного та громадянського рівнів ані на загальнонаціональному, ані на локальному рівнях. На цьому тлі якість ідентифікаційного розриву з минулим не слід розуміти як негативну ідентичність, а скоріше оцінювати як час, з одного боку, ідентифікаційної невизначеності, з іншого – категоричної відмови від реакцій на ті маркери ідентифікації, які асоціюються з радянським минулим.

Вважаємо, що на початковому етапі політичних трансформацій саме громадянська самоідентифікація стала відображенням рівня солідарної підтримки конкретних суспільно-значимих цілей. Згодом формується основа громадянської ідентичності як потенційна можливість та впевненість громадян у здатності впливати на процес ухвалення політичних рішень, тобто підтримка суспільно-значимих цілей шляхом використання різних форм політичної

участі. Події-маркери, які дозволили нам виявити та охарактеризувати базові риси громадянської ідентичності чернівчан, вказують на те, що вони виконали свою основну функцію з послаблення старих пріоритетів і симпатій та формування нового змістовного наповнення громадянської ідентичності – ідейного об'єднання чернівецької громади навколо ідеї державного суверенітету. Проте у період 1992–1994 рр. не відбулося розгортання громадянської ідентичності, тобто не було підстав для формування впевненості громадян у здатності впливати на процес ухвалення політичних рішень шляхом використання різних форм політичної участі. Не відбулося якісного наповнення актуалізованих та стверджених громадянських ідентичностей, які здатні консолідувати спільноти будь-якого масштабу. Саме тому не видається можливим говорити про активне позиціонування та позитивну динаміку використання громадянської ідентичності населенням Чернівців у політичному процесі.

Результати парламентських виборів, які проводилися за партійними списками, доводять, що в чернівецькій громаді відсутні стабільні партійні ідентичності, а електоральні ідентичності формуються під впливом ситуативних чинників. Перешкодою формування у чернівчан стабільних партійних ідентичностей є: по-перше, максимальна професіоналізація партійної еліти, що зробила нездоланною для рядових членів партії дистанцію між ними і партійними лідерами (навіть за умови постійного функціонування партійних осередків); по-друге, українські політичні партії здебільшого функціонують за електорально-професійним принципом, приділяючи більшу увагу організаційно-технічним аспектам виборчих кампаній, ніж артикуляції інтересів громадян/членів партії; по-третє, відсутність значної кількості громадян, які є фіксованими членами політичних партій, створила умови для переорієнтації партійних лідерів з пропаганди ідеології партії на передбачення настроїв виборців у електоральних ситуаціях, відповідно формувалися ситуативні партійні гасла та відхід від потреби створення чіткої партійної програми, яка сприяє формуванню стійких партійних ідентичностей; по-четверте, незначний рівень інституціоналізації партій сприяв їх лабільності, низькій вко-

ріненості у суспільстві, нестабільності партійних преференцій та слабкості внутрішніх партійних ресурсів у політичному змаганні за владу (громадяни, оцінюючи інституційну недовершеність партій, не вважають їх тим інститутом, який може бути для них ефективною структурою входу в політичну систему); по-п'яте, досвід чернівецької багатопартійності сприяв створенню у громадян негативного стереотипного уявлення про те, що партії захищають виключно власні політичні інтереси.

Аналіз смислового наповнення маркерів ідентифікації, якими були насичені передвиборні програми політичних партій та виборчих блоків, що підтримувалися чернівецькою громадою на парламентських виборах 2002– 2014 рр., вказує на те, що тільки політичні партії, які ми визначаємо як партії з високим рівнем індоктринації (ВО «Свобода», КПУ), використовували політичні маркери ідентифікації. Інші політичні партії будували свої передвиборчі програми, виходячи з потреб максимального збільшення кількості прихильників на основі маркерів електоральної ідентифікації, тому їхні програми в ідентифікаційному вимірі швидше вказували на проблемні зони того чи іншого періоду. Специфікою політичних ідентичностей чернівецької громади є те, що політичні партії з високим рівнем індоктринації не позиціонуються громадою як ідентенти, тоді як політичні проекти, зорієнтовані на електоральні (ситуативні) ідентичності знаходять більшу підтримку.

У досліджуваний період на рівні чернівецької громади визначилося коло етнонаціональних ідентичностей, які можуть бути політизованими у кризових ситуаціях. В ідентифікаційному вимірі це, насамперед, стосується систем *українці (МИ) – румуни (ВОНИ)* та *румуни (МИ) – українці (ВОНИ)*. У дискурсивному вимірі для першої системи образ ВОНИ трактується в категоріях та смислах ІНШОГО, тоді як для другої системи ВОНИ переважно ідентифікуються як вороже налаштовані, чужинці.

Руйнування символів (повалення пам'ятників, перейменування вулиць та районів міста) тоталітарного минулого чернівецької громади відбувалося достатньо швидко та безболісно, що вказує на готовність більшості чернівчан ідентифікуватися у нових

політичних умовах та реаліях. Символи, назви вулиць та пам'ятників як традиційний набір репрезентаційних артефактів, дозволив нам зафіксувати зміст владного дискурсу (ствердження української державності), ідеологічні установки чернівецької громади (толерантність) та визначити ту картину світу, яка стала основою у формуванні нових політичних ідентичностей чернівецької громади (*Ми* – чернівчани, громадяни України).

Образ ЄС як ідентифікатор у формуванні нових політичних ідентичностей пропонується офіційним дискурсом чернівецькій громаді як суто прагматичний. Проте традиційна для Європи метафора *рівноваги контейнерів* як відображення механізму калькуляції взаємних вигод та конкуренції у всіх сферах життєдіяльності суспільства, не може бути використана у чистому вигляді. До певної міри це пояснюється тим, що у масовій політичній свідомості образ Європи має доволі складну динаміку, оскільки не існує у смисловому контексті сам по собі, а перебуває у тісному взаємозв'язку з образами інших геополітичних суб'єктів. Незважаючи на зафіксовану кон'юнктурну компоненту офіційного інформаційного євроінтеграційного дискурсу, в масових заходах, зокрема, програмах святкування Дня Європи, у чернівецькій громаді відбувається культурна ідеалізація країн Європи, адже у цьому вимірі євроінтеграції найлегше утримувати *рівновагу контейнерів*. Жодне масове святкування Дня Європи не супроводжувалося соціально-економічним контекстом, який є пріоритетом участі Чернівецької області у євроінтеграційних проектах. На нашу думку, офіційний чернівецький регіональний євроінтеграційний дискурс функціонально набере ознак маркера політичної ідентифікації тоді, коли офіційна риторика, окрім заяв, міститиме інформацію про результати діяльності влади. Саме з цієї причини політичні партії та кандидати у мажоритарних округах не використовували проблему євроінтеграції та єврорегіонів як маркер ідентифікації стосовно проблеми відносин центр – регіони.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Результати виборів до Чернівецької міської ради, 1994 р.

№ округу (к-ть кандидатів)	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Партійність	Місце роботи	Подано голосів «за»	
					Кількість голосів	% (%)*
1 (6)	Шпакова Валентина Василівна	1947	позапартійна	Завідувачка терапевтичним відділенням поліклініки № 1 міської лікарні № 3	619	11,6 (20,24)
2 (4)	Данилюк Іван Васильович	1943	позапартійний	Керівник госпрозрахункової групи землеустрою і кадастру земель міста Чернівці	920	18,2 (31,4)
3	Немає відомостей					
4 (5)	Миронюк Дмитро Іванович	1956	позапартійний	Завідуючий відділом редакції газети «Буковина»	686	16,1 (27,84)
5 (5)	Іванів Ігор Іванович	1956	позапартійний	Керуючий Чернівецькою філією ЗАКБ «Лісбанк»	812	11,8 (20,60)
6 (4)	Осипенко Майя Яківна	1939	позапартійна	Заступник голови міської Ради	1306	19,0 (31,53)
7 (4)	Швець Віоріка Миколаївна	1945	позапартійна	Директор ДКП «Будинок торгівлі «Рязань»	967	14,1 (22,61)
8 (2)	Дідух Володимир Іванович	1955	позапартійний	Директор фірми «Комформ»	1700	25,9 (41,51)

Продовж. табл. А.1

9 (3)	Галан Валерій Васильович	1958	позапартійний	Президент міжнародної Федерації Карате-До «Сін-Сьобу»	1300	19,1 (33,29)
10 (5)	Городжинський Іван Антонович	1933	позапартійний	Лікар-радіолог обласного клінічного онкологічного диспансеру	890	12,1 (21,22)
11 (5)	Мельник Георгій Васильович	1946	Член Соціалістичної партії України	Викладач Чернівецького політехнічного технікуму	878	13,1 (20,40)
12 (3)	Ілащук Володимир Михайлович	1944	позапартійний	Заступник начальника обласного управління Пенсійного фонду України	1042	15,1 (25,99)
13 (6)	Кільчицький Віктор Михайлович	1942	позапартійний	Головний архітектор «Чернівці-Архпроект»	796	12,5 (20,72)
14 (4)	Фреліх Віктор Олександрович	1949	Член партії Зелених України	Асистент історичного факультету Чернівецького держуніверситету імені Юрія Федьковича	885	13,0 (23,68)
15 (3)	Левицький Орест Ярославович	1941	позапартійний	Бригадир заводу «Рембутехніка»	1669	22,0 (39,10)
16 (4)	Костів Роман Миколайович	1941	позапартійний	Генеральний директор ВО «Кварц»	870	16,7 (27,64)
17 (4)	Копченков Ігор Леонідович	1953	позапартійний	Генеральний директор Українсько-італійського СП «Мітаче»	677	12,9 (20,88)
18 (3)	Фінів Володимир Петрович	1955	позапартійний	Головний редактор газети «Чернівці»	1056	21,6 (41,19)
19 (6)	Карасьов Вадим Олександрович	1954	позапартійний	Начальник відділу автоматизованої системи управління підприємством ВО «Чернівецький машинобудівний завод»	602	11,2 (19,88)

Продовж. табл. А.1

20 (3)	Овсянніков Володимир Володимирович	1941	позапартійний	Проректор державного університету імені Юрія Федьковича	1421	21,0 (34,88)
21 (5)	Виноградов Микола Миколайович	1948	член Комуністичної партії України	Головний редактор газети «Від Дністра до Карпат»	1092	18,5 (27,76)
22 (3)	Кубляк Костянтин Якович	1929	позапартійний	Директор виробничо-комерційної фірми «Чернівецький меблевий комбінат»	1796	27,3 (42,01)
23 (5)	Лебедев Павло Валентинович	1962	позапартійний	Голова Асоціації ділового співробітництва «Мета»	874	14,2 (27,42)
24 (8)	Юдицький Веніамін Веніамінович	1946	позапартійний	Завідуючий відділенням міської дитячої лікарні № 1	678	12,6 (21,69)
25 (6)	Висоцький Віталій Михайлович	1967	позапартійний	Студент Чернівецького медичного інституту	970	14,9 (23,2)
26 (3)	Харабара Микола Дмитрович	1955	позапартійний	Начальник УВС міста Чернівці	2663	30,9 (52,54)
27 (4)	Старчук Степан Степанович	1955	Член Народного Руху України	Електромеханік ШЧ-II Львівської залізниці	1582	29,1 (41,71)
28 (4)	Кравчук Богдан Андрійович	1957	Член Української Республіканської партії	Директор ДКП «Міський торговий центр»	802	14,4 (24,91)

Продовж. табл. А.1

29 (5)	Волощук Ярослав Павлович	1960	Член Демократичної партії України	Керівник народної студії образотворчого мистецтва «Джерело» при Садгірському будинку культури	1114	20,4 (32,94)
30 (2)	Горбатюк Алла Зіновіївна	1945	позапартійна	Заступник голови Садгірського райвиконкому	1565	35,1 (45,62)

Джерело: Результати виборів депутата міської ради по виборчому округу № 30 // Архівний відділ Чернівецької міської ради. – Ф. 563. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 175.

*****% від загальної кількості виборців, внесених до списків виборців на дільниці (% від виборців, що взяли участь у голосуванні).

Додаток Б

КАНДИДАТИ В НАРОДНІ ДЕПУТАТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ У М. ЧЕРНІВЦІ ТА ВИСУНЕНІ ЗА ПАРТІЙНИМИ СПИСКАМ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2002–2014 РР.

Таблиця Б.1

Кандидати в народні депутати ВРУ, що проживають у м. Чернівці та висунені за партійними списками (порядок відповідає порядку реєстрації партії ЦВК) на парламентських виборах 2002 р.

№	Назва партії	Кандидати, включені до виборчого списку партії, проживають в м. Чернівцях	Номер у виборчому списку	Кількість кандидатів у списку
1	Виборчий блок політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»	Затірка Віктор Артемович – 1956 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор закритого акціонерного товариства "Чернівецька виробничо-комерційна фірма "Оріон", член Партії "Наша Україна"	153	188
2	Виборчий блок політичних партій «Блок Наталії Вітренко»	Сергеєнко Володимир Миколайович – 1935 року народження, освіта середня спеціальна, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Прогресивної соціалістичної партії України	64	130
		Кандирал Олексій Маркович – 1928 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Прогресивної соціалістичної партії України)	93	

Продовж. табл. Б.1

3	Виборчий блок політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко»	Калінкауцька Людмила Адамівна- 1955 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член Всеукраїнського об'єднання "Батьківщина"	78	179
4	Виборчий блок політичних партій «Демократична партія України – партія «Демократичний союз»	Кушнір Микола Ярославович – 1956 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, викладач Чернівецького державного університету, член Демократичної партії України	55	196
		Губчин Олександра Ярославівна – 1958 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, редактор відділу газети “Час”, член Демократичної партії України	113	
		Савчин Гнат Юрійович – 1930 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Демократичної партії України)	209	
5	Виборчий блок політичних партій "Єдність"	Савчук Віорел Анатолійович – 1956 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, виконавчий директор Чернівецького регіонального відділення Асоціації міст України, член Української партії "Єдність"	64	157
		Дедела Олександр Григорович – 1962 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, представник Державного комітету України у справах ветеранів у Чернівецькій області, член Української партії Справедливості – Союзу ветеранів, інвалідів, чорнобильців, афганців	159	

Продовж. табл. Б.1

		Воронюк Олександр Васильович – 1959 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, завідувач хірургічним відділенням Чернівецького обласного госпіталю інвалідів Великої Вітчизняної Війни, член Партії "Соціал-Демократичний Союз"(СДС)	222	
6	Виборчий блок політичних партій "За Єдину Україну!"	Федорович Франц Карлович – 1956 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник голови Чернівецької обласної державної адміністрації, член Політичної партії "Трудова Україна"	130	204
		Романюк Микола Прокопович – 1952 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, голова спостережної ради відкритого акціонерного товариства "Граніт", член Партії регіонів	159	
		Гринченко Валентина Адольфівна – 1940 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, голова правління відкритого акціонерного товариства "Роси Буковини", член Партії промисловців і підприємців України	163	
		Дарчук Володимир Михайлович – 1954 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, начальник Управління лісового господарства Чернівецької області, член Народної аграрної партії України	215	

Продовж. табл. Б.1

7	Виборчий блок політичних партій "Команда Озимого Покоління"	Серецький Василь Троянович – 1953 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівці, заступник директора Буковинського центру політичних і економічних досліджень, член Української селянської демократичної партії	88	89
8	Виборчий блок політичних партій "Народний Рух України"	Саїнчук Корніл Ілліч – 1935 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Народного Руху України за Єдність	32	104
		Поляк Михайло Петрович – 1941 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Народного Руху України за Єдність	72	
		Івашин Юрій Олексійович – 1949 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор школи-комплексу № 27, член Народного Руху України за Єдність)		
9	Виборчий блок політичних партій "Руський блок"	Воронцов Сергій Павлович – 1967 року народження, проживає в м. Чернівцях, приватний підприємець, член партії "Руський блок"	123	105
		Пантюхін Олег Степанович – 1967 року народження, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член Партії "Руський-Український Союз" (РУСЬ)	124	
10	Виборчий блок політичних партій Українська партія та Всеукраїнська партія міжнаціонального порозуміння "Новий Світ"	Хапіцька Зеновія Степанівна – 1950 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор Чернівецької філії інституту землеустрою УААН, член Української партії	30	39

Продовж. табл. Б.1

	Всеукраїнська партія "Нова сила"	Пантюк Сергій Дмитрович – 1966 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, приватний підприємець, член Всеукраїнської партії "Нова сила"	30	163
		Дячук Леонід Іванович – 1970 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, завідуючий відділом радіаційної гігієни обласної санітарно-епідемологічної станції, член Всеукраїнської партії "Нова сила	59	
		Дубовінський Сергій Вікторович – 1973 року народження, освіта незакінчена вища, проживає в м. Чернівцях, директор дочірнього підприємства "Молодий буковинець-Преса", член Всеукраїнської партії "Нова сила")		
11	Всеукраїнська партія трудящих	Михайленко Олександр Володимирович – 1956 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор малого приватного підприємства "Маркетинг-центр", член Всеукраїнської партії трудящих;	26	25
		Вершигора Юрій Миколайович – 1971 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член Всеукраїнської партії трудящих	27	
		Жданов Георгій Георгійович – 1945 року народження, освіта середня спеціальна, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член Всеукраїнської партії трудящих)	28	

Продовж. табл. Б.1

12	Всеукраїнське політичне об'єднання «Жінки за майбутнє»	Фірташ Дмитро Васильович – 1965 року народження, освіта середня спеціальна, проживає в м. Чернівцях, директор товариства "КМІЛ", член "Жінки за майбутнє" всеукраїнського політичного об'єднання	12	201
		Фесенко Зінаїда Яківна – 1941 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, керівник регіонального відділення Інституту соціальних і політичних досліджень, член "Жінки за майбутнє" всеукраїнського політичного об'єднання	48	
		Ореховська Тетяна Миколаївна – 1940 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, член "Жінки за майбутнє" всеукраїнського політичного об'єднання	70	
		Юзько Олександр Михайлович – 1954 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, завідувач кафедри акушерства та гінекології Буковинської державної медичної академії, член "Жінки за майбутнє" всеукраїнського політичного об'єднання)	77	
13	Комуністична партія робітників і селян	Виноградов Микола Миколайович – 1948 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, начальник управління праці та соціального захисту населення Першотравневого району м. Чернівці, член Комуністичної партії робітників і селян)	23	90

Продовж. табл. Б.1

14	Комуністична партія України	Савич Валентин Ілліч – 1942 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник головного лікаря лікарні швидкої медичної допомоги м.Чернівці, член Комуністичної партії України	130	208
15	Комуністична партія України (оновлена)	– 2 осіб (37, 54 номер партійного списку). (Чебан Валентин Васильович – 1960 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівці, тимчасово не працює, член Комуністичної партії України (оновленої)	37	74
		Матієга Василь Михайлович – 1946 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівці, директор-декан Чернівецького факультету Харківського політехнічного інституту, член Комуністичної партії України (оновленої)	54	
16	Партія Всеукраїнського об'єднання лівих «Справедливість»	Додонова Людмила Григорівна – 1939 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, помічник-консультант народного депутата України, член партії Всеукраїнського об'єднання лівих "Справедливість"	2	193
		Гриндей Валентина Василівна – 1952 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівці, заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи № 33, член партії Всеукраїнського об'єднання лівих "Справедливість"	60	
		Ящук Тетяна Володимирівна – 1977 року народження, освіта незакінчена вища, проживає в м. Чернівці, секретар-бухгалтер приватного підприємства "Маслак", член партії Всеукраїнського об'єднання лівих "Справедливість")	111	

Продовж. табл. Б.1

17	Партія Зелених України	Чемерис Валентин Олександрович – 1948 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член Партії Зелених України	54	194
		Королюк Василь Іванович – 1947 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник голови Чернівецької обласної організації Українського товариства охорони природи, член Партії Зелених України)	78	
18	Політична партія "Всеукраїнське Об'єднання Християн"	Кирилюк Микола Володимирович – 1961 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член політичної партії "Всеукраїнське Об'єднання Християн"	26	64
		Дідух Володимир Іванович – 1955 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор магазину "Комфорт" товариства з обмеженою відповідальністю "Комфорт", член політичної партії "Всеукраїнське Об'єднання Християн"	36	
		Московчук Анатолій Васильович – 1948 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член політичної партії "Всеукраїнське Об'єднання Християн"	50	
		Гріор Петро Петрович – 1949 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, зас-тупник директора Державного архіву Чернівецької області, член політичної партії "Всеукраїнське Об'єднання Християн";	62	

Продовж. табл. Б.1

		Дулеба Дмитро Іванович – 1952 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, перший заступник голови Правління відкритого акціонерного товариства “Чернівецьке АТП 17701”, член політичної партії "Всеукраїнське Об’єднання Християн"	67	
		Місюра Ігор Васильович – 1945 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, науковий співробітник Чернівецького відділення Інституту проблем матеріалознавства НАН України, член політичної партії "Всеукраїнське Об’єднання Християн"	75	
		Кравчук Роман Корнелович – 1947 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, начальник цеху відкритого акціонерного товариства “НВФ “Граніт”, член політичної партії "Всеукраїнське Об’єднання Християн"	81	
		Храпак Сергій Григорович – 1962 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член політичної партії "Всеукраїнське Об’єднання Християн"	94	
		Лібохорський Роман Михайлович – 1957 року народження, освіта середня спеціальна, проживає в м. Чернівцях, комірник Чернівецької філії відкритого акціонерного товариства “Поділля-вторкольормет”, член політичної партії "Всеукраїнське Об’єднання Християн")	97	

Продовж. табл. Б.1

19	Політична партія Ліберальна Україна (Ліберальна партія України (оновлена)	Неупокоєв Руслан Валентинович – 1971 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, головний режисер Чернівецького обласного театру ляльок, член Політичної партії Ліберальна Україна (Ліберальної партії України (оновленої);	20	76
		Кудельський Анатолій Вікторович – 940 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, інженер Чернівецької філармонії, член Політичної партії Ліберальна Україна (Ліберальної партії України (оновленої) – зняв кандидатуру	44	
		Гусан Іван Феодосійович – 1960 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, головний спеціаліст Чернівецької обласної ради, член Політичної партії Ліберальна Україна (Ліберальної партії України (оновленої)	50	
		Марків Наталія Іванівна – 1963 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівці, актриса Чернівецького обласного театру ляльок, член Політичної партії Ліберальна Україна (Ліберальної партії України (оновленої)	77	
20	Політична партія "Яблуко"	Чєпєлєв Володимир Володимирович – 1957 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Політичної партії "Яблуко"	81	104
		Штинь Максим Іванович – 1935 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Політичної партії "Яблуко"	96	

Продовж. табл. Б.1

21	Соціал-демократична партія України (об'єднана)	Папієв Михайло Миколайович – 1960 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, секретар Чернівецького обласного комітету Соціал-демократич-ної партії України (об'єднаної), член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної);	8	207
		Пулинець Володимир Олександрович – 1959 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, помічник–консультант народного депутата України, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	94	
		Куренной Сергій Леонідович – 1960 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник директора товариства з обмеженою відповідальністю виробничо-комерційне підприємство "Соло", член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	104	
		Гончарук Віктор Олександрович – 1973 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, голова Чернівецького обласного комітету молодіжних організацій, безпартійний	105	
		Чопюк Петро Петрович – 1954 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор товариства з обмеженою відповідальністю виробничо-комерційна фірма"ВАД", член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	121	

Продовж. табл. Б.1

		Матвієв Олесь Васильович – 1977 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, голова правління Чернівецької обласної громадської організації "Українська соціал-демократична молодь", член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	171	
		Юденков Анатолій Максимович – 1953 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник голови комітету соціального захисту ветеранів при Чернівецькому обласному комітеті СДПУ(о), член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	185	
22	Соціалістична партія України	Козлов Анатолій Федорович – 1935 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, начальник штабу цивільної оборони лікарні швидкої медичної допомоги, член Соціалістичної партії України	157	205
23	Українська морська партія	Довгий Олександр Васильович – 1977 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівці, заступник директора навчально-консультаційного центру ОНЮА в м. Чернівці, член Української морської партії	7	10

Джерело: Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Блок Віктора Ющенка "Наша Україна". 31.03.2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Блок Наталії Вітренко". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Виборчий блок Юлії Тимошенко". 31.03.2002

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Демократична партія України – партія "Демократичний союз". 31.03.2002[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Єдність". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "За Єдину Україну!". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Команда Озимого Покоління". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/-vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Народний Рух України". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій "Руський блок". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Виборчий блок політичних партій Українська партія та Всеукраїнська партія міжнаціонального порозуміння "Новий Світ". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Всеукраїнська партія "Нова сила". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Всеукраїнська партія трудящих. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/-vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). "Жінки за майбутнє" всеукраїнське політичне об'єднання. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Комуністична партія робітників і селян. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Комуністична партія України. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Комуністична партія України (оновлена). 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Партія Всеукраїнського об’єднання лівих "Справедливість". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Партія Зелених України. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Політична

партія "Всеукраїнське Об'єднання Християн". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V» Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Політична партія Ліберальна Україна (Ліберальна партія України (оновлена)). 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Політична партія "Яблуко". 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Соціал-демократична партія України (об'єднана). 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Соціалістична партія України. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V; Список кандидатів від партії (виборчого блоку партій). Українська морська партія. 31.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vd2002/WEBPROC0V

Таблиця Б.2

Кандидати в народні депутати ВРУ, що проживають у м. Чернівцях та висунені за партійними списками (порядок відповідає порядку реєстрації партії ЦВК) на парламентських виборах 2006 р.

№	Назва партії	Кандидати, включені до виборчого списку партії, проживають в м. Чернівцях	Номер у виборчом у списку	Кількість кандидаті в в списку
1	Комуністична партія України	Черненко Віктор Михайлович – 1949 року народження, член Комуністичної партії України, освіта вища, голова правління ТОВ "ВІЗА-ВТОРМА", проживає в місті Чернівцях	53	448
		Мельник Віталій Дмитрович – 1952 року народження, член Комуністичної партії України, освіта вища, помічник-консультант народного депутата України, проживає в місті Чернівцях.	133	
2	Партія регіонів	Шкіра Ігор Романович – 1965 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, приватний підприємець, проживає в місті Чернівці.	211	444
		Романюк Микола Прокопович – 1952 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	148	
3	Народний Рух України за єдність	Поляк Михайло Петрович – 1941 року народження, член Народного Руху України за єдність, освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	19	40

Продовж. табл. Б.2

4	Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція»	ДовганьТетяна Володимирівна – 1966 року народження, член Прогресивної соціалістичної партії України, освіта вища, секретар-друкарка Обласного центру фізичної культури та спорту інвалідів «ІНВАСПОРТ», проживає в місті Чернівці	210	394
		Урсуляк Анатолій Петрович – 1978 року народження, безпартійний, освіта вища, вчитель Грушівської загальноосвітньої школи, проживає в місті Чернівці	329	
		Колесник Діана Степанівна – 1950 року народження, безпартійна, освіта вища, директор Чернівецької спортивно-оздоровчої установи «Буковина», проживає в місті Чернівці	358	
5	Всеукраїнська партія Народної Довіри	Холевчук Ігор Васильович – 1960 року народження, член Всеукраїнської партії Народної Довіри, освіта вища, охоронець Чернівецького обласного благодійного фонду "Хесед-шумана", проживає в місті Чернівцях	34	38
6	«Блок Лазаренка»	Чорний Вячеслав Васильович – 1949 року народження, безпартійний, освіта вища, голова Чернівецького обласного комітету профспілки працівників житлово-комунального господарства, проживає в місті Чернівцях	48	123
		Лук’янченко Степан Лук’янович – 1940 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Громада", освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	50	

Продовж. табл. Б.2

		Меленко Сергій Гаврилович – 1973 року народження, безпартійний, освіта вища, доцент кафедри теорії та історії держави і права Чернівецького національного університету, проживає в місті Чернівцях	72	
7	Блок «НАША УКРАЇНА»	Баглей Борис Михайлович – 1965 року народження, член Полі-тичної партії "Народний Союз Наша Україна", освіта вища, заступник голови Чернівецької обласної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	184	389
		Гуцуляк Тодор Тодорович – 1960 року народження, член Політичної партії "Народний Союз Наша Україна", освіта вища, голова Сторожинецької районної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	241	
		Бурденюк Олександр Георгійович – 1938 року народження, член Народного Руху України, освіта вища, помічник – консультант народного депутата України, проживає в місті Чернівцях	250	
		Горда Євген Львович – 1946 року народження, член Партії промисловців і підприємців України, освіта вища, голова Чернівецької територіальної партійної орга-нізації цієї партії, проживає в місті Чернівцях	283	
		Чинуш Валерій Миколайович – 1962 року народження, член Політичної партії "Народний Союз Наша Україна", освіта вища, керівник Регіональної приймальні Президента України у Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	328	

Продовж. табл. Б.2

8	«Народний блок Литвина»	Додонова Людмила Григорівна – 1939 року народження, член партії Всеукраїнське об'єднання лівих "Справедливість", освіта вища, пенсіонерка, проживає в місті Чернівцях	161	430
		Гараздюк Георгій Васильович – 1957 року народження, член Народної Партії, освіта вища, головний спеціаліст Управління ветеринарної медицини в Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	197	
		Серецький Василь Троянович – 1953 року народження, член Української селянської демократичної партії, освіта вища, завідуючий відділом Фонду соціального страхування тимчасової втрати працездатності, проживає в місті Чернівцях	273	
9	«Блок Юлії Тимошенко»	Гасюк Петро Петрович – 1951 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Батьківщина", освіта вища, голова Чернівецької обласної організації цієї партії, проживає в місті Чернівцях	52	407
		Віщук Сільвія Іллінічна – 1954 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Батьків-щина", освіта вища, директор товариства з обмеженою відповідальністю "Квартал", проживає в місті Чернівцях	174	
		Семчук Василь Степанович – 1957 року народження, член Української соціал-демократич-ної партії, освіта вища, заступник головного редактора комунального підприємства "Редакція газети "Чернівці", проживає в місті Чернівцях – № 237;	237	

Продовж. табл. Б.2

		Півень Юрій Йосипович – 1954 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Батьківщина", освіта вища, перший заступник начальника Головного управління праці та соціального захисту населення Чернівецької обласної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	305	
		Кедь Володимир Євгенович – 1973 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Батьківщина", освіта вища, юрист товариства з обмежеоню відповідальністю "Універсам Жовтневий", проживає в місті Чернівцях	351	
		Козлова Наталя Володимирівна – 1963 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Батьківщина", освіта вища, приватний нотаріус Чернівецького міського нотаріального округу, проживає в місті Чернівцях	406	
10	Соціалістична партія України	Горбатюк Ілля Іванович – 1966 року народження, член Соціалістичної партії України, освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	172	389
		Криштанович Альона Миколаївна – 1983 року народження, член Соціалістичної партії України, освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	201	
		Васійчук Ігор Степанович – 1963 року народження, член Соціалістичної партії України, освіта вища, адвокат, проживає в місті Чернівцях	229	

Продовж. табл. Б.2

		Сорокман Олександр Васильович – 1955 року народження, член Соціалістичної партії України, освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	232	
		Левченко Олександр Анатолійович – 1962 року народження, член Соціалістичної партії України, освіта вища, директор державного підприємства "Чернівецький облавтодор", проживає в місті Чернівцях	370	
11	«Блок Бориса Олійника та Михайла Сироти»	Черней Ілля Васильович – 1972 року народження, член Політичної партії "Інформаційна Україна", освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	66	98
		Баранюк Ірина Василівна – 1982 року народження, член Політичної партії "Інформаційна Україна", освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	78	
12	«Виборчий блок «Євген Марчук – «Єдність»	Кіндій Віктор Михайлович – 1961 року народження, член Української партії "Єдність", освіта вища, директор, Муніципальний видавничо-інформаційний центр "Місто", проживає в місті Чернівцях	78	88
13	«Опозиційний блок НЕ ТАК!»	Забродський Василь Іванович – 1966 року народження, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), освіта вища, президент Чернівецької асоціації комерційної телекомпанії "ТВА", проживає в місті Чернівці	49	436

Продовж. табл. Б.2

		Борець Микола Ярославович – 1957 року народження, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	88	
		Фесенко Зінаїда Яківна – 1941 року народження, член Всеукраїнського політичного об'єднання "Жінки за майбутнє", освіта вища, голова правління Чернівецького обласного відділення Дитячого фонду України, проживає в місті Чернівцях	91	
		Бузинський Микола Дмитрович – 1952 року народження, член Республіканської партії України, освіта вища, голова Регіонального Фонду підтримки підприємництва м. Чернівці, проживає в місті Чернівцях	116	
		Куцак Матвій Іванович – 1945 року народження, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	157	
		Бачинський Віктор Теодосович – 1952 року народження, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), освіта вища, начальник Чернівецького обласного бюро судово-медичної експертизи, проживає в місті Чернівцях	237	
		Крупела Леонтій Миколайович – 1957 року народження, член Республіканської партії України, освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях; Чернівцях	405	

Продовж. табл. Б.2

		Баюра Іван Дмитрович – 1978 року народження, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), освіта вища, директор відділу у зв'язках з громадськими організаціями Чернівецького міського благодійного фонду "Дитинство", проживає в місті	410	
		Герасько Олександр Іванович – 1959 року народження, член Республіканської партії України, освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	410	
		Лєгусова Уляна Іванівна – 1968 року народження, член Всеукраїнського політичного об'єднання "Жінки за майбутнє", освіта вища, директор Чернівецької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 32, проживає в місті Чернівцях	441	
14	Український Народний Блок Костенка і Плюща	Кушнір Микола Ярославович – 1956 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, доцент кафедри радіотехніки фізичного факультету Чернівецького національного університету, проживає в місті Чернівцях	93	219
		Палагнюк Сергій Іванович – 1980 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, директор товариства з обмеженою відповідальнісю "Паркос", проживає в місті Чернівцях	137	
		Антонюк Іван Дмитрович – 1950 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, помічник-консультант народного депутата України, проживає в місті Чернівцях	172	

Продовж. табл. Б.2

		Фотій Богдан Дем'янович – 1933 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, головний енергетик Центрального парк культури і від-починку імені Т.Г. Шевченка, проживає в місті Чернівцях	187	
		Том'юк Богдан Павлович – 1943 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, доцент кафедри Чернівецького національного університету, проживає в місті Чернівцях	208	
		Баб'юк Марія Петрівна – 1943 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, пенсіонерка, проживає в місті Чернівцях	211	
		Губчин Олександра Ярославівна – 1958 року народження, член Української Народної Партії, освіта вища, психолог педагогіч-ного коледжу Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича, проживає в місті Чернівцях	215	
15	Блок НДП	Олійник Іван Антонович – 1949 року народження, член Християнсько-демократичної партії України, освіта вища, головний спеціаліст – лікар Чернівецької міської виконавчої дирекції Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, проживає в місті Чернівцях	62	405
		Камінська Рената Іванівна – 1960 року народження, член Демократичної партії України, освіта вища, дільничний терапевт комунальної медичної установи поліклініки №1, проживає в місті Чернівцях	220	

Продовж. табл. Б.2

		Кирилюк Марія Іванівна – 1951 року народження, член Демократичної партії України, освіта базова вища, технік закритого акціонерного товариства закритого типу "Чернівецька виробнича комерційна фірма"Оріон", проживає в місті Чернівцях – № 396.	396	
16	Партія «Віче»	Старжинська Ірина Богданівна – 1957 року народження, безпартійна, освіта вища, голова правління АТЗВ "Виробничоторгова фірма "Мальва", проживає в місті Чернівцях	57	61
17	Соціально-Християнська Партія	Шотропа Ілля Миколайович – 1962 року народження, член Соціально-Християнської Партії, освіта вища, президент Всеукраїнської благодійної організації "Просвітницький центр "Крик дитячої душі", проживає в місті Чернівцях	2	36
		Юдицький Веніамін Веніамінович – 1946 року народження, член Соціально-Християнської Партії, освіта вища, заступник головного лікаря Чернівецького обласного центру з профілактики та боротьби зі СНІДом, проживає в місті Чернівцях	10	
18	Українська Консервативна партія	Великголова Володимир Орестович – 1956 року народження, член Української Консервативної партії, освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	48	84
		Килипенко Наталія Євгенівна – 1976 року народження, член Української Консервативної партії, освіта вища, директор Чернівецької філії Міжрегіональної Академії управління персоналом, проживає в місті Чернівцях	96	

Продовж. табл. Б.2

19	Політична партія «Вперед, Україні!»	Гіков Віктор Михайлович – 1942 року народження, член політичної партії "Вперед, Україно!", освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	42	75
20	«Виборчий блок «Держава – Трудовий Союз»	Танасійчук Юрій Олексійович – 1952 року народження, член Політичної партії "Держава", освіта вища, начальник відділу маркетингу та збуту Державного підприємства "Чернівцілегмаш", проживає в місті Чернівці	136	338
		Загороднюк Анатолій Васильович – 1947 року народження, член Політичної партії "Держава", освіта вища, директор з питань роздрібної торгівлі відкритого акціонерного товариства "Чернівцім'ясопромсервіс", проживає в місті Чернівцях	234	
21	Виборчий блок політичних партій «ЗА СОЮЗ»	Дашкевич Микола Діонісович – 1951 року народження, член Партії "Соціалістична Україна", освіта середня, страховий агент Чернівецької філії відкритого акціонерного товариства "Страхова компанія "Універсальна", проживає в місті Чернівцях	71	91
22	Партія «Відродження»	Білоросюк Роман Васильович – 1950 року народження, член Партії "Відродження", освіта вища, начальник колійної машинно-станції № 124 Львівської залізниці, проживає в місті Чернівцях	59	85
		Юрчишин Василь Миколайович – 1958 року народження, член Партії "Відродження", освіта вища, доцент Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, проживає в місті Чернівці	68	

Продовж. табл. Б.2

23	Політична партія «Трудова Україна»	Миронюк Дмитро Іванович – 1956 року народження, член Політичної партії "Трудова Україна", освіта вища, головний редактор газети "Ва-банк", проживає в місті Чернівцях	18	31
24	Виборчий блок «Влада народу»	Лукашевич Сергій Володимирович – 1971 року народження, безпартійний, освіта вища, заступник генерального директора АТВТ АК "Буковина-Авто", проживає в місті Чернівцях	138	183
25	Всеукраїнська партія «Нова Сила»	Бродова Анна Степанівна – 1958 року народження, член Всеукраїнської партії "Нова сила", освіта середня спеціальна, співголова батьківського комітету Чернівецької області, проживає в місті Чернівцях	59	203
26	«Громадянський блок ПОРА-ПРП»	Затірка Віктор Артемович – 1956 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, начальник головного фінансового управління Чернівецької обласної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	49	298
		Бурдейний Іван Миколайович – 1949 року народження, член Громадянської партії "ПОРА", освіта вища, директор Сторожинецької філії Національної академії державної податкової служби України, проживає в місті Чернівцях	76	
		Булат Віталій Петрович – 1954 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, начальник Чернівецького територіального управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, проживає в місті Чернівцях	103	

Продовж. табл. Б.2

		Григорчук Володимир Мафтейович – 1964 року народження, член Громадянської партії "ПОРА", освіта вища, директор приватного підприємства ВКФ "Автомаркет", проживає в місті Чернівцях	214	
		Охрімовський Олександр Васильович – 1951 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, начальник управління Державного казначейства у Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	239	
		Коніщев Віктор Петрович – 1955 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, заступник начальника загального відділу апарату Чернівецької обласної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	279	
		Дубовінський Сергій Вікторович – 1973 року народження, член Громадянської партії "ПОРА", освіта вища, директор приватного підприємства "Експрес Пошта", проживає в місті Чернівцях	280	
		Угорський Руслан Васильович – 1972 року народження, член Громадянської партії "ПОРА", освіта середня, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях – № 282;	282	
		Стрельніков Валерій Вікторович – 1955 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, директор Чернівецького "Бізнес-інкубатора", проживає в місті Чернівцях – № 297;	297	

Продовж. табл. Б.2

		Сеньків Богдан Климович – 1953 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, начальник Головного управління праці та соціального захисту населення Чернівецької обласної державної дміністрації, проживає в місті Чернівцях	305	
		Куцло Іван Михайлович – 1950 року народження, член Партії "Реформи і порядок", освіта вища, генеральний директор товариства з обмеженою відповідальністю "Нафта – Буковина", проживає в місті Чернівцях	311	
27	Соціально-екологічна партія «Союз. Чорнобиль. Україна»	Бринін Анатолій Едуардович – 1962 року народження, член Соціально-екологічної партії "Союз. Чорнобиль. Україна.", освіта середня, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	50	51
28	Блок ЮРІЯ КАРМАЗІНА	Іванюк Віталій Васильович – 1970 року народження, член партії "Національно-демократичне об'єднання "Україна", освіта вища, старший механік зв'язку Чернівецької дистанції сигналізації та зв'язку Львівської залізниці, проживає в місті Чернівцях	123	179
	Партія патріотичних сил України	Галан Валерій Васильович – 1958 року народження, член Партії патріотичних сил України, освіта вища, директор приватної фірми "Міжнародна федерація карате-до "Сін-Сьобу", проживає в місті Чернівцях	гов10	103
		Куриляк Іван Іванович – 1954 року народження, член Партії патріотичних сил України, освіта вища, начальник служби охорони праці Чернівецької філії відкритого акціонерного товариства "Укртелеком", проживає в місті Чернівцях	46	

Продовж. табл. Б.2

29	Політична партія «Партія екологічного порятунку «ЕКО+25%»	Зайцева Вікторія Іванівна – 1978 року народження, член Політичної партії "Партія екологічного порятунку "ЕКО+25%", освіта вища, начальник відділу правового забезпечення відкритого акціонерного товариства Комерційний банк "Славутич", проживає в місті Чернівцях	153	157
		Гуменюк Олег Ігоревич – 1980 року народження, безпартійний, освіта вища, заступник директора приватного підприємства, приватне підприємство "Зелена планета", м. Чернівці, проживає в місті Чернівцях	244	
30	Всеукраїнське об'єднання «Свобода»	Куліковська Ірина Степанівна – 1977 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Свобода", освіта вища, викладач Чернівецького музичного училища, проживає в місті Чернівцях	71	121
31	Селянська партія України	Ніколаєвич Іван Георгійович – 1941 року народження, член Селянської партії України, освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівці	60	61
32	Блок Безпартійних «Сонце»	Гладчук Микола Петрович – 1970 року народження, безпартійний, освіта вища, заступник голови, Чернівецька обласна рада, проживає в місті Чернівцях	137	44

Джерело: *Складено за:* Виборчі списки кандидатів від партій (блоків). Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року [Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії України] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

Таблиця Б.3

Кандидати в народні депутати ВРУ, що проживають у м. Чернівцях та висунені за партійними списками (порядок відповідає порядку реєстрації партії ЦВК) на парламентських виборах 2007 р.

№	Назва партії	Кандидати, включені до виборчого списку партії, проживають в м. Чернівці	Номер у виборчому списку	Кількість кандидатів в списку
1	Комуністична партія України	Черненко Віктор Михайлович – 1949 року народження, член Комуніс-тичної партії України, освіта вища, помічник-консультант народного депутата України, проживає в місті Чернівці	43	444
		Мельник Віталій Дмитрович – 1952 року народження, член Комуністичної партії України, освіта вища, заступник голови правління ТОВ "ВІЗА-ВТОРМА", проживає в місті Чернівцях	151	
2	Партія регіонів	Романюк Микола Прокопович – 1952 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, народний депутат України V скликання, проживає в місті Чернівцях	207	444
		Ватаманюк Василь Ананійович – 1947 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, голова правління ВАТ "Чернівецький цегельний завод № 3", проживає в місті Чернівцях	279	
		Шкробанець Ігор Дмитрович – 1964 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, начальник управління Головного управління охорони здоров'я Чернівецької обласної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	332	

Продовж. табл. Б.3

		Ходоровський Георгій Іванович – 1938 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, завідувач, професор кафедри фізіології Буковинського державного медичного університету, проживає в місті Чернівцях	343	
		Дутчак Василь Степанович – 1960 року народження, член Партії регіонів, освіта вища, начальник Державної екологічної інспекції в Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	368	
3	Прогресивна соціалістична партія України	Єремчук Ілля Іванович – 1974 року народження, член Прогресивної со-ціалістичної партії України, освіта середня, директор колективного підприємства "Калинатранс", проживає в місті Чернівцях	82	404
		Попович Олександр Олексійович – 1984 року народження, член Прогресивної соціалістичної партії України, освіта середня, торговий представник ТОВ "Олбі-Рос", проживає в місті Чернівцях	202	
		Тропман Наталя Петрівна – 1957 року народження, член Прогресивної соціалістичної партії України, освіта вища, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	292	
		Ткачук Валерій Петрович – 1963 року народження, безпартійний, освіта вища, лікар-хірург комунальної ме-дичної установи "Міська поліклініка № 1" міста Чернівці, проживає в місті Чернівцях	382	
		Пінчук Гізеля Ілларіївна – 1949 року народження, член Прогресивної соціалістичної партії України, освіта базова вища, завідуюча закладом, Дошкільний навчальний заклад № 24 м. Чернівці, проживає в місті Чернівцях	418	
4	Блок "НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА"	– Бруневич Віталій Ілліч – 1972 року народження, член політичної партії "Вперед, Україно!", освіта базова вища, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	161	396

Продовж. табл. Б.3

		Гуцуляк Тодор Тодорович – 1960 року народження, член Народного Союзу "Наша Україна", освіта вища, заступник голови Чернівецької обласної ради, проживає в місті Чернівцях	179	
		Павлюк Віктор Ігорович – 1957 року народження, член Народного Союзу "Наша Україна", освіта вища, перший заступник голови Чернівецької обласної державної адміністрації, проживає в місті Чернівцях	243	
		Андронік Олександр Васильович – 1968 року народження, член політичної партії "Вперед, Україно!", освіта середня, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	381	
		Вакарюк Володимир Михайлович – 1962 року народження, член Народного Союзу "Наша Україна", освіта вища, начальник управління Головдержслужби України у Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	382	
5	Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	Салогуб Василь Юрійович – 1964 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Свобода", освіта вища, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	70	351
		Кобевко Петро Дмитрович – 1957 року народження, безпартійний, освіта вища, Головний редатор, Регіональна газета "Час", проживає в місті Чер-нівцях	82	
		Маланчук Володимир Іванович – 1963 року народження, член Всеукраїн-ського об'єднання "Свобода", освіта середня, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	185	
		Вишинський Святослав Дмитрович – 1986 року народження, член Всеукраїнського об'єднання "Свобода", освіта середня, студент, Чернівецький національний університет, проживає в місті Чернівцях	251	

Продовж. табл. Б.3

		Боднар Дмитро Дмитрович – 1987 року народження, член Всеукраїн-ського об'єднання "Свобода", освіта середня, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	291	
6	"Блок Литвина"	Гараздюк Георгій Васильович – 1957 року народження, член Народної Партії, освіта вища, державний ветеринарний інспектор Управління ветеринарної медицини в Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	145	259
7	"Блок Юлії Тимошенко"	Гасюк Петро Петрович – 1951 року народження, член партії Все-українське об'єднання "Батьківщина", освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	52	449
		Затірка Віктор Артемович – 1956 року народження, член партії "Реформи і Порядок", освіта вища, заступник директора акціонерного товариства закритого типу "Чернівецька виробнича комерційна фірма "Оріон", проживає в місті Чернівцях	188	
		Віщук Сільвія Іллінічна – 1954 року народження, член партії Все-українське об'єднання "Батьківщина", освіта вища, тимчасово не працює, проживає в місті Чернівцях	241	
		Коцур Наталія Іллівна – 1959 року народження, член партії Всеукраїн-ське об'єднання "Батьківщина", осві-та вища, начальник відділу Чер-нівецької міської ради, проживає в місті Чернівцях	281	
		Чесанов Анатолій Анатолійович – 1965 року народження, член партії Все-українське об'єднання "Батьківщина", освіта вища, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	308	
		Семчук Василь Степанович – 1957 року народження, член Української соціал-демократичної партії, освіта вища, заступник головного редактора комунального підприємства "Редакція газети "Чернівці", проживає в місті Чернівцях	317	

Продовж. табл. Б.3

		Дерда Іван Михайлович – 1963 року народження, член партії Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина", освіта вища, доцент Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, проживає в місті Чернівцях	344	
		Редько Олексій Миколайович – 1978 року народження, член Української соціал-демократичної партії, освіта вища, приватна юридична практика, проживає в місті Чернівцях	396	
		Салагор Микола Михайлович – 1959 року народження, безпартійний, освіта вища, начальник Вадул-Сіретської митниці, проживає в місті Чернівцях – № 445.	445	
8	Соціалістична партія України	Палій Валерій Михайлович – 1951 року народження, безпартійний, освіта вища, помічник начальника управління Міністерства внутрішніх справ України в Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	78	282
		Жибчин Тетяна Василівна – 1958 року народження, член Соціалістич-ної партії України, освіта вища, заступник начальника управління праці та соціальної політики Чернівецької міської ради, проживає в місті Чернівцях	85	
		Криштанович Альона Миколаївна – 1983 року народження, член Соціалістичної партії України, освіта вища, помічник-консультант народного депутата України, проживає в місті Чер-нівцях	398	
9	Всеукраїнська партія Народної Довіри	Кирпушко Ярослав Васильович – 1954 року народження, безпартійний, освіта вища, начальник відділу з обслуговування клієнтів, Чернівецька філія АТ "Укрінбанк", проживає в місті Чернівцях	9	86
		Марчук Михайло Георгійович – 1954 року народження, безпартійний, освіта вища, завідувач кафедри філософії, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, проживає в місті Чернівцях	22	

Продовж. табл. Б.3

		Галушка Євген Омелянович – 1957 року народження, безпартійний, освіта вища, заступник завідувача кафедри фінансів, Буковинський університет, проживає в місті Чернівцях	29	
10	Партія національно-економічного розвитку України	Ковч Ольга Платонівна – 1963 року народження, член Партії національно-економічного розвитку України, освіта вища, керуючий філією "Відділення Промінвестбанку в місті Чернівцях", проживає в місті Чернівцях	66	136
		Шведик Світлана Степанівна – 1958 року народження, член Партії національно-економічного розвитку України, освіта вища, начальник юридичного відділу, філія "Відділення Промінвестбанку в місті Чернівці", проживає в місті Чернівцях	107	
		Сопрович Ілона Зиновіївна – 1969 року народження, член Партії національно-економічного розвитку України, освіта вища, головний юрисконсульт філії "Відділення Промінвестбанку в місті Чернівцях", проживає в місті Чернівцях	123	
11	Блок "Всеукраїнська громада"	Кравчук Іван Миколайович – 1959 року народження, безпартійний, освіта вища, пенсіонер, проживає в місті Чернівцях	36	104
		Іванюк Віталій Васильович – 1970 року народження, член партії "Національно-демократичне об'єднання "Україна", освіта вища, начальник дільниці Чернівецької дистанції сигналізації та зв’язку, проживає в місті Чернівцях	54	
		Гончар Віктор Олексійович – 1962 року народження, безпартійний, освіта вища, начальник автогосподарства Чернівецької філіі "Приватбанку", проживає в місті Чернівцях	87	

Продовж. табл. Б.3

12	Виборчий блок Людмили Супрун – Український регіональний актив (УРА)	Дорош Володимир Ілліч – 1974 року народження, член Народно-демократичної партії, освіта вища, голова правління ЗАТ завод "Анте-на", проживає в місті Чернівцях	34	388
		Кость Роман Богданович – 1968 року народження, член Демократичної партії України, освіта вища, економіст-фінансист ПТ "Народний фінансовий дім", проживає в місті Чернівцях	149	
		Кондратьєв Андрій Валентинович – 1965 року народження, безпартійний, освіта вища, директор ПП "Мерк'юрі – Буковина", проживає в місті Чернівцях	202	
		Довганюк Олена Феодосіївна – 1962 року народження, член Демократичної партії України, освіта середня, директор ПП "Комп'ютерний набір фарб для автомобілів", проживає в місті Чернівцях	363	
13	Партія Вільних Демократів	Пантюк Сергій Дмитрович – 1966 року народження, член Партії Вільних Демократів, освіта вища, приватний підприємець, проживає в місті Чернівцях	15	85
		Дубовінський Сергій Вікторович – 1973 року народження, член Партії Вільних Демократів, освіта вища, директор приватного підприємства "Експрес Пошта", проживає в місті Чернівцях	36	
		Загороднюк Анатолій Васильович – 1947 року народження, член Партії Вільних Демократів, освіта вища, директор приватного підприємства "Седель", проживає в місті Чернівцях	60	
		Шевчук Володимир Володимирович – 1977 року народження, член Партії Вільних Демократів, освіта вища, заступник управляючого, Банк РСУ, проживає в місті Чернівцях	89	

Продовж. табл. Б.3

14	Партія Зелених України	Королюк Василь Іванович – 1947 року народження, член Партії Зелених України, освіта вища, голова Чернівецької обласної організації Українського товариства охорони природи, проживає в місті Чернівцях	100	147
		Солодкий Володимир Дмитрович – 1952 року народження, член Партії Зелених України, освіта вища, заступник начальника Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області, проживає в місті Чернівцях	101	
15	"Український Народний Блок"	– Ротар Марина Дмитрівна – 1947 року народження, безпартійна, освіта середня спеціальна, голова ради Чернівецької обласної спілки садівничих товариств, проживає в місті Чернівцях	103	214
16	Виборчий блок політичних партій "КУЧМА" (Конституція–Україна–Честь–Мир–Антифашизм)	Лукашевич Сергій Володимирович – 1971 року народження, член Партії "Союз", освіта вища, начальник відділу торгівлі запасними частинами ВАТ "Акціонерна компанія авто-мобілістів "Буковина-Авто", прожи-ває в місті Чернівцях	134	168
17	"Блок партії пенсіонерів України"	Міколаускене Ірина Миколаївна – 1961 року народження, член Партії Захисту Пенсіонерів України, освіта вища, директор, ПП "Габел", проживає в місті Чернівцях	96	92
		Гойник Віктор Володимирович – 1979 року народження, безпартійний, освіта вища, державний податковий інспектор, Державна податкова ін-спекція м. Чернівці, проживає в місті Чернівцях	106	
		Пахолок Артур Степанович – 1965 року народження, член Партії Захисту Пенсіонерів України, освіта вища, директор, ПП "Пахолок", проживає в місті Чернівцях	116	
18	Блок "Християнський блок"	Косован Ігор Олександрович – 1969 року народження, безпартійний, освіта вища, єпископ Об'єднання українських церков Повного Євангелія, проживає в місті Чернівцях	51	225

Джерело: *Складено за:* Виборчі списки кандидатів від партій (блоків). Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року [Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії України] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

Таблиця Б.4

Кандидати в народні депутати ВРУ, що проживають у м. Чернівцях та висунені за партійними списками (порядок відповідає порядку реєстрації партії ЦВК) на парламентських виборах 2012 р.

№	Назва партії	Кандидати, включені до виборчого списку партії, проживають в м. Чернівцях	Номер у виборчом у списку	Кількість кандидаті в в списку
1	Соціалістична партія України	Горбатюк Ілля Іванович – народився 7 липня 1966 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, приватний підприємець, член Соціалістичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	77	155
		Мельничук Олег Михайлович – народився 9 квітня 1974 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, заступник директора по маркетингу, АПОП "Аврора", член Соціалістичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня,	131	
2	Комуністична партія України	Мельник Віталій Дмитрович – народився 16 листопада 1952 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, помічник-консультант народного депутата України, член Комуністичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	36	214

Продовж. табл. Б.4

		Олексюк Віталій Михайлович – народився 24 липня 1984 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, завідуючий відділом Чернівецького обласного комітету Компартії України, член Комуністичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня Плюс 2 по області	129	
3	Політична партія Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	Козлова Тетяна Микитівна – народилася 6 вересня 1952 року, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на тери-торії України, освіта вища, директор, ВАТ "Трикотажна фірма "Арніка", член партії Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	4	106
		Галата Володимир Володимирович – народився 10 березня 1984 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, завідувач відділу, регіональна державна лабораторія ветеринарної медицини м. Чернівців, член партії Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	37	
		Дубіцький Анатолій Валентинович – народився 4 лютого 1982 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, адвокат, член Політичного об'єднання "Рідна Вітчизна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	47	

Продовж. табл. Б.4

4	Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!"	Ластівка Іван Васильович – народився 5 серпня 1972 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, начальник, обласне управління "Чернівціекоресурси" Державного підприємства "Укрекоресурси", член Партії Наталії Королевської "Україна – Вперед!", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	62	149
		Бордун Роман Ігорович – народився 23 лютого 1986 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, дизайн-студія "Roman-Bordun", член Партії Наталії Королевської – "Україна – Вперед!", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	145	
5	Політична партія Українська Національна Асамблея	Сов'як Ярослав Богданович – народився 15 серпня 1964 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	53	114
		Яковлев Микола Віталійович – народився 8 жовтня 1990 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта загальна середня, тимчасово не працює, член політичної партії Українська Національна Асамблея, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня,	54	

Продовж. табл. Б.4

		Гуцуляк Іван Анатолійович – народився 18 жовтня 1982 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта загальна середня, тимчасово не працює, член політичної партії Українська Національна Асамблея, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	71	
		Пасічник Роман Ярославович – народився 1 серпня 1981 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член політичної партії Українська Національна Асамблея, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	85	
		Висоцький Віталій Володимирович – народився 30 березня 1978 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, член політичної партії Українська Національна Асамблея, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	101	
		Яворський Віктор Васильович – народився 23 квітня 1981 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта загальна середня, комплектувальник, меблева фабрика, член політичної партії Українська Національна Асамблея, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	114	

Продовж. табл. Б.4

6	Політична партія "НОВА ПОЛІТИКА"	Приймак Іван Васильович – народився 6 лютого 1954 року, громадянин України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта вища, голова, рада профспілок працівників Державної податкової адміністрації Чернівецької області, член Політичної партії "НОВА ПОЛІТИКА", проживає в місті Києві, судимість відсутня	19	69
		Проданчук Михайло Андрійович – народився 21 грудня 1970 року, громадянин України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта вища, доцент, Буковинська державна фінансова академія, член Політичної партії "НОВА ПОЛІТИКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	44	
7	Політична партія Всеукраїнське об’єднання "Свобода"	Горук Назар Віталійович – народився 5 серпня 1980 року, громадянин України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта вища, приватний підприємець, член політичної партії Всеукраїнське об’єднання "Свобода", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	36	217
		Кривич Мар’яна Олександрівна – народилася 13 жовтня 1977 року, громадянка України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта вища, адвокат, член політичної партії Всеукраїнське об’єднання "Свобода", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	154	

Продовж. табл. Б.4

8	Політична партія "Наша Україна"	Павлюк Віктор Ігорович – народився 26 січня 1957 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член Політичної партії "Наша Україна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня, включений до виборчого списку під № 14.	14	185
		Іванюк Віталій Васильович – народився 23 квітня 1970 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня, включений до виборчого списку під № 92.	92	
9	Партія Зелених України	Матієга Василь Михайлович – народився 15 жовтня 1946 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор-декан, Харківський політехнічний інститут, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	37	78
		Королюк Василь Іванович – народився 9 квітня 1947 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова, Чернівецька обласна організація Українського товариства охорони природи, член Партії Зелених України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	50	

Продовж. табл. Б.4

10	Політична партія "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка"	Продан Оксана Петрівна – народилася 16 квітня 1974 року, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова Всеукраїнського об'єднання малого та середнього бізнесу "ФОРТЕЦЯ", член Політичної партії "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	4	208
		Богдан Денис Вікторович – народився 1 липня 1975 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ПП "Букпідшипник", член Політичної партії "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня, включений до виборчого списку під № 89.	89	
		Киналь Ольга Володимирівна – народилася 14 січня 1956 року, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, доцент кафедри фізичної географії та раціонального природокористування, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, член Політичної партії "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	105	

Продовж. табл. Б.4

11	Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" Плюс один з області	Москаль Геннадій Геннадійович – народився 11 грудня 1950 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, народний депутат України, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	32	203
		Бурбак Максим Юрійович – народився 13 січня 1976 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова, Регіональна громадська організація "Перший аграрний кластер", безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	43	
		Курко Ярослав Степанович – народився 18 серпня 1953 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	204	
		Малярчук Микола Антонович – народився 10 листопада 1959 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова, Чернівецька обласна громадська організація "Вибір Буковини", безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	205	

Продовж. табл. Б.4

		Пуршага Олександр Іванович – народився 1 грудня 1967 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, приватний підприємець, член політичної партії Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина", прожи-ває в місті Чернівцях, судимість відсутня	212	
12	Партія регіонів	Романюк Микола Прокопович – народився 5 червня 1952 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, народний депутат України, член Партії регіонів, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	92	221
		Куцак Матвій Іванович – народився 5 січня 1945 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, генеральний директор, юридична фірма "Куцак & Партнери", член Партії регіонів, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	146	
13	Радикальна Партія Олега Ляшка	Головацький Анатолій Воло-димирович – народився 14 вересня 1938 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, член Радикальної Партії Олега Ляшка, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	139	139

Джерело: Відомості щодо реєстрації виборчих списків кандидатів у депутати. Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp400?-PT001F01=900

Таблиця Б.5

Кандидати в народні депутати ВРУ, що проживають у м. Чернівцях та висунені за партійними списками (порядок відповідає порядку реєстрації партії ЦВК) на парламентських виборах 2014 р.

№	Назва партії	Кандидати, включені до виборчого списку партії, проживають в м. Чернівці	Номер у виборчом у списку	Кількість кандидаті в в списку
1	Політична партія "Опозиційний блок"	Куцак Олена Матвіївна – народилася 15 березня 1978 року громадянка України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта вища, керуючий партнер, юридична фірма "Куцак і партнери", безпартійна, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	99	194
		Косіловська Катерина Дмитрівна – народилася 14 серпня 1993 року громадянка України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта загальна середня, тимчасово не працює, безпартійна, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	118	
		Мельничук Віктор Анатолійович – народився 26 жовтня 1961 року громадянин України, протягом останніх п’яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ПП "Регіон-Центр", безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	151	

Продовж. табл. Б.5

		Сирота Борис Володимирович – народився 22 жовтня 1990 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, лікар-інтерн, Чернівецький обласний центр державної санітарно-епідеміологічної служби, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	160	
		Гаврелюк Ольга Анатоліївна – народилася 10 жовтня 1985 року громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, безпартійна, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	165	
2	Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	Каспрук Олексій Павлович – народився 6 грудня 1977 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, Чернівецький міський голова, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	61	219
		Дроздик Олександр Валерійович – народився 14 червня 1983 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, начальник управління нормативно-правового та аналітичного забезпечення, Державна виконавча служба України, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	74	

Продовж. табл. Б.5

		Курко Ярослав Степанович – народився 18 серпня 1953 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, перший заступник голови, Чернівецька обласна рада, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	112	
		Попадюк Андрій Миколайович – народився 24 травня 1983 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, викладач, Чернівецький медичний коледж Буковинського державного медичного університету, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, суди-мість відсутня	124	
		Порчук Марія Дмитрівна – народилася 26 жовтня 1963 року громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, заступник Чернівецького міського голови, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	139	
		Монзелевський Володимир Євгенійович – народився 21 січня 1981року громадянин України, протягом останніх п'яти років про-живає на території України, освіта вища, регіональний менеджер з управління групою відділень, Хмельницька обласна дирекція ПАТ "Райффайзен Банк Аваль", член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	192	

Продовж. табл. Б.5

		Заячук Мирослав Дмитрович – народився 13 червня 1975 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	214	
3	Політична Партія "5.10"	Карюк Євгеній Юрійович – народився 8 травня 1982 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, член Політичної Партії "5.10", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	47	173
		Постевка Михайло Георгійович – народився 27 жовтня 1986 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, член Політичної Партії "5.10", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	168	
4	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	Івасюк Руслана Іванівна – народилася 22 січня 1974 року громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня, включена до виборчого списку під № 57.	57	183

Продовж. табл. Б.5

5	Партія "ВІДРОДЖЕННЯ"	Білоросюк Роман Васильович – народився 23 серпня 1950 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, приватне підприємство "Габіони захід Україна", член Партії "ВІДРОДЖЕННЯ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	53	89
		Назаров Віктор Федорович – народився 7 вересня 1954 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, начальник, Чернівецька дистанція колії державного територіально-галузевого об'єднання "Львівська залізниця", член Партії "ВІДРОДЖЕННЯ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	61	
6	Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	Гоменюк Михайло Васильович – народився 15 червня 1963 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта загальна середня, директор, ТОВ "ДІМ", член політичної партії Всеукраїнське об'єднання "Свобода", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	78	206
		Крохмаль Віктор Дмитрович – народився 13 серпня 1958 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ТОВ "Полюс Буд", член політичної партії Всеукраїнське об'єднання "Свобода", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	98	

Продовж. табл. Б.5

7	Комуністична партія України	Мельник Віталій Дмитрович – народився 16 листопада 1952 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, член Комуністичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	31	204
		Черненко Віктор Михайлович – народився 10 вересня 1949 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова правління, ТОВ "Віза-Вторма", член Комуністичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	104	
8	Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА"	Столяров Василь Федосійович – народився 16 жовтня 1945 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, головний науковий співробітник, завідуючий кафедрою, Науково-дослідний інститут, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	22	92
9	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО"	Ткачук Віталій Васильович – народився 5 листопада 1980 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, комерційний директор, ТОВ "Буковина – Трейдинг", член ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	20	51

Продовж. табл. Б.5

10	Партія Зелених України	Королюк Василь Іванович – народився 9 квітня 1947 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, член Партії Зелених України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	17	52
		Чорний Олег Валерійович – народився 15 листопада 1981 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, заступник директора, комунальна бюджетна установа "Дитячо-юнацька спортивна школа з футболу", член Партії Зелених України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	40	
11	ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	Продан Оксана Петрівна – народилася 16 квітня 1974 року громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, народний депутат України, безпартійна, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	15	193
		Онуфрик Богдан Семенович – народився 15 квітня 1958 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	31	

Продовж. табл. Б.5

		Севрюков Владислав Володимирович – народився 13 травня 1975 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, член Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	73	
		Сопіт Владислав Деонізійович – народився 16 серпня 1961 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ДП "Автоскладальний завод № 2" ПАТ "Автомобільна Компанія "Богдан Моторс", член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	164	
		Скопецький Олександр Воло-димирович – народився 20 липня 1991 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	174	
		Павлюк Михайло Вікторович – народився 6 квітня 1984 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, асистент кафедри міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	175	

Продовж. табл. Б.5

		Габор Андрій Васильович – народився 1 жовтня 1986 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта середня спеціальна, директор, кінотеатр "Ефект", член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	185	
		Королюк Олександр Ярославович – народився 5 березня 1989 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	186	
12	Політична партія "Сила і Честь"	Соловей Василь Петрович – народився 24 серпня 1951 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, член Політичної партії "Сила і Честь", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	46	72
13	Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"	Федоряк Геннадій Дмитрович – народився 13 липня 1966 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, народний депутат України, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	21	212
		Темерівський Віталій Вячеславович – народився 7 липня 1983 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, генеральний директор, ТОВ "Інком-Сіті", член Партії Сергія Тігіпка "Сильна Україна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	43	

Продовж. табл. Б.5

		Мучніков Дмитро Едуардович – народився 26 травня 1988 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член Партії Сергія Тігіпка "Сильна Україна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	65	
		Дралюк Михайло Ілліч – народився 9 травня 1945 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, член Партії Сергія Тігіпка "Сильна Україна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	108	
14	Політична партія "Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)"	Малярчук Микола Антонович – народився 10 листопада 1959 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ТОВ "Каскад ММ", член Політичної партії "Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	27	146
		Макух Василь Іванович – народився 1 січня 1961 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ТОВ "Дружба", член Політичної партії "Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	62	

Продовж. табл. Б.5

		Чалапчій Юрій Юрійович – народився 19 жовтня 1970 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, мале приватне підприємство ВКФ "Каскад Девелоперс Гроуп", член Політичної партії "Громадянська позиція", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	88	
		Кишлярук Вячеслав Васильович – народився 20 травня 1965 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ТОВ "Арка"-С, член Політичної партії "Громадянська позиція", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	110	
15	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БЛОК ЛІВИХ СИЛ УКРАЇНИ"	Карачевцев Артем Олегович – народився 11 квітня 1986 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, асистент кафедри оптики та видавничо-поліграфічної справи, Інститут фізико – технічних та комп'ютерних наук Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	47	109
		Дорошенко Олександр Олександрович – народився 27 липня 1969 року громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, начальник юридичного департаменту, ПП "Українська консалтингова група 1", безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	84	

Продовж. табл. Б.5

		Загарія Іван Степанович – народився 20 січня 1957 року, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта середня спеціальна, фізична особа – підприємець, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	85	

Джерело: Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року. Відомості щодо реєстрації виборчих списків кандидатів у депутати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/-wp400?PT001F01=910

ДОДАТОК В

Результати голосування на парламентських виборах 2002–2014 рр. по багатомандатному виборчому округу у м. Чернівці

Таблиця В.1

Підсумки голосування по партіях (блоках) у виборчому окрузі № 202 На виборах до Верховної Ради України, 2002 р.

№	Партія (виборчий блок партій)	Голосів "ЗА"	% «За»
1	Виборчий блок політичних партій "Блок Віктора Ющенка "Наша Україна"	40 365	37,92
2	Виборчий блок політичних партій "Виборчий блок Юлії Тимошенко"	14 603	13,72
3	Соціал-демократична партія України (об'єднана)	10 762	10,11
4	Комуністична партія України	9 699	9,11
5	Соціалістична партія України	3 648	3,42
6	Виборчий блок політичних партій "Блок Наталії Вітренко"	3 523	3,31
7	Виборчий блок політичних партій "За Єдину Україну!"	3 110	2,92
8	Виборчий блок політичних партій "Команда Озимого Покоління"	3 076	2,89
9	Всеукраїнське політичне об'єднання "Жінки за майбутнє"	1 881	1,76
10	Партія Зелених України	936	0,87
11	Політична партія "Яблуко"	757	0,71
12	Комуністична партія України (оновлена)	665	0,62
13	Партія "Нова генерація України"	650	0,61
14	Політична партія "Всеукраїнське Об'єднання Християн"	598	0,56

Продовж. табл. В.1

15	Виборчий блок політичних партій "Єдність"	455	0,42
16	Виборчий блок політичних партій "Руський блок"	417	0,39
17	Виборчий блок політичних партій "Народний Рух України"	381	0,35
18	Виборчий блок політичних партій "Демократична партія України – партія "Демократичний союз"	361	0,33
19	Виборчий блок політичних партій "ЗУБР" (За Україну, Білорусію, Росію)	308	0,28
20	Селянська партія України	271	0,25
21	Соціал-демократична партія України	264	0,24
22	Всеукраїнська партія трудящих	251	0,23
23	Комуністична партія робітників і селян	234	0,21
24	Партія Реабілітації Народу України (стара назва – Партія реабілітації тяжкохворих України)	183	0,17
25	Виборчий блок політичних партій "Проти всіх"	106	0,09
26	Українська морська партія	105	0,09
27	Народна партія вкладників та соціального захисту	102	0,09
28	Партія Всеукраїнського об'єднання лівих "Справедливість"	98	0,09
29	Українська політична партія "Християнський рух"	94	0,08
30	Українська Національна Асамблея	87	0,08
31	Всеукраїнська партія "Нова сила"	87	0,08
32	Виборчий блок політичних партій Українська партія та Всеукраїнська партія міжнаціонального порозуміння "Новий Світ"	41	0,03
33	Політична партія Ліберальна Україна (Ліберальна партія України (оновлена))	20	0,01

Джерело: Підсумки голосування по партіях (блоках) у виборчому округі. Чернівецька область Виборчий округ № 202. [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

Таблиця В.2

Підсумки голосування в межах 207 територіального виборчого округу на виборах до Верховної Ради України, 2006 р.

№	Кандидат	% «За»	Голосів «За»
1	"Блок Юлії Тимошенко"	34,90	38 865
2	Блок "НАША УКРАЇНА"	18,68	20 800
3	Партія регіонів	15,63	17 405
4	Соціалістична партія України	3,68	4 108
5	"Громадянський блок ПОРА-ПРП"	3,06	3 412
6	Партія "Віче"	2,71	3 021
7	Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція"	2,32	2 590
8	Комуністична партія України	2,28	2 541
9	"Народний блок Литвина"	1,82	2 037
10	Український Народний Блок Костенка і Плюща	1,54	1 725
11	"Опозиційний блок НЕ ТАК!"	1,37	1 533
12	Блок ЮРІЯ КАРМАЗІНА	1,07	1 198
13	Політична партія "Партія екологічного порятунку "ЕКО+25%"	0,91	1 015
14	Партія патріотичних сил України	0,80	901
15	Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	0,69	776
16	Партія Зелених України	0,68	768
17	Партія "Відродження"	0,57	641
18	Українська партія "Зелена планета"	0,49	553
19	Блок НДП	0,48	535
20	Соціально-Християнська Партія	0,28	313
21	Партія пенсіонерів України	0,25	283
22	Селянська партія України	0,23	263

Продовж. табл. В.2

23	Партія національно-економічного розвитку України	0,19	212
24	Народний Рух України за єдність	0,11	133
25	"Блок Лазаренка"	0,09	103
26	Виборчий блок "Влада народу"	0,08	98
27	"Виборчий блок "Євген Марчук – "Єдність"	0,08	94
28	Політична партія України "Партія політики ПУТІНА"	0,08	93
29	Українська Консервативна партія	0,08	92
30	Всеукраїнська партія Народної Довіри	0,07	87
31	Українська партія честі, боротьби з корупцією та організованою злочинністю	0,07	81
32	Соціально-екологічна партія "Союз. Чорнобиль. Україна."	0,06	76
33	"Виборчий блок "Держава – Трудовий Союз"	0,06	72
34	Політична партія "Трудова Україна"	0,05	63
35	Виборчий блок політичних партій "ЗА СОЮЗ"	0,05	58
36	Українська Національна Асамблея	0,04	55
37	Політична партія "Третя Сила"	0,04	51
38	"Блок Безпартійних "Сонце"	0,03	44
39	"Блок Бориса Олійника та Михайла Сироти"	0,03	42
40	Партія Соціального Захисту	0,03	37
41	Всеукраїнська партія "Нова Сила"	0,02	33
42	Блок "Патріоти України"	0,02	31
43	Ліберальна партія України	0,02	29
44	Політична партія "Вперед, Україно!"	0,02	27
45	Політична партія "Європейська столиця"	0,01	18

Джерело: Відомості про підрахунок голосів виборців в межах територіального виборчого округу № 207. Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

Таблиця В.3

Підсумки голосування в межах 207 територіального виборчого округу на виборах до Верховної Ради України, 2007 р.

№	Кандидат	% «За»	Голосів «За»
1	"Блок Юлії Тимошенко"	45,75	47 585
2	Партія регіонів	19,78	20 579
3	Блок "НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА"	16,75	17 419
4	Комуністична партія України	3,59	3 742
5	"Блок Литвина"	2,92	3 040
6	Соціалістична партія України	1,58	1 647
7	Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	1,49	1 556
8	Прогресивна соціалістична партія України	0,59	621
9	Виборчий блок Людмили Супрун – Український регіональний актив (УРА)	0,51	532
10	Партія Зелених України	0,41	434
11	"Блок партії пенсіонерів України"	0,21	221
12	Партія національно-економічного розвитку України	0,20	208
13	Партія Вільних Демократів	0,19	203
14	Комуністична партія України (оновлена)	0,16	173
15	Блок "Християнський блок"	0,13	136
16	"Український Народний Блок"	0,09	95
17	Селянський Блок "Аграрна Україна"	0,07	83
18	Блок "Всеукраїнська громада"	0,04	44
19	Всеукраїнська партія Народної Довіри	0,02	31
20	Виборчий блок політичних партій "КУЧМА" (Конституція – Україна – Честь – Мир – Антифашизм)	0,02	27

Джерело: Відомості про підрахунок голосів виборців в межах територіального виборчого округу № 207. Вибори народних депутатів України 2007 року [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p304?PT001F01=600&pf7331=207

Таблиця В.4

Підсумки голосування в загальнодержавному виборчому округу в межах ОВО 201 на виборах до Верховної Ради України, 2012 р.

Партія	% «За»	Голосів «За»
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	39,40	40 226
Політична партія "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка"	19,04	19 441
Партія регіонів	15,89	16 225
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	14,53	14 840
Комуністична партія України	6,42	6 556
Політична партія "Наша Україна"	1,10	1 131
Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!"	1,09	1 114
Партія Пенсіонерів України	0,45	460
Радикальна Партія Олега Ляшка	0,38	391
Українська партія "Зелена планета"	0,28	287
Соціалістична партія України	0,26	270
Партія Зелених України	0,26	266
Партія "Руський блок"	0,16	172
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО"	0,14	153
Політична партія "Зелені"	0,13	141
партія Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0,10	108
Політична партія "НОВА ПОЛІТИКА"	0,07	80
Політична партія Українська Національна Асамблея	0,07	78
Політична партія "Народно-трудовий союз України"	0,05	56
Ліберальна партія України	0,04	49
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0,04	45

Джерело: Відомості про підрахунок голосів виборців в загальнодержавному виборчому округу в межах ОВО. Одномандатний виборчий округ № 201 (Чернівецька область). Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP304?PT001F01=900&pf7331=201

Таблиця В.5

Підсумки голосування в загальнодержавному виборчому округзі в межах ОВО 201 на виборах до Верховної Ради України, 2014 р.

Партія	% «За»	Голосів «За»
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	28,59	24 752
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	21,00	18 188
Політична партія "Об'єднання "САМОПОМІЧ"	15,65	13 555
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	6,74	5 835
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	5,89	5 100
Радикальна Партія Олега Ляшка	4,57	3 963
Політична партія "Опозиційний блок"	3,90	3 383
Політична партія "Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)"	3,17	2 747
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	2,74	2 376
Комуністична партія України	2,59	2 248
Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"	2,15	1 862
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	0,59	512
Партія "Солідарність жінок України"	0,43	375
Політична партія "Інтернет партія України"	0,42	364
Політична Партія "5.10"	0,40	348
Українська партія "Зелена планета"	0,18	164
Партія Зелених України	0,15	133
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БЛОК ЛІВИХ СИЛ УКРАЇНИ"	0,11	101
Партія "ВІДРОДЖЕННЯ"	0,09	83

Продовж. табл. В.5

Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА"	0,09	79
Політична партія "Єдина Країна"	0,07	69
Політична партія Громадянський рух України	0,07	67
Політична партія "Сила Людей"	0,05	51
Політична партія "Сила і Честь"	0,05	46
Політична партія "Національна Демократична партія України"	0,05	44
Політична партія "НОВА ПОЛІТИКА"	0,04	38
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО"	0,04	38
Політична партія Конгрес Українських Націоналістів	0,03	34
Ліберальна партія України	0,01	15

Джерело: Відомості про підрахунок голосів виборців в загально-державному виборчому округі в межах ОВО. Одномандатний виборчий округ № 201 (Чернівецька область). Вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP304?PT001F01=910&pf7331=201

ДОДАТОК Д

Інформація про кандидатів в народні депутати України, зареєстрованих по одномандатному виборчому округу (м. Чернівці) на парламентських виборах 2002–2014 рр.

Таблиця Д.1

Кандидати в народні депутати ВРУ, зареєстровані в одномандатному виборчому округу № 201 (м. Чернівці) на парламентських виборах 2002 р.

Прізвище, ім'я та по батькові	Основні відомості	Суб'єкт висування
Бибик Ігор Федорович	1961 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, юрисконсульт міського торговельного комплексу "Калинівський ринок", член Української Республіканської партії "СОБОР"	Самовисування
Бурденюк Олександр Георгійович	1938 року народження, освіта середня спеціальна, проживає в м. Чернівцях, помічник-консультант народного депутата України, член Народного Руху України	Самовисування
Васійчук Ігор Степанович	1963 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, перший заступник міського голови, Чернівецька міська рада, безпартійний	Самовисування
Верник Іван Олексійович	1942 року народження, освіта повна загальна середня, проживає в м. Чернівцях, електрозварювальник Неполоківського ДОК, безпартійний	Самовисування
Ганкевич Еммануїл Еммануїлович	1939 року народження, освіта повна загальна середня, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Політичної партії "Всеукраїнське Об'єднання Християн"	Політична партія "Всеукраїнське Об'єднання Християн"

Продовж. табл. Д.1

Гнатишин Іван Миколайович	1951 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, кадровий резерв Адміністрації Президента України, безпартійний	Виборчий блок політичних партій "Демократична партія України – партія "Демократичний союз"
Гончарук Віктор Петрович	1953 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, директор медичного центру ДП "Мавекс-Медицина", член Народного Руху України за Єдність	Самовисування
Гусар Юхим Семенович	1945 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, головний редактор газети Чернівецького обкому Соціалістичної партії України "Правдивий поступ", безпартійний	Соціалістична партія України
Довгешко Володимир Максимович	1940 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, помічник-консультант народного депутата України, безпартійний	Самовисування
Євдокименко Валерій Кирилович	1939 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, завідувач кафедри міжнародної економіки та економіки підприємства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, член Ліберальної партії України	Самовисування
Ковацюк Василь Іванович	1947 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, тимчасово не працює, член Партії Зелених України	Партія Зелених України
Король Віктор Миколайович	1948 року народження, освіта вища, проживає в м. Києві, народний депутат України, безпартійний	Виборчий блок політичних партій "Блок Віктора Ющенка "Наша Україна"

Продовж. табл. Д.1

Куцак Матвій Іванович	1945 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)	Соціал-демократична партія України (об'єднана)
Кьоніг Борис Ісидорович	1945 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник директора відкритого акціонерного товариства АТП-17701, член Прогресивної соціалістичної партії України	Виборчий блок політичних партій "Блок Наталії Вітренко"
Мокрієнко Микола Дмитрович	1945 року народження, освіта вища, проживає в м. Хотин Чернівецької області, тимчасово не працює, безпартійний	Самовисування
Прядко Володимир Васильович	1947 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, ректор Буковинського державного фінансово-економічного інституту, член Народно-демократичної партії	Виборчий блок політичних партій "За Єдину Україну!"
Рознай Оксана Петрівна	1974 року народження, освіта незакінчена вища, проживає в м. Чернівцях, керівник прес-служби депутатської фракції "Яблуко" у Верховній Раді України, член Політичної партії "Яблуко"	Політична партія "Яблуко"
Сандуляк Леонтій Іванович	1937 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, професор кафедри "Екології і права" Чернівецького факультету Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", безпартійний	Самовисування
Трет'як Микола Іванович	1936 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, пенсіонер, член Комуністичної партії України	Комуністична партія України
Хабінський Збігнів Мечислав Франкович	1937 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, президент Чернівецької міської асоціації приватних підприємців і підприємств малого бізнесу "Віра-Єдність-Допомога", безпартійний	Самовисування

Продовж. табл. Д.1

Хочь Ілля Хаймович	1951 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, голова Ради засновників колективного підприємства "Калібр", безпартійний	Самовисування
Юдицький Веніамін Веніамінович	1946 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, заступник головного лікаря по медичній частині Чернівецької міської дитячої поліклініки, безпартійний	Самовисування
Юрчишин Василь Миколайович	1958 року народження, освіта вища, проживає в м. Чернівцях, прокурор Чернівецької транспортної прокуратури, безпартійний	Самовисування

Джерело: Зареєстровані кандидати [Вибори до Верховної Ради України, 2002 р.] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

Таблиця Д.2

Кандидати в народні депутати ВРУ, зареєстровані в одномандатному виборчому окрузі № 201 (м. Чернівці) на парламентських виборах 2012 р.

Прізвище, ім'я та по батькові кандидата в депутати	Основні відомості	Суб'єкт висування
Бачинський Віктор Теодосович	Народився 15 червня 1952 року в селі Комарно Городокського району Львівської області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, начальник Чернівецького обласного бюро судово-медичної експертизи, член Народної Партії, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Народна Партія
Бордіян Іван Порфирович	Народився 23 жовтня 1955 року в селі Ярівка Хотинського району Чернівецької області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, начальник зміни охорони, завод "Сільмаш", член Комуністичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Комуністична партія України
Довганич Віктор Михайлович	Народився 18 серпня 1962 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, Чернівецька обласна благодійна організація "За Справедливість", безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня, самовисування.	Самовисування

Продовж. табл. Д.2

Казимирчук Олександр Михайлович	Народився 19 листопада 1958 року в селі Слобідка Глибоцького району Чернівецької області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, лікар, об'єднані медичні технології діагностики та лікування міста Чернівців, член Української Народної Партії, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Українська Народна Партія
Кедь Володимир Євгенович	Народився 10 липня 1973 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, юрист, ТОВ "Універсам "Жовтневий", безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Самовисування
Кузнєцов Георгій Васильович	Народився 25 березня 1952 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, член Політичної партії "НОВА ПОЛІТИКА", проживає в селі Чагор Глибоцького району Чернівецької області, судимість відсутня	Політична партія "НОВА ПОЛІТИКА"
Мараараш Галина Григорівна	Народилася 22 березня 1962 року в селі Велика Кам'янка Коломийського району Івано-Франківської області, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ПП "НЬЮ ТОН", член Політичної партії "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Політична партія "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка"

Продовж. табл. Д.2

Михайлішин Віталій Михайлович	Народився 28 червня 1973 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, секретар Чернівецької міської ради, член Партії регіонів, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ
Нейландт Геннадій Робертович	Народився 5 березня 1970 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта середня спеціальна, приватний підприємець, член Політичної партії "Мерітократична партія України", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Політична партія "Мерітократична партія України"
Струк Юлія Іванівна	Народилася 5 грудня 1985 року в смт Омсукчан Магаданської області, Росія, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, заступник директора, ТОВ "Дукат", безпартійна, проживає в місті Чернівцях, судимість від-сутня	Самовисування
Ткачук Віталій Васильович	Народився 5 листопада 1980 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, комерційний директор, ТОВ "Буковина-Трейдінг", член ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня, суб'єкт висування – ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО".	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО"

Продовж. табл. Д.2

Федорук Микола Трохимович	Народився 20 березня 1954 року в селі Пісочне Ковельського району Волинської області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, тимчасово не працює, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"
Шевчук Андрій Георгійович	Народився 15 липня 1973 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта середня спеціальна, приватний підприємець, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!"

Джерело: Кандидати в депутати в одномандатному виборчому округі Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року Одномандатний виборчий округ № 201 (Чернівецька область) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP033?PT001F01=900&pf7331=201

Таблиця Д.3

Кандидати в народні депутати ВРУ, зареєстровані в одномандатному виборчому окрузі № 201 (м. Чернівці) на парламентських виборах 2014 р.

Прізвище, ім'я та по батькові кандидата в депутати	Основні відомості	Суб'єкт висування
Бурега Юрій Іванович	Народився 8 квітня 1967 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова, Садгірська районна у місті Чернівцях рада, член політичної партії Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"
Горук Назар Віталійович	Народився 5 серпня 1980 року в місті Дубно Рівненської області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Радикальна Партія Олега Ляшка
Марчук Валерій Олександрович	Народився 17 грудня 1981 року в місті Кам'янець-Подільський Хмельницької області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, проходить військову службу за призовом під час мобілізації, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Самовисування
Михайлішин Віталій Михайлович	Народився 28 червня 1973 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, голова правління, Чернівецький обласний благодійний фонд "Вікторія", безпартійний, проживає в місті Чернівцях	Самовисування

Продовж. табл. Д.3

Мотовилін Євген Ігорович	Народився 9 листопада 1986 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, ТОВ "Аналітика – сертифікат", член Партії Сергія Тігіпка "Сильна Україна", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"
Самойлов Володимир Сергійович	Народився 9 листопада 1945 року в місті Києві, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, безпартійний, проживає в селі Мамаївці Кіцманського району Чернівецької області, судимість відсутня	Політична партія "Опозиційний блок"
Скрипський Микола Ігорович	Народився 19 січня 1988 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, фізична особа – підприємець, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БЛОК ЛІВИХ СИЛ УКРАЇНИ"
Сорокман Олександр Васильович	Народився 7 січня 1955 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, пенсіонер, член Комуністичної партії України, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня.	Комуністична партія України
Стрельчук Наталія Василівна	Ннародилася 10 вересня 1960 року в смт Нова Ушиця Хмельницької області, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, директор, Центр євроатлантичної інтеграції та безпеки Чернівецького національ-	Українська республіканська партія

	ного університету імені Юрія Федьковича, член Української республіканської партії, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	
Федорук Микола Трохимович	Народився 20 березня 1954 року в селі Пісочне Ковельського району Волинської області, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, народний депутат України, член Політичної партії "НАРОДНИЙ ФРОНТ", проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"
Хобзей Роман Васильович	Народився 14 липня 1971 року в місті Чернівцях, громадянин України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, проходить військову службу, командир відділення, безпартійний, проживає в місті Чернівцях, судимість відсутня	Самовисування
Якимчук Наталія Яківна	Народилася 28 листопада 1974 року в місті Чернівцях, громадянка України, протягом останніх п'яти років проживає на території України, освіта вища, професор кафедри фінансового права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, член ПАРТІЇ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА", проживає в місті Києві, судимість відсутня	ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"

Джерело: Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP033?PT001F01=910&pf7331=201

ДОДАТОК Е
Результати голосування в одномандатному виборчому округі (м. Чернівці) на парламентських виборах 2002–2014 рр.

Таблиця Е.1

Результати голосування в одномандатному виборчому округі № 202 на виборах до ВРУ, 2002 р.

№	Прізвище, Ім'я та по батькові кандидата	Кількість голосів «ЗА»	% голосів «ЗА»
1	Король Віктор Миколайович ОБРАНО. Відповідно до частини 10 статті 74 Закону України "Про вибори народних депутатів України"	28040	26,35
2	Рознай Оксана Петрівна	9537	8,96
3	Гнатишин Іван Миколайович	8968	8,43
4	Васійчук Ігор Степанович	7957	7,47
5	Бибик Ігор Федорович	4829	4,53
6	Прядко Володимир Васильович	4257	4,00
7	Трет'як Микола Іванович	3942	3,70
8	Хочь Ілля Хаймович	2741	2,57
9	Бурденюк Олександр Георгійович	2528	2,37
10	Сандуляк Леонтій Іванович	2454	2,30
11	Юдицький Веніамін Веніамінович	2211	2,07
12	Євдокименко Валерій Кирилович	2143	2,01
13	Юрчишин Василь Миколайович	2051	1,92
14	Ганкевич Еммануїл Еммануїлович	1505	1,41
15	Кьоніг Борис Ісидорович	1363	1,28
16	Довгешко Володимир Максимович	1188	1,11
17	Гончарук Віктор Петрович	1032	0,97
18	Ковацюк Василь Іванович	810	0,76
19	Хабінський Збігнів Мечислав Франкович	451	0,42
20	Верник Іван Олексійович	415	0,39

Джерело: Результати голосування в одномандатному виборчому округі 31.03.2002. Виборчий округ № 202. Чернівецька область [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

Таблиця Е.2

Результати голосування в одномандатному виборчому окрузі № 201 на виборах до ВРУ, 2012

Кандидат	% ЗА	Голосів ЗА
Федорук Микола Трохимович	52,04	52 901
Михайлішин Віталій Михайлович	33,91	34 472
Мараараш Галина Григорівна	6,54	6 656
Бачинський Віктор Теодосович	2,37	2 413
Бордіян Іван Порфирович	2,01	2 050
Струк Юлія Іванівна	0,59	607
Довганич Віктор Михайлович	0,56	570
Нейландт Геннадій Робертович	0,55	565
Шевчук Андрій Георгійович	0,51	526
Казимирчук Олександр Михайлович	0,44	448
Кедь Володимир Євгенович	0,26	270
Кузнєцов Георгій Васильович	0,15	162

Джерело: Відомості про підрахунок голосів виборців в одномандатному виборчому окрузі.Одномандатний виборчий округ № 201 (Чернівецька область). Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/-WEBPROC0V

Таблиця Е.3

Результати голосування в одномандатному виборчому округі № 201 на виборах до ВРУ, 2014

Кандидат	% «За»	Голосів «За»
Федорук Микола Трохимович	34,86	29 525
Якимчук Наталія Яківна	29,25	24 775
Михайлішин Віталій Михайлович	16,16	13 693
Бурега Юрій Іванович ,	6,45	5 465
Горук Назар Віталійович	3,69	3 133
Хобзей Роман Васильович	2,54	2 154
Марчук Валерій Олександрович	1,94	1 645
Стрельчук Наталія Василівна	1,52	1 292
Мотовилін Євген Ігорович	1,11	948
Сорокман Олександр Васильович	1,03	877
Самойлов Володимир Сергійович	0,73	625
Скрипський Микола Ігорович	0,66	561

Джерело: Відомості про підрахунок голосів виборців в одномандатному виборчому окрузі. Одномандатний виборчий округ № 201 (Чернівецька область). Вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року [Офіційний сайт ЦВК] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/-vnd2014/WP040?PT001F01=910&pf7331=201

ДОДАТОК Є
ЕЛЕКТОРАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ВИБОРЦІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ГРОМАДІ

Таблиця Є. 1

Співвідношення загальної кількості виборців та виборців, що взяли участь у голосуванні по 204 Територіальному виборчому округу (м. Чернівці)

Президентські вибори, рік	Кількість виборців	Кількість виборців, які взяли участь у голосуванні		
		Чергові вибори	Повторне голосування	Пере-голосування
2004	190000	130090	133312	133798
2010	183200	113823	115418	-
2014	184618	120219	-	-

Джерело: Територіальний виборчий округ № 204 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Результати голосування по Територіальному виборчому округу № 204. Чергові вибори Президента України 31.10.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Результати голосування по Територіальному виборчому округу № 204. Повторне голосування виборів Президента України 21.11.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Результати голосування по Територіальному виборчому округу № 204. Повторне голосування виборів Президента України 26.12.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Територіальний виборчий округ № 204 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011; Результати голосування по Територіальному виборчому округу № 204. Чергові вибори Президента України 17.01.2010 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011; Результати голосування по Територіальному виборчому округу № 204. Повторне голосування виборів Президента України 7.02.2010 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vp2010/WP0011; Відомості про територіальний виборчий округ. Територіальний виборчий округ № 204 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vp2014/wp001; Підсумки голосування в межах територіального виборчого округу. Територіальний виборчий округ № 204 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001

Таблиця Є. 2

Порівняння активності виборців у ТВО № 204 на виборах Президента України, 2004–2014

Президентські вибори, рік	Активність виборців на 11 годину (%)/ голосування/ переголосування	Активність виборців на 15 годину (%)/ голосування/ переголосування	Активність виборців на 20 годину (%)/ голосування/ переголосування
2004	22,71/52,8/69,9	52,8/48,98/49,24	69,9/71,75/72,21
2010	16,67/15,23	45,73/43,87	59,43/61,58
2014	13,23	39,51	63,9

Джерело: Хід голосування по територіальних виборчих округах Регіону. Чернівецька область. Чергові вибори Президента України 31.10.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Хід голосування по територіальних виборчих округах Регіону. Чернівецька область. http://www.cvk.gov.ua/-pls/vp2004/wp304?PT001F01=501&PT005f01=204Повторне голосування виборів Президента України 21.11.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Хід голосування по територіальних виборчих округах Регіону. Чернівецька область. Повторне голосування виборів Президента України 26.12.2004 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011; Хід голосування по територіальних виборчих округах Регіону. Чернівецька область. Вибори Президента України 17.01.2010 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011; Хід голосування по територіальних виборчих округах Регіону. Чернівецька область. Повторне голосування виборів Президента України 7.02.2010 [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011; Хід голосування по територіальних виборчих округах Регіону. Чернівецька область. Позачергові Вибори Президента України 25 травня 2014 р. [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

РОТАР Наталія Юріївна

ПОЛІТИЧНІ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: МІСЬКА ГРОМАДА ЧЕРНІВЦІВ

Монографія

Комп'ютерная верстка та макетування – Парецька Н.О.

Підписано до друку 20.02.2017 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Ум. друк арк. 19,99. Обл.-вид. арк. 13,55.
Тираж 300 прим. Зам. № 1357

Видавець Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України; Президія НАН України
01011, м. Київ, Генерала Алмазова, 8
Тел. (044) 285-65-61
www.ipiend.gov.ua, e-mail: office@ipiend.gov.ua

Виготовлювач ПП Лисенко М. М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.